

**МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
УКРАЇНИ**

**ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

**НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ
ПРАВОВИХ
НАУК
УКРАЇНИ**

**30
РОКІВ
У СТАТУСІ
УНІВЕРСИТЕТУ**

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО, ЕКОНОМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Тези доповідей
XIII Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 30-річчю Харківського національного університету
внутрішніх справ у статусі університету
(м. Вінниця, 22 листопада 2024 р.)

УДК [340.12:330.101:342.734](477)
С91

*Друкується за рішенням оргкомітету
відповідно до доручення Харківського національного університету
внутрішніх справ від 18.09.2024 № 72*

С91 **Сучасні** проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 30-річчю Харк. нац. ун-ту внутр. справ у статусі університету (м. Вінниця, 22 листоп. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. правових наук України. – Вінниця : ХНУВС, 2024. – 352 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників конференції за такими напрямками: гуманітарні аспекти соціального розвитку держави в період та після завершення правового режиму воєнного стану; державний суверенітет України, правопорядок в умовах правового режиму воєнного стану, інформаційна та кібербезпека; економічна безпека держави та суб'єктів господарювання в умовах правового режиму воєнного стану.

УДК [340.12:330.101:342.734](477)

Матеріали друкуються за рішенням оргкомітету конференції, викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори. Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Наука», сторінка «Конференції, семінари та круглі столи», а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ. ПРАВОПОРЯДОК В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ. ІНФОРМАЦІЙНА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА

БІЛА Вікторія Миколаївна, ВОЙЦІХОВСЬКИЙ Андрій Васильович ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТТЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	18
БОРОДІН Олександр Іванович ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТОСОВНО ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ ОКРЕМИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ЯКА ВЧИНЯЄТЬСЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	20
БУРДІН Михайло Юрійович, ЦУКАН Оксана Миколаївна ЮРИДИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ТА ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ГРОМАД ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ І РЕСУРСІВ.....	22
БУРЛАКА Владислав Васильович ПРИМУСОВИЙ ХАРАКТЕР «ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ» В КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ	24
БУРМИСТРОВА Лариса Віталіївна ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ЗАКОНОСЛУХНЯНІСТЬ ГРОМАДЯН	27
БУСОЛ Олена Юріївна ЩОДО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВО- ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ.....	30
ВАЛЄЄВ Руслан Гельманович ОЗНАКИ БЛОКПОСТУ ЯК КОНТРОЛЬНО-ПРОПУСКНОГО ПУНКТУ ТА ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ НА НИХ	32
ВАЛЄЄВ Руслан Гельманович, БІЛЕЦЬКИЙ Єгор Іхтіандрович, НАДТОКА Ярослав Юрійович, ДОМЧЕНКО Олександр Олександрович ОСОБЛИВОСТІ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ НА БЛОКПОСТІ.....	34

ВАЛЄЄВ Руслан Гельманович, БУЯКОВА Ілона Олексіївна ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	37
ВИГІВСЬКИЙ Іван Михайлович РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДСЬКОГО ПРАВОПОРЯДКУ ЯК СКЛАДОВОЇ СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	39
ВІНЦУК Вікторія Володимирівна, ВАРІЙЧУК Марія Антонівна ПРАВОПОРЯДОК В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ...	42
ВІНЦУК Вікторія Володимирівна, ГУДЗЕНКО Валерія Олександрівна КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	44
ВІНЦУК Вікторія Володимирівна, СУПРУН Олександра Євгенівна ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	46
ВОЙЦІХОВСЬКИЙ Андрій Васильович, БУДУСЬ Ольга Ігорівна РОЛЬ ОБСЕ У ВИРШЕННІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	48
ГРАБАЗІЙ Іван Андрійович ГЕНЕЗА ЯВИЩА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	50
ГУСАРОВ Сергій Миколайович АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	52
ДЕРЕВЯГІН Олексій Олександрович ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА BIG DATA) У ФОРМУВАННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ОПЕРАТИВНИХ ОБЛІКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	54
ДРОЗД Валентина Георгіївна СПЕЦІАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ (IN ABSENTIA): ЯК ПРИСКОРИТИ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВИЙ РОЗГЛЯД, НЕ ПОРУШУЮЧИ НІЧИЙХ ПРАВ.....	57

ЄФІМОВ Микола Миколайович

ДО ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ60

ЗАГУМЕННА Юлія Олександрівна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО
ОМБУДСМЕНА: ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....63

ZADOROZHNA Nataliia Oleksandrivna,

SAZANOVA Larysa Serhiivna

INFORMATION MANIPULATION IN WARTIME66

КІРІКА Діана Володимирівна

ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ68

КІРІКА Діана Володимирівна,

КАЧУРСофія Андріївна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ОРГАНАМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ
ПРЕВЕНЦІЇ ШЛЯХОМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ71

КОБА Валерій Борисович

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У СФЕРІ Е-КОМУНІКАЦІЇ.....73

КОЛЕСНИКОВ Сергій Дмитрович

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У БОРОТЬБІ
З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ76

КОЛЕСНИКОВ Сергій Олегович

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СТВОРЕННЯ
НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ
ФОРМУВАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ78

КОСЧУН Vladyslav Dmytrovych,

НОНЧАРУК Oleh Mykolaiovych

ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF PUBLIC RELATIONS
UNDER MARTIAL LAW81

ЛИТВИНОВ Костянтин Євгенійович

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА КІБЕРЗАХИСТ ЯК СКЛАДОВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....82

ЛОГІН Роман Ілліч

ОСНОВНІ НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАСТОСУВАННЯ
ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ84

ЛУЧИК Василь Єфремович,

КОЧИН Владислав Дмитрович

КЕРУВАННЯ БЕЗПЕКОЮ СТРОГО ІЄРАРХІЧНОЇ СТРУКТУРИ86

ЛУЧИК Світлана Дмитрівна,

БАЛАНЮК Богдан Русланович,

ГОРБАНЬ Юрій Віталійович

МОБІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
РОБОТИ МВС89

ЛУЧИК Світлана Дмитрівна,

БЕШЛЕЙ Артем Васильович

ІНФОРМАЦІЙНА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ91

ЛУЧИК Світлана Дмитрівна,

БЛЮДІД Ростислав Олександрович,

КУТУЗОВ Максим Олександрович

ВИКОРИСТАННЯ ЧАТ-БОТІВ У РОБОТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....93

ЛУЧИК Світлана Дмитрівна,

МОЙКО Олександр Олександрович

КІБЕРСУВЕРЕНІТЕТ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ
УКРАЇНИ.....96

ЛЮБЧЕНКО Тетяна Сергіївна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОКАРАННЯ ЗА УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО
ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ98

МІТРУХОВ Павло Миколайович

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ100

НЕЧАЄВА Ірина Олексіївна

РОБОТА АДВОКАТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ102

САЛМАНОВ Олексій Валерійович

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ103

САЛМАНОВА Олена Юріївна ДИСКУСІЇ ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ЧИННОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	105
САРАНА Валерія Валеріївна, ЛАВРЕНКО Дар'я Олександрівна ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	107
ТКАЧОВА Віта В'ячеславівна ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ АБО БОЄПРИПАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	110
ФИЛИПСЬКА Віта Іванівна, ПІДЛУЖНА Валерія Миколаївна СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	112
ЧЕРКУНОВ Олександр Віталійович ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	114
ЧУПИРА Богдана Іванівна, ВОЙЦІХОВСЬКИЙ Андрій Васильович МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	116
ШЕЛІХОВСЬКА Ірина Юріївна ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЮ ПРОТИДІЄЮ НАРКОЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	118
ШУЛЬГА Анатолій Матвійович КУЛЬТУРНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ЯК ВИД І ПРОБЛЕМА РЕАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВИ	120
ЩЕРБАК Костянтин Володимирович ОБСЯГ І ЗМІСТ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ЗІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДІЗНАННЯ.....	122
ЯСИНСЬКИЙ Вадим Олександрович ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАПОБІГАННЯ НАРКОЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	125

СЕКЦІЯ 2

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ**

АМЕЛІНА Анна Сергіївна СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА».....	128
БАНДУРКА Олександр Маркович ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	130
БЕЗУСИЙ Вадим Вікторович, БЄЛОШЕНКО Юрій Олександрович ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	131
БОЛГАРЕНКО Вадим Миколайович, ФРОЛОВ Михайло Михайлович БОРОТЬБА З ВІДМИВАННЯМ ГРОШЕЙ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО	133
БОРЦЕВИЧ Павло Святославович АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ	135
ВАСИЛЕНКО Віктор Михайлович, ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ.....	137
ВЕЛІЄВА Вікторія Олександрівна ІНДУСТРІЯ 4.0 ТА ЇЇ НАУКОВІ РОЗРОБКИ.....	139
ГЕРАСИМЕНКО Юлія Сергіївна ПРАВОВІ ТА АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ.....	142
ГЕТМАНЕЦЬ Ольга Петрівна, ФЕДОЧЕНКО Олена Миколаївна ВОЄННЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ВИД ПУБЛІЧНОГО СТРАХУВАННЯ.....	144
ГУБІНА Ганна Леонідівна ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ УКРАЇНИ У КОНСОРЦІУМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	146
ГУЗЕНКО Олена Павлівна ОСУЧАСНЕННЯ ПРИНЦИПІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ	148

DUDEK Michał, YAROSHENKO Artem STRATEGIC MANAGEMENT OF THE AVIATION INDUSTRY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY.....	150
ЄВТУШЕНКО Наталя Олександрівна МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА РОЗПОДІЛУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	152
ЖИЛІН Сергій Вікторович ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	154
ІВАНЧЕНКО Володимир Валентинович ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ БУХГАЛТЕРСЬКОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	156
ІВАНЧЕНКО Едуард Пилипович ДЕРЖАВНА МИТНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	158
ІГНАТЬЄВ Андрій Михайлович ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ	160
IZDEBSKI Waldemar, KRYŚ Piotr, MIROWSKI Karol APPLYING GREEN LOGISTICS IN THE INTERNATIONAL SUPPLY CHAINS.....	164
КАДАЛА Віталій Віталійович ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ	166
КВЯТКО Тетяна Миколаївна ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	168
КИРЄЄВА Ірина Валеріївна УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	170

КИРЄЄВА Ірина Валеріївна, ВАВРІЙЧУК Руслан Петрович НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ПРІОРИТЕТНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	172
КИРЄЄВА Ірина Валеріївна, РУДЬ Вікторія Володимирівна БАНКІВСЬКІ ПРАВА ВКЛАДНИКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	174
КІКІНЧУК Василь Васильович, КІКІНЧУК Василь Юрійович СТАН І ПЕРСПЕКТИВА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ	176
КОВАЛЬ Софія Олексіївна, БЕЛІНСЬКА Яніна Василівна ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	178
КОЗАК Роман Олександрович СУТНІСТЬ АЕРОКОСМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	180
КОЗАЧЕНКО Ганна Володимирівна УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ МАКРОРІВНЯ	183
ЛІСНЯК Галина Григорівна ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	185
МАКСЫМЕНКО Kseniia Volodymyrivna, SAZANOVA Larysa Serhiivna CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS DURING MARTIAL LAW: RESTRICTIONS AND PROTECTION.....	187
НІКОЛЕНКО Ксенія Вікторівна, ДЯДЕЧКО Марія Олегівна МІСЦЕ ТА РОЛЬ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЗБИТКІВ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	189
ОВЧАРЕНКО Леся Валеріанівна ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ	191
ОЛІЙНИК Соломія Вікторівна, ГРИГОРЧУК Мирослав Васильович РОЛЬ МИТНИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	193

ОСТАПЕНКО Роман Миколайович ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ УСТАНОВИ	196
ПАВЛЕНКО Наталія Вікторівна ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, В УКРАЇНІ.....	198
ПАХУЧА Еліна Вікторівна СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	199
ПАЩЕНКО Юлія Валентинівна КАПІТАЛ ЗДОРОВ'Я ЯК СКЛАДОВА ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ	201
ПЕТРИНА Володимир Нестерович, МАЗІЙ Кирил Олегович ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	203
ПІВНЮК Андрій Валентинович ДІАГНОСТИКА ПІДПРИЄМСТВ – СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	206
ПЛІСКО Владислав Романович СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	208
ПОДОРОЖНІЙ Мирослав Вікторович РИЗИКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	210
РИБАЛЬЧЕНКО Сергій Васильович ПРИНЦИПИ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	212
СЄВДОВА Ірина Олександрівна, ЛЕЩЕНКО Іван Олексійович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	214
СОКОЛ Олександр Анатолійович ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ.....	217
СТАРОСТЕНКО Віталій Геннадійович, ГЕТМАНЕЦЬ Ольга Петрівна ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ «ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ».....	218

СТЕЦЕНКО Сергій Володимирович ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	220
СУСІДЕНКО Олексій Валентинович, ЧИКІТ Кирило Русланович ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА СИСТЕМУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ.....	222
ФАЇЗОВ Анатолій Вікторович ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	224
ФИЛИПСЬКА Віта Іванівна, КРАВЧЕНКО Аделіна Олександрівна МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВИМ ЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	226
ФУРСА Вікторія Анатоліївна СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ	228
ХЛОПОНІНА-ГНАТЕНКО Ольга Іванівна ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ	230
ШАПОВАЛОВ Сергій Анатолійович ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	232

СЕКЦІЯ 3

ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

АБЛАМСЬКА Вікторія Вікторівна ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У ПРАКТИЦІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	234
БЛИК Вадим Миколайович, ГОЛОВКО Олександр Віталійович СУСПІЛЬНЕ УПЕРЕДЖЕНЕ СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПОЛІЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДЕРЖАВИ.....	238

БОБРО Наталія Валеріївна СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ РЕГІОНАЛЬНОГО ПЛАНУ ДІЙ З РЕАЛІЗАЦІЇ РЕЗОЛЮЦІЇ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН 1325 «ЖІНКИ, МИР, БЕЗПЕКА» У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ У 2023 РОЦІ	241
БОРТНИК Сергій Миколайович ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЩОРІЧНИХ ВІДПУСТОК СЛУЖБОВЦІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	245
ГРЕНКО Сергій Петрович ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОГО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	247
ГОЛОВАН Ярослав Ігорович ГУМАНІТАРНІ ПРІОРИТЕТИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ	249
ГОЛОПИЧ Інна Миколаївна ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ	251
ГРИЩЕНКО Світлана Миколаївна, ГУЛЕВИЧ Олексій Олексійович ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	252
DANYLYUK Svitlana Bohdanivna, KALCHENKO Tetyana Mykhailivna PROBLEMS OF LEGAL PROTECTION OF ENVIRONMENTAL RIGHTS OF CITIZENS OF UKRAINE	255
ДЖУС Анна Романівна, БОБРО Наталія Валеріївна ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	257
ЄЛЬНІКОВА Наталія Ігорівна, СТЕЦЮК Анжела Ігорівна НАЦІОНАЛЬНА МОВА В ІСТОРІЇ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ	260
ЄЛЬНІКОВА Наталія Ігорівна, ХИЛОБОКИЙ Максим Олександрович ЕТИЧНИЙ СКЛАДНИК КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ПОЛЩЕЙСЬКИХ	263
ЖЕРЕБЦОВ Денис Євгенійович ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ	265

ЖУКОВА Ірина Віталіївна

ЗАСОБИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: У ПОШУКАХ МОДЕЛІ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ.....268

ZINCHENKO Viktoriia Mykolayivna

LANGUAGE POLICY AND LANGUAGE STATUS.....270

ЗОЗУЛЯ Ігор Вікторович,

ДОВГАНЬ Олена Ігорівна,

СОРОКІНА Валерія Ігорівна

ЕКОЛОГІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ ВІЙСЬКОВИХ
КОНФЛІКТІВ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ272

КОВАЛЬЧУК Олена Олександрівна,

БУТИНСЬКА Роксолана Ярославівна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА РОБОТИ
НА ФРІЛАНСІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І РЕГУЛЮВАННЯ274

КРІЩАК Іван Васильович

НЕОБХІДНІСТЬ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМ ФРОНТИРУ
В ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКОМУ ТА СВІТОВОМУ МАСШТАБІ.....277

КРЮКОВ Олексій Ігорович,

ШЕВЧУК Сергій Миколайович

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК
ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....283

КУХАРІгор Володимирович

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ
СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ285

КУЦЕНКО Марія Вікторівна,

ГУРТОВА Ксенія Миколаївна

ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ ОСІБ У ЄС ЯК БЕЗПРЕЦЕДЕНТНЕ ЯВИЩЕ
У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ287

ЛОПАЄВА Олена Миколаївна,

БУЯКОВА Ілона Олексіївна

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ
В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ289

ЛУЦЕНКО Тетяна Олексіївна,

ЦИМБАЛАРЬ Дмитро Вікторович

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБОРОНИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЖІНОК
У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....292

МЕЛЬНИК Костянтин Юрійович ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	294
МЕЛЬНИЧУК Оксана Василівна, ВЛАСОВА Дарина Олександрівна СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ.....	296
МЕЛЬНИЧУК Оксана Василівна, ПОСТОЙ Анна Ігорівна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	298
МОШЕНСЬКИЙ Олександр Семенович ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ І ПАРАПОЛІТИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ	301
МУЗИЧУК Олександр Миколайович ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ НАПРЯМИ ТА МОЖЛИВІ НОРМАТИВНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	303
НАДЖАФЛІ Емін ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК Е-ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ.....	305
НАЛИВАЙКО Ігор Олегович СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА ГАРАНТІЇ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	307
НІКУЛЕСКО Дмитро Сергійович ПУБЛІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ.....	309
НОВІКОВ Євгеній Вадимович, ГОЛОВКО Олександра Владиславівна КЕМАЛІСТСЬКІ РЕФОРМИ В ТУРЕЧЧИНІ: ЗАГАЛЬНИЙ НАРИС.....	311
ОВЕРЧУК Олена Борисівна МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ПОЛЩЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	313
ONYSHCHENKO Anastasiia Mykolaivna, SAZANOVA Larysa Serhiivna OVERCOMING THE HUMANITARIAN AND SOCIAL CRISIS IN UKRAINE	315
ОТКИДАЧ Руслана Русланівна, ЛАВРЕНКО Дар'я Олександрівна КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	317

ПЕРЦЕВА Вікторія Анатоліївна ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	321
ПЕРЦЕВА Вікторія Анатоліївна, БАЦІНКО Олена Андріївна ДІАЛОГ КУЛЬТУР ЯК ОСНОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	322
РОСТОЦЬКА Марія Євстахіївна ВИКЛИКИ В ДУХОВНІЙ ТА СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	324
РЯБОВА Катерина Олексіївна ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ В УМОВАХ ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ЛІНГВІСТИЧНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ПРАВОВІ ВИКЛИКИ.....	326
SAZANOVA Larysa Serhiivna, VOIEVODA Denys Ihorevych THE RIGHT TO HOUSING DURING AND AFTER THE MARTIAL LAW IN UKRAINE	328
САЛЬНИЧЕНКО Дар'я Дмитрівна, ГОЛОВКО Олександра Владиславівна ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ І СВІТОВИХ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРАКТИК	330
СЕРБЕНЮК Симон Олександрович ВЕКТОРИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКІВ	332
СІРОТОВ Олександр Андрійович ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	334
СОКУРЕНКО Валерій Васильович СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА.....	336
ТИМКОВА Іванна Іванівна, КОЛЄСНІКОВ Сергій Дмитрович МАЛЬТІЙСЬКИЙ ОРДЕН: ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	338
ФИЛИПСЬКА Віта Іванівна ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ ТА МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	340

ФИЛИПСЬКА Віта Іванівна, ШУРДА Валерія Олексіївна ДО ПРОБЛЕМ ПОШУКУ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ	342
ФИЛИПСЬКА Віта Іванівна, ЯРМАК Вікторія Ігорівна ВЗАЄМОДІЯ МОВИ ТА КУЛЬТУРИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ	344
ХМИРОВ Ігор Михайлович, ТОМЧИК Поліна Вадимівна ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	346
ЧОРНИЙ Ігор Віталійович ПРИРОДА КОНФЛІКТУ В РОМАНІ ЛЮКО ДАШВАР «СПАДОК»	348
ШАПОВАЛ Катерина Анатоліївна ВПЛИВ РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ НА РІВЕНЬ УЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	349

СЕКЦІЯ 1
ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ.
ПРАВОПОРЯДОК В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ. ІНФОРМАЦІЙНА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА

УДК 341.231.14«364»

Вікторія Миколаївна БІЛА,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Андрій Васильович ВОЙЦІХОВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри конституційного і міжнародного права та прав людини

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТТЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Введення воєнного стану на території України внаслідок збройної агресії російської федерації передбачає певні обмеження прав і свобод громадян, проте вони жодним чином не стосуються такого фундаментального права, як невід'ємне право на життя. Захист права цивільного населення на життя під час дії воєнного стану регулюється нормами національного та міжнародного права.

Право на життя закріплене у ст. 3 Загальної декларації прав людини 1948 р.: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» [1]. Це ж право визначене у ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. [2]: «Право на життя є невід'ємним правом кожної людини». В Україні право на життя закріплене у ст. 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [3].

На жаль, військова агресія росії ускладнила захист права на життя цивільного населення в умовах дії правового режиму воєнного стану. Як повідомляє Моніторингова місія ООН з прав людини, в Україні з моменту повномасштабного збройного нападу російської федерації на Україну зафіксовано щонайменше 10 тис. випадків загибелі цивільних осіб, понад 560 з яких – діти [4, с. 391-392].

До основних способів захисту права на життя в умовах воєнного стану належать адміністративна діяльність органів державної влади, діяльність громадських організацій, самозахист, подання конституційних звернень, робота правоохоронних органів, а також судовий захист і інші контрольні механізми.

Крім того, в Україні, з ініціативи Офісу Президента, Міністерства юстиції, Міністерства закордонних справ та Представництва Президента в Автономній Республіці Крим, створено спеціальну веб-платформу для збору та аналізу інформації про порушення прав людини, спричинені агресією рф. Ця платформа

також спрямована на накопичення доказів для захисту позиції України в Європейському суді з прав людини та Міжнародному суді ООН.

Будь-хто, чий права були порушені, став жертвою злочину або був свідком таких подій, може подати інформацію та докази через офіційний сайт: <https://warcrimes.gov.ua/#anketa>. Зібрані дані сприятимуть підготовці доказової бази для притягнення росії до відповідальності в міжнародних судових органах, що є критично важливим для захисту прав і свобод цивільних осіб, включно з правом на життя.

Міжнародне гуманітарне право визначає форми та методи захисту права на життя цивільного населення в умовах збройної агресії. Це зобов'язання детально розглядається в практиці Європейського суду з прав людини і відоме як «процедурне зобов'язання», що закріплене в ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [5]. Ця Конвенція встановлює основні права і свободи людини, а також міжнародно-правові гарантії їхнього дотримання. Вона включає обов'язок держав проводити ефективні розслідування випадків порушення цих норм. Основним завданням міжнародного гуманітарного права є пом'якшення наслідків війни та захист прав цивільного населення під час збройних конфліктів будь-якого характеру.

Взаємозв'язок міжнародних стандартів прав людини та міжнародного гуманітарного права особливо помітний у ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р. [2]. Вона передбачає, що навіть за умов надзвичайного стану держави не можуть відмовлятися від своїх зобов'язань щодо захисту права на життя та інших основоположних прав і свобод людини. Однак варто підкреслити, що дотримання міжнародного гуманітарного права покладається на відповідальність держав, які повинні їх виконувати [6, с. 74].

Захист права на життя цивільного населення в умовах збройної агресії Росії проти України є ключовим аспектом міжнародного гуманітарного права і не підлягає обмеженню навіть під час воєнного стану. Внаслідок агресії зросла кількість жертв серед цивільних, що ускладнює реалізацію цього права. Уряд України застосовує різні механізми захисту, зокрема створює веб-платформу для збору доказів порушень прав людини та співпрацює з міжнародними організаціями для документування воєнних злочинів і притягнення винних до відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Загальна декларація прав людини 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 19.10.2024)
2. Міжнародний пакт про політичні і громадянські права 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 19.10.2024)
3. Конституція України 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.10.2024)
4. Чернецька О. В., Шилінгов В. С. Міжнародні стандарти права на життя людини: проблеми забезпечення в умовах збройного конфлікту. *Ірпінський юридичних часопис*. 2024. Вип. 3 (16). С. 388-396.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 19.10.2024)

6. Права людини у міжнародному праві: підручник [Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.] / за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. А. В. Войціховського. Харків : ООО «Планета- Принт», 2021. 404 с.

Одержано 18.10.2024

УДК 343.98

Олександр Іванович БОРОДІН,

*ад'юнкта кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТОСОВНО ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ ОКРЕМИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ЯКА ВЧИНЯЄТЬСЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Форми взаємодії окремих підрозділів Національної поліції України залежать від особливостей вчинення кримінального правопорушення, яке було вчинено. В той же час, їх реалізація в кримінальних провадженнях за фактом вчинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів буде мати свою специфіку. З огляду на зазначене, наведена тематика потребує детального висвітлення.

Як вдало відмічає П. В. Горбасенко, «...виявлення та розкриття торгівлі людьми, вчинюваної організованою злочинною (групою, є діяльністю колективною, в яку включаються працівники слідчих, оперативно-розшукових та інших підрозділів органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, прокуратури. Успіх цієї роботи значно залежить від чіткого знання представниками всіх правоохоронних органів наукових положень і тактичних рекомендацій протидії злочинності» [2 с. 133].

В свою чергу, Д. Б. Санакоев вказував, що «...розслідування торгівлі людьми, вчиненої організованими групами у сучасних умовах є результатом колективних дій оперативних підрозділів та слідчих, і прямо залежить від рівня організації взаємодії між ними, необхідність якої зумовлюється декількома чинниками. По-перше, це масштаби діяльності таких груп. У 100% вивчених проваджень діяльність організованих груп була пов'язана з територією кількох держав. По-друге, особливість виявлення та доказування вини їх окремих учасників. За даними Департаменту інформаційних технологій МВС України та Державної судової адміністрації України, відсоток виявлених фактів торгівлі людьми, вчинених ОГ, становить у середньому 40% від загальної кількості виявлених злочинів у цьому напрямку. З цього слідує, що можливість доведення вини окремих членів ОГ, які безпосередньо не беруть участі у торгівлі людьми, залежить від якості документування їх діяльності оперативними підрозділами, та від своєчасної передачі матеріалів оперативно-розшукової діяльності до органів досудового розслідування у разі заведення ОРС. По-третє, тривалий характер злочинної діяльності ОГ. За результатами вивчення кримінальних проваджень нами встановлено, що тривалість злочинної діяльності сягала від 6 місяців до 2 років (82,2%).

Як наслідок, виникає необхідність одночасного проведення значної кількості оперативно-розшукових заходів у межах ОРС, а також слідчих (розшукових) дій, у т.ч. негласних за кримінальним провадженням. Четверте, систематична та цілеспрямована протидія правоохоронним органам, що зумовлює потребу в проведенні спеціальних заходів, передбачених законодавством. Отже, вказані обставини вимагають узгодженого і детального планування діяльності оперативних та слідчих підрозділів, їх чіткої взаємодії» [4, с. 198]. Як бачимо, автор акцентує увагу тому, що ефективні результати в досліджуваній категорії кримінальних проваджень можливі за умови колективних дій оперативних підрозділів та уповноважених осіб (слідчих, детективів, прокурорів). Під час вчинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів дана теза виходить на новий рівень, адже виникають новостворені підрозділи, які можуть залучатися до взаємодії (для прикладу, спеціальні батальйони Національної поліції, які виконують завдання по протидії військам РФ на деокупованих та тимчасово окупованих територіях, оперативні працівники міграційного управління Національної поліції).

В той же час, П. В. Горбасенко підводячи підсумки по власному дисертаційному дослідженню, зауважив, що «...підвищення рівня взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами іноземних держав, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями в аспекті обміну оперативною та доказовою інформацією, планування та проведення спільних організаційних, нарадчих, слідчих та оперативно-розшукових заходів у сфері протидії торгівлі людьми та в рамках конкретних кримінальних справ» [1, с. 145]. В розрізі зазначеного, ми підтримуємо позицію К. О. Чаплинського та М. М. Єфімова, які виокремили такі організаційні форми взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, як-от: «...а) колегіальне проведення складних процесуальних дій (огляд місця події, слідчий експеримент) або окремих тактичних операцій (49 %); б) спільне обговорення й оцінювання відомостей, одержаних у результаті проведення розшукових заходів, щодо їх достатності для внесення відомостей до ЄРДР (68 %); в) взаємний обмін інформацією між працівниками підрозділів правоохоронних органів, а також державних, приватних і громадських підприємств, установ і організацій під час кримінального провадження (91 %); г) спільні виїзди уповноважених осіб (слідчого, дізнавача) й оперативних працівників для проведення СРД, НСРД (48 %); д) консультування (63 %)» [3, с. 310]. Відносно торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів, всі визначені форми також можуть використовуватися.

Висновок. Підводячи підсумок, зазначимо, що ефективні результати в досліджуваній категорії кримінальних проваджень можливі за умови колективних дій оперативних підрозділів та уповноважених осіб (слідчих, детективів, прокурорів). Під час вчинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів до взаємодії можуть залучатися новостворені підрозділи, які можуть залучатися до взаємодії (для прикладу, спеціальні батальйони Національної поліції, які виконують завдання по протидії військам РФ на деокупованих та тимчасово окупованих територіях, оперативні працівники міграційного управління Національної поліції).

Список бібліографічних посилань

1. Горбасенко П. В. Загальна характеристика розслідування торгівлі людьми : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09 / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2013. 218 с.

2. Горбасенко П. В. Застосування заходів ОРД при розслідуванні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. *Сучасна освіта і наука в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи* : матеріали ІХ Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної заочної конференції (м. Запоріжжя, 22-24 червня 2011 р.). Запоріжжя : Нова освіта, 2011. С. 132–135.

3. Єфімов М. М., Чаплинський К. О. Наукова полеміка стосовно основних форм взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів кіберполіції у процесі доказування при розслідуванні злочинів у сфері інтелектуальної власності. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 5. С. 304–317.

4. Санакоєв Д. Б. Взаємодія правоохоронних органів МВС при розслідуванні організованої злочинної діяльності у сфері торгівлі людьми. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2008. № 2. С. 192–201.

Одержано 30.10.2024

УДК 342.1

Михайло Юрійович БУРДІН,
доктор юридичних наук, професор,
проректор Харківського національного
університету внутрішніх справ;

Оксана Миколаївна ЦУКАН,
кандидат юридичних наук, доцент,
помічниця ректора з гендерних питань
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Co-funded by the
European Union

ЮРИДИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ТА ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ГРОМАД ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ І РЕСУРСІВ¹

Зважаючи на те, що питання захисту інтересів об'єднаних громад щодо використання земель та ресурсів може виникнути в межах цивільних правовідносин, маємо зазначити про те, що відповідно до ст. 172 Цивільного кодексу України територіальні громади набувають і здійснюють цивільні права та обов'язки через органи місцевого самоврядування в межах їхньої компетенції, встановленої законом. Водночас у випадках і в порядку, встановлених законом, іншими

¹ Цю публікацію підготовано у рамках реалізації проєкту «Децентралізоване співробітництво України і ЄС» (EUDECO) Програми Еразмус+, напрям Жан Моне. “Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them”.

нормативно-правовими актами, від імені держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад за спеціальними дорученнями можуть виступати фізичні та юридичні особи, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування (ст. 173 Цивільного кодексу України).

Враховуючи наведене, особливості юридичного представництва та захист інтересів об'єднаних громад щодо використання земель і ресурсів виявляються через аналіз відповідних положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», де вказується про те, хто має діяти від імені та в інтересах територіальних громад, а також, що слід вважати комунальною власністю, тобто власністю територіальних громад.

Відповідно до ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно², доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження. Спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини.

Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

Органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, укладати договори в межах державно-приватного партнерства, в тому числі концесійні договори, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування й оренду.

Право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах із правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

² Відповідно до ст. 181 Цивільного кодексу України до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення.

Крім того, згідно зі ст. 71 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження.

Органи та посадові особи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Це повною мірою стосується і випадку, коли йдеться про захист інтересів об'єднаних громад щодо використання земель та ресурсів.

Сільський, селищний, міський голова несе персональну відповідальність за здійснення наданих йому законом повноважень.

Водночас необхідно мати на увазі положення ст. 7 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», де вказується, що посадові особи місцевого самоврядування діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України, та керуються у своїй діяльності Конституцією України і законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, актами органів місцевого самоврядування, а в Автономній Республіці Крим – також нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим, прийнятими у межах їхньої компетенції.

Серед обов'язків посадових осіб місцевого самоврядування (ст. 8 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування») також визначається й недопущення дій чи бездіяльності, які можуть зашкодити інтересам місцевого самоврядування та держави.

Таким чином, ураховуючи положення Цивільного кодексу України щодо представництва та норми законодавства про місцеве самоврядування в Україні, сільському, селищному, міському голові надано повноваження щодо здійснення представництва та захисту інтересів об'єднаних громад щодо використання земель та ресурсів.

Одержано 01.11.2024

УДК 340.134(477)

Владислав Васильович БУРЛАКА,

кандидат юридичних наук,

начальник відділу Головного слідчого управління Національної поліції України

ПРИМУСОВИЙ ХАРАКТЕР «ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ» В КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ

Слід зазначити, що національне законодавство, на сьогодні, залишає поза увагою важливий аспект визначення відповідальності за воєнні злочини в контексті вчинення їх комботантами.

Так лише одна стаття 438 (Порушення законів та звичаїв війни) Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій. Як усім нам відомо примусовий характер «позбавлення волі» порушує закони та звичаї війни, визначені положеннями статей 3, 8, 51 Женевської Конвенції від 12 серпня 1949 року про захист цивільного населення під час війни та статті 75 Додаткового протоколу від 08 червня 1977 року (Протокол I) [1]. Тим не менш, під час військового конфлікту необхідно пам'ятати, що як РФ як правонаступниця СРСР, так і Україна ратифікували Женевські конвенції, між іншим, Конвенцію про захист цивільного населення під час війни [2].

Згідно визначення, особами, що перебувають під захистом цієї Конвенції, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є.

Відповідно до статті 31 Конвенції, жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до цих осіб. Таким чином, будь-яке автоматичне обмеження конституційних прав і свобод громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, заборонено міжнародним правом.

Слід зазначити про термінологічні відмінності понять, які застосовуються в Римському Статуті Міжнародного кримінального суду та національному законодавстві. Так Римський Статут Міжнародного кримінального суду передбачає такі терміни в пункту і) частини другої статті 7 (Злочини проти людяності) «насиленницьке зникнення осіб», що означає арешт, затримання або викрадення осіб державою чи політичною організацією або з їхнього дозволу, за їхньої підтримки чи за їхньою мовчазною згодою з подальшою відмовою визнати таке позбавлення волі або повідомити про долю чи місце перебування цих осіб з метою залишення їх без законодавчого захисту протягом тривалого періоду часу, а пункт а) підпункту vii) частини другої статті 8 (Воєнні злочини) визначає як вид «воєнного злочину» незаконну депортацію або переміщення чи незаконне позбавлення волі [3].

Співставляючи зазначені положення Римського Статуту Міжнародного кримінального суду з національним законодавством можна дійти висновку про відсутність повного охоплення (способів вчинення) незаконного позбавлення волі або викрадення людини відповідно до міжнародного гуманітарного права положеннями статей 146 та 146-1 КК України.

Звертаючись за міжнародним досвідом слід зазначити, що Кримінальний кодекс Грузії в статтях 408 (Злочини проти людяності) та 411 (Умисне порушення норм міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту) визначає настання кримінальної відповідальності з поміж іншого за діяння, вчинене в

межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення або цивільних осіб, що виразилося у незаконному обмеженні волі [4].

Слід зазначити, що в науковій спільноті висвітлюються різні думки щодо неможливості застосовувати норми Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, оскільки згідно з визначеною процедурою не здійснено імплементації його положень у національне законодавство. Україна ще у 2000 році парафінувала його, однак до цього часу його не ратифікувала. Першою спробою в указаному питанні є проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (реєстр. № 2689), який був ухвалений Верховною Радою України 20 травня 2021 року та який досі не пройшов відповідні регламентні процедури щодо набрання чинності [5].

У той же час на розгляді Верховної Ради України перебуває проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України» (реєстр. № 7290), який вносить зміни до Кримінального кодексу України з метою гармонізації національного законодавства з гуманітарним правом [6].

Так законопроєктом запропоновані положення статей 438 (Воєнні злочини проти особи) та 442-1 (Злочини проти людяності) Кримінального кодексу України (у редакції законопроєкту), які у пункті 7 частини другої чітко визначають відповідальність за незаконне позбавлення волі.

Ураховуючи масовий характер таких дій цілком обґрунтованим є передбачення окремої норми в Кримінальному кодексі України, яка передбачатиме відповідальність за такі дії відповідно до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду [7].

Доречно зауважити, що в певній мірі зазначена законодавча ініціатива вже реалізована Законом України від 09 жовтня 2024 року № 4012-IX

«Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського Статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», яким серед іншого Кримінальний кодекс України доповнено новою статтею 442-1 (Злочини проти людяності), яка передбачає цілий перелік умов настання кримінальної відповідальності у разі їх здійснення умисно в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення [8].

Список бібліографічних посилань

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text;
2. Про захист цивільного населення під час війни : Женевська конвенція від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text;
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top;
4. Кримінальний кодекс Грузії від 22 лип. 1999 р. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=254>;

5. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (реєстр. № 2689) URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/112>;

6. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України» (реєстр. № 7290) URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39449>;

7. Бурлака В.В. Незаконне позбавлення волі в контексті примусової паспортизації: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 року). Кропивницький, ДонДУВС, 2023. С. 139-141;

8. Закон України від 09 жовтня 2024 року № 4012-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text>.

Одержано 30.10.2024

УДК 070:32.019.5(477)

Лариса Віталіївна БУРМИСТРОВА,

*старший слідчий в ОВС Головного слідчого управління
Національної поліції України*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ЗАКОНОСЛУХНЯНІСТЬ ГРОМАДЯН

Соціальні медіа набули статусу ефективного інструменту впливу на формування суспільної думки, виступаючи механізмом як для об'єднання громадян навколо спільних ідей, так і для загострення суспільних протиріч. У контексті правового регулювання цифрових комунікацій важливим є забезпечення розвитку навичок критичного аналізу та належного сприйняття інформації, що сприяє підвищенню медіаграмотності громадян і зменшенню ризиків поширення дезінформації чи маніпуляцій.

У сучасному суспільстві соціальні медіа стали невід'ємною складовою повсякденного життя, суттєво трансформуючи способи комунікації, а також впливаючи на формування суспільних настроїв і переконань. В Україні, як і в багатьох інших країнах, вони відіграють вирішальну роль у створенні громадської думки, особливо в умовах динамічних соціальних і політичних процесів, коли доступ до об'єктивної та незалежної інформації стає життєво важливим. Саме тому все більше диспозицій кримінально караних норм Кримінального кодексу України на сьогодні містять положення щодо кваліфікуючої ознаки «з використанням засобів масової інформації», зокрема ст. 109 (Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади), ст. 111-1 (Колабораційна діяльність), ст. 258-2 (Публічні заклики до вчинення терористичного акту), ст. 436-1 (Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів), ст. 436-2 (Виправдовування, визнання

правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників) Кримінального кодексу України [1].

У той же час слід відміти, що Законом України 13 грудня 2022 року

№ 2849-IX «Про медіа» в законодавстві термін «засобів масової інформації» замінено на «медіа», проте кримінальне та процесуальне законодавство не зазнало змін [2]. Проте положення Закону України від 02 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію» [3].

Соціальні медіа відіграють важливу роль у формуванні громадянської активності, перетворюючись на міцний зв'язок між індивідами та суспільством. Вони надають можливість кожному висловити свою думку, обговорити актуальні питання та навіть організувати спільні дії. У сучасній Україні це особливо актуально, де соціальні мережі стали платформою для важливих громадських діалогів та ініціатив.

Важливою особливістю соціальних медіа є їх здатність інтегрувати громадян у спільні інформаційні простори, сприяючи взаємодії та обміну думками. Завдяки оперативному поширенню інформації та доступності комунікаційних платформ соціальні мережі стають каталізатором формування громадянської свідомості. Користувачі не лише отримують доступ до новин, але й мають можливість критично аналізувати події, висловлювати власну позицію та брати участь у суспільних дискусіях. Такі процеси сприяють розвитку плюралізму думок, що становить важливий елемент демократичних механізмів і процесів.

Сучасні дослідження та статистичні дані надають цінну інформацію щодо використання соціальних медіа в Україні. Вони допомагають зрозуміти, як соціальні мережі впливають на різні вікові групи та яку роль вони відіграють у суспільстві. Статистика показує, що велика частина населення України є активними користувачами соціальних медіа. Це включає різні платформи, такі як Facebook, Instagram, Twitter та інші. Слід виділити декілька вікових груп користувачів соціальних мереж:

Молодь (віком від 16 до 24 років) — найактивніші користувачі соціальних медіа. Вони використовують соцмережі для спілкування, розваг, освітніх та соціальних ініціатив.

Дорослі (віком від 25 до 50 років) — ця група використовує соціальні медіа для професійного зв'язку, отримання новин та політичної інформації.

Люди старшого віку (від 50 років і старші) — вони менш активні в Інтернеті, але все частіше реєструються у соціальних мережах, особливо для зв'язку з родиною та друзями [4].

Соціальні медіа суттєво впливають на формування суспільної думки, особливо серед молоді, впливаючи на політичні погляди, соціальні норми та споживчу поведінку. Дослідження показують збільшення використання цих платформ для самоосвіти, професійного розвитку та участі у соціальних і екологічних ініціативах.

У політичному житті України соціальні медіа мають вирішальну роль. Вони трансформують традиційні політичні діалоги та впливають на політичну свідомість громадян. Це відбувається через:

- можливість для політичних партій та рухів миттєво поширювати свої ідеї, досягаючи широкої аудиторії без значних витрат.

- доступ до різноманітних джерел інформації, що сприяє глибшому розумінню політичних процесів і формуванню власних політичних переконань.
- використання соціальних медіа під час політичних кампаній для організації онлайн-зустрічей, вебінарів та залучення громадян до політичного життя.
- надання кожному можливості висловлювати свої погляди та брати участь у політичних дискусіях, сприяючи демократичним процесам [5].

Відповідно законослухняність громадян є основоположним елементом функціонування правової держави, особливо в умовах війни. Рівень дотримання законів громадянами визначає стійкість суспільних відносин, ефективність функціонування органів державної влади та реалізацію принципу верховенства права. Формування правомірної поведінки громадян обумовлене впливом різноманітних факторів, зокрема соціальних, економічних, психологічних, культурних та нормативно-правових.

В цих умовах не мало важким є якість законодавства. Так як саме чіткість, прозорість і справедливість правових норм є базовими елементами для забезпечення законослухняності. Нечіткі формулювання законів або їхня суперечливість підривають довіру громадян до правової системи. Як наслідок, це може призводити до вибіркового виконання законів. Важливим є впровадження законодавчого аналізу та громадського обговорення перед прийняттям важливих правових актів. Саме тому від цього залежить ефективність правозастосування, так як забезпечення невідворотності покарання є критично важливим для дотримання законів. Якщо громадяни вважають, що правопорушення залишаться безкарним, вони схильні порушувати норми. Робота правоохоронних органів та судової системи повинна бути ефективною, прозорою та неупередженою. Особливо в умовах воєнного стану і саме медіа можуть забезпечити це.

Відповідно використання правоохоронцями медіа має величезний вплив на формування суспільних цінностей. Популяризація дотримання законів, поширення інформації про переваги правопорядку та негативні наслідки правопорушень можуть підвищити рівень законослухняності.

Законослухняність громадян є багатофакторним явищем, що залежить від якості законодавства, соціально-економічних умов, ефективності правозастосування та правової культури. Для її підвищення необхідна комплексна робота держави, суспільства та окремих громадян. Забезпечення довіри до інституцій, підвищення рівня правової культури та забезпечення соціальної справедливості є ключовими кроками на шляху до створення правової держави.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Про медіа від 13 грудня 2022 року № 2849-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
3. Про національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
4. Дослідження «Нові ідентичності» в Україні та світі: підстави формування, концепції, прогнози». Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/novi-identichnosti-v-ukraini-ta-sviti-pidstavi-formuvannya>

5. Стаття соціальні медіа як елемент політичної комунікації. URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/yanchenko_sotsialni.pdf

Одержано 28.10.2024

УДК 343.85

Олена Юріївна БУСОЛ,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

головний науковий співробітник відділу дослідження

проблем протидії корупції та загрозам економічній безпеці

Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби

з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

ЩОДО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Повномасштабна війна в Україні має негативний вплив не тільки на економіку держави через руйнування критичної інфраструктури, підприємств, блокування морських портів, а також тимчасову окупацію території. Постійні обстріли та бомбардування українських населених пунктів зі знищенням цивільної інфраструктури, до якої належать і заклади охорони здоров'я, призводять до погіршення ситуації з протидії незаконному обігу наркотичних засобів. Наркотизація населення є супутником будь-якої війни. Провокування гуманітарної кризи на тлі війни призводить до додаткового негативного фактору стимулювання незаконного виробництва та збуту наркотиків, а також збільшення кількості їх споживачів [1]. Зараз, під час війни з РФ, наркоситуація в державі характеризується наявністю масштабного обігу кількості наркотичних засобів та психотропних речовин іноземного походження, тому зовнішню загрозу становить використання міжнародними наркоділками території України для транзиту та як ринок збуту наркотичних засобів та психотропних речовин.

Станом на 2023 р. на обліку в Україні перебувало понад 200 тис. Наркоманів [2]. З початку повномасштабного вторгнення РФ Служба безпеки України нейтралізувала понад 60 організованих угруповань, які, зокрема, займалися контрабандою важких наркотиків до Євросоюзу, через Україну. У зловмисників вилучено оптові партії «товару» на майже 2 млрд у гривневому еквіваленті.

Загалом тематика протидії наркоманії та наркозлочинності та фальсифікації лікарських засобів є достатньо вивченою за період незалежності України. На даний момент Україна переживає тяжкий історичний момент: вторгнення до України країни-агресора. Тому психологічний стан багатьох громадян можна назвати нестабільним та більш піддатливим до стресу. Це є витоком збільшення вживання не тільки спиртовмісних, а і наркотичних засобів, що несе суспільну небезпеку. Особливо якщо тема торкається зловживання серед військових.

Можна зробити загальний висновок, що нові розробки вчених щодо розглянутого питання присвячені:

1. Вивченню наркоманії як соціального явища.
2. Висвітленню причин і умов фонового явища «наркозлочинність».

3. Соціальним підставам кримінальної відповідальності за порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів.

4. Проблемам сучасного стану, розслідуванню та документуванню злочинів.

5. Протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів шляхом мережі інтернет.

6. Проблемі виправлення та ресоціалізації наркозалежних неповнолітніх осіб в місцях несвободи в Україні.

7. Питанням реорганізації Державної кримінально-виконавчої служби України.

8. Організованим злочинним угрупованням, формуванням і транснаціональній злочинності зі спрямованістю на вчинення злочинів у сфері наркобізнесу.

Лише в незначній кількості наукових праць вчені приділяють увагу кримінально-правовим аспектам та вдосконаленню законодавства у сфері наркобізнесу. Потребує вивчення важлива проблема роботи криміналіста щодо фіксації слідів злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Недостатньо вивчені проблеми прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва у досудовому розслідуванні злочинів у зазначеній сфері.

Слід констатувати м'яку зміну пріоритетів відповідних досліджень у бік тематики застосування інформаційних технологій для виявлення злочинів у сфері наркобізнесу.

Доцільним є поглиблення вивчення злочинних схем із використанням глобальної мережі інтернет та методам припинення таких злочинів.

Недостатньо вивчені проблеми фальсифікації лікарських засобів в Україні, зокрема й з урахуванням наукових досліджень країн Європейського Союзу.

Найперспективнішими напрямками досліджень у сфері наркобізнесу та фальсифікації лікарських засобів є:

1. Вивчення наркобізнесової діяльності організованих злочинних формувань і транснаціональної злочинності, зокрема, з корупційними зв'язками в органах влади та управління.

2. Вплив війни на зростання рівня злочинів та ефективності державної політики у даній сфері.

3. Протидія наркозлочинності з застосуванням новітніх інформаційних технологій.

4. Протидія злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, із залученням дітей та молоді.

5. Роль лікарів і провізорів у розповсюдженні фальсифікованих лікарських засобів і наркотичних речовин.

6. Аналіз ринку «чорних» медичних сестер, які надають нелегальні медичні послуги «на дому» залежним особам.

7. Міжнародна практика запобігання та протидії наркобізнесу.

Список бібліографічних посилань

1. Негіна В.Р. Наркотичні засоби як предмет кримінальних правопорушень під час військових дій: вплив та обіг. *Національна парадигма правового розвитку*

сучасної України: збірник тез Всеукраїнського науково-практичного юридичного форуму (Дніпро, 18 травня 2023 р.). Дніпро: Ліра, 348 с. (С. 209).

2. Соловей В.В. (2023). Організована злочинність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як об'єкт кримінологічного дослідження. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/66.pdf>

Одержано 20.10.2024

УДК 351.74+355.457

Руслан Гельманович ВАЛЄЄВ,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри адміністративного права і процесу

навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОЗНАКИ БЛОКПОСТУ ЯК КОНТРОЛЬНО-ПРОПУСКНОГО ПУНКТУ ТА ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ НА НИХ

Правопорядок в умовах правового режиму воєнного стану забезпечується комплексом заходів, серед яких важливе місце займає дотримання особливого режиму в'їзду і виїзду, пересування фізичних осіб і транспортних засобів на блокпостах (далі – БП).

Розуміння цього чинника обумовило декілька наукових розвідок, присвячених розгортанню й облаштуванню БП, несенню служби на них. Ми вважаємо за доцільне виокремити ознаки БП й узагальнити окремі, найбільш гострі на нашу думку, організаційні та правові проблеми несення служби співробітниками сектору безпеки і оборони України на БП.

У цілому порядок особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування фізичних осіб, а також руху транспортних засобів, а також порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану встановлено двома Постановами Уряду від 29 грудня 2021 р. [1, 2]. Ураховуючи дефініції з них та з методичних рекомендацій Головного управління підготовки ЗСУ [3, с. 7], можемо визначити ознаки блокпосту: 1) посилений (укріплений) контрольно-пропускний пункт; 2) дорожній; 3) із озброєною охороною; 4) облаштований певний час самостійно тримати колову оборону; 5) встановлюється тимчасово за рішенням військового командування на в'їзді/виїзді на територію/з території, де введено воєнний стан і встановлено особливий режим.

Серед організаційних проблемних аспектів несення служби на БП потрібно визначити:

1) недостатню кількість технічних приладів, що мають функції виявлення вибухонебезпечних предметів та речей (речовин), обіг яких заборонено чи обмежено, а також службових собак, що можна використати з цією метою;

2) не на усіх БП зона огляду і зона очікування позначена білими смугами, спеціальними щитами чи дорожніми конусами;

3) не завжди дотримується такий порядок огляду транспортних засобів, що передбачає їх допуск до зони огляду по одному, з перебуванням інших автомобілів в зоні очікування, з виключеними двигунами, під спостереженням групи прикриття БП;

4) відсутність на окремих БП групи прикриття.

Цим проблемам притаманний матеріально-технічний чи організаційний характер. Відповідно, перші дві проблеми можуть бути вирішені за рахунок належного матеріального облаштування. Дві останні проблеми мають комплексні причини. Їх виправленню заважає висока інтенсивність руху на окремих БП, недостатня кількість особового складу (це потребує належного щоденного розрахунку сил та засобів), а також необізнаність окремих водіїв з відповідним порядком.

Справа в тому, що вищезгадані постанови Кабінету міністрів України не встановлюють саме такий порядок огляду: із зоною очікування, з виключенням двигунів, з виходом пасажирів, тощо. Тобто, що стосується правових проблем функціонування БП, то потрібно в першу чергу акцентувати потребу нормативно закріпити додаткові обов'язки водіїв під час перетинання БП. На цей час водії транспортних засобів виконують вимоги, передбачені дорожнім знаком «2.2 Проїзд без зупинки заборонено», оскільки саме ним позначається в'їзд на територію БП чи його зона очікування.

Ураховуючи необхідність дотримання поліцією прав людини в контексті принципу правової визначеності [4], у нормативно-правових актах, наприклад, у Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану [2] потрібно закріпити певні обов'язки водіїв під час перетинання блокпостів та інших контрольно-пропускних пунктів під час дії правового режиму воєнного стану: обов'язок піл час в'їзду на блокпост вимкнути фари, увімкнути аварійну сигналізацію та світло в салоні, а також встановити заборону на вихід з автомобіля без команди уповноваженої особи.

Висновок. Виокремленні нами проблемні аспекти несення служби на БП пов'язані з їх неналежним облаштуванням, недостатньою чисельністю особового складу. Крім того, належний порядок перетинання території БП потребує нормативного закріплення певних додаткових обов'язків водіїв транспортних засобів.

Список бібліографічних посилань

1. Порядок особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування фізичних осіб, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан : затверджено Постановою Уряду від 29.12.2021 № 1455.

2. Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : затверджено Постановою Уряду від 29.12.2021 № 1456.

3. Методичні рекомендації “Дії на блокпосту (контрольно-перепускному пункті)” (за досвідом проведення ООС (раніше АТО). URL: <https://shron1>.

chtyvo.org.ua/viiskova_sprava/Metodychni_rekomendatsii_Dii_na_blokpostu_kontrol_po-perepusknomu_punkti_za_dosvidom_provedennia_OOS.pdf. Дата звернення 21.10.2024

4. Валєєв Р. Г. Інструменти вдосконалення стану забезпечення поліцією (міліцією) прав людини. Вісник Луганського держ. ун-тету внутр. справ. 2015. № 3 (71). С. 63-67.

Одержано 27.10.2024

УДК 351.74:355.51(477)

Руслан Гельманович ВАЛЄЄВ,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри адміністративного права і процесу

навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

Єгор Іхтіандрович БЛЕЦЬКИЙ,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

Ярослав Юрійович НАДТОКА,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

Олександр Олександрович ДОМЧЕНКО,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ НА БЛОКПОСТІ

Введення воєнного стану в Україні привело до впровадження певних обмежень для громадян, зокрема, під час пересування дорогами вони нерідко стикаються з блокпостами. Блокпости як елемент безпеки з'явилися в Україні у 2014 році з початком військових дій на сході країни та відтоді стали невід'ємною частиною повсякденного життя мешканців регіону. Проте з моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року їх присутність значно зросла, і блокпости поширилися на всю територію України.

Блокпост — це укріплений контрольно-пропускний пункт із озброєною охороною, встановлений для перешкоджання незаконному переміщенню людей та вантажів. Зазвичай вони розташовані на стратегічно важливих шляхах, при в'їздах у населені пункти або в районах, де проводяться антитерористичні заходи. Основною функцією блокпостів є контроль за пересуванням транспорту та осіб, огляд вантажів та перевірка документів, а головною метою — запобігання проникненню незаконних збройних формувань, обмеження їх можливостей для маневру і доступу до ресурсів, необхідних для ведення бойових дій [1, с.117].

Співробітники поліції під час несення служби на блокпостах використовують спеціальні алгоритми дій, у тому числі зупинки транспортного засобу [2, с. 85]. Організація та робота блокпостів спрямовані на досягнення безпеки громадян і запобігання незаконній діяльності на території країни. Зокрема, вони забезпечують своєчасне виявлення переміщень бойовиків, їх ізоляцію від джерел постачання, блокування спроб поповнення боеприпасів та зброї. Крім того, через блокпости здійснюється контроль за перевезенням зброї, наркотиків та інших заборонених предметів, що сприяє зниженню рівня злочинності та посиленню контролю за дотриманням правопорядку [5, с.54].

Блокпости використовуються для підтримання громадського порядку в умовах воєнного стану та під час проведення спеціальних операцій, де роль працівників Національної поліції значною мірою доповнюється військовими та загонами територіальної оборони. Таке спільне патрулювання забезпечує ефективну охорону населення, особливо в районах високого ризику. Завдяки розташуванню блокпостів на ключових транспортних магістралях і в місцях підвищеної загрози, вони є важливими пунктами для припинення протизаконних дій, таких як обіг зброї або наркотогівля [4, с.45].

У поточній ситуації блокпости є невід'ємним інструментом контролю та оборони територій, особливо в зонах, наближених до лінії фронту або важливих стратегічних об'єктів. Спільні зусилля Збройних сил України, Національної поліції та територіальної оборони забезпечують багаторівневу охорону безпеки, що сприяє як збереженню територіальної цілісності держави, так і захисту її громадян від можливих загроз.

Особливу увагу під час перевірки на блокпостах слід звертати на дії поліцейських при огляді транспортних засобів і окремих осіб. За правилами, огляд машини виконує декілька осіб: один із працівників проводить безпосередню перевірку, а інші забезпечують його прикриття. Для спрощення процесу транспортний засіб умовно розділяють на декілька зон для огляду, а саме: зовнішню, під днищем, всередині салону, багажник і відсік двигуна. Ідеальною вважається ситуація, коли в складі групи для перевірки машини присутні щонайменше три працівники, оскільки менша кількість людей на такому завданні є небезпечною [3, с.66].

Поліцейські, що забезпечують прикриття, мають розміщуватися по різні боки машини, щоб створити максимально безпечне середовище для працівника, який виконує огляд. Це розташування допомагає уникнути ризику потрапити під перехресний вогонь у разі небезпечних дій водія або пасажирів. Працівник, який оглядає машину, має бути готовий до будь-яких агресивних дій з боку людей у транспорті, зокрема стрибнути убік або швидко присісти, щоб не заважати тим, хто його прикриває [4, с.46].

Варто пам'ятати, що в автомобілі можуть бути приховані заборонені або небезпечні предмети. Уміння визначати ймовірні місця приховання вибухівки, зброї чи інших небезпечних речовин – це важливе завдання для кожного працівника, який прагне діяти професійно. Існує декілька рівнів огляду авто: поверхневий, детальний і глибокий огляд із можливим розбиранням деталей. У більшості випадків поліцейським доведеться обмежуватися першими двома варіантами, оскільки третій вимагає більше часу і втручання спеціалістів.

Процедуру огляду не варто проводити під тиском або квапитися, навіть якщо водій поспішає і намагається виправдатися важливими обставинами. Це дає змогу не лише уникнути небажаних ситуацій, а й викликати у потенційних правопорушників відчуття постійної уваги й контролю, що зменшує їхній намір провозити зброю або вибухові речовини. Таким чином, огляд має дві основні мети: по-перше, запобігти спробам провезення заборонених предметів завдяки демонстрації пильності, по-друге, виявити наркотики, зброю, вибухові матеріали або інші нелегальні речовини [1, с.119].

Отже, несення служби на блокпості вимагає від поліцейських чіткої координації, злагодженої роботи і пильної уваги до деталей. Організація огляду транспорту з розподілом на зони та залученням щонайменше трьох осіб забезпечує ефективність і безпеку процедури, дозволяючи мінімізувати ризики для працівників і нейтралізувати можливі загрози. Завдяки уважному й ретельному огляду транспортних засобів, а також професійному підходу до прикриття колег, поліція може ефективно запобігати перевезенню зброї, наркотиків та інших заборонених предметів. Постійна демонстрація пильності на блокпостах не тільки ускладнює дії потенційних правопорушників, а й підвищує загальну безпеку, зберігаючи громадський порядок в умовах воєнного стану.

Список бібліографічних посилань

1. Євтушок В.А., Смола Р.М. Особливості несення служби національною поліцією на стаціонарних і мобільних блокпостах. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2019 С.117-121.

2. Алгоритми дій працівників патрульної поліції на місці події (у схемах): навч. посіб. / [Р.Г. Валєєв, О.О. Мислива, В.В. Фурса, Ю.В. Герасимчук]; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро: ДДУВС, 2020. – 140 с.

3. Албул С. В., С. О. Кузнiченко, В. В. Юлдашев. Органiзацiя i тактика несення служби на блокпостах пiдроздiлами Нацiональної полiцiї України. ОДУВС. Одеса, 2022р. 65-69с.

4. Злагода О. Особливості несення служби працівників поліції при перевірці транспортних засобів на блокпостах в умовах воєнного стану. Збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. 498 с.

5. Мислива О.О., Буланов Ю.О. Основи організації блокпостів у діяльності та підготовці поліцейських. ДДУВС Дніпро, 2023р. 54-57с.

Одержано 01.11.2024

УДК 614.8+351.74

Руслан Гельманович ВАЛЄЄВ,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри адміністративного права і процесу

Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

Ілона Олексіївна БУЯКОВА,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

факультету підготовки фахівців для органів досудового

розслідування Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є особливим правовим режимом, який запроваджено в Україні з метою відбиття збройної агресії та захисту територіальній цілісності країни. Під час воєнного стану функції та повноваження органів державної влади, включаючи поліцію, можуть бути суттєво розширені для забезпечення національної безпеки та оборони, що регулюється низкою нормативно-правових актів, зокрема Законом України «Про Національну поліцію», який визначає основні завдання поліції [1]. Відповідно до цього закону, поліцейські повинні бути готові швидко реагувати на будь-які виклики, що виникають у разі загрози життю або здоров'ю людей. Швидкість реакції має велике значення, оскільки часто саме перші хвилини після надходження повідомлень про надзвичайні події є вирішальними. Одним із основних завдань поліції в таких умовах є охорона громадського порядку, що включає не тільки підтримання безпеки населення, але й попередження можливих загроз. Також це контроль за дотриманням комендантської години та обмеженням пересування громадян, охорона об'єктів стратегічного значення. Крім того, Національна поліція у наш час реалізує комплекс заходів щодо забезпечення безпечного освітнього середовища у закладах освіти [2].

Нормативно-правова база, яка регулює діяльність поліції в умовах надзвичайних ситуацій (НС), є основою для ефективного функціонування правоохоронних органів в даних умовах. Її ключовими елементами є закони, підзаконні акти, а також накази та інструкції, які чітко визначають правила, стандарти та обов'язки поліцейських під час НС в умовах воєнного стану [3, с.169].

Закони України є фундаментом цієї нормативної бази. Такі як: ЗУ «Про Національну поліцію», ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану», ЗУ «Про оборону країни», а також ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» - які встановлюють завдання, повноваження та обов'язки поліції під час надзвичайних ситуацій в умовах воєнного стану. У цих законах визначено, що поліція має забезпечувати безпеку, охороняти громадський порядок, а також надавати допомогу населенню у разі виникнення загроз життю та здоров'ю. Особливо в умовах воєнного стану надзвичайні ситуації можуть виникати через військові дії, масові порушення громадського порядку, теракти або інші надзвичайні обставини, що вимагають негайного реагування з боку поліції та інших органів влади. Законодавство також визначає дії, які поліція має вживати в таких випадках, наприклад,

організацію евакуації цивільного населення з зон активних бойових дій, забезпечення доступу до медичної допомоги, захист критично важливих об'єктів інфраструктури.

Законодавство також регламентує заходи, які поліцейські можуть вживати для мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій, таких як проведення евакуацій, обмеження доступу до небезпечних зон, встановлення комендантської години або застосування заходів примусу для підтримання громадського порядку і запобігання подальшому поширенню небезпеки. Накази та інструкції є ще більш деталізованими документами, що встановлюють конкретні алгоритми дій поліцейських. Вони мають на меті забезпечити стандартизацію процесів, щоб кожен поліцейський знав, як діяти в тій чи іншій ситуації. Інструкції також містять вказівки щодо використання спеціального обладнання, засобів захисту та техніки, що дозволяє поліцейським виконувати свої обов'язки безпечно та ефективно [4].

Поліція також тісно співпрацює з органами управління різних рівнів, що включає координацію дій, обмін інформацією, спільне прийняття рішень та управління ресурсами в умовах надзвичайної ситуації. Органи управління, такі як місцеві адміністрації, відіграють ключову роль у загальній організації реагування на НС, розподілі ресурсів та ухваленні рішень щодо масштабних заходів. Спільні наради та постійний зв'язок дозволяють максимально швидко реагувати на зміну обставин та ефективно управляти процесами ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 27.10.2024).

2. Валєєв Р.Г. Роль поліції у забезпеченні безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.); у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. I. С. 400 – 403.

3. Мельниченко О. А. Механізми публічного управління реагуванням на надзвичайні ситуації: сутність та види. *Науковий вісник: державне управління*. 2020. Т. 3, № 5. С. 165–176. URL: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-3\(5\)-165-176](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-3(5)-165-176) (дата звернення: 27.10.2024).

4. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Наказ М-ва внутр. справ України від 31.10.2016 № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17#Text> (дата звернення: 27.10.2024).

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 27 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 31.10.2024).

Одержано 01.11.2024

УДК 342.9(477)

Іван Михайлович ВИГІВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук,

голова Національної поліції України

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДСЬКОГО ПРАВОПОРЯДКУ ЯК СКЛАДОВОЇ СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Починаючи з 2014 року, РФ систематично вчиняла незаконні дії, спрямовані на порушення територіальної цілісності та суверенітету України. З лютого 2022 року ці дії перейшли у фазу масштабного вторгнення. Наслідки таких злочинів є катастрофічними: загибель мирного населення, в тому числі дітей; руйнування та знищення об'єктів цивільної інфраструктури; завдання серйозної шкоди довкіллю (забруднення земель, води, повітря, знищення або пошкодження лісів, створення ризиків радіаційної небезпеки тощо).

За даними Офісу Генерального прокурора, наразі зафіксовано майже 170 тис. воєнних злочинів та інших пов'язаних зі збройною агресією кримінальних правопорушень, учинених окупаційними військами на території України в період повномасштабного вторгнення.

Національна поліція України як центральний орган виконавчої влади служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки і під час виконання своїх обов'язків забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

Слід зазначити, що повноваження Національної поліції після початку повномасштабної війни збільшились майже вдвічі за всіма сферами діяльності. Так, положення ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» доповнено новими пунктами в кількості дев'ятнадцяти додаткових повноважень, окремі з яких відповідні підрозділи здійснюватимуть тільки під час дії воєнного стану. У її складі функціонують: кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція, поліція особливого призначення та інші підрозділи, діяльність яких спрямована на виконання завдань поліції або на забезпечення її функціонування, рішення про створення яких приймається керівником поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ [1]. Всі зазначені підрозділи поліції в межах своїх завдань та обов'язків роблять вагомий внесок, направлений як на відсіч і стримання збройної агресії РФ, так і на забезпечення безпекового середовища шляхом протидії злочинності. Адже незважаючи на дестабілізаційні чинники, постійне залучення особового складу Національної поліції до виконання завдань територіальної оборони, забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, зокрема документування воєнних злочинів, протидії діяльності диверсійно-розвідувальних груп, несення служби на блокпостах, реагування на заяви і повідомлення в умовах війни, участі в евакуаційних заходах та заходах з розмінування деокупованих територій, забезпечення

кібероборони держави тощо, безпекова ситуація в державі утримувалася на належному рівні.

Так, упродовж 2022 року слідчими Національної поліції розслідувалося 1 млн 303,2 тис. кримінальних проваджень, що на 32,8 % менше, ніж за аналогічний період минулого року (1 млн 938,8 тис.).

Злочини проти власності у загальній структурі всіх кримінальних правопорушень, досудове розслідування в яких здійснювалося слідчими підрозділами Національної поліції України, становлять майже половину. Проте, наприклад, у 2023 році зареєстровано більш ніж вполовину менше таких злочинів: на 53 % менше крадіжок, на 65 % менше грабежів та на 60 % – розбоїв. Наведена статистична звітність свідчить, що під час воєнного стану загальнокримінальна злочинність знизилась і стала меншою практично в усіх регіонах, на відміну від воєнних злочинів й інших пов'язаних зі збройною агресією кримінальних правопорушень (зареєстровано понад 116 тис. кримінальних проваджень органами досудового розслідування Національної поліції України).

Тенденція зниження рівня майнових злочинів обумовлена посиленням безпекових заходів під час воєнного стану (комендантська година, посилені патрулі, блокпости, забезпечення охорони об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, тощо).

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 у зв'язку з військовою агресією РФ проти України в Україні введено воєнний стан і доручено органам виконавчої влади запроваджувати та здійснювати передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи і повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [2]. Відповідно до пп. 5 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військове командування разом з військовими адміністраціями (у разі їх утворення) самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування мають право запроваджувати в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування в певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також установлювати спеціальний режим світломаскування. Однак ураховуючи те, що протягом двох років законодавцем не запроваджено відповідальність за порушення комендантської години, такі факти набувають все більшої кількості, що, у свою чергу, впливає на безпекове середовище в країні. Також, на нашу думку, наявність такої відповідальності матиме значну превентивну функцію та додатково дисциплінуватиме громадян [3].

Важливо відмітити позитивні зміни в цьому напрямі, зокрема в 2023 році у Верховній Раді України зареєстровано проекти законів України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення вимог або невиконання деяких заходів правового режиму воєнного стану» (реєстр. № 10195 від 27.10.2023) та альтернативний до нього (реєстр. № 10195-1 від 13.11.2023).

Метою вказаних законопроектів є забезпечення громадського (публічного) порядку під час дії воєнного стану, а також реалізація повноважень поліції у

взаємодії з військовими адміністраціями з метою забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [4; 5].

Законопроекти передбачають:

1) доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення новою статтею 210-2, установивши адміністративну відповідальність за порушення громадянами комендантської години (заборони перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), та порушення суб'єктом господарювання встановлених на відповідній території спеціального режиму світломаскування або режиму роботи під час дії воєнного стану;

2) внесення змін до ст. 262 Кодексу України про адміністративні правопорушення, надавши право органам поліції провадити адміністративне затримання порушників комендантської години;

3) внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», наділивши військові адміністрації повноваженнями зі встановлення на відповідній території режиму роботи суб'єктів господарювання.

Така законодавча ініціатива, враховуючи її актуальність, знайшла підтримку, і 09.12.2023 законопроект (реєстр. № 10195 від 27.10.2023) був прийнятий за основу.

На сьогодні, згідно з відомостями, розміщеними на офіційному вебпорталі Верховної Ради України, до вищевказаного законопроекту надано порівняльну таблицю до повторного другого читання. Попри окремі зауваження до законопроекту, загалом його варто підтримати, оскільки його ухвалення сприятиме підтриманню громадського порядку під час воєнного стану. Також це дозволить поліції ефективніше реалізовувати заходи правового режиму воєнного стану, запроваджуючи можливість застосовувати адміністративні стягнення до осіб, які порушують ці заходи або ігнорують їх виконання.

Слід відзначити, що відсутність можливості належного реагування та контролю щодо забезпечення громадського (публічного) порядку під час дії воєнного стану, особливо в комендантську годину, ставить і інші виклики перед правоохоронцями.

Список бібліографічних посилань

1. Про національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // Президент України : офіц. сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

4. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення вимог або невиконання деяких заходів правового режиму воєнного стану : від 27.10.2023 № 10195 / ініціатори М. В. Павлюк,

С. К. Іонушас, В. А. Медяник та ін. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43069>.

5. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення вимог або невиконання деяких заходів правового режиму воєнного стану : від 13.11.2023 № 10195-1 / ініціатор О. М. Юрченко // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43126>.

Одержано 30.10.2024

УДК 343.1

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології
навчально-наукового інституту № 5*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Марія Антонівна ВАРІЙЧУК,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОПОРЯДОК В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Правопорядок в умовах правового режиму воєнного стану є особливим суспільно-правовим станом, який забезпечує стабільність, безпеку та ефективність управління в умовах загрози національній безпеці. Правопорядок - це суспільний порядок, заснований на праві. Одна з основних складових громадського порядку. Його мета - впорядкування правових, політичних, економічних, соціальних та інших суспільних відносин за допомогою законів та інших нормативно-правових актів [1]. Відповідно до статті 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Стаття 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначає, що правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України [3].

Верховна Рада України має затвердити протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації (п. 13 ст. 85 Конституції України) [2].

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки

державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [3].

В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: а) запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світлового та інших видів маскування; б) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів та ін (п. 5, 6 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [3].

Висновок. Отже, згодні, що під час воєнного стану наявні обмеження та заборони мають тимчасовий характер і викликані вчиненням військової агресії зі сторони Росії до України. Водночас заборони в умовах воєнного стану є способом забезпечення законності в діяльності органів публічного управління. Сьогодні їх є стільки, скільки необхідно для додержання правового режиму воєнного стану. Крім того, обмеження та заборони є основою для попередження деліктної та кримінально-карної поведінки всіх без винятку суб'єктів адміністративно-правових відносин на період дії правового режиму воєнного стану [4, ст. 140].

Список бібліографічних посилань

1. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. – Т. 5 : П – С. – 736 с.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Остапенко О., Баїк О. Про воєнний стан як особливий вид адміністративно-правового режиму. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 4 (40). URL: <http://doi.org/10.23939/law2023.40.134>

Одержано 30.10.2024

УДК 343.1

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології
навчально-наукового інституту № 5*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Валерія Олександрівна ГУДЗЕНКО,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 5*

Харківського національного університету внутрішніх справ

КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Кібербезпека України в умовах воєнного стану є критично важливою складовою національної безпеки, що вимагає комплексного підходу до захисту інформаційних ресурсів та критичної інфраструктури. З початку повномасштабної війни Росії проти України кількість кібератак значно зросла, що підкреслює необхідність створення потужних кібервійськ для ефективної протидії загрозі.

Варто виокремити дві важливі особливості державного регулювання у сфері захисту кіберпростору. Перша полягає у тому, що відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» безпека кіберпростору повинна відповідати вимогам демократичного державного устрою та верховенства права при зведеному до мінімуму потенційному обмеженні права людини на інформацію [1]. О. Яременко пояснює це тим, що кіберпростір є своєрідним «провідником» інформації для процесів і є домінуючою частиною інформаційної сфери сучасного суспільства. Друга особливість полягає в тому, що на рівні адміністративно-правового регулювання процесів кібербезпеки, заходи державного регулювання у галузі захисту кіберпростору не визначаються систематично, і вони не мають чіткого переліку. Отже головною передумовою державної регуляторної політики у сфері захисту кіберпростору є створення нормативної та термінологічної бази в галузі кібербезпеки. На наш погляд, сьогодні національна практика нормотворення з цього питання не є достатньою. Тому стратегія ефективного функціонування системи державного регулювання у сфері захисту кіберпростору має враховувати виклики і реалії сьогодення, доповнюватись або ж уточнюватись відповідно до новоутворених обставин [2, с. 49].

Забезпечення надійного кіберзахисту – одне з ключових завдань для кожної української установи та організації будь-якої форми власності. Адже кібервійна триває, а загроза з боку російських хакерів не знижується. Фахівці Урядової команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події CERT-UA, що діє при Держспецзв'язку, нагадують про базові заходи з кіберзахисту, які допомагають захистити інформаційні системи організації, вчасно помітити та ліквідувати загрозу. Кожна організація має слідкувати за власною інформаційною інфраструктурою, регулярно проводити інвентаризацію активів та чітко розуміти, що потрібно захищати передусім та які інциденти для організації можуть бути найбільш критичними. Хакери постійно використовують технічні вразливості для здійснення

кібератак. Тож не встановлене вчасно оновлення програмного забезпечення може призвести до значних проблем. Адміністраторам слід щонайменше раз на місяць проводити аудит інформаційних систем, зокрема за допомогою сервісів, зазначених у попередніх рекомендаціях CERT-UA. Робота з людьми – важлива. Тож потрібно формувати культуру кібербезпеки у колективі, проводити регулярні навчання та тренінги, розвивати відповідні навички. Необхідно мати чіткий та детальний план реагування на кіберінциденти. Важливо не замовчувати інформацію щодо кіберінцидентів, а якнайшвидше повідомляти про них CERT-UA та всіх партнерів, щоб вчасно запобігти серйозним наслідкам. Важливо налагодити взаємодію з іншими організаціями вашої сфери. Якщо постраждала інша організація, зламати можуть і вас. Тому корисно мати гарні зв'язки для обміну інформацією [3].

Висновок. Отже, сьогоднішні воєнні реалії чітко демонструють, що інформація є зброєю «масового ураження». Тому необхідно створити ефективний механізм, який би забезпечив державну інформаційну безпеку і дотримання прав людини та водночас дозволив би людям не відчувати ефекту посягань на свободи та демократію. Найбільша цінність українців полягає у їх розумінні та сприйнятті понять свобода і справедливість. Саме це вони зараз відстоюють, і розплачуються за них власним життям. Для побудови ефективної системи інформаційної безпеки важливо покласти в його основу три логічні складові механізму цієї системи: 1) технічна – тобто створення і функціонування всіх необхідних технічних складових систем; 2) політична – державна політика повинна бути спрямована на забезпечення інформаційної безпеки; 3) правова – оформлення всіх пов'язаних елементів у якісні нормативно-правові акти. Таким чином, формування інформаційної безпеки в умовах війни є комплексною технічною та політико-правовою діяльністю уповноважених органів, спрямованою на захист держави, суспільства і людини. У воєнний час захист інформаційної безпеки держави є пріоритетним оскільки безпосередньо від нього залежить безпека суспільства і людини.

Список бібліографічних посилань

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05 жовтня 2017 р. № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text%202>

2. Гнатченко Д.Д. Державне регулювання у сфері захисту кіберпростору як компонент забезпечення інформаційної безпеки України / Д.Д. Гнатченко, Т.О. Гнатченко, А.С. Кальбенко // Кібергігієна. Кібербезпека. Безпека держави : матеріали наукових семінарів (Київ, 27 листопада 2020 р.) / відп. ред. А. М. Десятко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. – С. 48-50.

3. Кібербезпека під час війни: базові заходи з кіберзахисту для українських організацій. Урядовий портал: сайт. 05.04.2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kiberbezpeka-pid-chas-viiny-bazovi-zakhody-z-kiberzakhystu-dlia-ukrainskykh-orhanizatsii>

Одержано 30.10.2024

УДК 343.1:342.7

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олександра Євгенівна СУПРУН,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Інформація є важливою складовою життя кожної людини, оскільки самі люди є сукупністю певною інформації. Процес зростання людей полягає в певному накопиченні, використанню та обміну будь-якої інформацією. У мирний час під словом «інформація» більшість людей розуміє отримання певних відомостей, доступ до даних і перевірка своїх «інформаційних прав». Якщо до лютого 2022 року світ навколо нас був безпечним з точки зору інформації, то сьогодні виклики створюють набагато більше загроз.

Основоположну роль у процесі згуртування людей відіграє комунікація. Творення національного культурного поля як у межах своєї держави, так і за кордоном, належить до глобальних проблем сучасності. Потрібно посилювати власні культурно-інформаційні джерела і послаблювати чи блокувати закордонну наступальну інформаційно-психологічну агресію, забезпечувати доброзичливий діалог культур [1, с. 291].

В сучасних воєнних реаліях важко та навіть недоречно заперечувати роль інформації як інструменту протистояння, фактично – зброї. Інформація дозволяє вигравати у війні не зробивши жодного пострілу, шляхом формування і розпалювання внутрішніх протиріч. Така тактика є характерною для війн нового формату – гібридних, де безпосередньо військовий фактор є лише однією зі складових цілого. Варто звернути увагу на те, що в умовах, коли цілий комплекс інформації розрахований на маніпулювання громадською думкою, свідомістю людини та подається за допомогою фізіологічних і психологічних методів і засобів її сприйняття, постає питання низького рівня інформаційної культури, що спричиняє зниження здатності людини до критичного сприйняття, стає важливим аналіз та оцінка отриманої інформації. У цьому випадку здатність до формування власної думки практично відсутня.

Найбільш серйозною проблемою безпеки є соціальні мережі, за допомогою яких військовослужбовці можуть випадково оприлюднити важливу інформацію. Одним із основних завдань захисту безпеки держави має стати виявлення таких загроз та їх своєчасне усунення. Заходи, які можуть бути застосовані для захисту інформації та забезпечення безпеки, також поділяються на дві групи: [2, с.117] 1. захист інформаційних систем від пошкодження та інформації від витоку та перехоплення; 2. захист психіки особового складу від цілеспрямованого інформаційно-психологічного впливу.

Перша група заходів: захист об'єктів військової дислокації та розташованої в них комп'ютерної техніки від пошкодження вогнем або іншого навмисного виведення з ладу; захист систем від віддаленого вторгнення зловмисника, зокрема з установкою програмних продуктів, що забезпечують повний захист периметра від вторгнень, наприклад, системи DLP та системи SIEM; захист інформації, яка становить державну або військову таємницю, від витoku чи умисного розкриття; радіоелектронний захист; використання захищених моделей комп'ютерів і програмного забезпечення, які не можуть бути пошкоджені заздалегідь створеними проблемами в їх кодах; розробка засобів електронної розвідки; використання соціальних мереж для свідомої дезінформації противника; захист систем зв'язку.

Друга група заходів включає: запобігання навмисного психологічного впливу на психіку військовослужбовців; корекція інформації, що транслюється потенційним супротивником.

Очевидно, в умовах війни акценти на виявлення загроз і реакцію змінюються у напрямку звуження прав людини, керуючись необхідністю забезпечення впливу на потенційні та існуючі загрози.

З моменту оголошення воєнного стану, приймаються зміни до НПА з врахуванням реалій війни. Вони стосуються врегулювання деяких аспектів інформаційних правовідносин щодо заборони поширювати певну інформацію, враховуючи її суспільнонебезпечний характер; важливих моментів щодо технічного фіксування інформації в умовах воєнного стану; встановлення чи посилення відповідальності за поширення певної інформації; врегулювання процесуальних дій щодо вилучення інформаційних даних. Так, Верховна Рада ухвалила законопроект про кримінальну відповідальність за незаконну фото- та відеозйомку розміщення ЗСУ та міжнародної військової допомоги під час воєнного стану [3].

Посилено кримінальну відповідальність за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» [4].

Висновок. Отже, згодні з автором, що інформаційна безпека, виходячи з двоєдиної суті інформації має бути направлена як на захист об'єктивної, так і суб'єктивної її складової. У першому випадку вона виступає у вигляді безпеки інформації, в другому – у вигляді інформаційно-психологічної безпеки. Подальші дослідження та вдосконалення законодавства в цій сфері є необхідною мірою для ефективної протидії сучасним інформаційним загрозам та забезпечення стабільності у вітчизняному інформаційному просторі [5, с.155].

У воєнний час набуває потреби й захист інформаційної безпеки держави, оскільки від нього залежить безпека і громадян, і держави.

Список бібліографічних посилань

1. Інформаційна безпека України: теорія і практика : підручник / Василь Лизанчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 728 с.
2. Інформаційна безпека. Підручник. Під ред. В.В. Остроухова. К.: Видавництво Ліра-К, 2021. – 412 с.

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану : Закон України від 24.03.2022 № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n10>

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції. Закон України від 03.03.2022 № 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>

5. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Науковий збірник. Випуск 1. Видавничий дім «Гельветика». м. Одеса. с. 150-155. DOI: <https://doi.org/10.32782/392257>. http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/25.pdf

Одержано 30.10.2024

УДК 341.16:061.1(4-69ОБСЄ)

Андрій Васильович ВОЙЦІХОВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри конституційного і міжнародного права та прав людини

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ольга Ігорівна БУДУСЬ,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ОБСЄ У ВИРІШЕННІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

З початком збройного конфлікту між росією та Україною у 2014 р. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) стала однією з ключових міжнародних організацій, яка займається моніторингом ситуації та сприянням мирному врегулюванню. У діяльності ОБСЄ в цьому контексті можна виділити декілька основних напрямів: діяльність Спеціальної моніторингової місії (СММ), участь у Мінському процесі та сприяння діалогу між сторонами конфлікту.

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р., діяльність ОБСЄ зазнала серйозних змін та викликів. Спеціальна моніторингова місія (СММ) ОБСЄ, що працювала в Україні, була змушена призупинити свою діяльність через загрозу життю співробітників. Евакуація персоналу стала пріоритетом, що призвело до зупинки спостережної роботи в зоні бойових дій [1, с. 1-2].

Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні, створена у березні 2014 р. за запитом України та згодою 57 держав-учасниць, мала на меті сприяння

миру, стабільності й безпеці як у зоні конфлікту на Донбасі, так і по всій території України, а також моніторинг дотримання принципів ОБСЄ [2, с. 1]. Місія звітувала про ситуацію на місцях, включаючи переміщення військ і порушення прав людини, та сприяла діалогу між сторонами конфлікту. Її ефективність оцінюється неоднозначно через обмежений мандат і постійні порушення режиму припинення вогню.

ОБСЄ відіграла ключову роль у Мінському процесі, спрямованому на врегулювання конфлікту на Донбасі. Мінські угоди 2014 та 2015 рр. передбачали припинення вогню, відведення озброєння, виведення незаконних збройних формувань, обмін військовополоненими, звільнення заручників і незаконно утримуваних осіб та проведення дострокових місцевих виборів. Основним результатом діяльності СММ ОБСЄ були звіти щодо виконання Мінських угод та ситуації в регіонах України [3, с. 198].

ОБСЄ виступала гарантом у виконанні Мінських угод, здійснюючи моніторинг та звітування. Її участь була важливою для діалогу між сторонами конфлікту та міжнародною спільнотою. Однак виконання Мінських угод ускладнилося через порушення російською стороною низки домовленостей, ескалацію бойових дій та наявність політичних розбіжностей.

На сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що діяльність ОБСЄ з 2014 р. є ключовим елементом міжнародних зусиль, спрямованих на мирне вирішення російсько-українського конфлікту. Організація забезпечує неупереджену інформацію, сприяє діалогу та виступає посередником, але її ефективність обмежена політичними та оперативними викликами. Навіть після евакуації на початку повномасштабного вторгнення в Україну ОБСЄ продовжила здійснювати моніторинг, адаптувавши методи до віддаленого збору інформації, що дозволило документувати порушення прав людини. Основним напрямом залишається підтримка діалогу між сторонами конфлікту, хоча успіхи стримуються відсутністю політичної волі з боку росії.

В умовах російсько-українського збройного конфлікту ОБСЄ зіткнулася з численними викликами, зокрема через відсутність консенсусу серед держав-учасниць щодо засудження російської агресії, що ускладнювало її ефективність. Росія, при цьому, використовувала право вето, блокуючи всі мирні ініціативи організації. Технічні та безпекові питання, такі як обстріли та обмежений доступ до деяких територій, також заважали роботі персоналу ОБСЄ. У відповідь організація активізувала зусилля щодо мобілізації ресурсів і підтримки міжнародної спільноти, закликаючи до збільшення фінансування. Зміцнення співпраці з громадянським суспільством і місцевими організаціями дозволяє краще зрозуміти потреби постраждалих громад та ефективно реагувати на гуманітарні загрози. Спільна міжнародна діяльність, включаючи обмін інформацією та координацію дій, є ключовою для досягнення мирного врегулювання конфлікту.

Таким чином, можна констатувати, що діяльність Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у контексті російсько-українського конфлікту, розпочатого у 2014 р., є вкрай важливою для забезпечення миру та безпеки в Україні. Хоча організація стикається з різними викликами, такими як відсутність єдності держав-учасниць, технічні та фінансові труднощі, вона все ж таки продовжує

здійснювати моніторинг і підтримувати діалог між конфліктуючими сторонами. Адаптація до нових умов дозволяє ОБСЄ виявляти факти порушення прав людини, але для досягнення успіху потрібне зміцнення політичної волі з боку держав-учасниць та міжнародної спільноти, а також активніша співпраця з міжнародними організаціями та державами.

Список бібліографічних посилань

1. Щоденний звіт ОБСЄ № 53/2022 від 6 березня 2022 року / ОБСЄ. URL: https://www.osce.org/files/2022-03-07%20Daily%20Report_UKR.pdf?itok=89512 (дата звернення: 30.09.2024)

2. Розміщення спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні: Рішення № 1117 Організація з безпеки і співробітництва у Європі від 31.03.2014 / ОБСЄ. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/225036.pdf> (дата звернення: 30.09.2024)

3. Дрогомирецька В.К. Співробітництво України з міжнародними організаціями у формуванні європейської безпеки в умовах «гібридної війни» на Сході України. *Прикарпатський вісник наукового товариства імені Шевченка*. 2018. № 5 (49). С. 195-200.

Одержано 30.09.2024

УДК 343.98.06(477)

Іван Андрійович ГРАБАЗІЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ГЕНЕЗА ЯВИЩА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

У сучасному світі торгівля людьми є одним із найбільш масових порушень прав і свобод людини. Враховуючи її небезпеку за сучасних умов, наша держава вживає ряд дієвих заходів щодо протидії цьому протиправному явищу, але, з часу запровадження кримінальної відповідності за торгівлю людьми з 1998 року до наступного часу відстежується стабільна динаміка збільшення кількості зареєстрованих на території України злочинів цього виду. Сукупність соціально-економічних умов, специфіка географічного положення, призвели до того, що Україна є країною–донором та країною–транзиту “живого товару”. Ці обставини перетворили Україну в одну з десяти країн, жителі яких найчастіше стають жертвами торгівлі людьми.

Передумови та чинники торгівлі людьми є комплексними та взаємопов'язаними. Зокрема, якщо розглядати торгівлю людьми як світовий ринок, то жертви торгівлі становитимуть пропозицію, а корумповані роботодавці чи сексуальні експлуататори представляють попит. Пропозиції жертв торгівлі людьми сприяють чимало чинників, зокрема:

- бідність, привабливість уявного кращого життя за кордоном;
- слабкі соціальні та економічні структури;

- безробіття;
- організована злочинність, незахищеність від неї;
- насильство проти жінок та дітей, дискримінація жінок;
- корумпованість влади;
- політична нестабільність;
- збройні конфлікти та ін..

Зростанню попиту на торгівлю людьми сприяють такі чинники, як:

- сексуальна індустрія;
- експлуататорська праця [1].

Потраплянню людей в ситуації торгівлі людьми сприяє: економічна нестабільність у державі; соціальна нерівність та низький рівень життя населення; насильство в сім'ї та інші прояви гендерної нерівності; девіантна поведінка батьків (вживання алкоголю, наркотичних речовин тощо); викривлення моральних цінностей та відсутність духовних принципів певної частини населення; привабливість уявного кращого життя за кордоном та погана обізнаність українських громадян щодо можливостей працевлаштування і перебування за кордоном та їх наслідків; відсутність належної системи захисту постраждалих та несистематична превентивна робота [2, с. 5-6].

До зовнішніх чинників торгівлі людьми відносить: недієву систему протидії торгівлі людьми у світі; попит на торгівлю людьми; наявність можливостей для торгівців людьми; наявність потенційних жертв [3].

До внутрішніх передумов торгівлі людьми можна віднести: економічні передумови; соціальні передумови; психологічні передумови; інформаційні передумови; правові передумови.

Якщо декілька років тому головним чинником було безробіття, то сьогодні наголошується не стільки на безробітті як причині бідності, скільки на дуже низьких заробітках, які не дотягують до межі бідності, навіть за висококваліфіковану працю (лікарі, медичні працівники, вчителі, серед яких абсолютна більшість – жінки), що спричинює бідність і безвихідь.

Отже, незважаючи на здійснення певних зусиль з боку органів державної влади України в напрямі протидії торгівлі людьми, проблема торгівлі людьми залишається актуальною і це негативне явище має стійкі тенденції до поширення.

Список бібліографічних посилань

1. Пунда А. В. Основні причини та передумови торгівлі людьми в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=668>
2. Надання соціальних послуг різним групам осіб, які постраждали від торгівлі людьми (Звіт дослідження). – К.: Фенікс, 2011. – 108 с.
3. Святун О.В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : автореферат дис. канд. юрид. наук : 12.00.11 “Міжнародне право” / О. В. Святун. – К. : Б. в., 2005. – 18 с.

Одержано 21.10.2024

УДК 351.74

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
професор кафедри адміністративного права та процесу
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Більше 30 років Харківський національний університет внутрішніх справ готує фахівців із забезпечення інформаційної безпеки, починаючи зі створення у 1993 році інформатико-правового факультету тоді ще Харківського інституту внутрішніх справ. За цей час підготовлено багато справжніх фахівців зі спеціальностей «Інформаційні системи в менеджменті», «Захист інформації з обмеженим доступом та автоматизація її обробки», «Кібербезпека та захист інформації». У 2015 році Харківський національний університет внутрішніх справ розпочав підготовку фахівців нової служби Національної поліції України – кіберполіції.

Сучасний період загострення збройного конфлікту та впровадження воєнного стану в Україні актуалізував проблему забезпечення інформаційної безпеки як на національному, так і на глобальному рівнях. Виклики, пов'язані з інформаційною агресією, дезінформацією, кібератаками та іншими загрозами, потребують чіткої системи адміністративно-правового регулювання та відповідних засобів їх попередження. Забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного стану є критично важливим для захисту суверенітету держави, громадян та національних інтересів.

Воєнний стан як особливий правовий режим вводиться в Україні з метою забезпечення національної безпеки, зокрема інформаційної. Інформаційна безпека, у свою чергу, є складовою національної безпеки, що охоплює захист інформаційного простору, попередження пропаганди, дезінформації, а також захист інформаційних систем держави.

Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» чітко визначено заходи, спрямовані на забезпечення інформаційної безпеки, серед яких: контроль за діяльністю засобів масової інформації, обмеження доступу до інформаційних ресурсів, а також забезпечення кібербезпеки [1]. Ці заходи здійснюються в межах законодавства України, зокрема законів України «Про інформацію», «Про національну безпеку України», «Про кібербезпеку» та інших нормативно-правових актів.

Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки включає комплекс заходів, спрямованих на організацію та контроль за інформаційними ресурсами і процесами. Важливими адміністративно-правовими актами, що регулюють цю сферу, є закони України: «Про інформацію», який визначає загальні засади інформаційної політики держави [2]; «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», який регулює питання захисту інформації [3];

«Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який встановлює основні положення щодо захисту від кіберзагроз [4].

Зазначені законодавчі акти дозволяють державним органам регулювати інформаційний простір України шляхом упровадження обмежень, цензури, контролю доступу та забезпечення збереження важливих для держави інформаційних ресурсів.

Із початком збройного конфлікту в Україні зросла кількість інформаційних атак та інших кіберзагроз. До основних викликів для інформаційної безпеки в умовах воєнного стану можна віднести:

- дезінформацію – поширення неправдивої інформації, спрямованої на дестабілізацію ситуації в країні та паніку серед населення;
- кібератаки – несанкціонований доступ до державних інформаційних ресурсів, атаки на важливі об'єкти критичної інфраструктури;
- інформаційно-психологічні операції – діяльність, спрямована на маніпуляцію свідомістю населення;
- порушення роботи інформаційно-комунікаційних систем – блокування інформаційних ресурсів та мережевих інфраструктур.

З огляду на ці виклики держава змушена вживати заходів, спрямованих на нейтралізацію загроз, зокрема через розширення повноважень органів влади у сфері інформаційної безпеки.

Управління інформаційною безпекою в Україні в умовах воєнного стану покладено на кілька органів державної влади. Головну роль у цій сфері відіграють:

- Рада національної безпеки і оборони України (РНБО), яка приймає рішення щодо стратегічних питань національної безпеки, зокрема у сфері інформаційної та кібербезпеки;
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (Держспецзв'язку), відповідальна за захист інформації та кібербезпеку;
- Національна поліція України та Служба безпеки України (СБУ), що здійснюють моніторинг та протидію інформаційним та кіберзагрозам.

Діяльність цих органів регламентується нормативними актами, що дозволяють їм здійснювати контроль над інформаційними потоками, а також накладати санкції на осіб, які поширюють дезінформацію або вчиняють кіберзлочини.

Із початком дії правового режиму воєнного стану законодавство України зазнало низки змін, які спрямовані на посилення захисту інформаційного простору: законодавчі акти, що забезпечують кібербезпеку, було оновлено з метою посилення відповідальності за кібератаки та інші види інформаційних правопорушень; введено тимчасовий контроль за поширенням інформації, що стосується безпеки держави, враховуючи заборону розповсюдження військових даних; удосконалено механізми взаємодії між державними органами, які беруть участь у забезпеченні інформаційної безпеки.

Однак і сьогодні залишаються проблеми, які потребують вирішення, зокрема: недостатня ефективність механізмів контролю за дотриманням законодавства у сфері інформаційної безпеки; обмеженість ресурсів для впровадження новітніх технологій захисту інформаційних систем; потреба у розширенні міжнародного співробітництва для протидії транснаціональним інформаційним загрозам.

Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки України у період воєнного стану є складним процесом, що вимагає використання різноманітних правових механізмів та залучення великої кількості державних інституцій. І саме підготовка для них висококваліфікованих фахівців і в подальшому сприятиме зміцненню захисту інформаційного простору, попередженню поширення дезінформації та забезпеченню кібербезпеки не тільки у період воєнного стану а й у післявоєнний час відбудови нашої суверенної держави.

Список бібліографічних посилань

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>.

2. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // База даних (БД) «Законодавства України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

3. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр>.

4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.

Одержано 01.11.2024

УДК [351.746.1:343.13](477)

Олексій Олександрович ДЕРЕВЯГІН,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів
навчально-наукового інституту № 2*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА BIG DATA) У ФОРМУВАННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ОПЕРАТИВНИХ ОБЛІКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Сучасний стан кримінальної ситуації в Україні, яка перебуває в умовах дії правового режиму воєнного стану характеризується високим рівнем, а часто й зростанням кількості тяжких кримінальних правопорушень, спрямованих проти життя та здоров'я людей, майнових інтересів громадян і держави, кримінальних правопорушень у кредитно-фінансовій та банківській системах, а також значним загостренням оперативної обстановки в окремих регіонах держави.

Вказане потребує рішучої протидії з боку правоохоронних органів усім кримінально протиправним проявам. Пріоритетними напрямками у цій діяльності є формування досконалої правової та інформаційної бази протидії кримінальній

протиправності і корупції, адаптованої до умов воєнного стану, захист політичної, економічної, соціальної та інших сфер життєдіяльності держави, активна протидія кримінальним проявам, усунення детермінантів, що сприяють цьому, виявлення та знешкодження кримінальних формувань, викорінення тінізації економіки тощо.

Значну роль у реалізації цього концепту відіграє система оперативних обліків, яка здійснює інформаційну підтримку оперативних підрозділів Національної поліції України під час попередження та розслідування кримінальних правопорушень, у процесі встановлення та пошуку зловмисників, зокрема сприяє викриттю військових злочинців, надає багатоцільову статистичну, аналітичну та довідкову інформацію.

Зауважимо, що стрімкий розвиток інформаційних технологій у світовому цифровому просторі в протидії кримінальній протиправності поклав початок активному використанню технологій штучного інтелекту (далі – ШІ). В умовах цифровізації правоохоронної сфери, інноваційний розвиток, заснований на ШІ та Big Data, стає ключовим імперативом для підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-службової діяльності Національної поліції України зокрема і її оперативних підрозділів. Це не тільки сприяє зростанню рівня створення, постійного наповнення і використання автоматизованих банків даних облікової, оперативно-довідкової, оперативно-розшукової, криміналістичної інформації для вирішення завдань кримінального судочинства, але й відіграє критичну роль у підготовці якісних кадрів для роботи в оперативних підрозділах Національної поліції та досягненні цілей сталого розвитку всієї системи правоохоронних органів [1].

Варто нагадати, що ШІ не є однорідним цілим, він має два кардинально різних обличчя: генеративний ШІ (Generative Artificial Intelligence (Generative AI)) та прогностичний ШІ (Predictive Artificial Intelligence (Predictive AI)). Протиставлення генеративного та прогностичного ШІ відображає фундаментальну відмінність у тому, як ШІ взаємодіє з інформацією.

Впровадження (Generative AI), (Predictive AI) та Big Data в формування та функціонування оперативних обліків оперативних підрозділів Національної поліції України має потенціал значно підвищити ефективність досудових розслідувань кримінальних правопорушень, але потребує обережного підходу. Вкрай важливо забезпечити точність і прозорість використовуваних алгоритмів. Адже, помилки чи перевага в AI-системах можуть призвести до хибних висновків або неправомірних дій з боку правоохоронців. Відтак, повноцінному впровадженню таких систем має передувати їхнє ретельне тестування й оцінка можливих ризиків, а також забезпечення безпеки інформації з обмеженим доступом. Саме тому безпечне зберігання й захист даних від витоку мають статистичну перевагу при інтеграції Generative AI. Ще один ключовий аспект – це етичні питання. Поліція повинна дотримуватися принципів законності та недискримінації під час використання ШІ. Це означає, що впровадження ШІ та Big Data повинно супроводжуватися розробкою чітких стандартів і правил, які будуть контролювати його використання [2].

Отже, для успішного використання ШІ та Big Data в формуванні та функціонуванні оперативних обліків оперативних підрозділів Національної поліції

України необхідно вирішити низку достатньо складних організаційних, технологічних і правових питань, таких як створення технічної та технологічної бази, а також, насамперед, закріплення правових норм, що регулюють порядок доступу і використання ШІ та Big Data. Правова регламентація використання ШІ та Big Data має бути пов'язаною в першу чергу з питаннями забезпечення прав громадян, із визначенням меж повноважень оперативних підрозділів Національної поліції під час здобуття інформації з кіберпростору, з регламентацією взаємодії операторів зв'язку, провайдерів інтернет-ресурсів, власників інформаційних систем тощо.

Вирішення цих правових питань створить умови для розширення практичного наповнення оперативних обліків та використання в оперативно-розшуковій діяльності технологій обробки (Generative AI), (Predictive AI) та Big Data, яке, в свою чергу, дозволить вирішувати широкий спектр оперативно-розшукових завдань:

- забезпечити пошук, збирання та систематизацію інформації про суб'єктів оперативної уваги;

- фіксувати соціальну активність осіб – об'єктів оперативної уваги, виникнення і зміни їх мережових зв'язків, аналізувати ступінь їх інтересів до конкретних тем, що обговорюються в місцях мережевого спілкування;

- відстежувати появу в кіберпросторі інформації із характеристиками, що вказують на високу ймовірність підготовки або вчинення кримінальних правопорушень з подальшим орієнтуванням на цю інформацію оперативних працівників;

- будувати та перевіряти в автоматизованому режимі оперативно-розшукові версії;

- виявляти організовані формування кримінальної спрямованості, визначати їх спеціалізацію, ступінь організованості, розподіл ролей, характер неочевидних зв'язків між фігурантами та їх причетність до тих чи інших подій [2, с. 289–290];

- будувати «поведінкові профілі» для осіб, які вчиняють злочини певних видів, і формувати на цій основі поведінкові гіпотези;

- покращувати планування оперативно-розшукових дій за допомогою обліку складної сукупності численних факторів, що впливають на розвиток конкретної оперативно-тактичної ситуації;

- визначати оптимальні варіанти ефективного управляючого впливу на виявлені в соціальних мережах спільноти і групи кримінальної спрямованості на основі моделювання характеристик таких груп;

- формувати комплекс методичних рекомендацій на основі аналізу за допомогою ШІ інформаційного масиву Big Data всіх оперативно-розшукових ситуацій та варіантів їх розвитку.

Таким чином, ефективне використання сучасних інформаційних технологій (ШІ та Big Data) в формуванні та функціонуванні оперативних обліків оперативних підрозділів Національної поліції України можливе лише за умови створення надсучасної технологічної основи, формування відповідної правової бази та вирішення складних питань кадрового забезпечення.

Список бібліографічних посилань

1. Яковенко Я., Білик М., Олійник Є. Штучний інтелект, Big Data і відповідальне споживання як імператив інноваційного розвитку бізнес-структур в

умовах формування цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-151> (дата звернення: 22.10.2024).

2. Коноплицький С. Технологічні тренди 2024 року. *Speka.media*. URL: https://speka.media/tehnologicni-trendi-2024-roku-py77eq?utm_source=google&utm_medium=sps&utm_campaign=21107681931&utm_gad_source=1 (дата звернення: 22.10.2024).

3. Пеньков С. Засоби оперативно-розшукової діяльності підрозділів кримінальної поліції : монографія. Харків : ХНУВС, 2017. 444 с.

Одержано 22.10.2024

УДК 343:14

Валентина Георгіївна ДРОЗД,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

начальник консультативно-контрольного відділу

Департаменту забезпечення діяльності

Голови Національної поліції України

СПЕЦІАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ (IN ABSENTIA): ЯК ПРИСКОРИТИ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВИЙ РОЗГЛЯД, НЕ ПОРУШУЮЧИ НІЧИЙХ ПРАВ

Запровадження інституту спеціального кримінального провадження (in absentia) до Кримінального процесуального кодексу України стало вимушеним кроком, зумовленим необхідністю прискорити процес розслідування та розгляду кримінальних справ. Це дозволяє дотримуватись принципу розумних строків і виконувати завдання кримінального провадження навіть за відсутності підозрюваного, який ухиляється від слідства чи суду. У відповідь на європейські стандарти КПК України запровадив можливість здійснення як заочного досудового розслідування, так і судового розгляду без участі обвинуваченого.

Слідча практика роботи Національної поліції засвідчує, що сьогодні відповідний законодавчий механізм здійснення досудового розслідування застосовується доволі часто, особливо це актуально в розрізі розслідування воєнних злочинів. Варто підкреслити, що провадження in absentia передбачають обов'язкову участь захисника. І тут доцільно зауважити, що ми, як і будь-які пересічні українці, прагнемо забезпечення належного досудового розслідування із забезпеченням всіх гарантій учасників кримінального провадження. Водночас не випадково серед завдань кримінального провадження визначено таке завдання, як застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури. Тому вважаємо участь захисника в цих провадженнях надзвичайно важливою та відповідальною [1].

Існування зазначеного процесуального інституту в національному законодавстві в цілому не суперечить міжнародним стандартам судочинства та практиці Європейського суду з прав людини. З одного боку, застосування in absentia дає змогу притягнути до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення

(тобто забезпечує невідворотність відповідальності). З іншого боку, оскільки така процедура має винятковий характер, під час її застосування необхідно забезпечувати посилені процесуальні гарантії прав особи, яка притягується до кримінальної відповідальності за вчинення правопорушення, зокрема за корупційний злочин. Власне кажучи, на це прямо вказується в частині 2 статті 7 Кримінального процесуального кодексу України: сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема, прав на захист, доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя) в разі здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*).

За загальним правилом кримінальне провадження має здійснюватися із забезпеченням у ньому участі підозрюваного, обвинуваченого як у процесі досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Таке правило є передумовою реалізації права на захист. Тому застосування процедури *in absentia* є скоріше винятком, ніж загальним правилом. А якщо це виняткова ситуація, відповідно, до проведення спеціального досудового розслідування та спеціального судового розгляду висувається низка вимог. Зокрема, в чинному кримінальному процесуальному законодавстві передбачено, що спеціальне досудове розслідування може проводитися тільки стосовно злочинів, які зазначено в переліку, передбаченому частиною 2 статті 2971 КПК (серед них є і корупційні злочини), а також щодо інших злочинів, вчинених особами, які переховуються від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України або на території держави-агресора. *In absentia* може здійснюється виключно стосовно особи, яка набула статусу підозрюваного. Ще одна обов'язкова умова — це оголошення цієї особи в міжнародний розшук. Важливим є також встановлення того факту, що переховування підозрюваної особи здійснюється саме з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

Винятковість інституту спеціального досудового розслідування підтверджується тим, що рішення про його проведення ухвалює слідчий суддя, що свідчить про закріплення судового контролю на етапі його призначення. У рамках цього контролю слідчий суддя зобов'язаний перевірити наявність достатньої доказової бази для підозри особи у вчиненні злочину, встановити факти, які підтверджують виїзд особи на тимчасово окуповану територію або територію держави-агресора, а також підтвердити факт оголошення особи в міжнародний розшук. Крім того, підлягають оцінці обставини, які свідчать про те, що підозрюваний навмисно переховується від органів досудового розслідування та суду, ухиляючись від кримінальної відповідальності.

Питання вручення процесуальних документів особі, стосовно якої здійснюється спеціальне кримінальне провадження та яка перебуває поза межами України на території конкретної держави, є, на наш погляд, дуже проблемним із точки зору забезпечення прав цієї особи. І його недостатньо врегульовано на законодавчому рівні.

На нашу думку, реалізація судового контролю при ухваленні рішень про призначення спеціального досудового розслідування та здійснення спеціального судового провадження повинна здійснюватися максимально уважно та ретельно.

Судові акти, що приймаються у таких випадках, мають бути обґрунтованими, неупередженими та враховувати інтереси обох сторін обвинувачення і захисту. Такий підхід відповідає вимогам закону і забезпечує дотримання принципів справедливого правосуддя.

У частині 5 статті 374 Кримінального процесуального кодексу України чітко визначено, що: «У разі ухвалення вироку за наслідками кримінального провадження, в якому здійснювалося спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження (*in absentia*), суд окремо обґрунтовує, чи були здійснені стороною обвинувачення всі можливі передбачені законом заходи щодо дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого на захист та доступ до правосуддя з урахуванням встановлених законом особливостей такого провадження» [1].

Одним із ключових аспектів у притягненні до відповідальності осіб, щодо яких застосовується спеціальне досудове розслідування, є врахування особливостей цього інституту кримінального процесуального права. Спеціальне досудове розслідування, як відносно новий правовий механізм, має унікальні властивості, що відрізняють його від звичайного досудового провадження. Зокрема, його застосування спрямоване на забезпечення ефективності кримінального провадження за умов, коли обвинувачений перебуває поза межами досяжності для органів слідства через переховування або перебування на тимчасово окупованих територіях.

Цей інститут є важливим інструментом для досягнення правосуддя в умовах, коли традиційні методи розслідування та судового розгляду є неможливими через об'єктивні обставини.

Його поява обґрунтована тим, що особи дедалі частіше намагалися уникати юридичної відповідальності за власні дії шляхом переховування від слідства на тимчасово окупованих територіях або на території держави-агресора (рф). Зазначений інститут достатньо зарекомендував себе в зарубіжних країнах.

Поява інституту спеціального досудового розслідування в українському законодавстві була обґрунтована та необхідна, оскільки він відповідає вимогам сучасних стандартів міжнародної практики. Згідно з аналізом положень Кримінального процесуального кодексу України щодо регулювання цього питання, встановлена модель спеціального досудового розслідування відповідає міжнародним стандартам, що є важливим для забезпечення ефективності кримінального провадження.

Однак, незважаючи на переваги спеціального досудового розслідування як окремої форми кримінального процесу, наявні певні проблеми, що ускладнюють його належне застосування. Зокрема, законодавець не визначив чітко момент, з якого особа вважається в міждержавному або міжнародному розшуку, не встановлено строки для проведення спеціального досудового розслідування, а також не врегульовано питання його зупинення. Це створює прогалини в правовому регулюванні, що потребують уточнення для забезпечення належної правозастосовної практики.

На нашу думку, це основні аспекти, які мають бути формально закріплені для нівелювання помилок у юридичній практиці. Саме тому, вважаємо доцільним удосконалити нормативно-правову регламентацію спеціального досудового

розслідування шляхом деталізації глави 24-1 КПК України відповідно до Європейської конвенції з прав людини. При цьому відповідно до частини першої статті 297-1 КПК України вважаємо за доцільне доповнити конкретизацією того, що спеціальне досудове розслідування здійснюється саме на підставі ухвали слідчого судді місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Також, глава 24-1 КПК України має містити правову норму, що визначає основні підстави для зупинення спеціального досудового розслідування (наприклад, смерть, добровільна поява підозрюваного до слідчих органів тощо). Вважаємо, що це буде сприяти спрощенню розслідування та підвищенню ефективності здійснення процедури *in absentia* в сучасних умовах. Це, в свою чергу, знизить кількість помилок, яких допускаються слідчі та судові органи через недостатнє регламентування питання спеціального досудового розслідування.

Окремі ініціативи визначені в законопроекті «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо оптимізації досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень» (реєстр. № 10206 від 02.11.2023), яким передбачено нормативне врегулювання окремих питань звернення до суду з клопотанням про надання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування (дана процесуальна дія не потребуватиме відновлення досудового розслідування) [2].

Робота фахівців щодо здійснення скринінгу законодавства Європейського союзу засвідчила, також необхідність застосування інституту *in absentia* до юридичних осіб.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 року № 4651-VI/ ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо оптимізації досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень» (реєстр. № 10206 від 02.11.2023) URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43082>.

Одержано 25.10.2024

УДК 343.98

Микола Миколайович ЄФІМОВ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану кіберзлочинність в Україні продовжує набирати оберти. Адже кількість кримінальних правопорушень у вказаній сфері з року в рік лише збільшується. Серед найбільш розповсюджених протиправних діянь,

які вчиняються кіберзлочинцями різного рівня, безумовно слід виокремити вчинення шахрайства в мережі Інтернет. Оскільки зазначене кримінальне правопорушення може вчинятися різноманітними способами та за допомогою специфічних засобів, то, відповідно, повинні розроблюватись відповідні профілактичні заходи, які слід застосовувати для усунення причин та умов їх вчинення.

Для прикладу, М. О. Ларченко зауважує, що «...у сучасному світі, де інформаційні технології інтегровані у всі сфери життя, кіберзлочини стають усе більш поширеними та складними. Вони можуть включати крадіжку особистих даних, фінансові махінації, зломи інформаційних систем, розповсюдження шкідливого програмного забезпечення, та інші форми злочинної діяльності в кіберпросторі. Розслідування кіберзлочинів є складним і багатоаспектним процесом, що вимагає спеціальних знань та технічних засобів. Інноваційні підходи, такі як використання штучного інтелекту, розвиток цифрової криміналістики, спеціалізоване навчання кадрів та міжнародне співробітництво, є ключовими факторами успіху у боротьбі з кіберзлочинністю. Майбутні тенденції, такі як розвиток квантових технологій, захист IoT-пристроїв та використання блокчейн, визначатимуть подальший напрямок розвитку цієї сфери. Незважаючи на численні виклики, сучасні методи та технології дозволяють ефективно боротися з кіберзлочинністю, захищаючи інформаційні системи та особисті дані громадян. Постійне вдосконалення методології розслідування та підвищення рівня підготовки фахівців, ефективна взаємодія між державними органами, приватним сектором та міжнародною спільнотою є необхідними умовами для забезпечення кібербезпеки у сучасному світі» [4, с. 76]. Як бачимо, дослідниця акцентує увагу на необхідності використання сучасних інформаційних засобів таких як квантові технології, захист IoT-пристроїв, застосування блокчейн під час боротьби з кіберзлочинністю. В розрізі досліджуваної тематики вказані заходи також беззаперечно можуть здійснюватись як профілактичні.

Також ми підтримуємо позицію А. Е. Жиліна, який серед профілактичних заходів, які необхідно здійснювати уповноваженим особам правоохоронних органів при розслідуванні шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів, виділив такі: «...повідомлення громадянам через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за шахрайську діяльність в сфері використання банківських електронних платежів; виявлення осіб, схильних до антисуспільної поведінки в сфері комп'ютерної діяльності (хакери, фішери) та подальша їх постановка на облік у підрозділах Кіберполіції; інформування населення через засоби масової інформації, месенджери та соціальні мережі про випадки вчинення шахрайських дій у сфері використання банківських електронних платежів (фішинг, кардинг, сніфферінг)» [3, с. 214]. Тобто заходами профілактики шахрайств у мережі Інтернет в умовах воєнного стану будуть такі як: публікації уповноважених осіб через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за шахрайські дії в мережі Інтернет; встановлення осіб, схильних до антисуспільної поведінки в мережі Інтернет (хакери, фішери); подальша постановка зазначених осіб на облік у відповідних підрозділах Департаменту кіберполіції України.

А вже Д. О. Грищенко та І. А. Андрієнко наголосили, що «...розслідування злочинів у сфері високих технологій є надзвичайно складним завданням для

правоохоронців через стрімкий розвиток технологій, міжнародний характер кіберзлочинності, складність збору доказів та інші фактори. Вирішення цієї проблеми вимагає постійного вдосконалення компетенцій та ресурсів правоохоронних органів, вдосконалення законодавчої бази, а також тісної міжнародної співпраці. Лише комплексний підхід до протидії кіберзлочинності дозволить ефективно захистити суспільство від шкідливих наслідків злочинів у сфері високих технологій» [1, с. 148]. В розрізі зазначеного, ми вважаємо, що для підвищення ефективності профілактичної діяльності уповноважених осіб при розслідуванні протиправних діянь варто закріпити в Кримінальному процесуальному кодексі України їх обов'язок виявляти під час дізнання, досудового слідства та судового розгляду причини й умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, а також вносити до відповідного державного органу, громадської організації або посадової особи подання стосовно вжиття заходів для усунення вищезазначених умов і причин [2, с. 321].

Висновок. Підводячи підсумки, відмітимо, що заходами профілактики шахрайств у мережі Інтернет в умовах воєнного стану в Україні будуть такі як: використання квантових технологій; публікації уповноважених осіб через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за шахрайські дії в мережі Інтернет; захист IoT-пристроїв; встановлення осіб, схильних до антисуспільної поведінки в мережі Інтернет (хакери, фішери); подальша постановка зазначених осіб на облік у відповідних підрозділах Департаменту кіберполіції України; застосування технології блокчейн. Також пропонується для підвищення ефективності профілактичної діяльності уповноважених осіб в досліджуваній категорії кримінальних провадженнях внести відповідні зміни в КПК України.

Список бібліографічних посилань

1 Грищенко Д. О., Андрієнко І. А. Особливості розслідування кіберзлочинів у сфері високих технологій. *Проблеми сучасної поліцейстики* : тези доп. IV наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 27 червня 2024 р.). Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 146–148.

2. Єфімов М. М. *Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності : наукові та праксеологічні основи* : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 392 с.

3. Жилін А. Е. Актуальні питання реалізації профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів при розслідуванні шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. *Юридична наука*. 2020. № 2. Том 2. С. 209–215.

4. Ларченко М. О. Деякі особливості розслідування кіберзлочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 3. Том 2. С. 70–77.

Одержано 30.10.2024

УДК 355.09(477+100):342.7

Юлія Олександрівна ЗАГУМЕННА,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОМБУДСМЕНА: ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Інститут військового омбудсмена пройшов довгий шлях розвитку, перш ніж став невід'ємною частиною системи захисту прав військовослужбовців у багатьох країнах світу. Ключові етапи становлення цього інституту можна розділити на кілька періодів, кожен з яких має свої особливості та значення. Вперше посаду військового омбудсмена засновано парламентом Швеції 19 травня 1915 року. Надалі позитивна практика діяльності шведського спеціалізованого омбудсмена у військовій сфері була врахована іншими країнами [1, с.131-137]. Після Другої світової війни, коли права людини стали основним предметом міжнародних обговорень, багато країн зрозуміли необхідність створення інститутів, які б забезпечували дотримання цих прав. Як вже раніше зазначалось, у 1952 році в Норвегії було засновано перший сучасний інститут військового омбудсмена. Норвезький військовий омбудсмен був створений з метою нагляду за дотриманням прав військовослужбовців, забезпечення їхнього правового захисту та боротьби зі зловживаннями в збройних силах. Цей інститут швидко здобув довіру військових та став важливим механізмом захисту їхніх прав [2].

Наступним важливим етапом у розвитку інституту військового омбудсмена стали 1970-ті роки. У цей період відбувалося розширення функцій та повноважень військових омбудсменів у Канаді та Німеччині. У Канаді було створено Офіс військового омбудсмена, який отримав право не лише розглядати скарги військовослужбовців, але й здійснювати моніторинг умов служби та проводити незалежні розслідування з метою виявлення системних проблем. Аналогічні зміни відбувалися і в Німеччині, де військовий омбудсмен отримав значні повноваження щодо захисту прав військових [3, с.123-135].

У 1990-х роках Велика Британія вирішила створити власний інститут військового омбудсмена. Британський військовий омбудсмен був створений як частина зусиль щодо реформування збройних сил та підвищення рівня захисту прав військовослужбовців. Він отримав широкі повноваження для розгляду скарг військових, проведення незалежних розслідувань та співпраці з іншими правозахисними організаціями. Це дозволило забезпечити більш високий рівень справедливості та правосуддя у збройних силах Великобританії [4, с. 345-362].

У 2000-х роках інститут військового омбудсмена продовжував розвиватися, особливо в контексті міжнародної співпраці. Військові омбудсмени різних країн почали активно співпрацювати та обмінюватися досвідом. Це сприяло поширенню найкращих практик та підвищенню ефективності роботи омбудсменів. Наприклад, у рамках НАТО військові омбудсмени регулярно проводять зустрічі та конференції, де обговорюють загальні проблеми та шляхи їх вирішення. Така

співпраця дозволяє не лише обмінюватися знаннями, але й виробляти спільні стандарти та підходи до захисту прав військовослужбовців [5, с. 56-72].

Огляд ключових етапів розвитку інституту військового омбудсмена показує, що цей інститут пройшов значний шлях еволюції, адаптуючись до змінних умов та вимог сучасного суспільства. Від початкових зусиль у Норвегії до розширення повноважень у Канаді та Німеччині і до сучасної міжнародної співпраці, військові омбудсмени стали важливим елементом у системі захисту прав військовослужбовців. Досвід цих країн може бути корисним для України, яка прагне запровадити власний інститут військового омбудсмена для забезпечення правової захищеності своїх військових.

Військові омбудсмени є важливим інститутом у багатьох країнах світу, що забезпечує захист прав і свобод військовослужбовців. Вони виконують критично важливу функцію контролю за дотриманням законодавства в збройних силах, забезпечують справедливість та прозорість у військових структурах. Військові омбудсмени розглядають скарги на порушення прав, надають рекомендації щодо покращення умов служби та слугують важливим посередником між військовослужбовцями та державними органами.

Слід зазначити, що правове регулювання діяльності військових омбудсменів варіюється в залежності від національних правових систем, військових традицій та історичного контексту кожної країни. Розглянемо детальніше деякі країни.

У Сполучених Штатах Америки діяльність військових омбудсменів відіграє важливу роль у забезпеченні дотримання прав військовослужбовців та покращенні умов їх служби. Правова основа діяльності омбудсменів включає низку законодавчих актів та нормативних документів, які регламентують їхні повноваження, обов'язки та процедури. Основний документ, що визначає функціонування омбудсменів у військовій сфері, – це Закон про оборону (Department of Defense Directive 5106.01) [6].

Закон про оборону встановлює основні принципи та повноваження військових омбудсменів. Цей документ регламентує їхню здатність проводити незалежні розслідування скарг на порушення прав військовослужбовців, вимагати необхідну інформацію від військових підрозділів та надавати рекомендації щодо покращення умов служби. Омбудсмени мають право розглядати скарги, які стосуються будь-яких аспектів служби, включаючи дискримінацію, порушення прав людини, проблеми з оплатою праці та інші питання (Department of Defense Directive 5106.01) [6].

Ключовим органом, що забезпечує дотримання правових норм та стандартів у збройних силах США, є Урядовий офіс омбудсмена для військових справ (Government Accountability Office, GAO) [18]. GAO виконує функції нагляду та контролю за діяльністю військових омбудсменів, забезпечуючи об'єктивність та неупередженість їхніх розслідувань. GAO також має право вимагати доступ до будь-якої інформації, необхідної для проведення розслідувань, і зобов'язаний забезпечувати прозорість своєї діяльності (Government Accountability Office, GAO) [7].

У Канаді діяльність військових омбудсменів регламентується низкою законодавчих актів та підзаконних актів, що забезпечують захист прав військовослужбовців та належне функціонування збройних сил. Основний документ, що

визначає повноваження та обов'язки омбудсменів, - це Акт про збройні сили Канади (National Defence Act) [8].

Офіс омбудсмена з питань збройних сил Канади створений для забезпечення дотримання прав військовослужбовців та розгляду їх скарг. Омбудсмен має право проводити незалежні розслідування, вимагати необхідну інформацію від військових підрозділів та надавати рекомендації уряду щодо покращення умов служби та дотримання прав військовослужбовців. Однією з ключових складових діяльності омбудсмена є його незалежність, що гарантує об'єктивність та неупередженість у розгляді скарг (Office of the Ombudsman for the Department of National Defence and the Canadian Forces Act) [8].

У Великобританії діяльність військових омбудсменів регламентується кількома ключовими законодавчими актами та підзаконними документами, що забезпечують захист прав військовослужбовців та належне функціонування збройних сил. Основним документом, що визначає повноваження та обов'язки омбудсменів, є Закон про збройні сили (Armed Forces Act) [9].

Служба омбудсмена з питань збройних сил у Великобританії була створена для забезпечення дотримання прав військовослужбовців та розгляду їх скарг. Омбудсмен має право проводити незалежні розслідування, вимагати необхідну інформацію від військових підрозділів та надавати рекомендації уряду щодо покращення умов служби та дотримання прав військовослужбовців. Однією з ключових складових діяльності омбудсмена є його незалежність, що гарантує об'єктивність та неупередженість у розгляді скарг (Service Complaints Ombudsman) [10].

Аналіз діяльності військових омбудсменів у США, Канаді та Великобританії є доцільним з огляду на їхні розвинені правові системи, незалежність інститутів омбудсменів, впливові збройні сили, прозорість у діяльності та різноманітність підходів. Дослідження цих прикладів дозволяє отримати цінні інсайти для покращення механізмів захисту прав військовослужбовців у глобальному контексті. США, Канада та Великобританія мають добре розвинені правові системи, які включають чітко встановлені механізми захисту прав людини, включаючи права військовослужбовців. Ці країни мають довгу історію розвитку демократичних інститутів, що забезпечує ефективне функціонування інститутів омбудсменів.

В усіх трьох країнах військові омбудсмени користуються значною інституційною незалежністю, що дозволяє їм ефективно виконувати свої функції без втручання з боку військових або політичних структур. Цей аспект є важливим для забезпечення об'єктивності та неупередженості в розгляді скарг військовослужбовців. Крім цього, зазначимо, що вони також мають високий рівень прозорості у діяльності урядових та військових структур. Це включає доступність нормативно-правових актів, публікацію звітів омбудсменів та відкритість у розгляді скарг. Така доступність інформації полегшує аналіз та дозволяє отримати достовірні дані для дослідження.

Таким чином, кожна з цих країн має свої унікальні підходи до функціонування інституту військових омбудсменів. Порівняння цих підходів дозволяє виявити найкращі практики та можливі недоліки, що є корисним для розробки рекомендацій щодо покращення системи захисту прав військовослужбовців в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Марцеляк О. В. Військовий омбудсман як інституційна гарантія захисту прав військовослужбовців (зарубіжний досвід). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Том 1. №81. С.131-137.
2. Johnson L. The Role of the Military Ombudsman in Modern Democracies. *Journal of Military Ethics*. 2019. 18(2): 123-135.
3. Brown M. Historical Development of Military Ombudsman Institutions. London: Defence Studies Institute, 2020. 340 p.
4. Lee K. Practical Aspects of Military Ombudsman Operations. *Military Law Review*. 2019. 27(4): 345-362.
5. Martin A. Challenges Faced by Military Ombudsmen. *Defence and Security Studies*. 2020. 15(1): 56-72.
6. Department of Defense Directive 5106.01. URL: <https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/DD/issuances/dodd/510601p.pdf> (дата звернення: 31.05.2024).
7. Government Accountability Office (GAO). URL: <https://www.gao.gov/> (дата звернення: 31.05.2024).
8. National Defence Act. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/N-5/> (дата звернення: 01.11.2024).
9. Office of the Ombudsman for the Department of National Defence and the Canadian Forces Act. URL: <https://www.canada.ca/en/ombudsman-national-defence-forces.html> (дата звернення: 31.05.2024).
10. Armed Forces Act. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/35/contents/enacted> (дата звернення: 31.05.2024).

Одержано 01.11.2024

UDC 751.746:007(477)

Nataliia Oleksandrivna ZADOROZHNA,
*a fourth-year of th Educational and Scientific Institute No. 1
Kharkiv National University of Internal Affairs;*

Larysa Serhiivna SAZANOVA,
*a senior lecturer of the department of language training
Kharkiv National University of Internal Affairs*

INFORMATION MANIPULATION IN WARTIME

Маніпуляція інформацією у воєнний час

Розглянуто питання ведення інформаційної війни, яка використовується для маніпуляції свідомістю мас, формування громадської думки та підриву довіри до уряду. Визначені основні цілі та причини інформаційних воєн. Проаналізовано методи та засоби ведення інформаційних воєн. Підкреслена актуальність даної теми у воєнний час та наведені засоби протидії інформаційній агресії.

Today, the information war has become one of the most dangerous types of weapons. Using classified information, spreading dirt, spreading false information, trying to mislead with the help of information has become the meaning of life for many people.

Information has an influence on the masses, that is, if the consciousness of the masses is successfully manipulated, it is possible to achieve almost any goal: to destroy the opponent, remove competitors from the road, or start a war, as it was the case with Iraq [1].

The purpose of the information war is to weaken the moral and material forces of the opponent or competitor and to strengthen the own. It provides measures of propagandistic influence on human consciousness in the ideological and emotional spheres. It is obvious that the information war is an integral part of the ideological struggle. Such wars do not lead directly to bloodshed and destruction, during their conduct there are no victims, no one is deprived of food, a roof over their head [1]. Wars are not limited to armed conflicts and military actions. An important part of modern military operations is information warfare, where the manipulation of information becomes an effective weapon. Propaganda and fake news are powerful tools used to influence public opinion, shape political narratives, and demoralize the adversary. It becomes relevant to study legal mechanisms that can counteract such threats. Propaganda is defined as the dissemination of information, which may be true or false, with the aim of influencing people's thoughts and behavior. During the war, states use propaganda to: population mobilization, and discrediting the opponent, formation of national consciousness and unity. Examples of propaganda include government narratives, advertising, military parades, and social media.

Fake news has become a serious threat to information security, especially during times of war. It is disinformation that is spread with the aim of manipulating public opinion or destabilizing the situation in society. Fake news has several characteristics: they often have a sensational character, information is distorted or completely fabricated, and their spread contributes to the rapid growth of mistrust of official sources. The purpose of fake news during the war is: 1. disorienting the enemy (fake news can contain false information about military operations, resources, or strategies); 2. undermining trust in the government (the spread of unreliable information about the actions of the government can cause internal conflict and distrust of the country's leadership); 3. manipulation of international public opinion (through fake news, false perceptions of the country's situation in the international arena can be formed, which can lead to political isolation or a change in external support). The importance of information security is growing, and the states are resorting to various legal measures to combat disinformation and propaganda during wartime.

The main aspects of countermeasures in the legal field include: 1. media regulation. In many countries, there are laws that regulate the work of mass media during military conflicts; 2. criminal liability for disinformation. Some states have introduced criminal liability for spreading fake news, especially in the context of war. Both journalists and ordinary citizens spread false information; 3. international sanctions against propaganda. At the international level, measures can also be taken to counter propaganda, in particular, sanctions against certain media or persons engaged in propaganda activities; 4. information campaigns. One of the methods of combating fake news is the creation and promotion of information campaigns aimed at clarifying the true facts and exposing fake news. Information manipulation in the form of propaganda and fake news is an integral part of modern military conflicts. Combating these phenomena is an important task for preserving information security and maintaining stability in the society.

Legal regulation is one of the key tools in the fight against disinformation, but it is also important to develop critical thinking in the citizens, which will help them independently distinguish true information from false information. Today, it is safe to talk about informational and psychological expansion against Ukraine, because the existing situation in the field of information security has the consequence of destroying the mental health of the Ukrainian nation. There is an urgent need to rethink the priorities of the organization of the national security system and to increase attention to solving the problems of informational and psychological warfare, understanding the forms and methods of informational and psychological influence [2, p. 93].

Information and psychological warfare is the use of propaganda against the enemy, usually it is directed against a certain state, it can be the cause of a change in the state policy or disruption of the economic system and in the future lead to the intensification of civil society actions against their own governments [3, p. 103].

Conclusion. In modern conditions, information warfare has become a powerful weapon that not only complements traditional armed conflicts but also often precedes them. Propaganda and fake news are key tools of mind manipulation that influence public opinion, undermine trust in governments, and shape international political narratives. Ukraine, which is currently the target of information and psychological warfare, has an urgent need to strengthen its information security system to counter these threats and protect the mental health of the nation.

References

1. Babenko Yu. Informatsiina viina – zbroia masovoho znyshchennia! Ukrainska pravda 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>

2. Kopan O.V., Melnyk V.I. Informatsiino-psykhologichna viina yak zasib manipuliuvannia liudskoiu svidomistiu. Informatsiia i pravo. № 2(17). 2016. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/12_0.pdf

3. Zaitseva M. O. Zasoby manipulyatyvnoho vplyvu v suchasnomu politychnomu dyskursi (linhvistychnyi aspekt). Linhvistychni doslidzhennia: Zb. nauk. prats KhNPU im. H.S. Skovorody. 2012. № 34. S. 101-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2012_34_21

Received 01.11.2024

УДК 342.951:004:004.6(477)

Діана Володимирівна КІРІКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративної діяльності

навчально-наукового інституту № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема безпеки дорожнього руху, зростання аварійності, кількості дорожньо-транспортних пригод, дорожнього травматизму є практично проблемою номер один для України. Не сприяє покращенню ситуації і введення в Україні

правового режиму воєнного стану, що визначило особливий порядок функціонування всіх органів державної влади. Пошкодження дорожньої інфраструктури під час військової агресії, поява нових загроз та умов вчинення дорожньо-транспортних пригод тільки збільшило кількість втрачених життів та масштаби завданої матеріальної шкоди.

Відповідно до даних Департаменту Патрульної поліції України, за вісім місяців 2022 року на підконтрольних Уряду України територіях зафіксовано 10 598 ДТП із загиблими та травмованими. За цей період на дорозі загинуло понад 1500 людей, а понад 13 000 – травмовані [1]. У I півріччі 2024 року сталося 11193 ДТП з загиблими та/або травмованими. Зазначена кількість на 9,5% більша від аналогічного періоду 2023 року. Для порівняння: у I півріччі 2023 року сталося 10226 ДТП з загиблими та/або травмованими. Зокрема, ДТП з загиблими та/або травмованими сталися в результаті: зіткнення, наїзду на пішоходів, наїзду на перешкоду, перекидання транспортного засобу, наїзду на велосипедистів, наїзду на транспортний засіб, що стоїть, падіння пасажира, наїзду на тварину, наїзду на гужовий транспорт, падіння вантажу. Причинами цих ДТП стали: перевищення безпечної швидкості (4273), порушення правил маневрування (2530), порушення правил проїзду перехресть (1019), порушення правил проїзду пішохідних переходів (766), недотримання дистанції (615), керування транспортним засобом у стані сп'яніння (436), перевищення встановленої швидкості (285), перехід пішоходів у невстановленому місці (283), виїзд на смугу зустрічного руху (199), порушення правил надання безперешкодного проїзду (158) [2].

Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року передбачає запровадження ризико-орієнтованого підходу до управління безпекою дорожнього руху на державному, галузевому та регіональному рівні [3]. Правовий режим воєнного стану на всій території України потребує опрацювання сучасних механізмів забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони та його складових елементів, зокрема і органів поліції

під час виконання покладених на них завдань в таких умовах. Більшість практичних питань, пов'язаних із забезпеченням безпеки дорожнього руху, продовжують залишатись не достатньо розробленими, а це у свою чергу обумовлює актуальність та необхідність наукового дослідження теоретичних і практичних питань, пов'язаних із застосуванням адміністративно-правових засобів забезпечення безпеки на автошляхах з урахуванням сучасних суспільно-політичних умов.

Вирішення проблем безпеки дорожнього руху та усунення окреслених недоліків потребують перш за все запровадження та практичного застосування новітніх технологій і технічних засобів організації дорожнього руху; автоматизованих засобів контролю та регулювання дорожнього руху; впровадження сучасних технологій проектування та будівництва об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури [3]. Безпека дорожнього руху завжди була актуальною, однак після 10 жовтня 2022 року, коли росія здійснила низку масованих атак на об'єкти критичної інфраструктури України, з'явилася ще одна проблема - вулично-дорожня мережа почала працювати в режимі економії електроенергії та світломаскування вулиць, внаслідок чого статистика поповнилась новими загрозами. З відключеннями світла актуальним стало питання позначення пішоходів світловідбивними елементами – флікерами, які дають змогу бути помітними для водіїв у темний час доби.

Технологічний прогрес у поліцейській діяльності суттєво покращив безпеку громадян та ефективність застосування правоохоронних заходів. За новою редакцією ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію» поліція має можливість використовувати у своїй діяльності такі технічні засоби, як безпілотні літальні апарати та спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню; спеціалізоване програмне забезпечення для здійснення аналітичної обробки фото- й відеоінформації, у тому числі для встановлення осіб і номерних знаків транспортних засобів [4]. Фото- та відеотехніку, технічні прилади та технічні засоби фіксації правопорушень та різних загроз поліція має змогу закріплювати на однострої, безпілотних літальних апаратах, службових транспортних засобах, суднах, плавучих засобах, по зовнішньому периметру доріг і будівель. Контроль дорожнього руху – один з важливих аспектів поліцейської роботи, і саме безпілотні літальні апарати (дрони) продемонстрували свою високу ефективність, забезпечуючи оперативне спостереження з повітря за великою територією та великою кількістю об'єктів. Завдяки своїй маневреності та здатності швидко переміщатися, дрони також успішно використовують поліцейські для моніторингу дорожнього руху, виявлення правопорушень.

Висновок. Підсумовуючи викладене, варто зупинитись на морально-етичній стороні даного питання. Так, використання сучасних технологій і засобів має надзвичайно великий потенціал, особливо у сфері забезпечення безпеки громадян, попередження правопорушень, їх розслідування і розкриття. Однак, обов'язково потрібно враховувати етичні та приватні питання щодо забезпечення прав людини та захисту її персональних даних. Використання технологій має бути прозоре та безпечне. Тому поліція повинна розробляти чіткі протоколи та стандарти щодо використання цих технологій, забезпечувати освіту та свідомість серед поліцейських щодо використання цих пристроїв з дотриманням прав і свобод людини і громадянина.

Список бібліографічних посилань

1. Безпека дорожнього руху: перемоги та нові виклики в умовах війни : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3611341-bezpeka-doroznogo-ruhu-peremogi-ta-novi-vikliki-v-umovah-vijni.html>

2. Дорожньо-транспортні пригоди за I півріччя 2024 року : веб-сайт. URL: <https://skilky-skilky.info/naybilshe-dtp-z-postrazhdalymy-staietsia-cherez-perevshchennia-shvydkosti-38-vypadkiv/>

3. Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-%D1%80#Text>

4. Національна поліція в умовах воєнного стану: зміни в законодавстві. веб-сайт. URL: <https://law-in-war.org/naczionalna-policziya-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-v-zakonodavstvi/> (дата звернення 23.10.2023)

Одержано 28.10.2024

УДК 340.12

Діана Володимирівна КІРІКА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративної діяльності
навчально-наукового інституту № 3*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Софія Андріївна КАЧУР,

учениця Кам'янець-Подільського ліцею

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ОРГАНАМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ШЛЯХОМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Протягом майже трьох років невідомих нападів рф на цивільні об'єкти в Україні їх жертвами стають і діти, отримуючи каліцтва, потерпаючи від сексуального насильства, залишаючись без домівок, втікаючи від жахів війни в інші регіони або закордон. Держава-агресор, ускладнюючи діяльність гуманітарних та евакуаційних коридорів, наражає дітей на голод та хвороби. Шокують випадки викрадення, незаконного позбавлення волі, утримання в заручниках, катувань неповнолітніх з метою цинічного використання для отримання військової переваги.

За умов, коли агресор нехтує нормами і правилами існування людства, у суспільстві процвітають такі негативні явища як: рабство або практика, подібна до рабства; продаж дітей та торгівля ними; боргова залежність; примусова чи обов'язкова праця; вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах; виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав; використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією та іншою незаконної діяльності; робота, яка за своїм характером чи умовами може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини тощо [1]. Та найстрашнішим у таких ситуаціях є те, що це можуть бути неумисні дії навіть з боку батьків і рідних, котрі в екстремальній ситуації не можуть адекватно оцінити свої дії, а також, умисні дії сторонніх осіб, що спрямовані на трудову експлуатацію дітей, особливо тих, хто втратив рідних, місце проживання, займаються бродяжництвом тощо.

З проголошенням у 1959 році основним міжнародним документом ЮНІСЕФ "Декларацію прав дитини", яка була ратифікована 193 країнами світу, Україна також від 27 лютого 1991 року прийняла на себе обов'язок про захист прав дітей та їх добробут. З початком війни в Україні стало практично неможливо захищати права дітей на тимчасово окупованих територіях. За даними ООН кількість дітей-сиріт сягає приблизно 150 млн. Приблизно 200 млн дітей в світі живуть в зонах війни. В нашій державі це велика проблема - кількість сиріт в Україні зросла з 2014 року (близько 70 000) і вона продовжує зростати. Унаслідок війни близько 13 000 дітей є без батьківського піклування і 1759 з них стали сиротами під час війни [2]. Але ця статистика не є точною через те, що на окупованих територіях зробити підрахунки неможливо. Разючими є проблеми зі смертністю дітей в Україні. Наразі на одного новонародженого громадянина припадає троє померлих. До війни на одного новонародженого було двоє померлих [3].

В контексті таких реалій життя українського суспільства, саме органи ювенальної превенції в межах закону, суспільних норм моралі здійснюють свою діяльність в умовах війни в Україні в першу чергу так, щоб «забезпечувати основні права дитини як найбільш вразливої категорії населення і попереджувати та усувати вчинення протиправних дій щодо неповнолітніх осіб, у ситуаціях, що є здебільшого нетиповими в мирний час, а також докладати усіх зусиль для недопущення зростання в Україні дітей, схильних до девіантної поведінки» [4, С. 409].

Правомірний вектор поведінки дитини є досить нестабільним і під впливом негативних проявів суспільного життя може змінитися на неправомірну поведінку. «Реалії війни можуть стати певним тригером для формування неправомірної поведінки на основі проявів маргінальності» [5]. На сьогодні залишається актуальною проблема дитячої злочинності, що підтверджується статистичними даними та показниками в звітах. Майже половина з правопорушень мають статус тяжких і особливо тяжких. У більшості ці правопорушення вчиняють неповнолітні віком від 13 до 18 років, 50 % з них - це крадіжки, грабежі, розбої, тяжкі тілесні ушкодження, є і приклади вбивств.

«Прояви неправомірної поведінки у дітей можуть бути певною захисною реакцією, проявом страху і нерозуміння навколишньої дійсності» [5]. Проблема також є своєчасний обмін необхідною інформацією стосовно дітей, які перебувають (перебували) на профілактичних обліках зазначених підрозділів, розташованих на підконтрольних територіях, зонах бойових дій. Потребує нормативного врегулювання питання обліку внутрішньо переміщених осіб з метою налагодження специфічної взаємодії між органами, установами, організаціями [2]. Тому правоохоронні органи загалом та органи ювенальної превенції зокрема, розробляють алгоритми дій щодо попередження неправомірної поведінки дітей під час війни, залучаючи до процесу психологів, освітян, волонтерів, медичних працівників. Специфіка діяльності підрозділів ювенальної превенції полягає у здійсненні заходів запобігання правопорушенням як серед дітей, які не є правопорушниками, так і серед дітей, схильних до вчинення правопорушень, а також серед дітей, які вже вчинили правопорушення, з метою запобігання новим правопорушенням.

Висновок. З огляду на отриманий трагічний досвід війни, виникла необхідність переглянути особливості діяльності відповідних служб та установ й

сконалити законодавство щодо забезпечення повноцінного розвитку дитини під час воєнних дій у державі. Формується оновлений підхід до розуміння особливостей забезпечення правомірної поведінки дітей під час війни на основі забезпечення та реалізації прав і законних інтересів дитини. Тільки спільна робота дасть результат і допоможе максимально захистити молоде покоління від трагічного впливу війни.

Список бібліографічних посилань

1. Всесвітній день боротьби з дитячим рабством. URL: [HTTPS://YU.MK.UA/NEWS/SHOW/VSESVITNIY_DEN_BOROTBI_Z_DITYACHIM_RABSTVOM](https://yu.mk.ua/news/show/vsesvitniy_den_borotbi_z_dityachim_rabstvom)
2. Грубі порушення прав людини внаслідок збройної агресії проти України: загальний огляд URL: <https://voices.org.ua/news/bez-batkiv-pid-chas-viyny-iaka-sytuatsiia-iz-syrotamy-v-ukraini/> <https://www.ukr.net/news/details/society/103763974.html>
3. У світі живе близько 240 мільйонів дітей із інвалідністю – свідчать дані найповнішого статистичного аналізу ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/copy-nearly-240-million-children-disabilities-around-world-unicefs-most>.
4. Романова А.С. Ювенальна превенція під час війни: особливості реалізації повноважень. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 408-411. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267870/263657>
5. Романова А.С. Особливості забезпечення правомірної поведінки дітей під час війни в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-01-09/2023-7-01-09>

Одержано 28.10.2024

УДК 343:131

Валерій Борисович КОБА,

кандидат юридичних наук,

начальник Департаменту забезпечення діяльності

Голови Національної поліції України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ Е-КОМУНІКАЦІЇ

У сучасному світі, де інформація є одним з найцінніших ресурсів, здатність швидко і точно знаходити необхідні дані стала критично важливою.

Сучасні технології пошуку інформації у відкритих джерелах (Open Source Intelligence, OSINT) набули значної популярності завдяки своєму потенціалу у різних сферах діяльності. OSINT охоплює широкий спектр методів і інструментів для збору, аналізу та інтерпретації даних з публічно доступних джерел, таких як Інтернет, соціальні мережі, сайти новин, форуми, блоги та багато інших. Використовуючи ці ресурси, аналітики можуть отримати важливу інформацію, яка сприяє прийняттю обґрунтованих рішень, попередженню загроз та розслідуванню кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що національне законодавство не стоїть осторонь, так Законом України від 15.03.2022 № 2137-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» доповнено Кримінальний процесуальний кодекс України статтею 245-1 (Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису), якою визначено, що зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису полягає в одержанні слідчим, прокурором від особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, необхідних для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, копій фото- або кінозйомки, відеозапису, здійснених у публічно доступних місцях, у тому числі в автоматичному режимі, за виключенням місць, що відносяться до приватних помешкань осіб [1].

Відповідно в сучасному світі обсяг інформації, доступної у відкритих джерелах, стрімко зростає, що створює як нові можливості, так і нові виклики для її ефективного використання зазначеної статті Кримінального процесуального кодексу України. З одного боку, розвиток технологій пошуку та аналізу інформації відкриває перед дослідниками, правоохоронними органами, журналістами та аналітиками можливість швидкого доступу до великої кількості даних, які можуть бути критично важливими для прийняття рішень. З іншого боку, існують серйозні проблеми, пов'язані з точністю, достовірністю та етикою використання цієї інформації.

Наявність інформації у відкритому доступі дозволяє правоохоронним органам ефективно використовувати її для оперативних цілей, оскільки результати аналізу цієї інформації надають можливість отримувати орієнтуючі дані та іноді безпосередньо ідентифікувати особу. Враховуючи це, існує наукова необхідність вивчення потенціалу застосування загальнодоступних технологій для збору та аналізу відкритої інтернет-інформації в боротьбі зі злочинністю, що підвищує актуальність даного дослідження.

Наразі у світі спостерігається тенденція стрімкого розвитку інформаційних технологій. Сьогодні на просторах інтернету, не докладаючи значних зусиль, кожен може знайти майже будь-які дані в різних напрямках. У зв'язку з цим значення та цінність інформації поступово зростає.

Під категорією «Open source intelligence» (далі – OSINT) розуміють розвідку на основі аналізу відкритих джерел інформації. Вказана технологія є однією з форм процесу організації та управління збором розвідувальних даних (Intelligence Collection Management), що охоплює їх пошук і відбір із публічних загальнодоступних джерел, виявлення та аналіз інформації, формування розвідувального документу для ухвалення відповідного рішення. Зазначена технологія включає в себе: пошук, реєстрацію та облік інформації, її аналіз, синтез повідомлень з різних джерел, адміністрування та розповсюдження даних.

Специфіка такої інформації полягає в тому, що вона є результатом аналітичної обробки великих обсягів відкритого і загальнодоступного інформаційного

поток. Сучасні технології пошуку інформації у відкритих джерелах (OSINT) активно застосовуються для збору, аналізу та інтерпретації даних, що використовуються як у комерційному секторі, так і в сферах безпеки, розвідки та журналістики.

До основних інструментів та методів вищевказаної системи відносять:

1. Пошукові системи та спеціалізовані платформи:

- Google – загальна пошукова система, що дозволяє шукати інформацію по ключових словах, використовуючи різні оператори пошуку для фільтрації результатів;

- Bing, DuckDuckGo та інші – альтернативні пошукові системи з різними підходами до індексації та ранжування інформації.

2. Соціальні мережі:

- Facebook, Twitter, Instagram – платформи для моніторингу громадської думки, аналізу тенденцій, пошуку новин та перевірки фактів;

- LinkedIn – професійна мережа для збору інформації про компанії та ділові контакти.

3. Парсери та боти: бібліотеки для парсингу веб-сайтів, що дозволяють автоматично збирати інформацію з різних джерел (Beautiful Soup, Scrapy); спеціальні скрипти для збору даних конкретних джерел або платформ (Automated scripts).

4. Спеціалізовані інструменти та програми: Maltego (інструмент для візуалізації зв'язків між даними), Shodan (інструмент для знаходження пристроїв, підключених до Інтернету, та аналізу їх безпечності); FOCA (інструмент для збору метаданих з документів, розміщених в Інтернеті).

5. Аналіз медіа та новин: інструменти, що відстежують публікації в новинних джерелах та соціальних мережах (Media monitoring tools); сервіси, які надсилають сповіщення про нові згадки заданих ключових слів (Google Alerts).

6. Геопросторовий аналіз: платформи для аналізу геопросторових даних, візуалізації карт та супутникових знімків (Google Earth, ArcGIS); інструменти для відстеження руху літаків в реальному часі (GeoFS) та ін.

Міжнародний досвід правоохоронних органів засвідчує, що пошук інформації у відкритих джерелах є ефективним інструментом у правоохоронній діяльності. До прикладу, винятковий криміналістичний інтерес складає технологія автоматичної ідентифікації особи за елементами зовнішності за її відображенням на фотознімку чи відеозаписі, котра має широке кримінально-процесуальне застосування. Вказана технологія видається перспективною тому, що може використовуватися без контакту з об'єктом пошуку.

Наявно технічна можливість в синергії з останніми змінами до Кримінального кодексу України, зокрема щодо можливості отримання довідки, висновку спеціаліста відкриває цілу низку джерел доказування для правоохоронців.

Таким чином, сучасні технології пошуку інформації у відкритих джерелах значно підвищують ефективність збору та аналізу даних у різних сферах. Аналіз відкритих джерел дозволяє вирішити чимало питань під час розкриття та в ході протидії кримінальним правопорушенням, але для цього підрозділи правоохоронних органів потребують відповідних фахівців з інформаційно-комп'ютерних технологій.

Використання таких технологій під час розслідування та викриття злочинців є перспективним напрямом для подальшого глибокого дослідження та аналізу в практиці правоохоронних органів і правовій науці.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 року № 4651-VI/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Одержано 28.10.2024

УДК 351.74(477)

Сергій Дмитрович КОЛЕСНИКОВ,

*старший викладач кафедри теорії та історії держави та права
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У БОРОТБІ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ст. 1 Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні введено правовий режим воєнного стану - тобто особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України [1].

Поширення наркоманії, умовах воєнного стану є однією з найгостріших суспільних проблем, нерозв'язання якої призводить до заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини, безпеки країні в цілому. Повномасштабна війна Російської Федерації проти України принесла багато різного роду проблем для нашої країни: руйнування інфраструктури, загибель тисяч мирних жителів, безпрецедентні втрати в економіці, негативні зміни у соціально-політичному житті тощо.

Згідно ст.3 закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» протидію незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні здійснюють Національна поліція, Служба безпеки України, Державний комітет України з питань контролю за наркотиками [2].

Протидія наркозлочинності - це діяльність держави і суспільства, спрямована на виявлення, усунення або нейтралізацію причин наркозлочинності та умов, що їй сприяють, явищ і процесів, які обумовлюють зростання окремих типів і видів незаконного обігу наркотиків, факторів, що впливають на формування наркозалежності у певних категорій осіб, вплив на умови їх життя і виховання, усунення конкретних умов, які обумовлюють участь у не законному обігу наркотиків окремих осіб, визначення форм і методів соціального контролю за обігом

наркотиків з метою утримання його на мінімальному рівні, здійснення кримінально-правового та іншого правового примусу за фактами винної участі у протиправній діяльності [3].

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони» Україною взято зобов'язання вести боротьбу з організованою злочинністю та легалізацією (відмиванням) коштів, зменшувати постачання та попит на наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, які перебувають у незаконному обігу [9].

За даними Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України (ДБННУ) тільки за 9 місяців у 2024 році були викриті 34 наркобанди, ліквідовані 43 нарколабораторії, було перекрито 59 каналів постачання заборонених речовин, частина з яких - міжнародні. З серпня 2024 підрозділами ДБННУ було вилучило понад тону наркотиків та прекурсорів, 670 отримали повідомлення про підозру за скоєння наркозлочинів [5].

В низці основних напрямків діяльності підрозділів боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України є викриття та ліквідація транснаціональних каналів незаконного постачання в Україну або переміщення її територією наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, підпільних нарколабораторій, каналів розповсюдження наркотиків, зокрема з використанням мережі Інтернет, з легалізацією (відмиванням) коштів, отриманих від незаконного обігу наркотиків [6].

В умовах воєнного стану сфера незаконного обігу наркотиків розширюється. Так, згідно віту НПУ про результати роботи у 2023 році порівняно з 2022 роком збільшилася у 2023 році на 13% кількість викритих наркозлочинів (з 33,8 тис. до 38,3 тис.), у тому числі щодо збуту наркотичних речовин - на 41% (з 9,9 тис. до 14 тис.), пов'язаних з легалізацією коштів, отриманих від наркотогівлі, - на 56% (з 34 до 53), організацією нарколабораторій - на 69% (з 61 до 103) та наркопритонів - на 95% (з 231 до 450) [4]. Розкрито на 40% більше (з 22,5 тис. до 31,5 тис.) наркозлочинів, у тому числі фактів збуту наркотиків - на 48% (з 7,8 тис. до 11,5 тис.), організації діяльності нарколабораторій - на 60% (з 55 до 88), наркопритонів - у 2,1 рази (зі 199 до 423), а також легалізації коштів, отриманих від наркотогівлі, - на 69% (з 29 до 49). Вилучено на 19% більше (з майже 2,6 тонни до понад 3,1 тонни) наркотичних та психотропних речовин [10].

Список бібліографічних посилань

1. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

2. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Корнякова Т.В., Кондратьєва А.Г. Наркоманія: витоки, аспекти розвитку та протидії, стан сьогодення. *Науковий вісник приватного та публічного права*. 2022. № 6. С. 193-197.

4. Мазуренко О. В. Запобігання збуту наркотичних засобів у Причорноморському регіоні України в контексті Євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. №4. Ч.2. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/12.pdf.

5. Д. Торгалю. Як змінюється боротьба з наркозлочинністю в поліції. *Українська правда* : сайт. 06.05.2024. URL: <https://www.prawda.com.ua/columns/2024/05/6/7453913/>.

6. Корнякова Т.В., Кондратьєва А.Г. Наркоманія: витоки, аспекти розвитку та протидії, стан сьогодення. *Науковий вісник приватного та публічного права*. 2022. № 6. С. 193-197.

7. Про схвалення Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 76. С. 270.

8. Про схвалення Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2023-2025 роки : Проект розпорядження КМ України. URL:<https://moz.gov.ua/uk/povidomlennja-pro-opriljudnennja-proektu-rozporjadzhennja-kabinetu-ministriv-ukraini-pro-shvalennja-derzhavnoi-strategii-narkopolitiki-na-period-do-2030-roku-ta-zatverdzhennja-operacijnogo-planu-z-ii-realizacii-na-2023-%E2%80%93-2025-roki>.

9. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>.

10. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. URL:https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf.

Одержано 01.11.2024

УДК 343,341:343,3:355,02(355,4)

Сергій Олегович КОЛЕСНИКОВ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабної російської військової агресії в Україні у зв'язку зі стрімким загостренням кримінальної ситуації й соціальним напруженням, розпалюванням міжнаціональної та міжрегіональної ворожнечі, поширенням корисливо-насилницьких кримінальних правопорушень проти особи в деяких регіонах України, значно збільшилась кількість зареєстрованих кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Одночасно, з 2022 року, Указом Президента введено воєнний стан.

Однак і до цього часу на певних територіях нашої країни немало чинників зумовлювали створення та розвиток не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Такі дії визначено в законодавстві України як кримінальне правопорушення, відповідальність за яке передбачено ст. 260 Кримінального кодексу (КК) України [1].

Відповідно до Єдиного звіту Офісу Генерального прокурора про кримінальні правопорушення в Україні, за фактами створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань з 2014 року і по 2023 рік органи досудового розслідування розпочали понад 2400 кримінальних проваджень. У 2014 році зареєстровано 457 кримінальних проваджень, 2015 р. – 543, 2016 р. – 536, 2017 р. – 431, 2018 р. – 396, 2019 р. – 305, 2020 р. – 322, 2021 р. – 213, 2022 р. – 234, 2023 р. – 229. Водночас статистика за роками допомагає зрозуміти, що 2014 року до суду скеровано 197 кримінальних проваджень із обвинувальним актом і лише одне – із клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, 2015 р. – 155/19, 2016 р. – 125/73, 2017 р. – 139/101, 2018 р. – 80/203, 2019 р. – 35/203, 2020 р. – 40/219, 2021 р. – 49/59, 2022 р. – 51/102, 2023 р. – 67/116 відповідно [2].

З огляду на ці статистичні дані, можна припустити, що зменшення кількості скерованих проваджень до суду з обвинувальним актом за кримінальними провадженнями про створення незаконних воєнізованих або збройних формувань в умовах воєнного стану пояснюється проблемами, що виникають під час збирання та використання доказів отриманих за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), зокрема за результатами використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії.

Цілком вірогідно, що вказана норма (ст. 275 КПК України «Використання конфіденційного співробітництва») [3] є спробою перенесення негласних методів співпраці громадян із правоохоронними органами в рамках оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД), і одночасно квінтесенцією кращих європейських стандартів роботи з агентами-інформаторами. При цьому під час формування норми про конфіденційне співробітництво у кримінальному провадженні законодавець надто поверхового врахував досвід ОРД, що призвело до неконкретизованих інструкцій щодо організації роботи слідчого з конфідентом, а неапробовані міжнародні положення по роботі з агентами спричинили плутанину між поняттями «агент», «конфідент», «конфіденційне співробітництво» та «особа, до якої застосовані заходи забезпечення безпеки».

Дослідженню сутності елементів ОРД у кримінальному провадженні, фіксації оперативної інформації як доказів у кримінальних провадженнях щодо створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, проведенню НСРД та використанню конфіденційного співробітництва постійно приділяється увага фахівців в галузі кримінального процесу та ОРД, серед яких: К.В. Антонов, Л.В. Брусницін, М.П. Водько, А.М. Волощук, І.О. Воронов, В.І. Галаган, О.В. Горбачов, О.О. Деревягін, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, Р.М. Дударець, В.П. Захаров, О.А. Зайцев, В.С. Зеленецький, А.В. Іщенко, Є.П. Коць, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, М.Б. Саакян, В.Г. Самойлов, Г.К. Синілов, О.П. Снігерьев, М.В. Стацак, Я.О. Тализіна,

В.Л. Ортинський, В.В. Шендрик та ін. Втім, у роботах вітчизняних науковців питання використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в умовах воєнного стану розглядалися фрагментарно або з висвітлення загальних позицій здійснення цієї діяльності чи в рамках проведення окремих НСРД. Висловлювання деяких авторів з приводу цього напрямку діяльності подекуди мають суперечливий характер, у багатьох випадках пріоритет робиться на методичних рекомендаціях та вказівках окремим посадовим особам з питань подолання кримінального впливу та тиску на свідків, що не мають сенсу без урахування системно-структурної складової. Проведені монографічні роботи, нажаль, здійснювалися не системно, без врахування особливостей правового режиму воєнного стану України, в них відсутнє ґрунтовне дослідження організаційно-тактичних засад досліджуваного процесу з використанням можливостей ОРД як найбільш дієвого засобу здійснення НСРД.

Отже, можна констатувати, що стан розробки питання використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в умовах воєнного стану в Україні не відповідає сучасним вимогам, та потребує своєчасного науково-прикладного переосмислення та новітніх підходів до вивчення й аналізу зазначеної проблеми з одночасною розробкою на їх основі сучасних науково-практичних рекомендацій і пропозицій щодо: 1) належного застосування правових норм під час досліджуваного процесу; 2) визначення змісту, специфічних завдань та принципів використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в умовах воєнного стану; 3) напрямів втілення кращого іноземного досвіду використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в умовах воєнного стану у національну оперативно-розшукову практику; 4) шляхів підвищення ефективності організації і тактики використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в умовах воєнного стану.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print> (дата звернення 22.10.2024).
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 22.10.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (поточна редакція на підставі Закону України від 04 липня 2013 р. № 406-VII). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 22.10.2024).

Одержано 22.10.2024

UDC 341.3

Vladyslav Dmytrovych KOCHYN,

*police corporal, cadet of group 202 of ESI 4,
Kharkiv National University of Internal Affairs;*

Oleh Mykolaiovych HONCHARUK,

*candidate of philological sciences, associate professor,
professor at the department of Language Training,
Kharkiv National University of Internal Affairs*

ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF PUBLIC RELATIONS UNDER MARTIAL LAW

Аспекти правового регулювання громадських відносин в умовах воєнного стану

Робота досліджує правові аспекти регулювання громадських відносин у період дії воєнного стану. Зокрема, аналізуються обмеження цивільних свобод, функціонування державних інституцій та взаємовідносин між державою і громадянами. Розглядаються конституційні положення, законодавчі акти та міжнародно-правові стандарти, які визначають умови введення та скасування воєнного стану, а також права громадян у цей період. Особлива увага приділяється питанням судочинства, зокрема, юрисдикції військових судів та гарантіям справедливого судового розгляду.

The legal regulation of public relations under martial law encompasses various aspects, as martial law significantly alters the legal landscape, impacting civil liberties, the functioning of government institutions, and the relationship between the state and its citizens. Martial law refers to the temporary imposition of military authority in specific areas, typically during times of emergency, conflict, or unrest. It allows military forces to take control over normal civilian functions and usually results in the suspension or alteration of certain legal rights and protections.

The legal framework for martial law is established by national legislation, constitutions, and international law. The legal framework for martial law involves constitutional provisions, statutory laws, and international legal standards. Different jurisdictions outline the conditions for declaring and lifting martial law, along with the rights of citizens under such circumstances [1]. In many countries, specific laws outline the conditions, duration, and processes involved in declaring and enforcing martial law. Legal provisions may also determine the roles and responsibilities of military and civilian authorities. In Ukraine, the Constitution allows for martial law under specific circumstances, as outlined in the Law on the Legal Regime of Martial Law.

Under martial law, certain civil liberties may be suspended. This can include limitations on freedom of movement, assembly, expression, and the right to a fair trial. The extent and nature of these suspensions vary by jurisdiction and are often justified as necessary for maintaining public order and security. One of the most significant implications of martial law is the suspension or restriction of civil liberties, such as freedom of speech, assembly, and the right to due process. Policies regarding the extent of these restrictions should adhere to the principles of necessity and proportionality [2].

When martial law is declared, military courts may be given jurisdiction over certain civil matters, especially those related to offenses committed during the period of martial law. This raises questions about due process, the fairness of military trials, and the ability of civilians to appeal military decisions. Martial law typically grants military commanders broad powers, including the ability to enforce curfews, conduct searches, seize property, and impose fines. These powers should be articulated clearly in legal texts to prevent abuse and ensure accountability.

International human rights law imposes limits on the extent to which states can curtail rights under martial law. States are obligated to respect fundamental human rights, even during emergencies. Legal regulations should ensure that any restrictions on rights are necessary, proportionate, and not discriminatory. The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) allows for certain rights to be derogated in times of public emergency but requires that the measures taken are strictly required by the exigencies of the situation. The implementation of martial law must align with international human rights obligations. States are required to provide justifications for any rights infringements and ensure that such measures do not violate fundamental human rights provisions [3].

The legal regulation of public relations under martial law involves a complex interplay of military authority, civil rights, and legal accountability. While the implementation of martial law may be necessary in times of crisis, it is essential that such measures adhere to constitutional provisions, international law, and human rights standards to protect the dignity and rights of individuals. Balancing security needs with civil liberties remains a critical challenge for governments operating under martial law.

References

1. López, A. (2019). "Martial Law and Constitutional Law: An In-Depth Analysis." *International Journal of Constitutional Law*, 12(3), 225-242.
2. Smith, J. (2021). "Civil Liberties in Times of Crisis: The Impact of Martial Law." *Human Rights Law Review*, 18(4), 675-690.
3. Ostapchuk, O. (2021). "International Human Rights Law and Martial Law: Obligations and Limitations." *European Journal of Human Rights*, 16(2), 234-250.

Received 27.10.2024

УДК 342.9

Костянтин Євгенійович ЛИТВИНОВ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА КІБЕРЗАХИСТ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Державний суверенітет є основою незалежності та територіальної цілісності України. Він включає право нашої держави самостійно приймати рішення, визначати внутрішню та зовнішню політику, забезпечувати контроль над територією та кордонами. Проте військова агресія та дії з боку Російської Федерації, зокрема окупація Криму та конфлікт на сході України, становлять серйозну

загрозу для суверенітету України, що вимагає посилення заходів оборони та міжнародної підтримки.

Сьогодні, в умовах складної політичної ситуації та безпекових викликів, Україна як суверенна держава змушена відстоювати свої основоположні права та принципи незалежності. Захист державного суверенітету, забезпечення правопорядку та гарантування безпеки громадян є пріоритетними завданнями в умовах воєнного стану. Перед українським суспільством постали нові виклики, що вимагають адаптації правового регулювання та впровадження ефективних заходів протидії агресії.

Особливу увагу привертає питання інформаційної безпеки та кібербезпеки, адже сучасні конфлікти все частіше переходять у цифрову площину. В подальшому розглянемо деякі аспекти забезпечення державного суверенітету та підтримання правопорядку в Україні, а також проаналізуємо важливість зміцнення інформаційної безпеки та кібербезпеки в умовах агресивних інформаційних впливів.

Воєнний стан надає українському уряду додаткові повноваження для забезпечення правопорядку, громадської безпеки та оборони країни. Це включає можливість мобілізації ресурсів, введення комендантської години, обмеження деяких прав та свобод громадян і юридичних осіб у чітко визначених межах. Такі заходи забезпечують ефективне управління державою у складних умовах війни, дозволяючи одночасно зберегти баланс між безпекою і дотриманням прав людини.

В умовах гібридної війни захист від інформаційних атак і маніпуляцій є життєво важливим для збереження стабільності. Поширення дезінформації, спроби маніпулювати суспільною думкою та сіяти паніку — це не менш загрозливі інструменти впливу, ніж звичайні військові дії. Україна запроваджує різні заходи для виявлення та спростування фейкової інформації, веде активну боротьбу з пропагандою, що загрожує національній безпеці та єдності.

В епоху цифровізації кібербезпека стала невід'ємною частиною захисту держави. Критично важливим є забезпечення захищеності державних інформаційних ресурсів від кібератак, зокрема від спроб зламати державні бази даних, електронні комунікації та військові системи. Створення кіберпідрозділів для захисту інфраструктури й обмін інформацією з міжнародними партнерами сприяють зміцненню кібербезпеки України.

У сьогоднішніх умовах, коли Україна стикається з численними зовнішніми і внутрішніми загрозами, питання державного суверенітету, правопорядку в умовах воєнного стану, а також забезпечення інформаційної та кібербезпеки набувають критичної важливості. Забезпечення суверенітету та захист територіальної цілісності вимагають від держави не лише ефективної стратегії оборони, але й адаптації правового регулювання, зокрема через особливі положення, що діють у воєнний час. Інформаційна безпека та кіберзахист стають частиною національної безпеки, адже цифрові загрози і маніпулятивні інформаційні компанії здатні підірвати як суспільну стабільність, так і міжнародну підтримку.

Підсумовуючи, можна сказати, що розбудова сильного правового порядку, посилення захисту від кіберзагроз та інформаційних атак — це кроки, які здатні

зміцнити Україну перед обличчям сучасних викликів і загроз. Поглиблене вивчення цих питань та впровадження відповідних правових і технологічних механізмів допоможуть Україні зберегти незалежність і забезпечити стабільний розвиток у майбутньому.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 245.
3. Богатирьов І.О., Яценко Л.І. Національна безпека України: кіберзахист в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*. 2021. № 2. С. 34–42.
4. Горбунов С.П. Правовий режим воєнного стану в Україні: проблеми та перспективи. *Юридичний вісник України*. 2022. № 4. С. 15–20.
5. Петров В.О., Сокур С.Л. Інформаційна безпека та протидія дезінформації у сучасних умовах. *Наукові праці Інституту інформації і кібербезпеки України*. 2021. № 7. С. 45–51.
6. Національна стратегія кібербезпеки України. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України: сайт. URL: <https://cip.gov.ua>.

Одержано 30.10.2024

УДК 343.35.08(477)

Роман Ілліч ЛОГІН,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Із набуттям чинності Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) 19 листопада 2012 року, у кримінальний процес було запроваджено ряд нових інститутів кримінального судочинства. Серед іншого, одним із таких нововведень постало запровадження інституту заходів забезпечення кримінального провадження: їх поняття, переліку, порядку застосування. Окремо слід згадати, що було введено ряд абсолютно нових, у порівнянні із положеннями Кримінально-процесуального кодексу 1960 року, процесуальних заходів, які спрямовані на забезпечення дієвості кримінального провадження, а саме: накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, а також запроваджено новий запобіжний захід – домашній арешт. У фаховій літературі вірно зазначається, що введення у слідчу та судову практику нових заходів забезпечення кримінального провадження, є спробою законодавця систематизувати заходи кримінального процесуального примусу, що можуть бути застосовані

у кримінальному провадженні, визначити додаткові гарантії особи від незаконного втручання у її життя з боку державних органів і посадових осіб. Розширення видів заходів забезпечення кримінального провадження, що не пов'язані із позбавленням волі, є вимогою часу та світового співтовариства у напрямі наближення національного законодавства до європейських цінностей та стандартів [1, с. 4].

Вагомим змін зазнав механізм застосування тримання під вартою як запобіжного заходу. Природним наслідком суттєвої трансформації положень кримінального процесуального законодавства постала активізація наукових досліджень у цьому напрямку, зокрема, і з метою удосконалення нових законодавчих положень. Аналіз літературних джерел, присвячених дослідженню заходів забезпечення кримінального провадження, призводить до висновку, що вони здійснюються за трьома основними напрямками: 1) дослідження методологічних основ застосування заходів забезпечення кримінального провадження (визначення їх природи, поняття, ознак, мети, класифікації, співвідношення із іншими процесуальними діями у кримінальному провадженні); 2) вивчення підстав та порядку застосування окремих видів заходів забезпечення кримінального провадження, як то: виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом тощо; 3) дослідження особливостей застосування заходів забезпечення кримінального провадження щодо окремих категорій осіб (неповнолітніх, жінок тощо); 4) наукова розвідка особливостей застосування заходів забезпечення кримінального провадження у кримінальних провадженнях щодо окремих видів злочинів. Дослідження проблем застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень можна віднести до останнього напрямку розвитку наукових уявлень.

Щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування власне корупційних кримінальних правопорушень, то цей напрямок наукових досліджень залишається майже нерозробленим. Існуючі праці, присвячені проблемам здійснення кримінального провадження відносно цієї категорії кримінальних правопорушень сконцентровані над побудовою методики їх розслідування, вирішенні окремих проблем їх досудового розслідування, доказування, провадження слідчих (розшукових) дій. У цьому контексті слід згадати наукові праці В.М. Ліщенко «Доказування на досудових стадіях кримінального процесу у справах про одержання хабар» [2], Я.Є. Мишкова «Методика розслідування хабарництва» [3], Н.В. Кимлик «Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією» [4], А.І. Шило «Методика розслідування хабарництва в контексті нового антикорупційного законодавства України» [5], Д.О. Шумейко «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» [6].

За таких умов суттєвою прогалиною слід визнати відсутність праць, присвячених дослідженню і вирішенню проблем застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, в першу чергу тих засобів процесуального примусу, які найбільше обмежують конституційні права осіб: особливості затримання уповноваженою службовою особою; обрання, скасування або зміни запобіжних заходів;

підстави та процесуальний порядок відсторонення від посади, судді від здійснення правосуддя; тимчасовий доступ до речей і документів; накладення арешту на майно.

Висновок. В основі такого дослідження слід покласти пошук специфіки правового регулювання підстав та процедури застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень з урахуванням тяжкості окремих із них та інших ознак, специфіки у застосуванні таких положень кримінального процесуального законодавства учасниками кримінального провадження.

Список бібліографічних посилань

1. Заходи забезпечення кримінального провадження: навчальний посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
2. Ліщенко В.М. Доказування на досудових стадіях кримінального процесу у справах про одержання хабара: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2011. 261 с.
3. Мишков Я.Є. Методика розслідування хабарництва: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 179 с.
4. Кимлик Н.В. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09; Національний університет державної податкової служби України. Ірпінь, 2012. 222 с.
5. Шило А.І. Методика розслідування хабарництва в контексті нового антикорупційного законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09; Національна академія прокуратури України. Київ, 2013. 244 с.
6. Шумейко Д.О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2015. 256 с.

Одержано 14.10.2024

УДК 351

Василь Єфремович ЛУЧИК,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри протидії кіберзлочинності
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Владислав Дмитрович КОЧИН,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

КЕРУВАННЯ БЕЗПЕКОЮ СТРОГО ІЄРАРХІЧНОЇ СТРУКТУРИ

У строго ієрархічних структурах (державні установи, військові організації, корпорації) основною умовою безпеки є контроль за чітким виконанням наказів і розподілом повноважень. Система будується на суворому підпорядкуванні: накази

передаються тільки з вищих рівнів (рівень 0) до нижчих (рівень n) без зворотного руху. Такі системи мають велику гнучкість, однак від них вимагається дотримання балансу між швидкістю ухвалення рішень і ефективністю виконання [1].

Ієрархічна система представлена кількома рівнями: на найвищому рівні 0 (адміністрація) накази генеруються, а на нижчих рівнях (аж до рівня n , де знаходяться виконавці) накази виконуються. Ця система оптимізована таким чином, щоб влада і ресурси передавалися від вищих рівнів до нижчих з мінімальними затримками, однак у цьому процесі виникають ризики, пов'язані зі зниженням ефективності на окремих рівнях.

Середні рівні слугують як «фільтри», які розподіляють та передають накази серед нижчих рівнів, але на них одночасно відбувається і найбільше падіння ефективності безпеки, через зосередження великої кількості управлінських функцій. На цих рівнях здійснюється передача і перерозподіл завдань, що може призводити до затримок і перевантаження, особливо у випадках недостатньо чіткої координації між рівнями. Ця втрата ефективності описується нерівностями:

$$E_i \leq E_{i-1},$$

де E_i – ефективність i -го рівня.

Якщо ефективність на середньому рівні знижується, це впливає на всю систему. Наприклад, слабка комунікація чи невиконання наказів можуть затримати виконання критичних рішень, що створює загрози для загальної безпеки.

Найнижчий рівень (рівень n) виконує накази та функції без права ініціативи. Однак у випадку порушень чи критичних ситуацій виникає потреба у зворотному зв'язку. Звернення з нижчого рівня до вищих, хоч і обмежене, має важливе значення для корекції стратегії. Накази передаються без обговорень, але виконавці можуть сигналізувати про труднощі, що виникають, впливаючи на ухвалення нових рішень. Зворотний зв'язок у таких системах реалізується через моніторинг виконання завдань, що дозволяє вищим рівням швидко реагувати на збої та коригувати стратегії. Цей процес є повільнішим, ніж передача наказів зверху вниз, що також може призводити до додаткових затримок [2].

Потоки влади між рівнями ієрархії можна представити за допомогою рівняння теплопровідності. Зазвичай кількість влади, що передається між рівнями, змінюється з часом і підпорядковується закону збереження, що можна виразити таким рівнянням:

$$\frac{\partial W(x, t)}{\partial t} = D \frac{\partial^2 W(x, t)}{\partial x^2}$$

де $W(x, t)$ — потік влади на рівні x в момент t , D — коефіцієнт дифузії влади, що визначає швидкість передачі між рівнями.

Початкові умови:

$$W(0, t) = W(n, t) = 0$$

свідчать, що на вищому рівні 0 немає зовнішніх наказів, а на найнижчому рівні n влада не передається далі вниз. Цей підхід дозволяє оптимізувати потоки влади між рівнями, враховуючи їхні реальні показники ефективності та затримки в системі.

Для забезпечення ефективності ієрархічних структур важливо враховувати дуже багато аспектів. Одним із найважливіших є правильний та чіткий розподіл відповідальності, завдяки чому можна уникнути плутанини та конфліктів у прийнятті рішень. Це дозволить швидше передавати наказ на нижчі рівні. Не менш важливою складовою є мінімізація затримок у передачі наказів і забезпечення швидкого зворотного зв'язку; при чіткій побудові системи комунікації з'являється можливість оперативно реагувати на ситуації на нижчих рівнях. Введення періодичних перевірок виконання наказів і дотримання правил безпеки надає можливість виявити слабкі місця в системі та усунути їх до виникнення серйозних загроз. Також система повинна мати можливість швидкого перерозподілу ресурсів і влади між рівнями в разі потреби, що зменшить ризики переваження на окремих рівнях.

Отже, керування безпекою в строго ієрархічній структурі вимагає ефективного контролю за виконанням наказів, розподілу влади та гнучкого реагування на зміни в системі. Застосування математичних моделей, таких як рівняння дифузії для опису потоків влади, дозволяє оптимізувати процеси управління, підвищуючи ефективність роботи на всіх рівнях ієрархії. Головними завданнями залишаються збереження балансу між швидкістю прийняття рішень і їх виконанням, а також побудова надійної системи зворотного зв'язку для мінімізації ризиків і загроз.

Список бібліографічних посилань

1. Поліщук О.Д., Яджак М.С. Мережеві структури та системи: III. Ієрархії та мережі. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/329931337_Network_structures_and_systems_III_Hierarchies_and_networks/fulltext/5c2438ce92851c22a3485457/Network-structures-and-systems-III-Hierarchies-and-networks.pdf (дата звернення: 29.09.2024).

2. Лучик В.Є. Модель ефективної діяльності ВНЗ. Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 24–25 листопада 2022 р. Кам'янець-Подільський: НРЗВО КПДІ, 2022. С. 79-83. URL: <https://kpdi.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/Materialy-VI-Mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-konferentsiyi.pdf> (дата звернення 29.09.2024).

Одержано 23.10.2024

УДК [351.74:004](477)(08)

Світлана Дмитрівна ЛУЧИК,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних систем та технологій
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Богдан Русланович БАЛАНЮК,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Юрій Віталійович ГОРБАНЬ,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

МОБІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ МВС

Мобільні технології стали невід'ємною частиною сучасного життя, завдяки зручності та доступності, які вони пропонують. Зручність мобільних технологій полягає в їх здатності надавати користувачам доступ до необхідної інформації в будь-який час і в будь-якому місці. Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс та можливість персоналізації функцій роблять їх доступними для користувачів з різним рівнем технічної підготовки.

Мобільні технології дозволяють користувачам за допомогою смартфонів і планшетів виконувати широкий спектр завдань — від спілкування до фінансових операцій. У професійній діяльності мобільні технології активно використовуються для оптимізації робочих процесів, підвищення продуктивності та спрощення комунікації. Завдяки інтеграції сучасних технологій, таких як штучний інтелект, машинне навчання, аналітика даних і хмарні рішення, мобільні застосунки стають ще більш ефективними. Це розширює їх сфери використання: бізнес, освіта, медицина, правоохоронна діяльність тощо. Для правоохоронних органів це особливо важливо, оскільки швидкий доступ до даних та можливість ефективної комунікації можуть значно підвищити оперативність дій.

Розглянемо більш детально мобільні технології, які використовуються в діяльності правоохоронних органів, та задачі, які вони дозволяють вирішувати.

Мобільні технології для оперативного доступу до баз даних МВС. Використання мобільних платформ дозволяє співробітникам отримувати доступ до баз даних у режимі реального часу, включаючи реєстр правопорушників, списки розшукуваних осіб і реєстрацію транспортних засобів. Це прискорює перевірку інформації на місці події, допомагає оперативно ідентифікувати підозрюваних та попереджати можливі правопорушення.

Геолокаційні платформи для координації патрулів у реальному часі. Системи GPS і геолокаційні платформи забезпечують точний контроль розташування патрулів, допомагають координувати маршрути, швидко реагувати на виклики та моніторити зони з підвищеним ризиком. Це дозволяє оперативніше розподіляти ресурси та забезпечувати присутність правоохоронців у критичних зонах.

Інструменти для збору доказів з прив'язкою до часу і місця. Мобільні додатки для фото- та відео зйомки автоматично прив'язують зображення до місця та часу, підвищуючи надійність та точність доказової бази. Такі функції допомагають зберегти важливі деталі, а також забезпечити прозорість процесу збору доказів для подальшого розгляду.

Системи контролю діяльності патрулів у режимі реального часу. Відстеження місцезнаходження співробітників і моніторинг їх дій у реальному часі дозволяє керівникам контролювати ефективність роботи патрулів і своєчасно реагувати на зміни ситуації. Це також допомагає запобігати потенційним зловживанням службовими повноваженнями.

Мобільні рішення для дистанційного навчання співробітників МВС. Мобільні платформи надають доступ до онлайн-курсів, тренувань, симуляцій, що дозволяє співробітникам проходити навчання без відриву від роботи. Це сприяє безперервному підвищенню кваліфікації та оновленню знань, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків.

Застосунки для подання заяв та скарг громадянами онлайн. Мобільні застосунки для звернень спрощують процедуру подання скарг, запитів та заяв, що зменшує навантаження на адміністративні служби. Це робить процес комунікації з правоохоронними органами зручнішим для громадян і підвищує їхню довіру. Наприклад, застосунок Mu Pol є офіційним безкоштовним каналом зв'язку між службами Національної поліції та громадськістю, за допомогою якого поліцію можна викликати одним натисканням на кнопку. Серед можливостей сервісу: швидкий виклик поліції, надсилання фото правопорушень, оцінювання роботи поліцейських за номером жетону, отримування сповіщень про оперативну ситуацію в місті та області [1].

Системи для інформування про зони підвищеної небезпеки. Інтерактивні карти з позначеними небезпечними районами дозволяють громадянам бути обізнаними про потенційні ризики та уникають небезпечних ситуацій, а також забезпечують ефективний зворотний зв'язок із поліцією.

Контроль масових заходів та швидка координація на великих подіях. Мобільні додатки дозволяють правоохоронцям координувати під час масових подій, таких як концерти та спортивні змагання. Це знижує ризик інцидентів і забезпечує ефективний контроль натовпу.

Платформи для аналізу злочинності на основі актуальної статистики. Використання мобільних платформ для збору та аналізу даних про злочинність допомагає виявляти тенденції та розподіляти ресурси, спрямовані на профілактику кримінальних проявів.

Використання мобільних додатків для автоматичного звітування. Автоматичне формування звітів на основі зібраних даних полегшує адміністративні процеси, зменшує паперовий документообіг та дає змогу співробітникам більше часу приділяти основній роботі.

Висновок. Отже, мобільні додатки стали невід'ємним інструментарієм працівників правоохоронних органів. Серед основних переваг їх використання швидкість, гнучкість, доступність. Однак, виникають і проблемні моменти використання цих технологій. Це, насамперед, загрози і ризики кібербезпеки:

порушений контроль доступу, криптографічні збої, ін'єкції та скриптинг, ненадійний дизайн та хибна конфігурація безпеки [2]. Тому для ефективного впровадження мобільних рішень важливо не лише використовувати сучасні технології, а й забезпечити належний рівень захисту даних і підготовки персоналу.

Список бібліографічних посилань

1. Назаренко П. Що таке My Pol і як меняни можуть викликати поліцію через мобільний додаток. *Susidy.City*. URL: <https://susidy.city/articles/46850/scho-take-my-pol-i-yak-menyani-mozhut-viklikati-policiyu-cherez-mobilnij-dodatok> (дата звернення: 27.10.2024).

2. Найкращі практики для безпеки веб- та мобільних додатків. *Wezom*. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/naykraschi-praktiki-dlya-bezpeki-veb-ta-mobilnih-dodatkov> (дата звернення: 29.10.2024).

Одержано 01.11.2024

УДК 159.98(007:004)

Світлана Дмитрівна ЛУЧИК,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних систем та технологій
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Артем Васильович БЕШЛЕЙ,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ІНФОРМАЦІЙНА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У сучасному цифровому світі компанії стикаються зі зростаючим шквалом кіберзагроз, починаючи від фішингових шахрайств і закінчуючи складними атаками шкідливого програмного забезпечення. За 2022 та 2023 роки відбулися разючі за своїм масштабом кіберзлочини, що коштували компаніям і країнам мільярди доларів. Cybersecurity Ventures очікує, що глобальні витрати на кіберзлочинність зростатимуть на 15 відсотків на рік протягом наступних трьох років, досягнувши 8 трильйонів доларів США цього року та 10,5 трильйонів доларів США щорічно до 2025 року, порівняно з 3 трильйонами доларів США у 2015 році [1]. Хоча брандмауери та протоколи шифрування забезпечують важливі рівні захисту, вони настільки ефективні, наскільки ефективні ті, хто їх реалізує та дотримується. Людська поведінка відіграє важливу роль у формуванні ландшафту безпеки, впливаючи на вразливі та сильні сторони організаційного захисту. У складному ландшафті кібербезпеки впливає суперечлива істина: люди є як найслабшою ланкою, так і найсильнішим активом у захисті систем від кібератак. Ця подвійність виникає через складну взаємодію між людською поведінкою, технологічною вразливістю та тактикою кіберзлочинців, яка постійно змінюється [2].

Арт Самієнго визначає, що людський фактор часто вважається найслабшою ланкою кібербезпеки з таких причин:

- вразливість до соціальної інженерії;
- ненавмисні помилки - потрапити на фішинг, використання ненадійних паролів або неправильне розташування пристроїв, несвідомо встановити неавторизоване програмне забезпечення або обійти протоколи безпеки, поставивши під загрозу всю мережу;
- недостатня обізнаність - співробітники можуть не знати про останні загрози, методи безпечного перегляду чи важливість дотримання політики безпеки;
- внутрішні загрози - у деяких випадках незадоволені співробітники або зловмисні інсайдери можуть навмисно порушити безпеку;
- опір змінам: складні процедури безпеки, часті оновлення та обмеження певних дій можуть сприйматися як незручні або руйнівні, що призводить до невідповідності та підвищеного ризику [2].

Розглянемо більш детально методи соціальної інженерії, оскільки вони базуються на знаннях людської психології, методах обману та маніпуляціях, використанні емпатії, авторитету, почуття провини та соціальної довіри. Кіберзлочинці є експертами в експлуатації людської психології! За даними Verizon's 2023 Data Breach Investigations Report, три з чотирьох інцидентів починаються через помилки, зловживання привілеями, використання викрадених облікових даних або атаки соціальної інженерії, наприклад, такі як фішинг [3].

До головних тактик, які використовують зловмисники під час фішингових атак, відносять психологічні прийоми з метою переконати людину розкрити конфіденційну інформацію або завантажити шкідливе програмне забезпечення. Важливу роль при цьому відіграють психологічні тригери, такі як страх, довіра, терміновість, що створюють атмосферу тиску на жертву. При цьому головна ціль таких тактик – застати жертву фішингу зненацька, щоб вона не змогла критично оцінити ситуацію.

З широким розвитком штучного інтелекту (ШІ) фішингові атаки доповнилися новими можливостями. Зокрема, здатність штучного інтелекту створити переконливий текст, аудіо, відео матеріал чи зображення. Зловмисники можуть використовувати deep fake для створення фальшивих відеозвернень від керівників компаній або інших авторитетних осіб, щоб переконати жертв слідувати інструкціям. Інша сильна сторона ШІ фішингу – персоналізація атак, оскільки технологія може аналізувати відповіді жертви, аби дати якомога більш влучну відповідь [4].

Визначимо ще ряд психологічних аспектів, що сприяють вразливостям персоналу в кіберпросторі. Це:

1. Психологія рутинних дій:

- звички, надмірна впевненість та нехтування правилами безпеки часто призводять до вразливостей в інформаційних системах;
- співробітники з часом можуть сприймати правила безпеки як формальність;
- рутинність викликає зниження уважності до потенційних загроз.

2. Вплив стресу та втоми:

- стресові ситуації та перевантаженість можуть знижувати уважність та критичність мислення, що сприяє помилкам і нехтуванню правилами безпеки;
- працівники у стані стресу схильні швидше реагувати на фішингові листи, оскільки сприймають їх як невідкладні завдання.

3. Схильність до ризику:

Деякі працівники більше схильні до ризикованої поведінки, що може проявлятися у використанні слабких паролів, небажанні дотримуватися правил безпеки та ігноруванні потенційних загроз.

Отже, людський фактор є однією з основних вразливостей інформаційної та кібербезпеки, адже поведінка та психологічні характеристики можуть бути легко використані зловмисниками. Для мінімізації ризиків необхідно поєднувати технологічні засоби захисту з постійною роботою над усвідомленням і дотриманням правил безпеки з боку співробітників. Створення психологічно комфортних умов для роботи, проведення навчань та заохочення відповідальності можуть значно знизити вразливість організації до кібератак.

Список бібліографічних посилань

1. Альманах кібербезпеки за 2023 рік: 100 фактів, цифр, прогнозів і статистики. *Cybercrime Magazine*. URL: <https://cybersecurityventures.com/cybersecurity-almanac-2023/> (дата звернення: 20.10.2024).

2. Art Samaniego The two faces of cybersecurity: Humans as both risk and asset. *Manila Bulletin*. 13.05.2024. URL: <https://mb.com.ph/2024/5/13/the-two-faces-of-cybersecurity-humans-as-both-risk-and-asset> (дата звернення: 22.10.2024).

3. Кібергігієна для співробітників: як захистити бізнес від внутрішніх загроз. *ITEZ*. URL: <https://itez.com.ua/cyber-hygiene-for-employees.html> (дата звернення: 24.10.2024).

4. Що таке фішинг? Поради, правила безпеки та особливості у 2024 році. *Molfar*. URL: <https://molfar.com/blog/shcho-take-fishyng-porady-pravyla-bezpeky-ta-osoblyvosti-u-2024-roci> (дата звернення: 25.10.2024).

Одержано 31.10.2024

УДК 004.77+355

Світлана Дмитрівна ЛУЧИК,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри інформаційних систем та технологій

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ростислав Олександрович БІЛОДІД,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Максим Олександрович КУТУЗОВ,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ЧАТ-БОТІВ У РОБОТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

З розвитком інформаційних технологій все більше людей обирають для спілкування соціальні мережі та інші веб-додатки, які вони встановлюють собі на

смартфони. Такі онлайн-платформи дозволяють користувачам створювати профілі, підключатися до спільнот, вступати в діалог та обмінюватися різноманітним контентом. Зависання в Інтернеті стало віднімати значну частину часу життя наших сучасників. При чому спілкування з віртуальним розмовником сьогодні стали вибирати майже 40 % користувачів по всьому світу [1]. Такими віртуальними співрозмовниками є чат-боти.

Під чат-ботом розуміють програму, яка імітує справжню розмову з користувачем. За допомогою чат-ботів можна спілкуватися текстовими та аудіо повідомленнями на сайті, в месенджері, мобільному додатку або телефоном [2].

Боти забезпечують ефективне та автоматизоване виконання рутинних завдань, поліпшують комунікацію між користувачем та сервісом, а також дозволяють економити час та зусилля. Але у них є й багато інших функцій: обслуговування клієнтів; маркетинг та продажі; забезпечення технічної підтримки; автоматизація бізнес-процесів; навчання; організація роботи; підтримка здоров'я [2].

Чат-боти можуть значно підвищити ефективність роботи правоохоронних органів, особливо у сфері обслуговування громадян, інформування населення та автоматизації внутрішніх процесів. Такі боти здатні допомогти громадянам отримати необхідну інформацію, а також можуть використовуватися для внутрішніх завдань, таких як управління базами даних, реєстрація подій та підтримка комунікації між співробітниками.

Чат-боти стають дедалі популярнішими в українській правоохоронній системі для забезпечення швидкої взаємодії з громадянами. А саме: чат-боти для протидії домашньому насильству, чат-боти для надання юридичної інформації та консультування, чат-боти для запобігання кіберзлочинам, інформаційний чат-бот для водіїв тощо.

Серед прикладів таких ботів можна назвати: «Water Police», СУ ГУНП в Луганській області, Служба «102» поліції Харківської області, телеграм бот «Brama». Це боти, в яких повідомляють інформацію про скоєння злочинів військовослужбовцями рф та керованими ними незаконними збройними формуваннями. Це повідомлення про факти умисних вбивств, жорстокого поводження з військовополоненими або цивільними, примусове залучення цивільного населення до робіт, гвалтувань та інших тяжких злочинів, про конкретних осіб, які причетні або здійснюють колабораційну діяльність, добровільно погодились та пішли на співпрацю з окупаційною владою [3].

Трохи детальніше представимо проєкт «BRAMA». Це спільний проєкт Кіберполіції та волонтерів, створений, щоб «бомбити русню» у Telegram, TikTok, YouTube, Instagram, X та інших доступних каналах. Раніше відомий як StopRussia | MRIYA, у лютому 2024 року проєкт провів ребрендинг, тож тепер назва відображає ключову місію спільноти – бути вартовими на брамі кібербезпеки України. За майже два роки волонтери BRAMA домоглися блокування або обмеження майже 27 тис. проросійських ресурсів: YouTube («Первый канал», «60 минут», «Вечерний Ургант», «россия 1»); Telegram-канали пропагандистів («Рыбарь», Bereginі, @boomsclay) Instagram (заблоковано та видалено акаунти соловйова, ємельяненка, крайта) [4].

При роботі з ботами слід дотримуватися правил кібербезпеки:

перевіряємо джерело бота: використовуємо лише перевірених ботів із відомих джерел;

не надаємо конфіденційну інформацію: слід уникати надання приватної або конфіденційної інформації (номери банківських карток, паролі, особисті дані) ботам, навіть якщо вони виглядають надійними.

перевіряємо дозволи: звертаємо увагу на те, які дозволи запитує бот. Якщо бот просить доступ до ваших персональних даних або управління вашими обліковими записами, це може бути ризиковано;

уникаємо підозрілих посилань та файлів: боти можуть надсилати посилання або файли, що можуть бути шкідливими. Перш ніж переходити за посиланням або завантажувати файл, переконайтеся, що джерело надійне;

захищаємо свій обліковий запис з використанням двофакторної автентифікації;

регулярно оновлюємо програмне забезпечення: месенджери та інші додатки, які підтримують ботів, щоб мати найновіший рівень захисту від потенційних загроз;

уважно відносимось до дозволів і даних, якими ділимося з ботом: читаємо уважно політику конфіденційності бота, якщо така є, щоб розуміти, як використовуватимуться власні дані. Якщо політики немає, це вже може бути сигналом для обережності;

видаляємо боти, які більше не потрібні, або обмежуємо його доступ, щоб мінімізувати ризики збереження особистих даних у майбутньому.

Висновок. Впровадження чат-ботів в правоохоронній діяльності допомагає підвищити оперативність роботи, покращити взаємодію з громадянами та надає додатковий рівень підтримки для людей у різних життєвих ситуаціях. Дотримання перерахованих в публікації правил допоможе убезпечити дані користувачів та знизить ризик кіберзагроз, пов'язаних з використанням чат-ботів в професійній і не тільки діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Мельниченко О. Що таке чат-бот: секрети використання та основні переваги для бізнесу. *HelpCrunch*. URL: <https://helpcrunch.com/blog/uk/shcho-take-chat-bot/> (дата звернення: 24.10.2024).

2. Які завдання вирішує чат-бот, можливості та впровадження бота. *Gerabot*. URL https://gerabot.com/article/yaki_zavdannya_virishu_chatbot_mozhливosti_ta_vprovadzheniya_bota (дата звернення: 25.10.2024)

3. Кіберполіція Національної поліції України: Офіційний сайт. <https://cyberpolice.gov.ua> (дата звернення 26.10.2024)/

4. Нагорна А. Вартові безпеки. Як працює проєкт BRAMA від Кіберполіції. *SPEKA*. URL: <https://speka.media/yak-pracyuje-projekt-brama-vid-kiberpoliciyi-9wnrz4> (дата звернення: 27.10.2024).

Одержано 01.11.2024

УДК 004.056

Світлана Дмитрівна ЛУЧИК,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних систем та технологій
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Олександр Олександрович МОЙКО,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

КІБЕРСУВЕРЕНІТЕТ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

Для забезпечення правопорядку у кіберпросторі, захисту державного суверенітету та розвитку суспільства Україна має чітко визначену стратегію кібербезпеки. Новим поняттям у сфері забезпечення інформаційної та кібербезпеки є поняття кіберсуверенітету, яке поки не закріплено жодним нормативно-правовим документом, однак є предметом жвавої дискусії серед науковців.

Згідно Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017 р.) під кіберпростором розуміється середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних [1]. Саме за допомогою кіберпростору держава сьогодні контролює функціонування значної кількості елементів своєї критичної інфраструктури. Це фінансова та банківська системи, електропостачання, транспорт, нафтові та газові магістралі тощо. І, оскільки ймовірність заподіяння шкоди в кіберпросторі надзвичайно висока, особливо в умовах воєнного стану, держава не може залишити його без управління і кіберпростір априорі не може перебувати поза суверенітетом держави.

Термін «кіберсуверенітет» походить зі сфери електронного урядування та, зазвичай, означає можливість створювати та імплементувати нормативне регулювання в кіберпросторі через звичайні механізми державного управління. Ввів дане поняття Брюс Шнаер для позначення спроб урядів країн взяти під контроль інтернет-сферу, яка умовно перебуває в межах їх юрисдикції. Найбільш авторитетним джерелом, що визначає практичні аспекти застосування міжнародного права в питаннях регулювання кіберпростору, є Tallinn Manual 2.0, виданий 2017 року. Уряди держав обговорюють питання кіберсуверенітету крізь призму концепцій міжнародного права, зокрема, втручання, погрози силою або її застосування, (due diligence) та відповідальності держав [2].

Проте, визначення кіберсуверенітету не обов'язково має включати елементи державного регулювання. Насамперед, це стосується можливості створювати та імплементувати правила в кіберпросторі. Якщо розуміти під поняттям «юрисдикції» суверенне право суб'єкта на розповсюдження своїх правил та право на здійснення владних повноважень у сфері правотворчості, то можна припустити,

що протоколи та коди загалом є інструментами правотворчості так само, як і державний апарат [2]. Такий підхід дає змогу розглянути приватноправові заходи (наприклад: створення договорів, правила та умови користування сайтом великих корпорацій), як прояви юрисдикції.

Кіберсуверенітет є природним продовженням національного суверенітету, оскільки кіберпростір вже давно став невіддільним елементом ведення сучасної війни. На сьогодні кібератаки на критичну інфраструктуру української держави, урядові інституції, міжнародні організації та виборчі процеси стають дедалі частішими й більш складними. Якщо у 2022 році російський агресор робив акцент на операціях знищення ІТ-інфраструктур організацій сектору критичної інфраструктури, а також на отримання баз даних, списків, то у 2024 році спостерігається зміщення фокусу атак на все, що безпосередньо пов'язане з театром бойових дій та атаками на постачальників послуг, з метою якомога довше залишатися непомітними, утримувати присутність в системах, які мають зв'язок з війною та державною діяльністю. За даними Центру демократії та верховенства права Україна за час повномасштабної війни зазнала більш як 600 кібератак, що склало п'яту частину від усіх кібератак у світі [3]. Серед основних форм кібератак: клонування чи злам сайтів для поширення дезінформації, DDoS-атаки та глушіння супутникових сигналів для дестабілізації інформаційного простору України, різні методи фішингу з поширенням неправдивої інформації.

Міністерство оборони України ініціювало науково-дослідну роботу щодо визначення поняття кібервійни, яку здійснює Академія СБУ. Попри велику інтенсивність кібератак, ворогу не вдалося вплинути на обороноздатність української держави. Такі результати вдалось досягнути завдяки ефективній взаємодії між фахівцями Держспецзв'язку, СБУ, РНБО, Кіберполіції, ЗСУ та інших держорганів [4].

Збройні сили України розпочали займатися питанням діяльності в кіберпросторі з 2010 року. На той момент у США вже було створено кіберкомандування як окремий вид збройних сил, а в Україні була ратифікована Конвенція про кіберзлочинність (Закон України від 07.09.2005 № 2824-IV). Сьогодні головною метою діяльності сил кібербезпеки Збройних сил України є захист суверенітету держави та відсіч збройної агресії в кіберпросторі, проведення оборонних і наступальних операцій у кіберпросторі. І те, що в умовах воєнного стану Україна показала здатність давати відсіч кібератакам агресора, лише підтверджує кіберсуверенітет нашої держави. Вважаємо, що такі терміни як «кібервійна» і «кіберсуверенітет» повинні отримати тлумачення у вітчизняному законодавстві. Кіберсуверенітет став невід'ємною складовою державного суверенітету, що відображає здатність держави захищати свої інформаційні та кіберресурси, протистояти ворогу в інформаційній та кібервійні.

Список бібліографічних посилань

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 45, ст. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

2. Кібер суверенітет vs Data Protection: хто створює та регулює правила в кіберпросторі? Експертний Центр з прав людини: сайт. URL: <https://ecpl.com.ua/>

news/kiber-suverenitet-vs-data-protection-xto-stvoriuie-implementuie-ta-rehuliuie-pravyta-v-kiberprostorii/ (дата звернення; 15.10.2024).

3. Україна під час повномасштабної війни зазнала більш як 600 кібератак. УкрІнформ: сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3901744-ukraina-pid-cas-rovnomasstabnoi-vijni-zaznala-bils-ak-600-kiberatak.html> (дата звернення: 16.10.2024).

4. Міноборони готує законодавче визначення поняття «кібервійна». УкрІнформ: сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3845938-minoboroni-gotue-zakonodavce-viznacenna-ponatta-kibervijna.html> (дата звернення: 19.10.2024).

Одержано 24.10.2024

УДК 343.7(477)

Тетяна Сергіївна ЛЮБЧЕНКО,

здобувач кафедри кримінального права

Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОКАРАННЯ ЗА УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК, покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [1]. Питання про покарання за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399 Кримінального кодексу України, далі – КК) неможливо вивчати без дослідження санкцій даної норми. Правильною є думка, що для санкцій кримінально-правових норм характерні ті ж вимоги, що пред'являються і до загальних принципів кримінального права: індивідуалізації, справедливості, доцільності [2; 3, с. 468].

Як впливає з аналізу санкцій вказаної норм, вони містять наступні види покарань: а) штраф від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ) або пробаційний нагляд на строк до трьох років, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк (ч. 1 ст. 399 КК); б) позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років – у разі вчинення діяння шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом або при заподіянні шкоди в особливо великих розмірах (ч. 2 ст. 399 КК); в) позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років – у випадках спричинення загибель людей, завдання їм тяжких тілесних ушкоджень чи настання інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 399 КК) [1].

При цьому, загальна норма, ст. 194 КК, містить наступні санкції: а) штраф від однієї тисячі до чотирьох тисяч НМДГ або громадські роботи на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк (ч. 1 ст. 194 КК); б) позбавлення волі на строк від трьох до десяти років у випадку вчинення діяння шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним

способом, або при заподіянні майнової шкоди в особливо великих розмірах, або у разі спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 194 КК) [1].

Узагальнюючи викладене, ми побачили, що основні склади вказаних кримінальних правопорушень передбачають наступні варіації санкцій: а) штраф від однієї тисячі до чотирьох тисяч НМДГ або громадські роботи на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк (ч. 1 ст. 194 КК); б) штраф від п'ятдесяти до ста НМДГ або пробаційний нагляд на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк (ч. 1 ст. 399 КК).

Кваліфіковані склади передбачають наступні види поєднання покарань: а) позбавлення волі на строк від трьох до десяти років у випадку вчинення діяння шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або при заподіянні майнової шкоди в особливо великих розмірах, або у разі спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 194 КК); б) позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років – у разі вчинення діяння шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом або при заподіянні шкоди в особливо великих розмірах (ч. 2 ст. 399 КК).

Особливо кваліфікований склад, санкція якого містить покарання у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років, має місце у випадках спричинення загибелі людей, завдання їм тяжких тілесних ушкоджень чи настання інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 399 КК).

Штраф як основне покарання в основних складах умисного знищення чи пошкодження майна має наступні варіації: а) від однієї тисячі до чотирьох тисяч НМДГ (ч. 1 ст. 194, ч. 1 ст. 347, 347-1 КК); б) від п'ятдесяти до ста НМДГ (ч. 1 ст. 399 КК). Отже, штраф у санкціях аналізованих норм має надзвичайно великі межі – фактично від п'ятдесяти (ч. 1 ст. 399 КК) до чотирьох тисяч НМДГ (ч. 1 ст. 194 КК). Тому пропонується, враховуючи принцип справедливості, передбачити у санкції ч. 1 ст. 399 КК основне покарання у вигляді штрафу на рівні від однієї до двох тисяч НМДГ.

Як бачимо, існує суттєва відмінність між видами покарання за вказані кримінальні правопорушення, що свідчить про неоднозначність підходу законодавця при побудові санкцій досліджуваних норм КК. Така позиція законодавця, яка виражається у різному підході до встановлення виду та розміру покарання за умисне знищення або пошкодження майна різних осіб, є нелогічною і потребує вдосконалення.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Книженко О. Реалізація принципів законності та справедливості при встановленні санкцій у кримінальному праві. *Наше право*. 2010. № 4. Ч. 2. С. 120–123.

3. Орловская Н.А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций: монография. Одесса: Юридическая литература, 2011. 622 с.

Одержано 17.10.2024

УДК 351.745-057.36(477)

Павло Миколайович МІТРУХОВ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри оперативної-розшукової діяльності та розкриття злочинів

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан, який триває по теперішній час [1]. За цей період робота поліцейських зазнала суттєвих змін, а саме тому є необхідним висвітлення окремих аспектів роботи оперативних підрозділів кримінальної поліції в умовах воєнного стану в Україні.

Останнім часом окремі аспекти роботи поліцейських під час воєнного стану в Україні в своїх роботах розглядали Костюк В.Л., Литвин В.В., Мозоль В.В., Сербин Р.А., Шаповалова А.О. [2], Юнін О.С. [3] та ін. Однак, в їх роботах є деякі прогалини, заповненню яких присвячені ці тези.

За час проходження служби в оперативних підрозділах кримінальної поліції оперуповноваженому слід здобути навички роботи в умовах воєнного стану в Україні, а саме: за лінією та територією роботи; з відпрацювання доставлених осіб до відділів поліції, лікарень, моргів; з охорони адміністративних будівель згідно плану «Фортеця» [4], несення служби на блокпостах (на території обслуговування міста, області, деокупованих територіях, в тому числі першої лінії бойових дій), в місці дислокації пункту фільтрації під час евакуації населення з окупованих територій, в місцях дислокації об'єкта критичної інфраструктури, в місцях видачі гуманітарної допомоги, «Пунктах незламності», на складських приміщеннях, на території проведення поліцейських (спеціальних) операцій «Перехват», «Сирена» тощо [4], у складі слідчо-оперативної групи, конвою, патрулів на території обслуговування, груп реагування з виявлення безпілотних літальних апаратів, дронів та локації осіб, які ними управляють, несення служби у відрядженнях, в тому числі, при деокупації територій і на виконання бойового наказу (розпорядження) тощо. Окрім того, велику роль у роботі оперативного працівника відіграє і взяття участі у забезпеченні проведення окремих заходів: засідок, затримань, розмінувань, вилучень заборонених із обігу предметів та речовин (особливо зброї, бойових припасів, вибухових речовин, пристроїв чи залишків окремих частин вибухових предметів після вибуху) тощо.

З метою забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, розшуку осіб, підтримання публічної безпеки і порядку на території держави оперативним працівникам слід на належному рівні виконувати спільні задачі із працівниками та військовими СБУ, ДБР, НПУ, НГУ, ДПСУ, ДСНС, ДМС, СТрО ЗСУ, ВСП, ЗСУ, РТЦК та СП, В/Ч, ГУР МО України, Державної прикордонної служби України, Товариства Червоного Хреста України, Консультаційних центрів Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, Національного інформаційного бюро, Добровольчого пошуково-рятувального загону «МІЛЕНА» тощо.

Під час спільної праці у групі, що займається розшуком осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутніх осіб та встановленням осіб, невідомих трупів необхідно здійснювати взаємодію з групами з розкриття злочинів проти життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи, статевої недоторканності особи, проти громадського порядку та моральності, з громадськістю, поліграфологами, працівниками ВП, РУП, УКР (особливо з розшукових груп, ліній, відділів, секторів), УІТ, УКА, УОС, УОТЗ, УІАП, УПП, УПД ГУНП в певній області (особливо інспекторами секторів ювенальної превенції, дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад), уповноважених органів з питань пробації, міграційної поліції, слідства, дізнання, прокуратури, суду, чергових частин, слідчого ізолятора, Ізолятора тимчасового тримання, працівниками медичних закладів та установ тощо.

Разом із роботою за основним напрямом діяльності доцільно брати активну участь у розкритті кримінальних правопорушень за іншими лініями, відпрацювати та засвоїти алгоритм необхідних дій з їх розкриття. Під час дії воєнного стану особлива увага приділяється своєчасному виявленню і вилученню із незаконного обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин та пристроїв, розмінуванню території від вибухонебезпечних предметів (вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів), виявленню диверсійно-розвідувальних груп, незаконних збройних формувань, колабораційної діяльності, мародерств, осіб, які перебувають у розшуку, масових та поодиноких місць поховань, місць катувань, осіб, які скоїли військові та інші злочини проти основ Національної Безпеки України.

Отже, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що систематичне вивчення окремих аспектів роботи оперативних підрозділів кримінальної поліції в умовах воєнного стану в Україні надасть можливість здобути необхідні навички роботи та забезпечить більш якісну безпеку в державі.

Список бібліографічних посилань

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

2. Костюк В.Л., Литвин В.В., Мозоль В.В., Шаповалова А.О., Сербин Р.А. Організація діяльності підрозділів Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. 52 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/17c8bde0-82c8-4ce3-9c93-2598de556b08/content>

3. Юнін О.С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. *Наукові записки*. Серія : Право. 2023. № 14. С. 95–100. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/263/265>

4. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ МВС України від 27.04.2020 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>

Одержано 01.11.2024

УДК 343.1

Ірина Олексіївна НЕЧАЄВА,

*викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства
навчально-наукового інституту № 1*

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОБОТА АДВОКАТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах тривалої повномасштабної військової агресії зі сторони російської федерації значущу роль у збереженні внутрішнього спокою та стабільності нашої держави відіграють стійкі механізми забезпечення правопорядку, які формуються й удосконалюються виходячи з умов сьогодення. В ч. 2 ст. 64 Конституції України вказано, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24 (рівні конституційні права), 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55 (права і свободи людини і громадянина захищаються судом), 56, 57, 58, 59 (кожен має право на професійну правничу допомогу), 60, 61, 62, 63 Конституції [1]. Відповідно до ст. 131² Конституції України для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та цього Закону [2].

З початку війни в кримінальне процесуальне законодавство України внесені зміни, які в деяких випадках обмежують об'єм прав людини, посилюють повноваження правоохоронних органів, що іноді призводить до зменшення можливості надання адвокатом правничої допомоги з захисту прав і свобод людини. Також, статтею 615 кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), передбачено особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану[3]. Деякі з цих змін стосуються і роботи адвоката в кримінальному процесі. В ході проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану у разі неможливості явки адвоката (захисника) для участі у процесуальних діях дізнавач, слідчий, прокурор може забезпечити дистанційну участь захисника із застосуванням технічних засобів (відео, аудіозв'язку). В умовах військового стану це є допустимим хоча й деяким чином порушує конституційні права громадян. Однак законодавець випустив з уваги те, що у випадку дистанційної участі захисника підозрюваний, обвинувачений не мають можливості конфіденційного спілкування із своїм захисником, що вказує на грубе порушення адвокатської таємниці. Також під час дистанційної участі адвоката йому неможливо достовірно дізнатися чи застосовувалися до підзахисного заходи психологічного або фізичного впливу, чи були добровільними дії підзахисного під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Слід звернути увагу, що Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану», не передбачено змін щодо надання адвокатом

професійної правничої допомоги під час воєнного стану. Тобто виходить, що в період дії воєнного стану методи та способи діяльності адвоката залишаються фактично незмінними.

Хоча законодавством України передбачено право адвоката вимагати надання фактично будь-якої інформації та документів, крім інформації (документів) з обмеженим доступом. Але статтею 34 Конституції України, гарантоване ст. 24 Закону України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. З чого виходить, що в умовах воєнного стану доступ до інформації може бути обмеженим з метою захисту інтересів громадян, національної безпеки та територіальної цілісності. Адвокату треба не просто послатися на необхідність отримання інформації для його роботи, як адвоката, але необхідно обґрунтувати необхідність отримання такої інформації для захисту підзахисного.

З огляду на вище вказане слід зазначити, що у зв’язку із змінами в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві адвокату необхідно постійно ретельно вивчати дані зміни, та готуватися до участі в кримінальному процесі.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 31.10.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 31.10.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2008> (дата звернення 31.10.2024).

Одержано 01.11.2024

УДК 343.148

Олексій Валерійович САЛМАНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

заступник директора інституту з освітньої та науково-дослідної діяльності

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ

Правовий режим воєнного стану є особливим інструментом, який дозволяє державі забезпечувати правопорядок та захист суверенітету в умовах збройного конфлікту чи агресії. В Україні воєнний стан введено в умовах агресії з боку

Російської Федерації, що вимагає особливих підходів до управління правопорядком. Досвід України у цій сфері може стати основою для розробки рекомендацій та вдосконалення правових норм як для України, так і для інших держав, які можуть зіткнутися з аналогічною ситуацією.

Основні особливості правового режиму воєнного стану в Україні.

Воєнний стан у правовій системі України вводиться указом Президента, затвердженим Верховною Радою, на визначений строк і в окремих регіонах або на всій території країни. На підставі Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» цей режим передбачає обмеження деяких прав і свобод громадян, а також зміну структури управління. Серед важливих заходів, що впроваджуються:

- мобілізація збройних сил і територіальної оборони;
- запровадження обмежень на пересування осіб та транспортних засобів;
- контроль за діяльністю засобів масової інформації;
- підвищення вимог до охорони громадського порядку.

Особливості забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану.

В умовах воєнного стану виникає потреба посилення заходів правопорядку. Зокрема, це стосується контролю за переміщенням осіб, запровадження комендантської години, а також обмеження на проведення зборів і демонстрацій. Поліцейські органи та Національна гвардія України відіграють ключову роль у забезпеченні виконання зазначених заходів. Водночас, важливо забезпечити дотримання прав людини, аби уникнути випадків необґрунтованого обмеження свободи.

Міжнародний досвід забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану.

Досвід інших країн свідчить про різноманітні підходи до забезпечення правопорядку. Наприклад:

- **Ізраїль** в умовах постійної загрози терористичних атак застосовує гнучку систему обмежень для певних територій, що дозволяє контролювати ситуацію, не обмежуючи надмірно громадянські права.

- **Франція** після серії терористичних нападів запровадила посилені заходи безпеки, що включають додаткові повноваження для правоохоронців щодо обшуків і затримань, але під контролем судових органів.

- **Сполучені Штати Америки** в умовах надзвичайного стану можуть активувати Національну гвардію для забезпечення порядку, зберігаючи при цьому баланс між безпекою і правами громадян.

Виклики та шляхи вдосконалення правового режиму воєнного стану в Україні.

Основними викликами для України є:

- необхідність оперативного реагування на агресію та збереження громадського порядку;
- дотримання прав людини навіть в умовах посиленних обмежень;
- забезпечення громадян доступною інформацією про зміни в правовому режимі та його вплив на повсякденне життя.

Запровадження системи комунікацій між владою та суспільством сприятиме зменшенню соціальної напруги та підвищенню довіри до дій уряду. Водночас,

важливо враховувати міжнародні норми захисту прав людини, що передбачають відповідні обмеження навіть у ситуаціях воєнного стану.

Висновок. Запропоновано аналіз правового режиму воєнного стану в Україні з позиції його застосування для забезпечення правопорядку, враховуючи досвід інших країн. Визначено основні правові та практичні виклики для України, а також рекомендації для вдосконалення нормативної бази з урахуванням міжнародного досвіду. Це дозволить підвищити ефективність заходів, спрямованих на захист громадян та правопорядок в умовах агресії.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Ред. від 01 січня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. Ред. від 01 січня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

3. Зільберман В. О. Забезпечення правопорядку в умовах надзвичайного стану: міжнародний досвід та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. № 3. С. 56-67.

4. Бойко О. С., Чижевський В. В. Національна гвардія України в умовах надзвичайного та воєнного стану. *Юридичний журнал*. 2021. № 8. С. 42-50.

5. Макаренко І. Права людини в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи вирішення. *Право України*. 2019. № 6. С. 120-128.

Одержано 01.11.2024

УДК 342.9

Олена Юрїївна САЛМАНОВА,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри адміністративного права та процесу

навчально-наукового інституту № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДИСКУСІЇ ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ЧИННОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Адміністративно-деліктне законодавство, яке регулює відповідальність за адміністративні правопорушення, є важливим інструментом для забезпечення правопорядку в суспільстві. Однак, це законодавство має низку проблемних аспектів, які викликають активну дискусію серед юристів, науковців та практиків. Розглянемо основні з них.

Концептуальні засади адміністративної відповідальності та її суттєві характеристики пережили багато трансформацій. *Реформування інституту адміністративної відповідальності намагались провести в Україні починаючи з 1991 року, шляхом створення робочої групи Кабінету Міністрів України для підготовки проекту нового Кодексу про адміністративні правопорушення, у 1993 році такий проект був сформований, але не став чинним. З 1998 до 2013 року на обговорення*

виносилось три проекти КУпАП, однак жоден із них не отримав необхідної підтримки [1]. У 2018 році законодавці спробували віднести ст. 130 КУпАП до кримінальних проступків. Такі зміни спричинили розбіжності в судовій практиці, тому посилили адміністративну відповідальність за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, а ст. 130 КУпАП взагалі виклали у новій редакції [2]. У 2022 році був прийнятий Закон України «Про дерадянізацію законодавства України» відповідно до якого до середини 2023 року Кабінету Міністрів України було доручено розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проект Кодексу України про адміністративні проступки [3].

15 грудня 2023 року набрав чинність Закон України «Про адміністративну процедуру», який запровадив єдині підходи до розгляду адміністративних справ, що повинно було сприяти підвищенню прозорості, послідовності та передбачуваності адміністративних процедур. Закон чітко визначає права та обов'язки сторін у адміністративному провадженні, а також встановлює процедуру прийняття адміністративних рішень, що є новим підходом для України. У вказаному законі правовідносини, врегульовані КУпАП, не названо як такі, на які не поширюється його дія (ст. 2) [4].

Таким чином, склалась практика, коли є чинний Закон «Про адміністративну процедуру», яким повинно було б регулюватись провадження в справах про адміністративні правопорушення, оскільки це і є окрема адміністративна процедура, правовідносини якої не виключено з кола правового регулювання цього закону, але він не працює, а провадження в справах про АПП здійснюється за статтями КУпАП [5].

Існують різні спроби пояснити таку ситуацію науковцями і практиками, але вони не витримують жодної критики. Наприклад, є пояснення, що «провадження у справах про АПП має характер покарання, подібний до кримінальної відповідальності, хоча й менш суворий. Такі провадження вимагають окремих правил, що враховують принципи об'єктивності, презумпції невинуватості та інші правові гарантії. Закон «Про адміністративну процедуру» натомість орієнтований на врегулювання процедур прийняття рішень у відносинах, що не стосуються притягнення до відповідальності». Або такі: «за принципом спеціальності, якщо діє спеціальний закон (у даному випадку — КУпАП), його норми мають перевагу над загальними нормами, навіть якщо загальний закон прийнятий пізніше. Законодавець не змінив цього принципу при прийнятті Закону «Про адміністративну процедуру», що свідчить про намір зберегти КУпАП як основний регулятор адміністративно-деліктних відносин», але ж законодавець і не виключив ці правовідносини із зони поширення Закону» тощо. І така ситуація продовжується майже рік, і законодавець її не вирішує.

У червні 2024 р. у Верховній Раді України зареєстровано новий проект Кодексу України про адміністративні проступки (КУАП) за № 11386 [6]. Цей проект в цілому варто підтримати, оскільки в ньому враховано як світовий досвід правового регулювання відповідальності за проступки, що вчиняються у сфері публічного управління, так і напрацювання вітчизняних науковців та практиків за останні роки. В ньому запропоновано численні новації, з якими можна погодитись, проте багато пропозицій викликають заперечення не тільки з точки зору відмінностей у теоретичних підходах, але і з огляду на складнощі, що можуть виникнути під час їх практичного застосування. Зауваження та пропозиції було

надіслано до авторів законопроекту, тому с нетерпінням очікуємо нову редакцію цього дійсно актуального нормативно-правового акта.

Список бібліографічних посилань

1. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента від 22.07.1998 р. № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/810/98/find?text=%EA%E4%E5%EA%F1>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>; Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху : Закон України від 16 лютого 2021 року № 1231-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1231-20#Text>.

3. Про дерадянізацію законодавства України : Закон України від 21.04.2022 № 2215-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#Text>.

4. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.22 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2073-20>.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 8073. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

6. Проект Кодексу України про адміністративні проступки. Зареєстровано у Верховній Раді України, номер реєстрації 11386 від 28.06.2024. URL: <file:///D:/%D0%A0%D0%BE%D0%B1.%20%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BB/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82%20%D0%9A%D0%BF%D0%90%D0%9F/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F/10794869-ee4d-4774-84d4-9329f2a954e8.pdf>; Пояснювальна записка до проекту Кодексу України про адміністративні проступки. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44507>

Одержано 01.11.2024

УДК 342

Валерія Валеріївна САРАНА,

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;*

Дар'я Олександрівна ЛАВРЕНКО,

*старший викладач кафедри теорії держави та права
навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини є фундаментом правової системи будь-якої демократичної держави. У звичайних умовах права особи захищаються і гарантуються Конституцією, міжнародними угодами та

національними законами. Проте у зв'язку з введення на всій території України воєнного стану виникає потреба в обмеженні окремих прав і свобод задля забезпечення національної безпеки, громадського порядку та захисту держави. В умовах економічної, політичної та соціальної нестабільності рівень виконання державою її головного обов'язку щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини є одночасно і критерієм, і рушійною силою прогресивного розвитку держави та її правової системи. Сучасні підходи держави та суспільства до обмеження прав особи значною мірою відображають характер взаємовідносин між людиною і державою, що впливає на формування демократичного громадянського суспільства та правової держави. Обмеження прав і свобод людини має особливу вагу, адже через ці обмеження держава впливає не лише на окремі права, а й на функціонування суспільства загалом. У контексті повномасштабної агресії Російської Федерації проти України питання дотримання прав і свобод людини та їхнього обґрунтованого і законного обмеження набуло особливої актуальності. Отож, вважаємо за доцільне, на основі національного законодавства та окремих праць науковців щодо означеної теми встановити особливості врегулювання відносин, що виникають у зв'язку з обмеженням конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Дослідженням проблеми конституційно-правового регулювання прав та свобод людини і громадянина займалось багато вчених, зокрема С.Ю. Возгрін, Н. Б Новицька, А. М. Новицький, Л.Т. Рябовол, Б. В. Сидорець, Ю.О. Фігель.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина відображає закріплене в Конституції України становище людини і громадянина в суспільстві і державі. Особливістю є те, що цим обумовлюється певний зв'язок між людиною і державою з якого випливають додаткові права, свободи й обов'язки особи та їх гарантії. Л.Т. Рябовол зазначає: « Відповідні права та свободи дають кожній людині і громадянину можливості вільно й самостійно обирати вид і міру своєї поведінки, користуватися соціальними благами в особистих та суспільних інтересах» [1,с.29]. Згідно ст.64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Законодавець чітко встановлює перелік прав та свобод, які не можуть бути обмежені, переважно, це – особисті права та свободи.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України. Так, уповноважена особа без вмотивованого рішення суду може проникнути у житло чи іншого володіння особи або транспортного засобу з метою проведення обшуку чи огляду. Ще патрулям на території, де запроваджено комендантську годину та встановлено спеціальний режим світломаскування, надано право входити (проникати) на територію та у приміщення підприємств, установ і організацій, у житлові та інші приміщення. Таким чином, обмежено право на недоторканність житла, що визначено у статті 30 Конституції України. Варто зауважити, що у більшості ситуаціях громадяни необізнані у здійсненні своїх прав, а тому можуть виникати випадки зловживання уповноваженими

особами свого службового становища. Отож, хоч деякі права обмежені в умовах воєнного стану, але конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість [3].

Стаття 45 Конституції передбачає, що держава гарантує всім учасникам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації. Дослідники Новицька Н. Б., Новицький А. М. зазначають: « В умовах воєнного стану вільний доступ до інформації може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ, інших складових сил оборони та негативно вплинути на хід виконання завдань. Тому, користуючись таким правом, кожен громадянин повинен нести відповідальність за це» [4,с.71-72]. Ми погоджуємося з цим твердженням, хоча з одного боку обмеження доступу до інформації необхідно для захисту державної таємниці та уникнення поширення паніки, але з іншого - існує ризик того, що обмеження може стати інструментом цензури та придушення свободи слова. Зокрема, на тих самих підставах забезпечення інтересів національної безпеки і громадського порядку можуть обмежуватися і право громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ч. 1 ст. 36), і право збиратися мирно.

Закріплення в Конституції можливості обмеження прав і свобод громадян відображає наявність суперечності між двома ключовими аспектами: з одного боку, це питання втручання держави в особисте і суспільне життя громадян, а з іншого — необхідність забезпечення національної безпеки та громадського порядку. Ця проблема стає особливо актуальною в процесі формування громадянського суспільства та правової демократичної держави, що вимагає не звуження, а розширення прав і свобод. Варто погодитися з думкою Б. В. Сидорець, що права можуть бути обмежені лише законом і лише в тій мірі, в якій це необхідно [5,с.73]. Окрім цього, кожен громадянин має бути ознайомлений зі своїми особистими правами та оскаржувати рішення, що винесені без дотримання відповідних правових норм навіть у воєнний час.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене можна сказати, що регулювання відносин, що виникають у зв'язку з обмеженням прав та свобод, має велике значення, оскільки таким чином держава впливає не тільки на конкретну особу, а й на функціонування всього суспільства. Підходи держави до обмеження прав людини та ставлення суспільства до цього процесу значною мірою відображають природу і характер взаємовідносин між людиною та державою в контексті розвитку демократичного громадянського суспільства та правової держави. Такі обмеження або втручання повинні бути обґрунтованими. Для їх обґрунтованості важливими є наступні умови: відповідність закону; наявність законної мети; а також те, що таке обмеження або втручання є необхідним для функціонування демократичного суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Рябовол Л.Т. Обмеження прав та свобод як елемент конституційно-правового статусу особи. *Науковий вісник «Наукові записки*. 2022. № 13. С. 28–32.
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

3. Право на правову допомогу. Конституційний Суд України | Офіційний вебсайт. Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/node>

4. Новицька Н. Б. Новицький А. М. Обмеження права на інформацію в умовах воєнного стану. Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики : матеріали IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Дніпро, 27 трав. 2022 р. С. 71–73.

5. Сидорець Б. В. Межі розсуду правомірного втручання держави у права людини у демократичному суспільстві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 71-74.

Одержано 21.10.2024

УДК 343.98:[343.13:343.359.3](477)

Віта В'ячеславівна ТКАЧОВА,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ АБО БОЄПРИПАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України та веденням на території нашої держави бойових дій, виникає ряд певних загроз не тільки загально кримінальної спрямованості, зокрема поширення кримінальних правопорушень проти власності, а й у сфері господарської діяльності, серед яких контрабанда вогнепальної зброї або боєприпасів, яка має прогнозовані вкрай негативні наслідки для держави, як інституції, так і для суспільства в цілому. Це дуже серйозна проблема з огляду на безпеку громадян, а також центральна проблема для правоохоронних органів, зокрема в контексті заходів, які вони здійснюють. Вогнепальна зброя або боєприпаси виступають інструментом у багатьох випадках насильства, зокрема вбивств; їх часто використовують організовані кримінально протиправні групи, зокрема для підтримки операцій, пов'язаних зі збройними конфліктами та тероризмом.

Доводиться констатувати, що контрабанда вогнепальної зброї або боєприпасів в Україні стала однією зі складових частин економічної кримінальної протиправності та для деяких частин населення стала буденністю і прибутковим способом заробітку, а не кримінальним правопорушенням, за який законом передбачена кримінальна відповідальність (ст. 201 Кримінального кодексу України) [1].

Слід підкреслити, що контрабанда вогнепальної зброї або боєприпасів набуває організованих форм, а злочинці розробляють нові методи протидії правоохоронним органам у виявленні контрабанди [2, с. 18]. Особливо цей злочин став ще більш розповсюдженим на території Криму, Донецької та Луганської областей після їх анексії та окупації відповідно. Наразі там спостерігається велика кількість випадків порушення митних правил на кордоні та незаконне переміщення товарів і транспортних засобів на територію України, особливо тих, що є забороненими для цивільного обігу в Україні (зброя та різні військові устаткування) [3, с. 243].

Відтак, контрабанда вогнепальної зброї або боєприпасів суттєво впливає на кримінальну ситуацію в усіх частинах світу. Саме тому, питання розповсюдження зброї або боєприпасів також має бути пріоритетом для західних партнерів України – від Європейського Союзу (далі – ЄС) та окремих країн до численних представників громадянського суспільства, які прагнуть допомогти Україні у відновленні та відродженні, зокрема, у протидії цій загрозі.

Принагідно відзначимо, що у липні 2022 року в Брюсселі було оголошено про створення Центру підтримки ЄС з питань внутрішньої безпеки та управління кордонами в Молдові, який, поряд з такими проблемами, як торгівля людьми, зосереджується на незаконних поставках озброєнь і має стати «єдиним вікном», що дозволить Європолу (Європейський поліцейський офіс) і Фронтексу (Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу) обмінюватися інформацією один з одним і союзниками по Східному партнерству.

На противагу цьому, у жовтні 2022 року Бюро з військово-політичних питань Державного департаменту США оприлюднило комплексний план допомоги у знешкодженні вибухонебезпечних залишків війни та протидії переправленню зброї, зазначивши, що, хоча «український уряд взяв на себе зобов'язання належним чином зберігати та обліковувати передане оборонне обладнання американського походження... хаотичний характер бойових дій може ускладнити це завдання» [4]. Особливим пріоритетом є переносні важкі протитанкові і протиповітряні озброєння, які користуються підвищеною популярністю серед терористів. Конкретними напрямками цієї багаторічної програми, яка буде розрахована на невизначений термін, будуть:

- посилення спроможності сил безпеки в Україні та сусідніх державах (йдеться передусім про Молдову і сусідні країни НАТО) обліковувати і охороняти свої озброєння і боєприпаси під час передачі, зберігання і розгортання;
- посилення охорони кордонів в Україні та сусідніх державах;
- розбудова спроможності сил безпеки, правоохоронних органів та органів прикордонного контролю в Україні та сусідніх державах стримувати, виявляти та перекривати незаконний обіг деяких видів сучасних звичайних озброєнь [4].

Хоча програма в першу чергу орієнтована на дії США та зброю, що постачається США, є всі підстави сподіватися, що вона може бути розвинута в більш широку спільну діяльність з іншими партнерами. У будь-якому випадку, разом з подібними проектами, такими як діяльність КМЄС (Консультативна місія Європейського Союзу), він є корисною основою для серйозної і проактивної програми, спрямованої на подолання ризику розповсюдження зброї після війни, яка може бути розширена з цієї технічної бази в політичну сферу.

Отже, результати проведеного дослідження вказують на потенціал глибокої та продуктивної співпраці між Україною та країнами ЄС та США. Зокрема, існує широкий спектр «точок дотику» між Україною та цими країнами, які створюють підґрунтя для ефективного партнерства у сфері безпеки та оборони, а також спільних ініціатив щодо розвитку. Не менш, перспективними напрямками співпраці вбачається налагодження відносин у правоохоронній сфері, особливо щодо протидії контрабанді вогнепальної зброї або боєприпасів. Україна має у

цьому значний потенціал і може запропонувати свій досвід для спільної розбудови «проактивної» системи захисту кордонів від таких протиправних проявів та має потенціал стати важливим елементом зміцнення міжнародного порядку та сприяти миру та стабільності в регіоні та у всьому світі.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print> (дата звернення 22.10.2024).
2. Погорецький М.А. Підвищення ефективності боротьби з сучасною контрабандою. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 1. С. 18–21.
3. Кукшинова О.О., Носенко Д.С. Перспективи боротьби та запобігання контрабандної злочинності в межах українського законодавства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. № 67. С. 241–245.
4. Diversion of certain advanced conventional weapons in Eastern Europe, Державний департамент США, 27 жовтня 2022 року. URL: <https://www.state.gov/u-s-plan-to-counter-illicit-diversion-of-certain-advanced-conventional-weapons-in-eastern-europe/> (дата звернення 22.10.2024).

Одержано 31.10.2024

УДК 343.9.02+328.185](477)«364»

Віта Іванівна ФИЛИПСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Валерія Миколаївна ПІДЛУЖНА,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Впродовж усіх років незалежності, а особливо протягом останніх років, національна безпека України зазнавала значного негативного впливу різного роду загроз. До них також відноситься організована злочинність. В сучасному світі вона перетворилась на таке соціальне явище, яке необхідно сприймати не просто, як одне із неминучих супутніх цивілізації негативних явищ. Організована злочинність виступає реальною загрозою безпеки держави. Тому питання протидії цьому явищу є надзвичайно важливим для України.

Сутність та зміст феномену організованої злочинності неможливо розглядати без комплексного підходу. За даними наукових досліджень, визначальний вплив на рівень динаміки даного негативного соціального явища в Україні в першу чергу мали фінансові фактори. Розбалансованість управління державними фінансами стало причиною явища жорстокої боротьби та торгів за привілеї і програми перерозподілу власності між найвпливовішими олігархічними кланами. Організована злочинність в фінансовій структурі має загальнонаціональний

системний характер та справляє визначальний вплив на українську політику, економіку. В свою чергу процес протидії організованої злочинності у фінансовій системі держави ґрунтується на вирішенні проблем, що стосуються реалізації економічної, кримінально-правової й кримінологічної політики держави [1].

До лютого 2022 року симбіоз російської та української організованої злочинності являв собою найпотужнішу злочинну екосистему в Європі. У такий спосіб у 1990-х роках російські та українські злочинні угруповання і мережі контролювали прибуткові транснаціональні контрабандні шляхи між Росією і Західною Європою, якими перевозили золото, деревину, тютюн, вугілля, контрафактні/неоподатковані товари, людей і наркотики. З іншого боку, корумповані чиновники та кримінальні авторитети з обох країн використовували роль України у транзиті російського газу для викачування мільйонів доларів, тоді як український олігархат міцно тримав під своїм контролем економічну, політичну та інформаційну сфери країни. Київ доклав серйозних зусиль для боротьби з організованою злочинністю та корупцією після революції на Майдані 2014 року, але результати були неоднозначними, особливо у випадку з судовою реформою. Тим часом конфлікт на Донбасі сприяв зміцненню цілої низки нелегальних секторів економіки та кримінальних структур. Ситуація загалом сприяла процвітанню організованої злочинності.

Російське вторгнення завдало глибокого шоку цій екосистемі. З початком війни співпраця між російською та українською організованою злочинністю унеможливилася через політичну ситуацію та практичну проблему контрабанди через лінію фронту, яка динамічно змінюється і є ареною жорстокого протистояння. Багато українських кримінальних авторитетів вирішили покинути країну, так само, як і низка олігархів, у тому числі, кілька звинувачених у проросійських симпатіях. Воєнний стан і комендантська година також спочатку обмежували злочинну діяльність. Імовірно, вторгнення також призвело до зникнення деяких менш стійких і витривалих організованих злочинних угруповань [3].

Серед шляхів подолання організованої злочинності в Україні в умовах воєнного стану вчені Богатирьов А., Богатирьов І. пропонують наступні:

1. Провести ґрунтовний кримінологічний аналіз організованої злочинності в Україні. Невідкладно здійснити наукові розробки теоретико-прикладних засад з протидії та запобігання організованій злочинності в умовах воєнного стану в Україні.

2. Законодавчо обмежити можливість обиратись депутатом більше двох термінів у законодавчий орган влади та в органи місцевого самоврядування, оскільки перебування у владі більше 10 років створює підґрунтя вчинення корупційних правопорушень у особливо великих розмірах, створення злочинних груп для отримувати надприбутки, зокрема, шахрайським і рейдерським способом.

3. Створити правовий механізм заохочування осіб, котрі добровільно надають допомогу у виявленні організованих угруповань. Серед стимулів можна виділити: матеріальну винагороду для осіб, які повідомили про такі угруповання, за аналогією викривачів у корупційних кримінальних правопорушень; пом'якшення відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення.

4. З урахуванням позитивного зарубіжного досвіду на всіх кордонах України, запровадити технічні засоби контролю – інтелектуальні камери, які матимуть доступ до загальної бази даних; розробка спеціальних базових програм протидії та запобігання організованій злочинності на всіх чотирьох кримінологічних рівнях:

загальному; спеціально-кримінологічному; індивідуально-профілактичному та регіональному [2].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що боротьба з організованою злочинністю з метою забезпечення суспільної безпеки має бути комплексною, орієнтованою на її припинення не лише засобами кримінально-правового впливу, а й за допомогою використання механізмів протидії основним джерелам злочинних доходів, а також шляхом формування в українській державі стійкого негативного ставлення до зазначених діянь.

Список бібліографічних посилань

1. Андросович Л. Г. Протидія організованої злочинності у фінансовій системі як загрози державній безпеці України. *Прикарпатський юридичний вісник*. №3(44), 2022. – 116с. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v3_2022/3_2022.pdf#page=66

2. Богатирьов А., Богатирьов І. Організована злочинність в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи їх подолання. *Law & Border*: Том 3 № 1, 2024. – С.5-26. URL: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/law_border/article/view/1637/1543

3. Нові лінії фронту. Організована злочинність в Україні у 2022 році. *Global Initiative Against Transnational Organized Crime*, 2023. – 60 с. URL: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/02/New-front-lines.-Organized-criminal-economies-in-Ukraine-in-2022-GI-TOC-February-2023-translation-1.pdf>

Одержано 25.10.2024

УДК 342.9

Олександр Віталійович ЧЕРКУНОВ,

кандидат юридичних наук,

докторант кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану, який триває в Україні, особливо важливим є забезпечення стабільності та життєдіяльності публічної служби, зокрема в митних органах. Митна служба виконує ключову роль у підтриманні економічної безпеки держави, регулюючи потоки товарів через державний кордон та справляючи митні платежі, які є суттєвим джерелом фінансування доходів державного бюджету України.

У даному контексті особливо актуальним є питання вступу та проходження на державну службу в митні органи, адаптація митних процедур до нових умов та підвищення рівня професійної підготовки працівників митних органів.

Враховуючи необхідність здійснення удосконалення митної служби та постійного пошуку концепції керованості митних органів, забезпечення належного рівня контролю за діями підпорядкованих структурних підрозділів та посадових осіб, Державна митна служба України відповідно до статті 211 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», статті 546 Митного кодексу України видає наказ Держмитслужби № 460 «Про утворення територіальних органів

Державної митної служби України як відокремлених підрозділів», яким створюються 26 митниць в областях України [1].

17 червня 2020 року Постановою Кабінету Міністрів України затверджено порядок укладання контрактів про проходження державної служби, відповідно до статті 31-1 Закону України «Про державну службу», який визначив зміст, процедуру укладення, зміни та розірвання контракту про проходження державної служби як строкового трудового договору, укладеного між державним органом та особою, яка призначається (переводиться) на посаду державної служби категорії “Б” або “В” [2].

Наказом Державної митної служби України від 18.02.2021 № 105 «Про проходження державної служби з укладанням контракту» визначався відповідний порядок проходження державної служби на контрактній основі.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022 передбачається, що у період дії воєнного стану особи призначаються на посади державної служби керівником державної служби або суб'єктом призначення без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена спеціальним законом [3].

Але варто врахувати, що організація публічної служби в митних органах за контрактом може бути негативним досвідом для державного службовця з огляду на певну правову невизначеність, а саме з боку роботодавця контракт може бути укладений строком на один місяць з можливістю його продовження лише один раз за додатковою угодою, що викликає непевність проходження державної служби та призводить до подальшого відтоку кваліфікованих спеціалістів. Крім того, ключові показники ефективності, які необхідно досягти, часто є нереалістичними, що веде до завідомої неможливості виконання умов контракту. Такі фактори можуть заважати державним службовцям зосередитися на своїх прямих обов'язках та продуктивності, оскільки постійна тривога щодо продовження контракту і виконання нереалістичних вимог викликає професійне вигорання.

Варто наголосити, що відносини, які виникають у зв'язку із вступом, проходженням та припиненням державної служби на посади в митні органи регулюються Законом «Про державну службу» (з урахування встановленого спеціального порядку Законом «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану»), що прямо передбачено в тексті закону, а в частині, що їм не врегульовані поширюється дія норм законодавства про працю.

На нашу думку, враховуючи характер основних завдань та функцій Держмитслужби, варто розглянути питання необхідності прийняття спеціального закону - «Про Державну митну службу України», яким врегулювати на законодавчому рівні та визначити правові основи організації та діяльності Державної митної служби України, її загальну структуру, чисельність, функції, повноваження, статус службовця митного органу, організацію публічної служби в митних органах, зокрема питання вступу, проходження та припинення публічної служби, а також вимоги до посадових осіб митних органів, їх права та обов'язки, відповідальність та соціальне забезпечення.

Висновок. Отже, відносини, пов'язані із вступом, проходженням та припиненням державної служби в митних органах, регулюються чинними нормами

Закону «Про державну службу» та доповнюються положеннями спеціального закону про функціонування державної служби під час воєнного стану. Проте, враховуючи специфіку завдань Державної митної служби України, очевидним є необхідність створення окремого законодавчого акта — «Про Державну митну службу України». Це дозволить на законодавчому рівні визначити правові основи організації та діяльності митних органів, уточнити їх структуру, функції, повноваження, а також статус та обов'язки службовців.

Крім того, важливо підкреслити, що інші правоохоронні органи, такі як Національна поліція України, Державна прикордонна служба України та Служба безпеки України, мають свої спеціальні закони, які чітко визначають їх правове становище. Прийняття аналогічного законодавства для Державної митної служби сприятиме не лише більш ефективній організації її роботи, а й зміцненню правопорядку та забезпеченню державного суверенітету в умовах воєнного стану.

Список бібліографічних посилань

1. Про утворення територіальних органів Державної митної служби України як відокремлених підрозділів: Наказ Державної митної служби України від 19 жовтня 2020 № 460// Офіційний веб-сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/documents/pro-utvorennia-teritorialnikh-organiv-derzhavnoyi-mitnoyi-sluzhbi-ukrayini-iak-vidokremlenikh-pidrozdiliv-149>

2. Про затвердження Порядку укладення контрактів про проходження державної служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 № 494-2020-п // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494-2020-%D0%BF#n8>

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 № 2259-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>

Одержано 06.10.2024

УДК 341.49

Богдана Іванівна ЧУПИРА,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Андрій Васильович ВОЙЦІХОВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри конституційного і міжнародного права та прав людини

Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

У 2024 р. Україна ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду [1], зміцнюючи міжнародно-правові механізми боротьби з воєнними злочинами та агресією росії. Ця ратифікація не лише демонструє прихильність

до принципів міжнародного правосуддя, а й забезпечує можливість притягнення до відповідальності за найтяжчі злочини, такі як геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності та злочину агресії [2]. Римський статут, підписаний у 2000 р. [3, с. 373], став ключовим міжнародно-правовим інструментом у встановленні справедливості за злочини, скоєні під час російської агресії в Україні.

До моменту ратифікації, Україна вже двічі визнавала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду шляхом подання декларацій у 2014 та 2015 рр., що дозволило Суду розпочати розслідування злочинів, пов'язаних з подіями в Криму та на Донбасі. Проте ратифікація Римського статуту в 2024 р. [1] розширила можливості для більш повної співпраці з Судом, зокрема щодо реалізації ордерів на арешт і проведення судових процесів.

Одним із основних викликів, з якими стикається Міжнародний кримінальний суд у контексті реалізації своїх рішень, є виконання ордерів на арешт, виданих щодо осіб, підозрюваних у скоєнні міжнародних злочинів. У випадку з росією, яка не є стороною Римського статуту і не визнає юрисдикцію МКС, виникають значні труднощі у виконанні цих ордерів на території держави-агресора. Росія, фактично ігноруючи рішення МКС, продовжує відмовляти у співпраці з міжнародними інституціями, що унеможливорює арешт підозрюваних на її території.

Важливим аспектом для України є співпраця з іншими державами, які є учасниками Римського статуту, для забезпечення виконання рішень Суду. Зокрема, видання ордерів на арешт російських високопосадовців, які несуть відповідальність за воєнні злочини та агресію, є важливим механізмом правосуддя. Однак реальна реалізація таких ордерів залишається викликом через політичні фактори та питання державного суверенітету.

Ратифікація Римського статуту не тільки відкрила нові можливості для України у сфері міжнародного правосуддя, але також підняла ряд правових і практичних викликів. Перш за все, необхідно забезпечити ефективну адаптацію національного законодавства до вимог МКС, включно з внесенням змін до Кримінального та Кримінально процесуального кодексів України для відповідності міжнародним стандартам у сфері протидії воєнних злочинів, геноциду, злочинів проти людяності та злочинів агресії.

У цьому аспекті важливо забезпечити ефективну співпрацю між національними правоохоронними органами, прокуратурою та Міжнародним кримінальним судом для збору, аналізу та передачі доказів. Україна вже створила спеціалізовані платформи для збору інформації про порушення прав людини та воєнні злочини, однак їхня ефективність багато в чому залежить від якості доказової бази та можливості передачі таких матеріалів до МКС.

Варто зазначити й політичні виклики у взаємодії з Міжнародним кримінальним судом. Україна перебуває в складній геополітичній ситуації, і не всі держави, з якими вона співпрацює, є учасниками Римського статуту. Це може обмежувати ефективність міжнародних правових процесів та реалізацію ордерів на арешт.

Незважаючи на ці виклики, Міжнародний кримінальний суд відіграє ключову роль у притягненні до відповідальності осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів та актів агресії на території України. Відкриття проваджень Судом щодо

злочинів, скоєних російськими військовими та військово-політичним керівництвом, видання ордерів на арешт та розслідування масових злочинів проти цивільного населення є важливими кроками на шляху до встановлення справедливості.

Міжнародний кримінальний суд є своєрідним інструментом для міжнародного тиску на російську владу. Видання ордерів на арешт військово-політичного керівництва росії, зокрема щодо військових злочинів, сприяє міжнародній ізоляції винних у порушеннях міжнародного права. Незважаючи на труднощі, з якими стикається МКС у реалізації своїх рішень, його діяльність відіграє важливу роль у формуванні міжнародного порядку денного щодо боротьби з безкарністю.

Отже, ратифікація Римського статуту Україною є важливим кроком до міжнародного правосуддя в умовах російської агресії. Для ефективної реалізації рішень Міжнародного кримінального суду необхідна адаптація національного законодавства, посилення співпраці з Судом та міжнародними партнерами, а також подолання викликів, пов'язаних із виконанням ордерів на арешт. МКС залишається важливим правовим механізмом притягнення до відповідальності за воєнні злочини та агресію в умовах збройної агресії росії проти України.

Список бібліографічних посилань

1. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України № 3909-IX від 21.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20> (дата звернення : 19.10.2024)

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний документ від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення : 19.10.2024)

3. Міжнародне право : підручник / А. В. Войціховський ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.

Одержано 23.10.2024

УДК 351.745.7(477)

Ірина Юріївна ШЕЛІХОВСЬКА,

аспірантка Національної академії внутрішніх справ

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЮ ПРОТИДІЄЮ НАРКОЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах збройної агресії проти України суттєву небезпеку для держави і суспільства становлять внутрішні загрози, в числі яких особливе місце посідає злочинність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів. Кримінальні правопорушення у цій сфері спричиняють поширення наркоманії та деградацію частини суспільства, руйнують генофонд нації, сприяють вчиненню наркозалежними особами широкого спектру інших злочинів – від хуліганства та крадіжок до розбоїв та умисних вбивств.

Викладене, а також поширення наркотизму в усьому світі зумовлює актуальність питань протидії наркозлочинам. Одним з головних інструментів такої протидії в Україні є оперативно-розшукова діяльність (ОРД). Цей інструмент дозволяє викривати латентні, глибоко законспіровані кримінальні правопорушення

у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Забезпечення ефективності та законності його застосування неможливе без незалежного моніторингу. Адже оперативно-розшукова протидія наркозлочинам пов'язана з можливостями різноманітних зловживань: створенням штучних показників у роботі (зокрема, шляхом провокацій), необґрунтованим обмеженням прав людини, безпідставним втручанням в особисте життя, підкупом посадових осіб та утворенням стійких корупційних зв'язків правоохоронців з представниками наркобізнесу тощо. Зазначений моніторинг сьогодні може здійснюватися лише засобами прокурорського нагляду. Проте його правовому регулюванню притаманні суперечливість та невизначеність [1].

Аналіз чинного законодавства, правозастосовної практики та наукової літератури [2–8] засвідчує, що теоретично прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою протидією наркозлочинам має охоплювати усю діяльність суб'єктів ОРД із запобігання цим кримінальним правопорушенням, їх виявлення, документування, припинення, а також встановлення та розшуку осіб, які їх вчинили. При цьому засобами прокурорського нагляду має забезпечуватися: а) реальна наявність та ефективна організація роботи оперативних підрозділів за вказаними напрямками; б) законність такої роботи загалом та окремих її складових (конкретних дій, заходів).

Практично цей нагляд здійснюється лише за документуванням наркозлочинів в межах оперативно-розшукових справ (за оперативно-розшуковим документуванням), яке може здійснюватися і у межах кримінального провадження.

Прокурорський нагляд за запобіганням та припиненням наркозлочинів не здійснюється через відсутність у суб'єктів ОРД інструментальних засобів проведення такої роботи, її документування та обліку. Відповідно у цій частині відсутні і засоби прокурорського нагляду. Доцільність їх законодавчого потребує окремого дослідження. На теперішній час запобігання наркозлочинам здійснюється суб'єктами ОРД поза правовим полем шляхом: блокування Інтернет-ресурсів, які на думку оперативних працівників використовуються для розповсюдження наркотиків (у тому числі з використанням шкідливого програмного забезпечення); дезінформації осіб, яких вони запідозрили у вчиненні наркозлочинів; негласне вилучення та знищення наркотиків; залякування таких осіб; негласне вилучення та знищення наркотиків та обладнання їх виготовлення та ін. Ті самі шляхи поза правовим полем використовуються оперативними підрозділами і для припинення наркозлочинів. Вони сполучаються з єдиним законним засобом припинення (який фактично є не оперативно-розшуковим, а кримінальним процесуальним) – затримання особи в порядку 208 КПК України.

Робота з виявлення наркозлочинів, яка здійснюється у формі оперативного пошуку не охоплюється прокурорським наглядом через відсутність законодавчих підстав її здійснення. Така робота проводиться з використанням комплексу заходів, лише частина яких передбачена законом.

У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», як одну з підстав її проведення слід зазначити «необхідність виявлення кримінальних правопорушень», а також передбачити конкретні заходи, що можуть вживатися з цією метою – без заведення оперативно-розшукової справи.

Список бібліографічних посилань

1. Шеліховська І. Ю. Оперативно-розшукова протидія наркозлочинам як предмет прокурорського нагляду. *Європейські перспективи*. 2024. №2 С. 122–132.
2. Князєв С. М. Особливості прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи підрозділами Національної поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2019. № 42. Том 1. С.130–135.
3. Тіхонов С. В., Василичук В. І., Вишневський С. А. Удосконалення участі прокурора під час ведення оперативно-розшукових справ підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Теорія і практика правознавства*. 2022. № 1 (21). С. 82–96.
4. Влад В. Особливості прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №2. С. 270–273.
5. Телійчук В. Г., Антіпов А. Д. Оперативно-розшукова протидія розповсюдженню наркотичних засобів через мережу Інтернет: деякі особливості використання джерел інформації. *Наука і техніка*. 2022. № 5 (5). С. 460–475.
6. Назаренко І. В. Оперативно-розшукова протидія збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для навчальних і культурних заходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.29. Харків. 2018. 20 с.
7. Князєв С., Чернявський С., Грібов М., Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 20 (2). С. 8–20.
8. Байрак К., Кислякова Є., Шведюк Д., Кисельов, А. Особливості здійснення кримінального аналізу в умовах воєнного стану. *Актуальні питання у сучасній науці. СЕРІЯ «Право»*. 2024. №1 (19). С 305–311.

Одержано 21.10.2024

УДК 340.132.1

Анатолій Матвійович ШУЛЬГА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри теорії та історії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ

КУЛЬТУРНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ЯК ВИД І ПРОБЛЕМА РЕАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВИ

«Державний суверенітет» (у подальшому – ДС) припускає незалежність держави (державної влади), її право за власним розсудом вирішувати свої внутрішні й зовнішні справи. В юридичній літературі зазвичай пишуть про «внутрішню» та «зовнішню» сторони ДС, або про *внутрішній, зовнішній* ДС як його «види» («форми»). Оскільки, «суверенітет держав, як внутрішній, так і зовнішній, існує як на нормативному, так і на фактичному рівні» [1, с. 8], низка науковців,

використовуючи дещо іншу термінологію, розрізняє такі види ДС як *номінальний* («суверенітет de jure») і *реальний* («суверенітет de facto») [2, с. 214-242].

Відносно методології юридичного мислення, виокремлення зазначених видів ДС відповідає праворозумінню в межах якого розрізняють «право в книгах» і «право в дії», тобто право як *належне* і право як *суцє*. Такий підхід, з огляду на термінопоняття «суверенні права», припускає їх розуміння і як формальних, і як реальних *можливостей* держави (зазначені можливості можуть розглядатись і у контексті проблеми міжнародно-правового *договірного* «обмеження державного суверенітету» [3]).

Реальний суверенітет держави (у подальшому – РСД) – явище: а) багатоаспектне (має відношення до різних сфер функціонування держави); б) *конкретно-предметне* (має пряме відношення до оціночної характеристики виключно конкретних сфер функціонування держави); в) конкретно-історичне (відображає певний «стан речей» у процесі історичного розвитку даної держави як геополітичного суб'єкта); г) відносно динамічне (може якісно змінюватись за принципом розширення або зменшення обсягу реальних можливостей держави, може бути «повним», «неповним» тощо). РСД – це, приміром, реальний *економічний, енергетичний, фінансово-кредитний, технологічний, продуктивний, демографічний, кадровий, науковий, цифровий* суверенітет держави.

З огляду на такі системоутворюючі ознаки держави як «суверенна влада», «територія», «народонаселення», *культурний суверенітет держави* (у подальшому – КСД) є одним із істотних чинників формування, існування, збереження «населення» як *єдиного народу*. Якщо «громадянство» – це формально-юридичний *інтегративний* зв'язок людей-громадян, що припускає, зокрема, об'єднання людей в державно організованому суспільстві в єдиний територіальний колектив, то *духовні* («нематеріальні») *інтегративні зв'язки* людей як *єдиного народу* («єдиної спільноти») – це, приміром, *загальна* «історична пам'ять», «релігія» або «ідеологія». До такого роду зв'язків має пряме відношення і *культура* (це насамперед мова – «душа народу»; мораль; звичаї та традиції; мистецтво; менталітет – «український», «слов'янський», «японський» тощо).

КСД припускає: протидію загрозам «національній самобутній культурній традиції», *виховання* «національної самосвідомості», підтримку державою відповідної «*культурно-просвітницької діяльності*» (у контексті таких, приміром, явищ як «масова культура», «комерціалізація культури», «вестернізація свідомості», «космополітичне мислення»); конструктивну протидію пропаганді у ЗМІ «іноземної культури» (є власна «національна», «народна» культура, «культурна спадщина») тощо. *Приклади* програмно-організаційних, державно-владних дій, спрямованих на вирішення тих чи інших актуальних питань КСД: при Міносвіти Франції створена (2018 р.) «Рада Мудреців», її основна мета – просування секуляризму та світської доктрини у державних школах (в умовах «ісламізації Європи»); щорічне (з 2000 р.) проведення (як акції єднання навколо мови) «Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності» у зв'язку з «Днем української писемності та мови».

В Україні, у процесі розв'язання проблеми КСД може використовуватись (за об'єктивними підставами: «поліетнічна структура населення», «багатоконфесійність суспільства», «статус української діаспори» тощо) історично довготривалий і вельми багатоаспектний *досвід* держави Канада як географічного сусіда США.

У Канаді підтримка, захист «культурного суверенітету» (для забезпечення «національної єдності») має [4]: а) внутрішній аспект: створюються рівні умови щодо збереження, розвитку певних мов (основні національні групи – «англофони» і «франкофони») і різних культур (в межах «політики мультикультуралізму»); б) зовнішній аспект: припускає вимушений спротив американській «масовій культурі» (США – сусідня *англомова* держава); у сфері телерадіомовлення здійснюється політика «протекціоністська» (підтримка канадських компаній в їх конкуренції з американськими) і «культурницька» (сприяння наповненню ефіру власним «культурним продуктом»); є «Міністерство з питань канадської спадщини». В Україні закон «Про культуру» (2011 р.), зокрема, спрямований на збереження вітчизняної «культурної спадщини», вітчизняних «культурних цінностей». У даному контексті поточний процес розвитку «інформаційного суспільства в Україні» [5] потребує (з огляду на актуальність проблеми «фейків», «фальсифікації історії» тощо) приділення особливої уваги *віртуальному простору* («кіберпростору») як частині *культурного простору* – сфери «культурної діяльності», що охоплює, зокрема, телебачення, радіомовлення, періодичні видання («друковані», «електронні»).

Висновок. У контексті реального суверенітету держави «культурний суверенітет» є його видом і проблемою як чинник «безпеки держави», забезпечення існування «населення» як єдиного народу. Ефективність розв'язання даної проблеми припускає конструктивне поєднання вітчизняного досвіду із загальносвітовим.

Список бібліографічних посилань

1. Bull H. The Anarchical Society – A Study of Order in World Politics. London, 1995. 73 p.
2. Held D. Political Theory and the Modern State – Essays on State, Power and Democracy. Oxford, 1989. 260 p.
3. Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС: Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/problema-obmezheniya-derzhavnogo-suverenitetu-v-umovakh>
4. Бессонова М. М. Збереження культурного суверенітету Канади як засіб забезпечення національної єдності. *Зовнішні справи*. 2016. №12. С. 38-41.
5. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. К.: НІСД. 2010. 64 с.

Одержано 25.10.2024

УДК 343.1

Костянтин Володимирович ЩЕРБАК,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОБСЯГ І ЗМІСТ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ЗІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДІЗНАННЯ

Однією з форм досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків, є дізнання. Водночас дізнання є одним із способів спрощення кримінального провадження та передбачає раціоналізацію процедури

щодо тих кримінальних правопорушень, що мають незначний рівень суспільної небезпеки та не мають великого суспільного значення. Серед відмінних ознак дізнання є спрощення у порядку здійснення доказування за рахунок розширення переліку процесуальних джерел доказів і засобів збирання доказів, зокрема на етапі початку дізнання. З огляду на що обсяг і зміст повноважень прокурора під час дізнання буде відрізнятися від тих повноважень, які він реалізує під час досудового розслідування злочинів.

Перед тим як визначити обсяг і зміст повноважень прокурора зі збирання доказів під час дізнання, варто з'ясувати, які повноваження прокурор реалізує під час виконання функції нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудового розслідування. Такі повноваження законодавець наводить у ч. 2 ст. 36 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України у спосіб їх перерахування. При цьому, виходячи зі змісту п. 21 вказаної норми можна помітити, що перелік повноважень прокурора в кримінальному провадженні не є вичерпним, оскільки законодавець допускає здійснення прокурором інших повноважень, передбачених КПК України.

При цьому, аналіз положень ч. 2 ст. 36 КПК України дозволяє дійти висновку, що законодавець визначає повноваження прокурора у кримінальному провадженні шляхом: 1) безпосередньої участі в проведенні окремих процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень; 2) за допомогою видачі вказівок (доручень) [1].

Відповідно повноваження прокурора зі збирання доказів під час дізнання реалізуються у спосіб його безпосередньої участі в проведенні/самостійним проведенні окремих процесуальних дій, спрямованих на виявлення, фіксацію, вилучення та дослідження доказів або надання вказівок, розпоряджень дізнавачу, керівнику органу дізнання чи іншим суб'єктам доказування під час дізнання.

Щодо змісту повноважень прокурора зі збирання доказів під час досудового розслідування кримінальних проступків зазначимо, що він зумовлюється передусім регламентованими кримінальним процесуальним законодавством способами збирання доказів стороною обвинувачення. Такими способами є: проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України [1]. При цьому згідно зі ст. 300 КПК України під час дізнання з метою збирання доказів можуть проводитися такі інші процесуальні дії, як відбирання пояснень для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку; проведення медичного освідування; отримання висновку спеціаліста; зняття показання технічних приладів і технічних засобів у провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучення знарядь і засобів учинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [1].

Висновок. З наведеного помітно, що прокурор, будучи представником сторони обвинувачення, а значить і суб'єктом збирання доказів у кримінальному провадженні, зокрема про кримінальні проступки, уповноважений учиняти дії, визначені ч. 2 ст. 93 КПК України, чи доручати їх проведення дізнавачу, керівнику органу дізнання.

Також прокурор, реалізуючи функцію зі здійснення нагляду за додержанням закону під час дізнання, уповноважений мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування. Крім того, прокурор уповноважений давати вказівки дізнавачу, керівнику органу дізнання стосовно порядку проведення окремих процесуальних дій з метою недопущення істотних порушень прав та свобод людини, а також отримання достатньої, достовірної та належної доказової інформації. Як приклад, під час проведення процесуальних дій, визначених у ч. 3 ст. 214 КПК України, до внесення відомостей про вчинення кримінального проступку до ЄРДР та до початку процесуальної діяльності потрібно ретельно дотримуватися процедури поверхневої перевірки, передбаченої ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» [2]. Дотримання такої процедури є важливою гарантією достовірності отриманих у ході її проведення результатів [3].

Отже, повноваження прокурора зі збирання доказів під час дізнання реалізуються у спосіб його безпосередньої участі в проведенні окремих процесуальних дій, спрямованих на виявлення, фіксацію, вилучення та дослідження доказів або дачі вказівок, розпоряджень дізнавачу, керівнику органу дізнання чи іншим суб'єктам доказування під час дізнання.

Зміст повноважень прокурора зі збирання доказів під час досудового розслідування кримінальних проступків зумовлюється передусім регламентованими кримінальним процесуальним законодавством способами збирання доказів. Прокурор як представник сторони обвинувачення, а значить і суб'єкт збирання доказів у кримінальному провадженні, зокрема про кримінальні проступки, уповноважений учиняти дії, визначені ч. 2 ст. 93 КПК України, чи доручати їх проведення дізнавачу, керівнику органу дізнання. Прокурор, реалізуючи функцію зі здійснення нагляду за додержанням закону під час дізнання, уповноважений мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування, що дозволяє своєчасно виявляти порушення процедури збирання доказів іншими учасниками кримінального провадження. Крім того, прокурор уповноважений давати вказівки дізнавачу, керівнику органу дізнання стосовно порядку проведення окремих процесуальних дій з метою недопущення істотних порушень прав та свобод людини, а також отримання достатньої, достовірної та належної доказової інформації.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
2. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

3. Фомін С. Особливості провадження щодо кримінальних проступків: судова практика Верховного Суду. Сайт: *Верховний Суд*. 6.10.2022 URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1330464/>.

Одержано 16.10.2024

УДК 342.9

Вадим Олександрович ЯСИНСЬКИЙ,

*ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАПОБІГАННЯ НАРКОЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Необхідність відбиття збройної агресії російської федерації, нагальність розслідування воєнних злочинів цілком виправдано відсунули на задній план протидію багатьом видам кримінальних правопорушень, у тому числі тим, що вчиняються у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Сьогодні кваліфіковані слідчі та працівники оперативних підрозділів із зброєю в руках відстоюють територіальну цілісність і незалежність України на лінії бойового зіткнення, документують та розслідують загибель і каліцтво десятків тисяч громадян України, спричинені терористичною діяльністю країни-агресора, несуть чергування на блок-постах та забезпечують евакуацію мирних мешканців з небезпечних регіонів.

Водночас, поряд із зовнішніми загрозами національній безпеці, продовжують існувати і внутрішні. Одною з найнебезпечніших з них є злочинність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів (наркозлочинність). Її основна небезпека полягає у тому, що наркозлочини спричиняють руйнування генофонду нації та поступову деградацію частини українського суспільства. Але до того ж наркозлочинність призводить до неадекватної поведінки споживачів, які під дією наркотичних засобів та психотропних речовин вчиняють злочинні ДТП, вбивства, зґвалтування, хуліганство. Пошук ними коштів на чергову дозу призводить до вчинення корисливих та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень.

Умови введеного в країні військового стану, інфляційні процеси, закриття багатьох підприємств, вимушене масове переміщення та зубожіння населення сприяли розширенню та зміцненню наркобізнесу в Україні – як за рахунок збільшення кількості споживачів наркотичних засобів, які намагаються у такий спосіб піти від реальності, так і за рахунок збувачів, які знайшли у розповсюдженні наркотиків джерело існування. При цьому все більш витонченими і конспіративними стають способи збуту наркотиків, усе частіше їх розповсюджують з використанням сучасних інформаційних технологій, а розрахунки проводять у криптовалютах.

Основний тягар з виявлення та розслідування наркозлочинів, безумовно, лежить на Національній поліції, якій у нових умовах бракує ресурсів та професіоналізму для ефективної протидії кримінальним правопорушенням у цій сфері. До того ж додаються проблеми юридичного та організаційно-тактичного характеру.

Розробка шляхів усунення цих проблем має ґрунтуватися на відповідному теоретичному фундаменті, якого сьогодні бракує. Одною із складових цього фундаменту є розуміння змісту та форм превентивної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції (тобто роботи, спрямованої на запобігання кримінальним правопорушенням). У теорії оперативно-розшукової діяльності цей сегмент роботи оперативних підрозділів називають: «оперативно-розшукова профілактика», «оперативно-розшукова превенція злочинів», «запобігання кримінальним правопорушенням оперативними підрозділами», «превентивна діяльність оперативних підрозділів» тощо. Незалежно від назви, наданої теоретиками, така діяльність має важливе значення для практики протидії наркозлочинності та відповідає проактивній концепції правоохоронної діяльності та моделі діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-oriented policing), що загально визнана світовою спільнотою [1]. Проте в Україні для втілення в життя подібних концепцій і моделей бракує наукового обґрунтування їх застосування у вітчизняних реаліях та належного правового регулювання.

Тому виникає необхідність визначити зміст та надати оцінку правових підстав запобігання наркозлочинності оперативними підрозділами Національної поліції України в умовах воєнного стану, визначити проблеми у цій сфері та запропонувати шляхи їх вирішення. Для виконання цього завдання нами було проаналізовано чинне законодавство, підзаконні нормативно-правові акти та правозастосовну практику. Одержані результати ми порівняли з висновками вчених, які досліджували питання змісту діяльності оперативних підрозділів [2], оперативно-розшукової протидії наркозлочинам [4], їх профілактики [3] та ін.

За результатами проведеного дослідження отриманий наступний висновок.

До змісту запобігання наркозлочинам оперативними підрозділами Національної поліції слід відносити заходи, що перешкоджають формуванню задуму вчинення таких злочинів та (або) не допускають його втілення навіть у формі готування або замаху. Сьогодні ані на рівні закону, ані на рівні підзаконних нормативно-правових актів не існує переліку таких заходів. Відповідно, не визначено і їх зміст.

Проте теоретиками ОРД запропоновано різні підходи до розуміння сутності та системи заходів запобігання наркозлочинам оперативними підрозділами Національної поліції, а практикою оперативних підрозділів вироблено комплекс заходів протидії наркозлочинам, що здійснюється поза правовим полем. Повноважень на проведення ні перших, ні других оперативні підрозділи Національної поліції не мають.

Перелік і зміст заходів оперативних підрозділів із запобігання наркозлочинам потрібно сформулювати на рівні Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». При цьому слід ґрунтуватися на комплексному аналізі зарубіжного досвіду застосування проактивної концепції правоохоронної діяльності та практики діяльності оперативних підрозділів Національної поліції, що і становить перспективи подальших досліджень.

Список бібліографічних посилань

1. Федчак І. А. Практичні аспекти вирішення проблем злочинності під час реалізації моделі діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-oriented policing). *Juris Europensis Scientia*. 2023. №3. С.82–85.

2. Грібов М. Л., Черняк А. М. Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 37–51.

3. Кузик В. В. Профілактика кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів підрозділами кримінальної поліції. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 317–323.

4. Шеліховська І. Ю. Оперативно-розшукова протидія наркозлочинам як предмет прокурорського нагляду. *Європейські перспективи*. 2024. №2 С. 122–132.

Одержано 21.10.2024

СЕКЦІЯ 2

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 658.586(477)

Анна Сергіївна АМЕЛІНА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального судочинства та аналітичної діяльності

Державного податкового університету

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА»

Економічна безпека – це дуже складне поняття, що охоплює різні сфери національної економіки, а її забезпечення потребує системного підходу. Зміни, що відбуваються в національній економіці в останні роки обумовили те що питання економічної безпеки стало одним із найбільш актуальних, що досліджуються сучасними науковцями економістами. Економічна безпека як наукова категорія має велике значення, тому що саме економічна безпека впливає на вибір стратегії розвитку, забезпечує стійке економічне зростання, протидію загрозам та їх нейтралізацію.

Але в науковому співтоваристві на жаль відсутня єдина узгоджена думка відносно сутності цієї категорії. Тому дослідження її сучасного теоретичного розуміння все ще залишається актуальним [1, с.147].

Слово “безпека” має давнє походження і в перекладі з грецької означає “володіти ситуацією”. Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує слово “безпека” як “стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує” [1, с. 70]. Разом з тим сьогодні термін “безпека” сприймається значно ширше і розуміється як умова життєдіяльності; відсутність небезпек і загроз; заходи та дії захисту від загроз; властивість системи зберігати свою стійкість і цілісність; захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз функціонуванню [2, с. 14].

Поняття “економічна безпека” зародилося в розвинених індустріальних країнах Заходу, які через розпад колоніальної системи зіткнулися з гострою проблемою обмеженості ресурсів і порушення зв'язків з їх постачальниками. Тогочасне розуміння економічної безпеки полягало в забезпеченні стійкого економічного розвитку суспільства з метою виробництва необхідних благ та послуг для задоволення індивідуальних та суспільних потреб.

Розвиток глобалізаційних та інтеграційних процесів наприкінці ХХ ст. об'єктивно призвів до формування концепції міжнародної економічної безпеки. Так, у 1985 р. на 40-й сесії Генеральної асамблеї ООН була прийнята резолюція “Міжнародної економічної безпеки”, якою задекларована необхідність сприяння міжнародній економічній безпеці з метою соціально-економічного розвитку і прогресу кожної країни [3, с.13].

Взаємозв'язок економічної безпеки та соціально-політичної та національно-етнічної стійкості доводить І. Мішина, що трактує її зі сторони економічних

відносин, горизонтальних і вертикальних, між різними суб'єктам з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [3, с. 3].

Більш ширше та повніше поняття є економічної безпеки подає Г. Пастернак-Таранушенко, який зазначає, що «економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [4, с. 29].

М. Єрмошенко зазначає, що економічна безпека характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [5, с. 29].

Отже, економічна безпека підприємства є багатограним і комплексним поняттям, що відображає узгодження й гармонізацію інтересів господарюючого суб'єкта із об'єктивними ринковими умовами господарювання задля ефективного використання виробничого потенціалу уникнення різного роду загроз та забезпечення економічного розвитку підприємства.

Отже, економічна безпека підприємства є багатограним і комплексним поняттям, що відображає узгодження й гармонізацію інтересів господарюючого суб'єкта із об'єктивними ринковими умовами господарювання задля ефективного використання виробничого потенціалу, уникнення різного забезпечення належного рівня фінансової безпеки є гарантією незалежності держави, умовою стабільності й ефективної життєдіяльності суспільства, досягнення успіху у зовнішньоекономічній діяльності. Прийнятне забезпечення фінансової безпеки на усіх рівнях фінансових відносин (мікро-, мезо-, макро-, мегаекономічний рівні) дозволить досягнути окреслених національних фінансових інтересів, відповідного соціально-економічного зростання, сталого розвитку та загального добробуту нації.

Список бібліографічних посилань

1. Баранова В.В. Сутність економічної безпеки національного господарства та її характеристики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 21. Частина 2. 2018. С. 147-152.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
3. Мойсеєнко І.П., Марченко О.М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібник. Львів. 2011. 380 с.
4. Мішина І. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис.... канд. економ. наук: 08.00.01. Донецьк. 2007. 235 с.
5. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. К.: Інститут державного управління і самоврядування при КМ України. 1994 С. 112.
6. Єрмошенко М. «Фінансова безпека» та «фінансово-економічна безпека»: сутність та особливості вживання понять. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3960>

Одержано 23.10.2024

УДК 330.341(477)

Олександр Маркович БАНДУРКА,

доктор юридичних наук, професор,

академік Національної академії правових наук України,

заслужений юрист України,

перший віцепрезидент Національної академії правових наук України

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Відновлення економіки України у повоєнний період потребує інноваційних підходів, які враховують сучасні виклики, глобальні тенденції та національні особливості. Ключовим пріоритетом є забезпечення сталого економічного зростання через ефективну інтеграцію сучасних технологій, міжнародної підтримки та розвитку людського капіталу.

Важливим аспектом є залучення іноземних інвестицій через створення сприятливого бізнес-клімату, реформу судової системи та гарантії захисту прав інвесторів. Особливу увагу слід приділити відновленню промислового потенціалу, зокрема на основі «зелених» технологій. Упровадження енергоефективних рішень у виробництві та енергетиці може не лише знизити залежність від імпортованих енергоресурсів, але й сприяти екологічній модернізації економіки.

Іншим перспективним напрямом є розвиток військово-промислового комплексу, що забезпечить технологічне переозброєння армії та створення нових робочих місць. Крім того, орієнтація на виробництво продукції подвійного призначення дозволить інтегрувати оборонну галузь у цивільний сектор, стимулюючи інновації та розширення експортного потенціалу.

Підтримка малого та середнього бізнесу відіграватиме центральну роль у створенні нових робочих місць. Запровадження пільгового оподаткування, доступ до дешевих кредитів та програми мікрофінансування сприятимуть швидшій адаптації бізнесу до нових умов [1, с. 28].

Освіта та розвиток людського капіталу мають стати ключовими пріоритетами. Інвестиції у професійну підготовку, перепідготовку кадрів та підвищення кваліфікації сприятимуть формуванню конкурентоспроможної робочої сили. Розширення міжнародної співпраці у сфері науки та інновацій допоможе залучити передові знання та технології.

Інноваційні підходи до відновлення економіки України потребують комплексного підходу, що базується на модернізації технологій, підтримці підприємництва, міжнародній співпраці та розвитку людського потенціалу [2, с. 15]. Війна принесла виклики, але водночас відкрила можливості для трансформації економіки, спрямованої на сталий розвиток.

Відновлення економіки України у повоєнний період має ґрунтуватися на сучасних тенденціях, які дозволяють не лише відбудувати зруйновану інфраструктуру, але й створити нову модель економіки, здатну забезпечити довготривалий розвиток.

Суттєву роль у відновленні відіграватиме державна політика, орієнтована на впровадження економічних реформ. Необхідно забезпечити прозорість

державного управління, що включає діджиталізацію фінансових потоків, податкової системи та публічних закупівель. Використання блокчейн-технологій для управління державною власністю може стати важливим кроком у боротьбі з корупцією. Крім того, цифровізація дозволить налагодити швидку комунікацію між громадянами, бізнесом та урядом.

Особливу увагу необхідно приділити розвитку освіти та науки. Розробка довгострокової програми підготовки кадрів для інноваційної економіки, співпраця з провідними міжнародними університетами та створення центрів досліджень і розробок нададуть можливість інтегрувати українських фахівців у глобальні процеси. Інвестиції у STEM-освіту (наука, технології, інженерія, математика) мають стати основою для формування нового покоління висококваліфікованих спеціалістів.

Список бібліографічних посилань

1. Гнатенко А. В. Економічна відбудова у повоєнний період: міжнародний досвід і уроки для України. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2022. № 3. С. 28–35.

2. Ткаченко В. О. Вплив воєнних конфліктів на економічний розвиток: перспективи відновлення. *Глобальні виклики сучасності*. 2022 № 5. С. 12–19.

Одержано 29.10.2024

УДК 330.3.336(477)

Вадим Вікторович БЕЗУСИЙ,

доктор юридичних наук,

професор кафедри правового забезпечення

підприємницької діяльності та фінансової безпеки

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Юрій Олександрович БЄЛОШЕНКО,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Українські підприємства третій рік існують в надзвичайних умовах воєнного стану, що потребує сучасних підходів до організації та оцінки їх діяльності. За даним міжнародних експертів: «...мали і середні підприємства, які є «серцем» української економіки створюють динаміку виробництва, нові робочі місця та є драйвером для запровадження сучасних технологій» [1]. Слід враховувати складності організації виробництва в умовах бойових дій, передислокації у відносно безпечні регіони, ускладнену логістику, втрату фахівців, нестачу ресурсів, тощо. МВФ оцінює втрати України через вторгнення російських фашистів на рівні 35% ВВП [2]. Однак необхідність виробництва продуктів, сплати податків, живлення товарообміну - є необхідними складовими оборони країни та перемоги. Постає питання про актуальні заходи відновлення діяльності українських підприємств.

Кожне підприємство розробляє свої планові та прогностичні показники, норми, нормативи, тарифи та ліміти, систему їх оцінки та регулювання фінансової діяльності. Ця інформація становить комерційну таємницю, а іноді й «ноу-хау». Відповідно до чинного законодавства українські підприємства мають право тримати цю інформацію в секреті. Оцінка діяльності підприємства уніфіковано та стандартизована. Фінансовий аналіз - її спосіб оцінювання і прогнозування діяльності підприємства. Неможливо переоцінити значення повної та достовірної інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства щодо вирішення поточних та перспективних фінансово-господарських проблем. Для прийняття правильних фінансових управлінських рішень на рівні підприємства треба використовувати дані, які відповідають певним правилам, вимогам і нормам, є зрозумілими та прийнятними для користувачів. Зокрема, щоб порівняти фінансові результати, досягнуті у попередньому та поточному звітних періодах, необхідно використовувати лише порівнянні відповідні показники, тобто такі, які визначені за єдиної методологією з використанням однакових баз розрахунку, критеріїв та правил. З цією метою підприємство повинно розробити свою фінансову облікову політику, яка підпорядковується потребам внутрішнього менеджменту. Але, як правило, для прийняття ефективних управлінських рішень менеджери не обмежуються суто внутрішньою фінансовою інформацією, а порівнюють її з відповідними показниками подібних підприємств, підприємств-конкурентів чи партнерів по бізнесу. Проте надані правила у умовах воєнного стану в Україні іноді унеможливають застосування традиційних форм. Особливі умови організації підприємницької діяльності вимагають не традиційних форм і засобів ведення.

Державна підтримка виробників є одним із шляхів сучасної організації підприємства. Серед заходів підтримки українського бізнесу потрібно надавати переваги наступним:

- спрощена система оподаткування для малих та середніх підприємств, введення пільгових «податкових канікул» для підприємств, які релоковані, або переміщені, або потребують підтримки через випуск важливої оборонної продукції;
- спрощення митних процедур, логістична підтримка, поживлення експорту та імпорту;
- розвиток ринку страхових послуг за рахунок, як сучасних видів страхування, так і державних соціальних програм;
- створення інвестиційно привабливих локацій та фінансування бізнесу через гранти, субсидії;
- створення привабливого кредитного ринку для ведення сучасних видів підприємництва. Для покращення умов кредитування у Державний бюджет 2024 року було закладено програму «Доступні кредити 5-7-9%», на яку спрямовано 18 млрд. гривень [2] тощо.

Визначені напрями державної підтримки передбачають і інші підходи до оцінки фінансового стану підприємства, який завбачає не тільки використання таких стандартних нормативів, як прибутковість, рентабельність, ліквідність, ринкова вартість, а і потребу правильно тлумачити їх значення. Фінансова стійкість, як показник оцінки стану діяльності підприємства, має переважне значення. Для забезпечення обороноздатності та виходу на європейський ринок українським підприємствам потрібна прозора система власності та ведення бізнесу і

така фінансова звітність, що відповідає європейським принципам, серед яких показники покращення добробуту та захисту людини, стан екосистеми, законне адміністрування керівництва. Для європейських компаній притаманні стандарти ESG (аббревіатура від environmental, social, governance (навколишнє середовище, суспільство, управління).

Висновки. Діяльність українських підприємств в умовах режиму воєнного стану потребує оновлення зовнішніх факторів впливу та внутрішніх стандартів оцінки діяльності. До зовнішніх факторів впливу на ефективну діяльність підприємства слід віднести заходи державної підтримки, зокрема оподаткування, інвестування, кредити, страхування, митні правила тощо. До внутрішніх умов діяльності підприємства - дотримання ESG-принципів, забезпечення фінансової стійкості підприємства, аналіз показників фінансової звітності з позицій забезпечення обороноздатності країни та її вкладу в перемогу.

Список бібліографічних посилань

1. Український бізнес в умовах війни: де знайти ресурси для розвитку. Економічна правда: сайт. 12.09.2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/09/12/719207/>

2. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. Економічна правда: сайт. 23.03.2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>

Одержано 26.10.2024

УДК 336.717

Вадим Миколайович БОЛГАРЕНКО,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

Михайло Михайлович ФРОЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ

БОРОТЬБА З ВІДМИВАННЯМ ГРОШЕЙ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Боротьба з відмиванням грошей (Anti-money laundering) є критично важливою для забезпечення фінансової стабільності та безпеки будь-якої країни. Під час війни ця проблема набуває ще більшої актуальності, оскільки злочинні угруповання та терористичні організації можуть використовувати нестабільність для фінансування своїх операцій через нелегальні канали. Відмивання грошей підриває економічну стабільність, сприяє корупції та фінансуванню тероризму, що може мати катастрофічні наслідки для країни, яка вже перебуває у стані конфлікту. результати досліджень британської аудиторсько-консалтингової групи Ernst&Young свідчать, що Україна очолює список найбільш корумпованих країн Європи [1].

Згідно з даними міжнародної компанії Pricewaterhouse Coopers, яка провела Всесвітній огляд економічних злочинів (The Global Economic Crime Survey 2018), найбільш руйнівними формами економічних злочинів є хабарництво та корупція. Ці злочини мають серйозний негативний вплив на окремі організації та бізнес у цілому: 73% українських організацій зазнали таких економічних злочинів у період з 2016 по 2018 роки. До інших топ-5 економічних злочинів в українських організаціях належать: незаконне привласнення майна (46%), шахрайство із закупівлями (33%), шахрайство з персоналом (33%) та кіберзлочинність (31%) [2].

У міжнародних економічних відносинах сформувався механізм забезпечення економічного правопорядку, який включає взаємодію різних джерел впливу на макро- та мікроекономічних агентів для боротьби з відмиванням грошей. Цей механізм об'єднує різноманітні інструменти та інститути, правові та організаційні засоби для досягнення цілей протидії відмиванню грошей та геоекономічних цілей окремих агентів глобального ринку. Особливу роль у цьому процесі відіграє FATF, створена в Парижі у 1989 році. FATF (Financial Action Task Force) – це міжнародна організація, що бореться зі злочинними доходами під егідою ОЕСР. Відповідно до свого мандату, FATF розробляє стандарти та сприяє ефективній реалізації правових, регуляторних та оперативних заходів для боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму, розповсюдженням зброї масового знищення та інших загроз цілісності фінансової системи. Спільно з іншими міжнародними партнерами FATF також працює над виявленням національних вразливостей для захисту міжнародної фінансової системи від незаконного використання. [3]. Проте існує багато напрямів, у яких цю співпрацю потрібно посилювати для підвищення ефективності. Одним із ключових аспектів діяльності Держфінмоніторингу є налагодження співпраці з міжнародними установами та іноземними партнерами, які відповідають за організацію ефективних заходів у цій сфері. У 2017 році Держфінмоніторинг активно співпрацював із такими організаціями, як FATF, MONEYVAL, Егмонтська група, Рада Європи, UNODC, Світовий банк, МВФ, ОБСЄ, EUACI, ГУАМ та іншими [5].

Важливим етапом у протидії відмиванню грошей стало затвердження Плану заходів на 2017–2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації злочинних доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення на період до 2020 року. Цей План був розроблений Державною службою фінансового моніторингу України за результатами першої Національної оцінки ризиків у 2016 році. План спрямований на досягнення стабільного та ефективного функціонування національної системи фінансового моніторингу та розвиток міжнародного співробітництва. Оцінки ризиків відмивання грошей у різних країнах світу, нещодавні скандали, такі як випадок з Danske Bank, а також випадки відмивання грошей у банках Нідерландів, Німеччини, Латвії та інших держав ЄС, підкреслюють необхідність активнішої боротьби з відмиванням грошей з боку міжнародних регуляторів. Особливої уваги потребують країни, що розвиваються, які мають високий потенційний ризик відмивання грошей [6].

Висновки з цього дослідження дозволяють виділити низку рекомендацій для органів державної влади щодо протидії відмиванню грошей на основі міжнародного співробітництва. Необхідно вдосконалити державні реєстри верифікованої

інформації про фактичне право власності всіх юридичних осіб, щоб усі банки знали справжнього власника будь-якого рахунку. Органи державної влади повинні приймати та повністю впроваджувати всі рекомендації FATF. Багатонаціональним компаніям доцільно публічно розкривати свої доходи, прибутки, збитки, продажі, сплачені податки, дочірні компанії та рівень персоналу в кожній країні. Митні агентства повинні належно розглядати торговельні операції, а фінансові установи повинні мати належний контроль та процедури, застосовуючи жорстку перевірку клієнтів та забезпечуючи високий ступінь прозорості операцій.

Список бібліографічних посилань

1. Рейтинг корупції E&Y: Україна на першому місці серед 41 країни / ЛІГА.БізнесІнформ. URL: http://news.liga.net/ua/news/politics/14730211-reyting_korupts_e_y_ukra_na_na_pershomu_m_sts_sered_41_kra_ni.htm.
2. Global Economic Crime and Fraud Survey 2018: Ukrainian findings Pulling fraud out of the shadows. URL: <https://www.pwc.com/ua/en/survey/2018/pwc-gecs-2018-eng.pdf>.
3. Your responsibilities under money laundering supervision.GOV UK. URL: <https://www.gov.uk/guidance/money-laundering-regulations-your-responsibilities>
4. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. Рекомендації FATF. URL: www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/22.03.2012/1.pdf.
5. Звіт державної служби фінансового моніторингу України 2017 [Звіт Служби фінансового моніторингу України за 2017]. URL: http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20180322/zvit_2017_ukr.pdf
6. Венгерська Н., Удодова Я., Куценко В. Особливості боротьби з відмиванням грошей: міжнародний та національний рівні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. № 19. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-7>

Одержано 02.10.2024

УДК 346.9

Павло Святославович БОРЦЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри економіко-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Ефективний процес реорганізації суб'єкта господарювання потребує вирішення багатьох питань, головними з яких є розпорядження його активами. Вирішення майнових аспектів реорганізації суб'єкта господарювання потребує максимального та об'єктивного врахування законних інтересів учасників суб'єкта господарювання.

З прийняттям в 2023 році нового Закону України «Про акціонерні товариства» вдосконалено підходи до організації проведення поділу акціонерного товариства.

Важливе значення появи новел в правовому регулюванні реорганізації акціонерного товариства заслуговує врахування законодавцями стандартів Європейського Союзу в цій сфері. Зокрема, в чинному Законі України «Про акціонерні товариства» знайшли відображення умови та процедури поділу акціонерних товариств, що передбачені в Директиві Європейського Парламенту і Ради ЄС 2017/1132/ЄС від 14 червня 2017 року щодо деяких аспектів корпоративного права.

Директиву 2017/1132/ЄС від 14 червня 2017 року фактично варто сприймати як стандарт для країн Європейського Союзу в частині регулювання відносин, що виникають в акціонерних товариствах в процесі їх реорганізації, зокрема поділу. Так, відповідно до положень вказаної Директиви поділ шляхом заснування нових компаній означає операцію, у результаті якої компанія після свого припинення без процедури ліквідації передає більш ніж одній новоствореній компанії всі свої активи та зобов'язання в обмін на розподіл акціонерам поділюваної компанії акцій компаній-одержувачів, та, можливо, грошову виплату в розмірі не більше 10% номінальної вартості розподілених акцій або, якщо вони не мають номінальної вартості, їхньої облікової номінальної вартості.

В Директиві 2017/1132/ЄС від 14 червня 2017 року чітко передбачені вимоги, яким має відповідати проєкт умов поділу, який мають затвердити уповноважені органи управління акціонерним товариством. Зокрема, такий проєкт має містити обов'язково вид, назва та зареєстрований офіс кожної з компаній, що беруть участь у поділі; пропорція обміну акцій та сума будь-якої грошової виплати; умови стосовно розподілу акцій компаній-одержувачів; дата, з якої володіння такими акціями дає право власникам на участь у прибутках, та будь-які особливі умови, що впливають на це право; дата, з якої операції поділюваної компанії повинні розглядатися для цілей бухгалтерського обліку як операції однієї з компаній-одержувачів; права, надані компаніями-одержувачами власникам акцій, що передбачають спеціальні права, та власникам відмінних від акцій цінних паперів, або запропоновані щодо них заходи; будь-яка особлива перевага, надана експертам, та членам адміністративних, керівних, наглядових чи контрольних органів компаній, що беруть участь у поділі; точний опис та розподіл активів та пасивів, що підлягають передачі кожній із компаній-одержувачів; розподіл акціонерам поділюваної компанії акцій компаній-одержувачів та критерій, що на ньому ґрунтується такий розподіл.

Також відповідно до положень Директиви 2017/1132/ЄС від 14 червня 2017 року обов'язковим є опублікування умов поділу акціонерного товариства з метою забезпечення обізнаності осіб з можливими умовами поділу. Більше того в процесі поділу також необхідним є залучення експертів для складання звіту щодо поділу для акціонерів. Таким чином, передбачена Директивою 2017/1132/ЄС від 14 червня 2017 року процедура поділу акціонерного товариства на практиці сприяє захисту прав акціонерів. [1]

Варто зауважити, що в попередньому Законі України «Про акціонерні товариства» відсутнім було докладне визначення процедури поділу акціонерного товариства та, відповідно, можливих аспектів дотримання прав акціонерів в цьому зв'язку [2].

Натомість, в новому Законі України «про акціонерні товариства» враховані положення вище згаданої Директиви ЄС. Так, статтями 125, 126 та 129 нового

Закону України «Про акціонерні товариства» порівняно з редакцією Закону України «Про акціонерні товариства», що втратила чинність, докладно визначено процедуру поділу акціонерного товариства, в тому числі питання затвердження та оприлюднення умов поділу акціонерного товариства. Положеннями статті 130 чинного Закону України «Про акціонерні товариства» визначено необхідність експертної оцінки проєкту поділу акціонерного товариства незалежними експертами [3].

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що реорганізація господарського товариства шляхом поділу вимагає вирішення низки складних майнових питань. На прикладі акціонерних товариств можливим є аналіз процедур поділу, яких необхідно дотримуватися. Набуття чинності нового Закону України «Про акціонерні товариства» сприяло конкретизації умов та порядку поділу акціонерного товариства. Аналіз положень нового Закону України «Про акціонерні товариства» дозволяє зробити висновок про позитивний вплив запозичень законодавцями норм права Європейського Союзу у вирішенні питань поділу акціонерного товариства, що, в цілому, наближає Україну до стандартів Європейського Союзу з питань регулювання корпоративних відносин та більшого захисту прав акціонерів.

Список бібліографічних посилань

1. Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law/ [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017L1132&qid=1712648525878>.

2. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008р. № 514-VI. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.

3. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022р. №2465-IX. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2465-20>.

Одержано 31.10.2024

УДК 336.14

Віктор Михайлович ВАСИЛЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Раціональне, економне, цільове й ефективне використання фінансових ресурсів є основою для сталого розвитку суспільства. Особливе значення серед цих ресурсів мають бюджетні кошти, фінанси державних підприємств і ресурси державних цільових фондів.

Забезпечення належного формування та раціонального використання бюджетних коштів є однією з ключових проблем сучасного економічного розвитку України; воно сприятиме зміцненню економічної стабільності та підвищенню добробуту громадян. Одним із важливих кроків у вирішенні цієї проблеми є вдосконалення системи державного фінансового контролю у бюджетному процесі.

Проте нинішня система має низьку ефективність, що призводить до збільшення випадків бюджетних порушень [1].

Сучасний механізм і система державного фінансового контролю мають низьку надійність, серед яких: недотримання наукових принципів організації, дисбаланс у структурі контролю, недостатня координація дій, низька ефективність, а також відсутність узгодженої нормативно-правової бази та єдиної інформаційної інфраструктури [2, с. 22–24]. Ці проблеми знижують ефективність фінансового контролю, метою якого є запобігання і виявлення бюджетних порушень, а також підвищення ефективності роботи державного сектору.

Контроль у загальному розумінні – це процес, що забезпечує відповідність дій об'єкта управління ухваленим управлінським рішенням, орієнтований на досягнення визначених цілей. Фінансовий контроль є комплексною діяльністю фінансово-правового характеру, що здійснюється органами контролю або уповноваженими особами на основі чинного законодавства. Він включає перевірку господарських і фінансових операцій стосовно їхньої достовірності, законності, доцільності та ефективності [2, с. 27–28]. Ефективність фінансового контролю багато в чому залежить від надійності системи державного контролю за дотриманням норм бюджетного законодавства та раціональним використанням бюджетних коштів.

Роль формування ефективного державного фінансового контролю зростає в умовах реформування та модернізації бюджетної системи України. Бюджетний процес охоплює складання, розгляд, затвердження, виконання бюджетів, звітування та контроль за дотриманням бюджетного законодавства [3]. Однак сьогодні стан системи державного фінансового контролю в бюджетному процесі залишається незадовільним: часто спостерігаються випадки нецільового використання коштів, їх неповернення, неефективного управління та відчуження державної власності.

Аналіз практики бюджетного процесу в Україні за останні роки свідчить про наявність проблем, зокрема недовиконання дохідної частини, неефективне і нецільове використання бюджетних коштів, запізнення з ухваленням бюджетів, недостатня обґрунтованість показників, а також дефіцитність [1]. Подолання цих проблем вимагає впровадження належних заходів для вдосконалення контролю в бюджетному процесі.

Для вирішення існуючих проблем доцільно впровадити зміни в таких напрямках: покращення кадрового забезпечення системи фінансового контролю; оптимізація організаційної структури державного фінансового контролю; чітке визначення і розмежування функцій органів фінансового контролю; стандартизація форм і методів контрольної діяльності; вдосконалення матеріально-технічного, наукового та інформаційно-аналітичного забезпечення системи фінансового контролю [2, с. 26–27].

Основні пріоритети для підвищення ефективності фінансового контролю у бюджетному процесі включають [4]:

- 1) впровадження міжнародного досвіду в організацію та методологію фінансового контролю з урахуванням особливостей фінансової системи України, що сприятиме створенню дієвої системи контролю;
- 2) розробку нормативно-правової бази для забезпечення фінансового контролю на всіх етапах формування та використання бюджетних ресурсів;

3) створення механізмів для регулярного публікування надійної інформації про напрями використання бюджетних коштів, виявлені правопорушення та заходи для їх усунення;

4) гармонізацію положень нормативно-правових актів у сфері державного фінансового контролю з іншими сферами фінансової системи;

5) розподіл функцій та контрольних повноважень на всіх рівнях для уникнення дублювання, що сприятиме оптимізації структури органів фінансового контролю і підвищенню результативності їхньої діяльності;

6) формування системи підготовки кваліфікованих спеціалістів для виконання завдань фінансового контролю.

Ефективне функціонування державного фінансового контролю можливе за умов підвищення доходів бюджету, зменшення втрат бюджетних коштів, скорочення витрат на контрольні заходи та зниження витрат на утримання органів фінансового контролю [4].

Дієвий державний фінансовий контроль у бюджетному процесі дозволить виявляти факти незаконного та неефективного використання бюджетних ресурсів, а також сприятиме розробці рекомендацій для усунення їх причин. Впровадження запропонованих заходів забезпечить функціонування фінансового контролю як єдиної цілісної системи та підвищить якість організації бюджетного процесу і управління державними фінансовими ресурсами.

Список бібліографічних посилань

1. Гончарук С. М., Долбнєва Д. В., Приймак С. В., Романів Є. М. Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 298 с.

2. Метелиця В. М. Проблемні питання модернізації обліку в державному секторі України. Облік і фінанси АПК. 2009. № 4. С. 18–29.

3. Михайлов М. Г., Телегунь М. І., Славкова О. П. Бухгалтерський облік у бюджетних установах : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2019. 384 с.

4. Погріщук Б. В., Сисоєва І. М., Балазюк О. Ю. Облік і звітність у державному секторі економіки : навч. посіб. Тернопіль. 2023. 390 с.

Одержано 25.10.2024

УДК 332.14.021.8.007.94

Вікторія Олександрівна ВЕЛІЄВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНДУСТРІЯ 4.0 ТА ЇЇ НАУКОВІ РОЗРОБКИ

Четверта промислова революція, відома як Індустрія 4.0, базується на застосуванні передових наукових розробок, що змінюють підходи до виробництва та управління бізнесом.

Ці наукові досягнення впливають на всі аспекти промисловості, включно з виробничими процесами, управлінням ресурсами, логістикою та обслуговуванням, сприяючи підвищенню ефективності та конкурентоспроможності підприємств.

Науковці виділяють дев'ять розробок (впроваджень) НТП, що формують та є основою Індустрії 4.0:

1. **Big Data and Analytics.** Великі масиви інформації, що надходять з різних джерел потребують швидкого опрацювання і прийняття управлінських рішень. Наразі, Big Data and Analytics забезпечує: зберігання, управління, зачистку, пошук, аналіз, візуалізацію, інтеграцію та групування великих об'ємів даних. Big Data and Analytics дозволяє проаналізувати увесь масив інформації у повному обсязі за короткий термін (по запиту, за хвилини).

2. **Autonomous Robots** — це роботи, що спроможні самостійно, без втручання людини виконувати завдання. Їх використовують для виконання складних та небезпечних для людини робіт. Вважається, що autonomous robots – є основою кіберфізичних систем та важливим компонентом Індустрії 4.0.

3. **Simulation (моделювання)** характерним є на етапі створення (проекування) бізнес-процесу. Метою Індустрії 4.0 є впровадження моделювання у процес виробництва. Тобто, виробництво, що працює у реальному світі (фізичному) матиме до найменших деталей розроблену віртуальну модель. Реальна та віртуальна модель повністю відповідатимуть одна одній та будуть тісно пов'язані між собою. Наприклад, зміни у фізичне (реальне) виробництво спочатку будуть внесені та опрацьовані на віртуальній моделі, а потім внесені до реального процесу виробництва. Це сприятиме економії коштів та часу, усунення прорахунків, недоліків у виробництві. Оскільки, похибки у віртуальній моделі мають менш глобальні наслідки, ніж у реальному виробництві.

4. **Horizontal and Vertical System Integration** – горизонтальна та вертикальна системи інтеграції передбачають конкурентну боротьбу серед підприємств, компаній. Горизонтальна інтеграція – придбання однією компанією іншої, повністю суміжної. Вертикальна інтеграція – придбання певною компанією усієї ланки виробництва, навіть галузі. Індустрія 4.0, в рамках горизонтальної та вертикальної інтеграції, об'єднує різні підприємства в єдину інформаційну систему, єдиний інформаційний простір. Всі об'єкти будуть підключені до Промислового інтернету речей та отримуватимуть повну інформацію незалежно від інформаційного рівня.

5. **The Industrial Internet of Things** . Промисловий інтернет речей – це ключова технологія Індустрії 4.0. Це єдина мережа промислових (виробничих) об'єктів із вбудованими датчиками та програмним забезпеченням для збору, аналізу та обміну даними з можливим віддаленим керуванням.

6. **Cybersecurity.** Кібербезпека – система заходів по захисту місць зберігання, обробки та передачі даних. Постійна перевірка інформаційних електронних потоків, захист від шкідливих кібератак – це набір заходів, що проводиться наразі кожною компанією. В Індустрії 4.0 об'єкти у Промисловому інтернеті речей, єдиній інформаційній системі, будуть мати підвищений рівень захисту, високий рівень організаційний заходів кібербезпеки.

7. **The Cloud.** Хмари (хмарні технології) – це захищена система зберігання та інтеграції великого обсягу інформації, яка має бути доступна користувачем з

будь-якої точки світу. В Індустрії 4.0 хмарні технології активно використовуються, постійно удосконалюється захист інформації, швидкість та простота її обробки.

8. Additive Manufacturing. Основа додаткового (адитивного) виробництва – 3D друк, який дозволяє створити прототип майбутньої готової продукції чи макети деталей. Адитивне виробництво створює невеликі партії товарів, дозволяє знизити матеріальні витрати та витрати на доставку товару.

9. Augmented Reality. В Індустрії 4.0 передбачається швидкість усунення помилок та прийняття управлінських рішень. Застосування елементів віртуальної реальності значно скорочує витрати робочого часу на розробку продукції та усунення помилок. Оскільки, у працівника миттєво з'являється детальна інформація про товар, елементи виробництва або причину збою у виробництві.

Хмарні технології призначені для збереження даних онлайн у хмарі, до якої мають доступ і внутрішні і зовнішні користувачі. Завдяки хмарним технологіям бізнес-процеси можуть проводитися безперервно, потрібно лише стабільне підключення до мережі Інтернет. Водночас, при нестабільному підключенні, чи проблемами з мережею, Інтернет може стати і вагомим недоліком.

Діджиталізації облікових та аналітичних процесів це складний та дорогий за вартістю процес, який має ряд переваг. Основна з яких – звільнення від постійного паперового документообігу та можливість працювати безперервно з будь-якого місця. Діджиталізація призведе до зростання цінності та ефективності інформації для процесів управління підприємством.

Події останніх років (пандемія, військові дії) підкреслили важливість цифровізації та розвитку Індустрії 4.0. Компанії, що акцентують увагу на цифровізації, швидко вирішують питання свого існування – налагоджена віддалена робота з будь-якого куточку світу, 3D друк зменшує вартість продукції, застосування елементів штучного інтелекту.

Список бібліографічних посилань

1. Motivation Mechanism for Stimulating the Labor Potential / Iryna Koshkaldia Oleksandr Kniaz, Viktoriya Velieva, Alona Ryasnyanska. // *Research in World Economy*. Vol. 11, No. 4; Special Issue, 2020. P. 53-61.

2. Potential demand on the market of organic products / Shyian Dmytro, Herasymenko Yuliia, Velieva Viktoriya, Ulianchenko Nataliia, Kotelnikova Iuliia // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal* December 20/2021. pp.100-114.

3. Digitalization of Biocluster Management on Basis of Balanced Scorecard [Electronic resource] / N. B. Kashchena, I. Nesterenko, H. Chmil, N. Kovalevska, V. Velieva, O. Lytsenko // *Journal of Information Technology Management*. - 2023. - Vol. 15, Issue 4. - P. 80-96.

Одержано 01.11.2024

УДК 332.18.017.8.001.62

Юлія Сергіївна ГЕРАСИМЕНКО,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри педагогіки, психології та менеджменту

Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ПРАВОВІ ТА АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

У зв'язку з суттєвим впливом кризи та зростанням динаміки змін умов виробничої діяльності ефективна організація та правове забезпечення обліку заробітної плати стають особливо важливими, враховуючи її соціальну значущість і роль у стабільному розвитку підприємства чи установи. Чітка реалізація організаційно-правових аспектів обліку заробітної плати також необхідна, оскільки вона є основою для оподаткування, що привертає особливу увагу податкових органів до цього напрямку обліку.

Важливість організаційно-правових і обліково-аналітичних аспектів обліку заробітної плати підтверджується актуальністю та глибиною питань, які досліджуються науковцями. Так, Подолянчук [1] зауважив, що складність обліку заробітної плати виникає через суттєві відмінності в поглядах науковців і правників на її природу. Автор [1] також дослідив поняття «заробітна плата» та зазначив відсутність його чіткого визначення в нормативно-правових актах. Крім того, автор [1] провів аналіз особливостей ведення бухгалтерського обліку в умовах воєнного стану, що розглянуто в цій статті.

Гуренко [2] зазначає, що в умовах воєнного часу виникла потреба розширити поняття заробітної плати як грошової винагороди працівнику за виконану роботу або надані послуги. Згідно з положеннями Закону України № 108/95-ВР «Про оплату праці», передбачена можливість часткової виплати заробітної плати в натуральній формі (до 30% від загальної суми). Гуренко [2] вважає, що це рішення допоможе уникнути зростання грошової маси в економіці. Ці аспекти детально розглядаються в даній статті.

Для регулювання обліку заробітної плати застосовуються законодавчі та нормативні акти. При цьому організаційно-правові аспекти розрахунку заробітної плати повинні ґрунтуватися не лише на загальній нормативно-правовій базі, але й на положеннях місцевого законодавства, які дозволяють адаптувати чинні правові норми відповідно до особливих умов діяльності окремих підприємств. Такі норми уточнюють організаційні питання розрахунку заробітної плати, які визначені в загальнодержавному законодавстві та галузевих стандартах. Законодавчі акти закладають загальні засади формування заробітної плати.

Правове підґрунтя для застосування норм локального законодавства в регулюванні обліку заробітної плати міститься в пункті 2 статті 8 розділу III Закону України № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Згідно з цією нормою, організація бухгалтерського обліку на підприємстві покладається на його власника або уповноважене керівництво, які несуть повну відповідальність за його ведення.

Значущість локального правового регулювання особливо зростає, оскільки воно надає управлінню підприємством ефективні інструменти для впливу на рівень продуктивності праці через регулювання обліку заробітної плати. Як зазначає Бурнягіна [3], відсутність чіткого визначення терміну «локальне правове регулювання» в українському законодавстві обмежує можливості використання внутрішніх нормативних документів підприємства для регулювання бухгалтерського обліку. З метою уникнення правових суперечностей загальнозживані стандарти бухгалтерського обліку, засновані на локальних правових актах, потребують уніфікації шляхом внесення стандартних доповнень і змін до чинного законодавства, що допоможе усунути розбіжності та невизначеність у правовому тлумаченні, зокрема щодо застосування місцевих правових норм.

Воєнний стан спричиняє впровадження дистанційної роботи, вимушені перерви у виробничому процесі через повітряні тривоги тощо, що ускладнює питання обліку праці та контролю робочого часу. Це вимагає швидкої реорганізації системи обліку праці з акцентом на результативність та ефективність.

Зазначено, що існуючий законодавчий та нормативний інструментарій недостатньо забезпечує оперативне інституційне регулювання організації обліку оплати праці, зокрема для ефективного стимулювання працівників до підвищення продуктивності. У зв'язку з цим пропонується ширше застосовувати локальні правові документи для правового забезпечення бухгалтерського обліку. Наголошується, що в умовах швидких змін зовнішнього середовища локальне регулювання обліку заробітної плати набуває нового значення, оскільки дозволяє виконувати такі функції, як адаптація, оперативне правове забезпечення зміни пропорцій різних форм оплати праці в загальному фонді заробітної плати, інформаційне забезпечення для управлінських рішень з розширення аналітичного обліку, а також посилення стимулюючої ролі заробітної плати. Відзначається різний рівень готовності підприємств різних форм власності до застосування нових підходів і місцевих правових норм в організації оплати праці. Для розширення можливостей локального правового регулювання обліку заробітної плати необхідно чітко визначити його правові основи в законодавстві України.

Відзначається загальне зростання заборгованості із заробітної плати в країні. Наголошується, що причини виникнення заборгованості часто є комплексними та можуть одночасно проявлятися на підприємстві. Для підвищення ефективності управлінських заходів на всіх рівнях, зокрема інституційному, з метою усунення цих причин, необхідно провести реорганізацію бухгалтерського обліку. Пропонується окремо відображати причини виникнення заборгованості у бухгалтерському обліку та аналітичній звітності.

Список бібліографічних посилань

1. Podolianchuk, O. (2022). Remuneration and calculations under conditions of maritime: employment relations and accounting aspect. *Efektivna ekonomika*, 5. <https://doi.org/10.32702/230721052022.5.81>. 2. Hurenko, T. (2022). Accounting for salary and labor relations during the war. *Economy and society*, 36. URL: https://doi.org/10.32782/2524_0072/20223631

2. Hurenko, T. (2022). Accounting for salary and labor relations during the war. *Economy and society*, 36. URL: https://doi.org/10.32782/2524_0072/20223631

3. Burnyagina, J. N. (2018). Concept and legal nature of local legal regulation of wages. *Law and Innovation*, 2(22), 6674. URL: <https://doi.org/10.31359/23114894201822266>

Одержано 01.11.2024

УДК 336.7.368(477)

Ольга Петрівна ГЕТМАНЕЦЬ,

*кандидат економічних наук, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правового забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки
навчально-наукового інституту № 5*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олена Миколаївна ФЕДОЧЕНКО,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
навчально-наукового інституту № 5*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВОЄННЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ВИД ПУБЛІЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Виступаючи необхідною умовою розвитку фінансової системи і гарантом забезпечення стабільності держави, публічне страхування стає невід'ємною її функцією, що дозволяє завдяки компенсаційним виплатам мінімізувати економічні збитки. У зв'язку з розвитком цього інституту постає потреба в поглибленому аналізі проблем, які виникають в процесі публічного страхування, з метою удосконалення його нормативно-правового підґрунтя, економічного змісту та видів, оскільки цей інструмент здатен ефективно забезпечити матеріальні потреби військових і країни в період воєнних дій.

Реалізація фінансово захисту військовослужбовців відбувається, як шляхом здійснення заходів з матеріального забезпечення державного соціального страхування, як громадян, так і шляхом забезпечення соціальних прав, що надає держава, з врахуванням особливостей їх діяльності та правового статусу, враховуючи особливий характер їх служби – Захист Вітчизни. Соціальний захист військовослужбовців – це функція держави, яка, як встановлює закон: «спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі» (ст. 1 «Соціальний захист військовослужбовців») [1]. Відповідно до чинного законодавства загальнообов'язкове державне соціальне страхування складається з таких видів: пенсійне, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, медичне страхування, страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, страхування на випадок безробіття та інші види страхування, передбачені законами України (ст. 4. «Види загальнообов'язкового державного соціального страхування») [2].

Чинний Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» № 2011-ХІІ від 20. 12. 1991 року (далі – Закон № 2011-12), встановлює особливі соціальні права військовослужбовців - пільги, гарантії та компенсації, які також потребують фінансування, і пов'язані з виконанням обов'язків, вкрай важливих для діяльності військових, і які не можуть бути скасовані чи призупинені без їх рівноцінної заміни [1].

Постає питання: чи можна віднести усі види обов'язкового державного страхування до публічного страхування. Виходячи з ознак публічного страхування, можна стверджувати, що ні, оскільки право на здійснення обов'язкових видів страхування може отримати будь-який страховик, якщо він має відповідну ліцензію. Тому лише відносини з приводу отримання ліцензії можна визнати публічними, а не обов'язкове страхування в цілому. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у свою чергу здійснюється виключно державними неприбутковими фондами, тому публічними, і в процесі надання страхових послуг.

Страховий ринок в сучасних умовах потребує трансформації, введення нових форм і видів. Особливого значення набуває страхова діяльність у період воєнного стану, що пов'язано, як з діяльністю військових по захисту Вітчизни, так і захистом об'єктів воєнної та цивільної інфраструктури. У зв'язку з цим до кінця 2024 року у Раді планується розгляд нового законопроекту про страхування воєнних ризиків, що "... посилить не лише страховий ринок, але й економіку країни в цілому. Це створить додатковий захист для роботи бізнесу..." [3]. Новий вид страхування певних об'єктів запроваджується, як обов'язковий, так і добровільний, у формі стандартних продуктів, що розробляє і поставляє на страховий ринок Державна агенція зі страхування воєнних ризиків, яка підпорядковується Кабінету міністрів України, Міністерству економіки України та Національному банку України. За суб'єктним складом, формою діяльності та завданнями новий вид страхових послуг охоплюється публічним страхуванням, тобто гарантуються державою, і розповсюджується на об'єкти, що знаходяться в зоні бойових дій і на 100 км. від цієї зони. Важливо, що цей вид страхування забезпечить економічну допомогу підприємствам, продукти яких потрібним для ведення бойових дій, а також для відбудови економіки в майбутньому.

Висновок. Сучасна повноцінна система воєнного страхування складається з видів, як соціального страхування військовослужбовців, так і страхування інвестицій, що вкладаються в об'єкти критичної інфраструктури, а також і страхування самих об'єктів. Оновлення видів публічного страхування потребує нормативно-правової бази і економічного обґрунтування. Воєнне страхування створить умови для залучення гарантій, формування ресурсів та фінансування суб'єктів та об'єктів воєнної та цивільної інфраструктури, вітчизняних товарів та послуг, необхідних для відновлення та розвитку української економіки.

Список бібліографічних посилань

1. Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України №№ 2011-ХІІ від 20. 12. 1991 року. Відомості Верховної Ради України від 14.04.1992 № 15, стаття 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/la>
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України № 16/98-ВР від 14.01.1998. Відомості Верховної

Ради України (ВВР) від 05.06. 1998, № 23, ст.121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#top>

3. Законопроект про страхування воєнних ризиків. Економічна правда: сайт. 19.09.2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/09/19/719572/>

Одержано 25.10.2024

УДК 341.2

Ганна Леонідівна ГУБІНА,

кандидат юридичних наук,

провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту

правового забезпечення інноваційного розвитку

Національної академії правових наук України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ УКРАЇНИ У КОНСОРЦІУМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ³

У сьогоденності Україна стикається з великою кількістю проблем щодо відновлення економіки, реформування законодавчої бази, в т.ч. з метою отримання членства ЄС, підтримання наукової та дослідницької діяльності у період дії воєнного стану більше двох років. Все це вимагає пошук нових підходів, які є більш креативними та нетиповими для сучасності. Одним із них є участь у Консорціумі європейської дослідницької інфраструктури (надалі – КЄДІ), правовий статус якого врегульовано Регламентом Ради (ЄС) № 723/2009 від 25 червня 2009 року про правову базу Співтовариства для Консорціуму європейської дослідницької інфраструктури (ERIC) (надалі – Регламент (ЄС) № 723/2009) [1]. Їх зараз нараховують 28 штук.

Україна знаходиться на шляху до членства ЄС. У законодавстві ЄС вона характеризується третьою країною або не є державою-членом ЄС. Отже, участь у КЄДІ може бути у вигляді асоційованої країни чи третьої країни, крім асоційованих країн. «Третя країна - це держава, що не є державою-членом ЄС. Асоційована країна - це третя країна, що є стороною міжнародної угоди зі Співтовариством, згідно з умовами або на основі якої вона робить фінансовий внесок у всі або частину програм Співтовариства з досліджень, технологічного розвитку та демонстраційних програм» (ст. 2, п. 1 ст. 9 Регламенту (ЄС) № 723/2009) [1]. Вбачається, що участь нашої держави в такому заході можливо лише при можливості здійснювати фінансування. На думку автора, це є правильним, якщо Україна є замовником такого дослідження, в іншому випадку – спостерігаємо нерівність членів у правовому статусі в КЄДІ. Ще нерівність закріплена у п. 3 ст. 9 Регламенту (ЄС) № 723/2009: «Держави-члени ЄС спільно мають більшість прав голосу в зборах членів» [1]. Останнє впливає на організаційний аспект КЄДІ: прийняття рішень, включаючи прийняття бюджету, а також призначення директора або ради директорів як виконавчий орган і законний представник розглядаємого

³ Тези підготовлено в межах фундаментальної теми «Правові механізми нової науково-дослідницької інфраструктури» № 0121U113768

явища (ст. 12 Регламенту (ЄС) № 723/2009) [1]. Це актуально, бо його членами є щонайменше три держави-члени ЄС (п. 2 ст. 9 Регламенту (ЄС) № 723/2009) [1]. На нашу думку, такі норми права надають перевагу державам-членам ЄС в головних аспектах, які впливають в подальшому на функціонування КЄДІ. Пов'язано таке бачення з декількома умовами: 1) вмінням застосовувати норми права законодавства ЄС, бо знають всі його особливості, «біля плями» тощо; 2) виконання ст. 4 Регламенту (ЄС) № 723/2009, що містить вимоги до всілякого КЄДІ (наприклад, виконання європейських дослідницьких програм і проектів, у тому числі для ефективного виконання досліджень Співтовариства, технологічного розвитку та демонстраційних програм; сприяння мобільності знань та/або дослідників у межах Європейського дослідницького простору та збільшення використання інтелектуального потенціалу по всій Європі) [1].

Висновок. Із аналізу дослідженого регламенту в деяких аспектах щодо України можна сформулювати наступні висновки. По-перше, закріплений на законодавчому рівні ЄС правовий статус третіх країн та асоційованих, в т.ч. для України, є обмеженим у порівнянні з державами-членами ЄС. Обумовлено таке становище відсутністю відповідної дослідницької інфраструктури, спрямованістю на виконання європейських дослідницьких програм і проектів, зацікавити та залучити до участі спочатку вчених з держав-членів ЄС. По-друге, фінансування з боку асоційованої країни. Така норма права, з одного боку, носить позитивний аспект (наприклад, замовник такого дослідження, відсутність можливості ухилитися від виконання своїх зобов'язань в якості члена відповідного КЄДІ), з іншого – негативний (наприклад, не наділяє більшістю прав голосів в зборах членів КЄДІ, не дозволяє вирішувати організаційні питання та впливати на діяльність розглядаемого консорціуму на власний розсуд).

Отже, участь України у КЄДІ є можливим, але з деякими обмеженнями. На думку автора, вони є суттєвими, але дозволяють показати науковий потенціал українських вчених та надалі самостійно приймати участь у проектах та дослідженнях ЄС.

Список бібліографічних посилань

1. Council Regulation (EC) № 723/2009 of 25 June 2009 on the Community legal framework for a European Research Infrastructure Consortium (ERIC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1464858763037&uri=CELEX%3A32009R0723>.

Одержано 01.11.2024

УДК 342.95:330.131.7:658

Олена Павлівна ГУЗЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін

та економічної безпеки факультету № 4

Донецького державного університету внутрішніх справ

ОСУЧАСНЕННЯ ПРИНЦИПІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Формування системи національної економічної безпеки країни, в умовах довготривалої війни, забезпечення необхідного рівня наукової обґрунтованості оцінки загроз та ризиків життєдіяльності суспільства і їх наслідків, повинне базуватися на системі загальних та специфічних положень, доповнених принципами оптимізації, котрі здатні виконати функцію захисту розвитку країни в надзвичайних умовах. Конкретні заходи по реалізації принципів забезпечення економічної безпеки визначаються відносно найбільш гострих проблем національного розвитку. В умовах довготривалої війни процес забезпечення економічної безпеки є невід'ємною функцією кожного країни, регіону та кожного суб'єкта підприємницького сектору економіки, основною сферою діяльності їх інститутів. Така теза ґрунтується на тому, що саме вони мають реалізовувати життєво важливі інтереси людини, суспільства, держави, розробляти та здійснювати комплекс заходів щодо захисту їх від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, що породжені наявними воєнними викликами. Проте, без дієвої системи адаптації національних принципів економічної безпеки досягти результативності у вирішенні безпекових питань практично не можливо, що і обумовило вибір напрямку дослідження та вказало на його актуальність.

Проблематичні сегменти, правовий аспект формування та забезпечення національної економічної безпеки завжди викликали інтерес наукової спільноти. Питання не є новим, проте не втрачає своєї актуальності, особливо в умовах активних воєнних дій в Україні. Наукова спільнота розкриває різні сегменти забезпечення національної економічної безпеки в монографічних та дисертаційних дослідженнях, оприлюднює результати наукових розробок на конференціях та обговорює на дискусійних платформах. Вагомі результати в дослідженні аспектів формування та забезпечення системи національної економічної безпеки були отримані такими науковцями як М.Д. Балджи, І.М. Котова, К.І. Тарасова [1], В.Г. Федоренко, І.М. Грищенко, О.Ф. Новікова, О.В. Ольшанська [2], Т.Г. Васильців, Р.Л. Лупак, В.В. Зайченко [3], Г.І. Грицаєнко, І.М. Грицаєнко, Г.П. Педченко, Ю.О. Прус, Т.І. Яворська [4] та інші. Не дивлячись на широке коло науковців, що займаються проблемами національної економічної безпеки, на сьогоднішній день існують не вирішені питання щодо визначення та систематизації її основних принципів особливо в умовах довготривалої війни в Україні..

Перш ніж розглянути принципи національної економічної безпеки доцільно звернутися до тлумачення сутнісного змісту понятійної категорії «принцип». Як зауважують І.С. Грищенко, Р.С. Мельник, А.А.Пухтецька [5, с.74] з позиції адміністративно-правової науки принципи розглядають з декількох позицій:

«...принцип як основоположна правда (істина), закон, доктрина або припущення; принцип як загальне правило або стандарт; принцип як сукупність моральних та етичних стандартів; принцип як визначена наперед політика або спосіб дії; принцип як основа або необхідний якісний складник або елемент, що визначає внутрішню природу або окремі характеристики поведінки».

У нашому випадку доречно сконцентруватися на двох позиціях, а саме принцип як загальне правило або стандарт та принцип як визначена наперед політика або спосіб дії. Науковці надають різні пропозиції щодо видової характеристики принципів національної економічної безпеки. Так, В.І. Мельник [6, с.262] пропонує десять принципів «...адаптивність; адекватність заходів; безперервність; вибіркова варіативність використання засобів; взаємозв'язок з іноземними та міжнародними безпековими системами; законність; захист економічних інтересів держави; інтеграція; оперативність та своєчасність; удосконалення». В свою чергу, І.О. Ревак [7, с. 62] вважає, що слід обрати принципи «...законності, системності, комплексності, гласності, повноти, взаємодії, безперервності, економічності, гнучкості, своєчасності».

З цього приводу цікавою є думка К.В. Утенкової [8, с.81]. Вчена умовно диференціює принципи національної економічної безпеки на три групи «визначальні; (базові); ситуативні; специфічні».

Підсумовуючи вищевикладене доцільно зробити висновок, що в умовах довготривалої війни, кожен принцип національної економічної безпеки має своє цільове призначення. Враховуючи надзвичайні умови розвитку країни пропонуємо для зміцнення національної економічної безпеки внести наступні принципи: координація та взаємодія виконавчих осіб, котрі впроваджують заходи економічної безпеки з урахуванням воєнних викликів; тісна взаємодія учасників адаптування заходів зміцнення економічної безпеки з урахуванням наявних ризиків та загроз воєнного часу; обов'язковість постійного контролю за виконанням термінів адаптації заходів зміцнення економічної безпеки з врахуванням сегменту відповідальності за їх не дотримання в умовах існуючої загрози життєдіяльності суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Економічна безпека: забезпечення, управління, прогнозування: монографія / М.Д. Балджи, І.М. Котова, К.І. Тарасова; за ред. проф. Балджи М.Д. Київ: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 280 с.
2. Економічна безпека України: монографія/ В.Г. Федоренко, І.М. Грищенко, О.Ф. Новікова, О.В. Ольшанська та ін.; за ред. В.Г. Федоренка, І.М. Грищенко, Т.Є. Воронкової. Київ : ТОВ «ДКС центр», 2017. 462 с.
3. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення: кол. моногр. / Т.Г. Васильців, Р.Л. Лупак, В.В. Зайченко та ін.; за заг. ред. О. І. Вівчар. Тернопіль : ВД «Економічна думка», 2019. 395 с.
4. Підприємництво: інвестиційне забезпечення та економічна безпека: монографія. / Г.І. Грицаєнко, І.М. Грицаєнко, Г.П. Педченко, Ю.О. Прус, Т.І. Яворська. Мелітополь : Люкс, 2021. 271 с.
5. Адміністративне право України: підручник/ І.С. Грищенко, Р.С. Мельник, А.А.Пухтецька . Київ : Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

6. Мельник В.І. До питання принципів національної системи економічної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 260-263.

7. Ревак І.О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03; 21.04.01. Львів, 2016. 474 с.

8. Утенкова К.О. Система економічної безпеки аграрного сектору: принципи функціонування. *Агросвіт*, 2020. № 3. С. 80–89

Одержано 01.11.2024

UDC 347.823

Michał DUDEK,

Doctor of science, field manager

WSB Merito University in Chorzow;

Artem YAROSHENKO,

student of WSB Merito University in Chorzow

STRATEGIC MANAGEMENT OF THE AVIATION INDUSTRY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY

Стратегічне управління розвитком авіаційної галузі в контексті економічної безпеки держави

Дана робота присвячена питанню стратегічного управління розвитком авіаційної галузі в контексті сталого розвитку національної економіки. Було досліджено ключові складові цього процесу, зокрема економічний, соціальний та екологічний компоненти, а також аспекти їхньої взаємодії. Проаналізовано базові економічні та технологічні складові планування розвитку авіаційної галузі. Результати дослідження показали, що інтегрований підхід до управління ризиками є ефективним інструментом для забезпечення національної безпеки. Висновки свідчать про необхідність подальшого розвитку інтегрованих стратегій для підтримки сталого розвитку авіаційної галузі та національної економіки.

The aviation industry is an important component of the national economy, playing a key role in ensuring international relations, promoting economic growth and integrating the country into the global economy. However, the aviation industry development is directly related to the economic security of the state, because violations in this area can have critical consequences for national stability and development. In this regard, strategic management of the aviation industry development is becoming an important element of the overall system of economic security of the state.

The efficiency and competitiveness of the aviation industry is manifested in the ability to respond to external challenges, providing the country with resources and opportunities to adapt to global economic changes. Modern transport solutions, such as logistics and integrated delivery systems, help reduce delivery times and improve customer service. Accordingly, the aviation industry helps to create favorable conditions for the sustainable development of the state and society.

The aim of this study is to define the theoretical foundations of strategic management in the aviation industry to develop effective tools for ensuring the sustainable development of the national economy.

Economic security is the foundation of national security, a central element on which the system of ensuring state stability is based. It is an integral indicator that reflects the condition of various economic sectors, such as macroeconomic, investment, innovation, financial, social, foreign economic, energy, food, demographic, environmental, and others. The composition of these sectors may change and be refined based on different indicators. Economic security is a subsystem of national security, underscoring its complexity and multidimensionality.

In September 2015, the UN adopted the Sustainable Development Agenda until 2030, aimed at achieving sustainable development in the economic, social and environmental spheres. The Sustainable Development Goals can serve as guidelines for the coordinated development of UN member states [1].

The International Civil Aviation Organization (ICAO) stressed the need to change the global approach to aviation security. A new annex 19 to the Convention on International Civil Aviation, Safety Management, was proposed. A systematic approach to security management is being implemented at the global, regional and national levels, including organizational structures, areas of responsibility, policies and procedures. Security management encompasses structures, controls, and decision-making that support the activities of both individual organizations and the industry as a whole.

The outcome of strategic security management is the ability to make effective decisions regarding the sustainable development of aviation and the national economy. Sustainable aviation development is part of overall national security, contributing to personal and public safety as well as protecting transportation from external and internal threats. The significance of aviation for national economic security cannot be overstated. The Global Aviation Security Plan for 2020–2022 outlined key priorities for aviation development that support sustainable growth in nations. The implementation of these provisions is underway in all 193 ICAO member countries.

Among the current challenges of aviation are the growth of traffic volumes, the development of unmanned systems, flights in conflict zones and cybersecurity. An effective response is the decision of the 40th session of the ICAO Assembly and the implementation of the strategies "No Country Left Behind" and "Aviation Uniting people of the world". A systematic approach to aviation safety management includes the development of interaction between the state and the industry (aircraft operators, technical organizations, training centers, air navigation service providers and airports) [2].

Conclusion. Thus, the aviation industry plays a crucial role in ensuring the economic security of the state by fostering international connections, attracting investments, and creating conditions for economic stability. Strategic management of aviation industry development relies on a comprehensive approach that encompasses several key components:

1. Economic and Technological Components, which include planning for aviation's economic growth, developing aviation infrastructure, and implementing advanced technologies to enhance industry management efficiency.

2. Social Component, which emphasizes attention to human capital and serves as the foundation for aviation security. This involves improving education levels, ensuring proper working conditions, and enhancing the quality of life for industry employees.

3. Environmental Component, considering global challenges related to climate change and reducing CO₂ emissions, environmental security has become an integral part of strategic aviation management. This includes adopting new environmental standards and technologies for environmental preservation.

Bibliography

1. Resolution adopted by the General Assembly (UN) on 25 September 2015 A/RES/70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.

2. No Country Left Behind. URL: <https://www.icao.int/about-icao/NCLB/Pages/default.aspx> (date of request: 24.10.2024).

Received 31.10.2024

УДК 658.811

Наталя Олександрівна ЄВТУШЕНКО,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри маркетингу ім. А. Ф. Павленка

Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА РОЗПОДІЛУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вторгнення росії в Україну завдає їй величезних гуманітарних, соціальних та економічних збитків і має серйозні глобальні наслідки. За оцінками Організації Об'єднаних Націй, кількість українських біженців тільки в країнах Євросоюзу вже наближається до 8 млн людей, тобто кожен п'ятий українець за 2022 виїхав закордон. Рівень бідності зріс до 24%, внаслідок чого за межею бідності опинилося ще 7 мільйонів українців [1]. В умовах війни руйнуються міста та села, промислові підприємства, цивільна і та логістична інфраструктура.

Маркетингова політика розподілу, що характеризується різноманітною логістичною інфраструктурою в Україні, зазнала суттєвих змін ще від початку першої фази війни в 2014 році. Внаслідок воєнних дій на сході України у період 2022-2024 рр. та окупації частини території, транспортні маршрути зазнали перебудови. Це значно ускладнило процеси постачання готової продукції (послуг) до споживача у межах України та за її кордонами, що вплинуло на появу фінансових проблем підприємств за рахунок зростання собівартості виробництва продукції (послуг), а також призвело до череди відомих світу економічних злочинів, таких як: шахрайство (підкуп, зловживання довірою, обман покупців); цифрові махінації; фіктивні організації; фальсифікації бухгалтерських документів; порушення ергономічних вимог і стандартів; навмисна неточність в описі товарів; нечесна конкуренція; фінансові порушення і ухилення від сплати податків; митні порушення; валютні махінації; «відмивання» злочинно отриманих грошей і власності [2, с. 125–126].

Правопорушення у сфері економічної діяльності безпосередньо вплинули на проблеми в маркетинговій політики розподілу підприємств України, починаючи від проблем у каналах розподілу щодо розповсюдження товару (послуги) до отримання відгуків і побажань після продажу товару (послуги). Особливу роль у цих процесах відіграє логістичний бізнес в Україні, який представлено як вітчизняними так і міжнародними логістичними компаніями.

Динаміка розвитку логістичного ринку за видами транспорту (залізничного, водного, автомобільного) представлена на рис. 1.

Результати аналізу доводять, що найбільша частка логістичного ринку належить автомобільному транспорту, яка у процесі 2021-2022рр. спочатку зросла з 35% до 45%, а потім у 2022-2023 рр. скоротилась з 45% до 39%. Щоденні руйнування логістичної інфраструктури (2022-2023рр) спричинили зростання залежності від внутрішніх автошляхів, що обходять зону бойових дій. Відбулися зміни й у функціонуванні морських портів. Так 70% обсягів перевезень морським транспортом перейшло на сухопутний. У процесі перебудови логістичних шляхів виявилось, що Київський регіон залишається головним логістичним хабом країни, тоді як тимчасовим визначено Львів у зв'язку з його близькістю до кордонів з ЄС. Це викликана тим, що більшість підприємств з окупованих та прилеглих до них територій, перенесли свої розподільчі центри ближче до Києва.

Встановлено, що частка логістичного ринку за водним транспортом зросла, незважаючи на складні умови функціонування з 15% у 2021 до 24% у 2023 р. За даними Адміністрації морських портів України, Після початку вторгнення РФ у 2022 році функціонування 10 з 13 портів було припинено. Наразі лише порти Дунайського регіону — Ізмаїл, Рені та Усть-Дунайськ — продовжують працювати на повну потужність. У 2022 році їм вдалося збільшити обсяги обробки вантажів утричі, з 5,5 млн тонн до 16,5 млн тонн. Якщо залучити іноземні інвестиції для поглиблення дна Дунаю, то дунайська логістична інфраструктура зможе підвищити частку українського експорту до 15-17% від загального обсягу експорту країни.

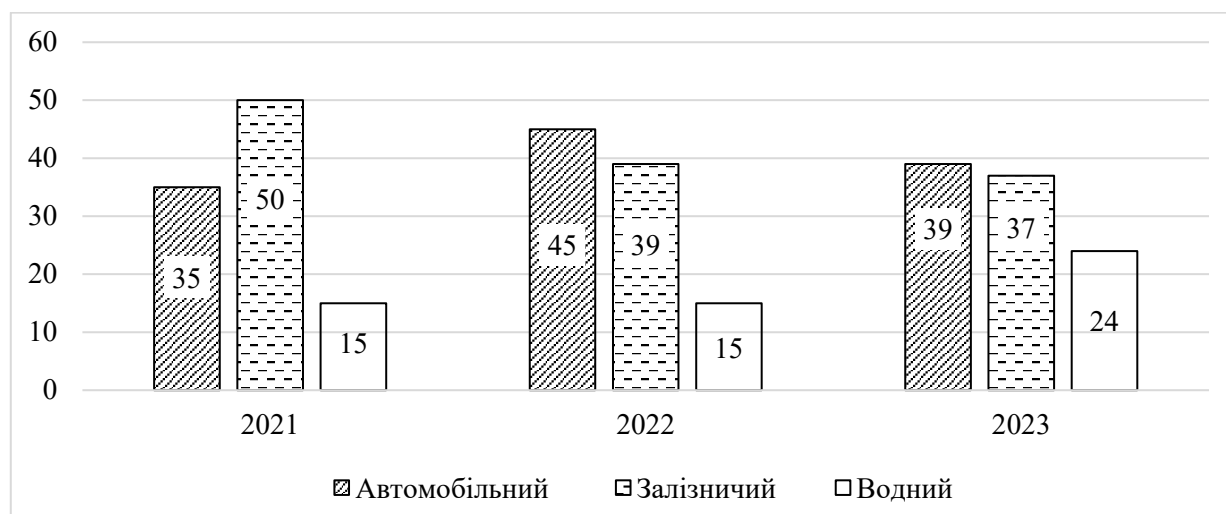

Рис. 1. Динаміка розвитку логістичного ринку в Україні за видами транспорту, % (побудовано за даними Державної служби статистики України)

Висновок. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що логістичний ринок України не є зрілим та знаходиться на перехідній стадії свого розвитку, що значно ускладнює маркетингову політику вітчизняних підприємств. Основні задачі маркетингової політики розподілу в період воєнного стану повинні охоплювати наступні пріоритети:

1) логістичні завдання: впровадження інтегрованої системи контролю й управління товарними потоками, а також оптимізація процесів товароруку. Це включає обробку замовлень, упаковку, комплектацію, консервування, складування, управління товарно-матеріальними запасами, забезпечення їх своєчасного отримання й відправки, а також транспортування продукції. Важливим є також забезпечення перед- і післяпродажного обслуговування та оперативне виконання замовлень із високою якістю;

2) дистрибуційні завдання: аналіз і розробка каналів розподілу та товароруку, а також дослідження ефективності роботи посередників у цих каналах. Необхідно визначити й адаптувати політику розподілу продукції до умов воєнного часу, щоб забезпечити її стабільне функціонування;

3) збутові завдання: організація ефективної діяльності в каналах збуту та узгодження стратегії продажів із політикою виробництва, що забезпечить продуктивну взаємодію з кінцевими споживачами.

Ці напрями дозволяють зосередити маркетингові зусилля на забезпеченні стійкості логістичних процесів і відповідати на актуальні виклики.

Список бібліографічних посилань

1. Yevtushenko N., Zavorodniy A The role of world states in the restoration of the economy of Ukraine after the war. VIII international scientific and practical conference Ukraine, bulgaria, eu: *Economic, financial, technical and social development trends* (July 1-2, 2024, Burgas, Bulgaria).

2. Антипов В.І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю: (теоретико-методологічні узагальнення). Вінниця: ДП ДКФ, 2006. 1039 с.

Одержано 01.11.2024

УДК 351.82:336.7

Сергій Вікторович ЖИЛІН,

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Національного авіаційного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасних умовах формування інформаційного суспільства, що характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій (ІТ), роль держави в регулюванні банківського сектора стає надзвичайно актуальною. Зміни в технологіях, що впливають на фінансові послуги, вимагають нових підходів до системи

державного регулювання, які повинні бути адаптованими до сучасних реалій, адже діяльність банківських установ є критично важливим аспектом забезпечення стабільності фінансової системи країни та захисту інтересів споживачів банківських послуг.

З розвитком інформаційних технологій банківський сектор зазнав значних трансформаційних змін. Такі інновації, як онлайн-банкінг, мобільні додатки, технології блокчейн тощо, вже стали звичними для споживачів банківських послуг. Однак це потребує відповідної адаптації системи державного регулювання, яка має відповідати новим реаліям. Наприклад, впровадження системи електронних платежів спонукало до створення нових нормативів, які забезпечують безпеку банківських транзакцій та захист персональних даних.

З іншого боку, використання великого масиву даних (Big Data) і відповідної аналітики дозволяє банківським установам більш ефективно управляти ризиками та персоналізувати свої послуги. Однак це також підвищує вимоги до захисту персональних даних, що вимагає від держави розробки відповідного законодавства та забезпечення його дотримання з боку банківських установ та їх клієнтів.

До основних функцій державного регулювання діяльності банківських установ в контексті формування інформаційного суспільства належать:

1. Забезпечення фінансової стабільності. Центральні банки країн та інші регуляторні органи відіграють ключову роль у підтримці стабільності фінансової системи. Вони контролюють ліквідність банків, забезпечують дотримання норм капіталізації та реалізують монетарну політику. А в умовах фінансових криз державне регулювання має на меті запобігти банкрутству системних банків, що може призвести до масштабних економічних наслідків.

2. Захист прав споживачів. Державне регулювання діяльності банківських установ також має бути спрямоване на забезпечення прав споживачів їх послуг. Це включає встановлення стандартів прозорості, щоб клієнти отримували достовірну інформацію про умови кредитування, тарифи на послуги та можливі ризики. Окрім того, регуляторні органи контролюють діяльність банківських установ, щоб запобігти шахрайству і недобросовісній конкуренції.

3. Запобігання фінансовим злочинам. У зв'язку з розвитком інформаційних технологій, зростають ризики фінансових злочинів, таких як відмивання грошей та фінансування тероризму. Державне регулювання діяльності банківських установ встановлює норми, які зобов'язують банки впроваджувати системи контролю і звітності, а також співпрацювати з правоохоронними органами для виявлення і запобігання таким злочинам.

Серед основних викликів, з якими стикається державне регулювання діяльності банківських установ в умовах формування та розвитку інформаційного суспільства, можна виділити:

1. Адаптація регуляторної бази. Швидкий розвиток технологій вимагає оперативного оновлення регуляторної бази, адже нормативно-правові акти повинні враховувати нові бізнес-моделі, які з'являються внаслідок впровадження фінансових технологій. При цьому регулятори повинні бути готові до таких трансформаційних змін і своєчасно реагувати на нові виклики.

2. **Кібербезпека.** Зі значним збільшенням кількості онлайн-транзакцій зростають ризики кібератак на банківські установи. Державне регулювання повинно включати норми, що забезпечують захист інформаційних систем банків. Це може включати вимоги до регулярних аудитів безпеки, навчання персоналу і співпраці з технологічними компаніями для розробки нових рішень у сфері безпеки банківських операцій.

Висновок. Отже, державне регулювання банківських установ у контексті формування інформаційного суспільства є багатограним процесом, що вимагає адаптації до нових викликів і можливостей. Сучасні технології не лише трансформують способи надання фінансових послуг, але й підвищують вимоги до безпеки та прозорості. Саме тому ефективне державне регулювання повинно поєднувати інноваційні підходи з традиційними принципами фінансової стабільності та захисту прав споживачів, щоб забезпечити стійкий розвиток банківського сектора в умовах глобальних трансформаційних змін.

Список бібліографічних посилань

1. Бочарова Н.В. Інформаційні технології у фінансових послугах: нові виклики для регуляторів. *Економічний вісник*. 2022. №3(2). С. 78-89.
2. Зелінська О.В. Державне регулювання банківської діяльності: проблеми та перспективи. *Фінанси України*. 2020. №4(1). С. 45-60.
3. Котенко А.В. Фінансові інститути в умовах інформаційного суспільства. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2021. С.143-151.
4. Шевченко І.П. Кібербезпека в банківському секторі: виклики та рішення. *Вісник Національного банку України*. 2019. №1(2). С.23-31.

Одержано 01.11.2024

УДК 336.13(477)

Володимир Валентинович ІВАНЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,

директор Департаменту фінансово-облікової

політики та бухгалтерського обліку –

головний бухгалтер Міністерства внутрішніх справ України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ БУХГАЛТЕРСЬКОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Система управління бухгалтерською службою, як структурним підрозділом зі специфічними управлінськими функціями постійно трансформується та адаптується у відповідь на тиск агресивного зовнішнього середовища. Бухгалтерська служба це окремий структурний елемент системи управління, тож прийняття управлінських рішень на основі обліково-аналітичних операцій і процедур контролю робить процес трансформації керованим, що позитивно позначається на функціонуванні, продуктивності та стійкості всієї системи управління фінансами та бухгалтерським обліком. Введення правового режиму воєнного стану в Україні внаслідок збройної агресії ставить нові виклики для українських управлінців,

вимагаючи від керівників різних рівнів вирішення проблем безпрецедентного змісту та складності.

На прикладі Департаменту фінансово-облікової політики та бухгалтерського обліку МВС можна відзначити, що бухгалтерська служба це спеціальна група фахівців, організаційно і нормативно об'єднаних в єдиний структурний підрозділ, яка відповідає за керівництво та контроль за фінансовою діяльністю та документацією організації. Раніше основною функцією було надання точної та надійної фінансової інформації, сприяння прийняттю обґрунтованих фінансових рішень і дотримання відповідних нормативних актів. Роль бухгалтерської функції в організаціях зазнала значних змін за останні роки через низку факторів, у тому числі технологічних інновацій, зміну підходів до формування облікової політики та застосування додаткових процедур забезпечення надійності та цілісності фінансової звітності в умовах правового режиму воєнного стану. Загалом функціональна роль бухгалтерської служби змінилася від основної уваги до транзакцій до більш стратегічної та аналітичної ролі. Бухгалтери зараз беруть участь у прийнятті рішень, використовують технології, співпрацюють з іншими відділами та відіграють важливу роль в управлінні. Бухгалтерська служба запроваджує передовий міжнародний досвід з фінансово-економічних питань та ведення бухгалтерського обліку та відіграє все більш стратегічну роль в управлінні організацією.

В умовах воєнного часу керівники зіткнулися з унікальними обставинами та проблемами щодо реалізації трудового потенціалу організацій. Адже стійкість і результативність функціонування підприємства залежить від стану і рівня реалізації його трудового потенціалу. Дефіцит спеціалістів у галузі фінансів та бухгалтерського обліку на ринку праці посилюється завдяки стихійному та неконтрольованому відтоку високопрофесійних та досвідчених кадрів у зв'язку з міграцією внаслідок окупації, загрози життю та здоров'ю або втрата частини персоналу, який не зміг або не захотів переїхати з компанією під час фізичного переміщення бізнесу в безпечніші регіони країни. Деякі компанії були змушені скоротити штат через зменшення обсягів діяльності або зупинку виробництва, внаслідок чого компанія не змогла зберегти звичну чисельність бухгалтерського персоналу. У деяких регіонах країни також зафіксовані втрати бухгалтерів-фізичних осіб внаслідок їх загибелі, тяжких поранень або серйозних посттравматичних психоемоційних розладів внаслідок бойових дій та терактів з боку росії. Проблема підтримки належного рівня знань та потреби в їх постійному оновленні серед діючих фахівців бухгалтерських служб також загострилася. Вирішення цих кадрових проблем бухгалтерського обліку потребує ретельного планування, розподілу ресурсів та можливості організації адаптуватися.

Бойові дії, атаки ракетами та ударними БПЛА, навіть у віддалених від лінії бойового зіткнення містах, вимагає від керівництва бухгалтерських підрозділів реорганізувати робочі місця фахівців, зокрема забезпечити термінову можливість дістатися до укриттів через загрозу бомбардувань чи обстрілів. В осінньо-зимовий період також виникають проблеми відсутності або нестабільності електропостачання, коли електроенергію включали лише кілька годин на день. Тому переважна більшість українських організацій інвестувала у мобільні генератори для забезпечення власного локального електропостачання. Крім того, організації

стикаються з додатковими ризиками травматизму чи загибелі працівників на робочому місці, що ще більше збільшує витрати на компенсацію. Така трансформація робочих місць та зміна підходів до організації праці вимагають від керівників більшої пильності та відповідальності. Порушення інфраструктури під час воєнного стану створює проблеми з підтриманням точної та своєчасної фінансової звітності та труднощі доступу до інформації та співпраці з іншими відділами чи віддаленими місцями. Це вимагає консолідації роботи щодо забезпечення своєчасного документального оформлення господарських операцій та подання податкової та фінансової звітності.

Постійний та адекватний моніторинг несприятливих факторів навколишнього середовища має вирішальне значення для організації роботи щодо визначення ризиків. Як ми бачимо керівництво організацій зіткнулося зі складними проблемами, які негативно впливають на бухгалтерський персонал, заважаючи йому виконувати максимально ефективно виконувати свої обов'язки. Адже керівництву на даний час потрібен активний учасник прийняття стратегічних рішень, який підготує експертну фінансову оцінку альтернативних управлінських рішень і створить унікальний цифровий інформаційний продукт, який заслуговує довіри. Крім стандартних вимог до професійних компетенцій бухгалтера, важливим критерієм в умовах воєнного стану є адаптивність працівників, тобто здатність швидко змінюватись в екстремальних умовах.

Висновок. В умовах дії правового режиму воєнного стану увага керівництва вимушено зміщується з суто ведення бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності та складення звітності в бік забезпечення безпечного функціонування бухгалтерської служби та створення покращених умов праці. Це включає підвищення безпеки офісного середовища, впровадження гібридних варіантів роботи, сприяння взаємній лояльності між працівниками та роботодавцями та надання різних форм психологічної та матеріальної підтримки з боку керівників організації задля забезпечення головної мети - ефективності та достовірності ведення бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності.

Одержано 01.11.2024

УДК 356.2:346.7

Едуард Пилипович ІВАНЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, професор Української технологічної академії,

радник Асоціації митних брокерів України,

докторант Науково-дослідного інституту

приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака

Національної академії правових наук України

ДЕРЖАВНА МИТНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабної війни РФ проти нашої держави виникли зовнішні і внутрішні загрози, що постали не тільки перед Україною, а і перед світовою системою безпеки в цілому. Правове упорядкування державної митної

політики, яка засновується на необхідності забезпечення національної безпеки і обороноздатності та економічної стабільності України, стало першочерговим завданням для державних органів влади.

Введення правового режиму воєнного стану вплинуло на зміну пріоритетності напрямів реалізації завдань державної митної політики, спрямувавши її на посилення існуючих безпекових аспектів та спрощення митних процедур і формальностей [1, с. 26].

Серед основних напрямків правового регулювання митної справи, що обумовили інституційні зміни діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та митних брокерів в умовах правового режиму воєнного стану, доречно виділити наступні.

1. Митний кодекс України. 17 жовтня 2024 року Президент України підписав Закон «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» №3926-IX (законопроект №10411) [2]. В новій редакції Митний кодекс України складатиметься з трьох смислових блоків, перший і основний блок якого буде *повністю відповідати Митному кодексу ЄС* і пов'язаним з ним актам права ЄС, та фактично дублюватиме по структурі Митний кодекс ЄС .

2. Процедура спільного транзиту. 5 вересня 2022 року, під час саміту «Україна-ЄС» у Брюсселі, було офіційно оголошено про вступ України до Конвенції про процедуру спільного транзиту [3] та початок міжнародного застосування Україною *Нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS)* З 1 жовтня 2022 року розпочались оформлення декларацій спільного транзиту.

3. Спрощення митних формальностей. Приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами [4] запровадило *необхідні інструменти для спрощення формальностей у торгівлі товарами*.

4. Гуманітарна допомога. Постановами Кабінету Міністрів України «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» від 1 березня 2022 року № 174 (втратила чинність) [5] та від 5 вересня 2023 року № 953 було затверджено *Порядок пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану* [6].

5. Інститут авторизованих економічних операторів (АЕО). Запровадження в Україні інституту АЕО сприяє *наближенню митного законодавства України до європейських стандартів*. Загалом станом на 14 серпня 2024 року 53 компанії мають 55 авторизацій, два підприємства отримали обидва можливі статуси - АЕО-С та АЕО-Б [7].

6. Реформування митної служби. 17 жовтня Президент України підписав Закон про перезавантаження митниці (законопроект № 6490-д) [8], який передбачає, зокрема, *прозорий конкурс на голову Державної митної служби з перекваліфікацією всіх працівників*.

Висновок. Державна політика та її реалізація в період дії правового режиму воєнного стану та стрімкої зміни митного законодавства є нагальною потребою часу та потребують постійної нормотворчої правової роботи з боку державних органів влади спрямованої на забезпечення національної безпеки, обороноздатності та економічної стабільності України.

Список бібліографічних посилань

1. Іванченко Е. П. Особливості діяльності митних брокерів в умовах правового режиму воєнного стану: сучасний стан та перспективи правового регулювання. *Юридичний вісник*. 2023. №6. С. 26 – 36.
2. Проект Закону про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу №10411 від 16 січня 2024 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43539>.
3. Про процедуру спільного транзиту: Конвенція Європейської асоціації вільної торгівлі, Європейського економічного співтовариства від 20 травня 1987 року № 994_001-87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text.
4. Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами: Закон України від 30 серпня 2022 року № 2554-IX. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2554-20#Text.
5. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 року № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text>.
6. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів № 953 від 5 вересня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text>.
7. Державна митна служба України. З початку серпня вже 5 компаній отримали статус авторизованого економічного оператора. Державна митна служба України : сайт. URL: <https://customs.gov.ua/news/aeo-59/post/z-pochatku-serpnia-vzhe-5-kompanii-otrimali-status-avtorizovanogo-ekonomichnogo-operatora-1714>.
8. Проект Закону про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів № 6490-д. Урядовий портал: сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-mitnogo-kodeksu-ukraini-shchodo-vstanovlennya-osoblivostey-prokhodzhennya-sluzhbi-v-mitnikh-orgakh-ta-provedennya-atestatsii-posadovikh-osib-mitnikh-org>.

Одержано 29.10.2024

УДК 338.246.027:355.02

Андрій Михайлович ІГНАТЬЄВ,

кандидат наук з державного управління,

докторант Національного університету оборони України

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

До початку повномасштабного вторгнення агресора, стан розвитку економіки України не дозволяв забезпечувати національні економічні інтереси. Економічна безпека, за визначенням колективу авторів, це – «такий стан економічного розвитку країни, що характеризується найбільш повним та раціональним використанням її економічного потенціалу, здатністю до самовідтворення, захищеністю від дії дестабілізуючих чинників, міцністю взаємозв'язків між елементами

регіональної системи, що сприяє задоволенню економічних і соціальних інтересів населення» [1, с. 17]. Складовими економічної безпеки є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна та продовольча безпека.

Відповідно до Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, протягом 2010 – 2019 років стан економічної та фінансової безпеки оцінювався як незадовільний та характеризувався погіршенням показників до небезпечного рівня практично за всіма складовими, а також високими ризиками прояву масштабних дестабілізаційних явищ у розвитку економіки в довгостроковій перспективі.

Серед основних причин такої ситуації в частині фінансової безпеки, як основної складової безпеки держави, можемо відзначити [2]:

- низький рівень бюджетної дисципліни та обмежені зв'язки між бюджетним плануванням та пріоритетними напрямками розвитку держави;
- значний обсяг дефіциту державного бюджету;
- недостатній рівень фінансової інклюзії;
- високий рівень тінізації економіки;
- втрата доходів бюджету внаслідок поширених явищ «сірого» імпорту та контрабанди, схем ухилення від оподаткування, розмивання бази оподаткування шляхом використання «низькоподаткових» юрисдикцій;
- непослідовність правового регулювання відносин у податковій сфері;
- недостатній розвиток довгострокового кредитування;
- функціонування системи пенсійного забезпечення в умовах високого демографічного навантаження;
- поширення явища легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Колектив науковців монографії «Економічна безпека України», застосовуючи експертну оцінку, виокремили наступні чинники загроз економічної безпеки: зростання ризиків та небезпек, пов'язаних зі збройним конфліктом на Сході України (73,3%); високий рівень бідності населення країни (63,8%); неефективність системи державного управління (59%); зростання соціальної нерівності у суспільстві (51,4%); нереалізованість стратегій держави щодо соціальної орієнтації економіки (29,5%) [3, с. 162-163].

Сьогодні на стан економічної безпеки держави має вплив повномасштабна війна, яка суттєво посилила демографічну кризу, призвела до значних економічних, фінансових втрат та посилила ризики у всіх сферах діяльності вітчизняного суспільства. Починаючи з 2014 року і дотепер, економічна безпека України зазнає дуже потужного удару, що обумовлений анексією Автономної Республіки Крим та окупацією значних територій на Сході та Півдні України.

Наслідками цих подій, на думку окремих науковців, є фрагментація економічного та митного простору України, позбавлення легітимності багатьох суб'єктів економічної діяльності в окремих районах, де органи державної влади не здійснюють своїх повноважень, втрата земельних ділянок та нерухомості громадянами, а також суб'єктами підприємницької діяльності [4, с. 82].

За оцінкою KSE Institute сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України в ході війни, станом на січень 2024 року сягнула майже \$155 млрд, з урахуванням збитків, завданих через підрив країною-агресором Каховської ГЕС 6 червня 2023 року[5].

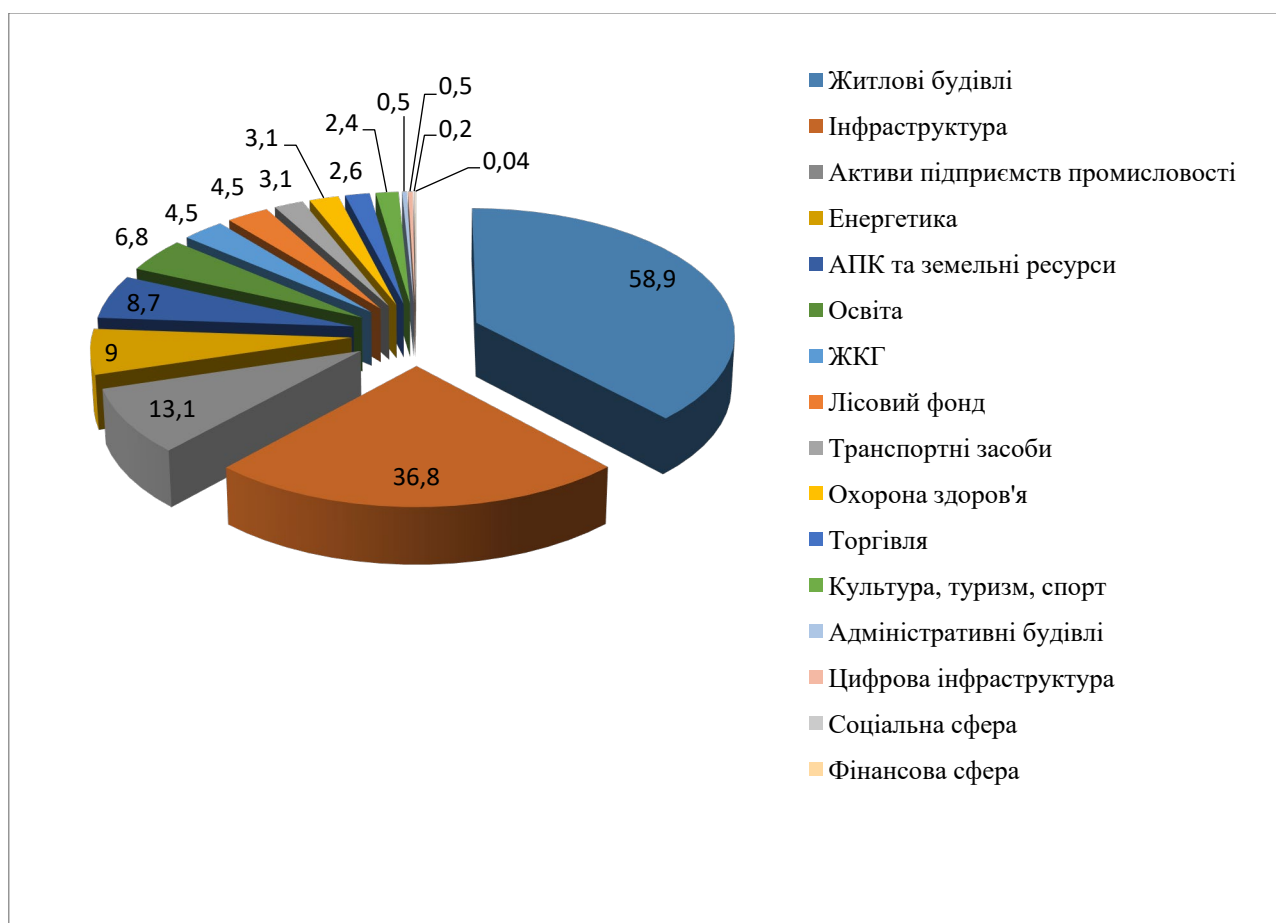

Рис. 1. Структура збитків, нанесених інфраструктурі України за станом на 01.01.2024 р. за оцінкою активів KSE Institute [5]

Початок повномасштабного вторгнення й активних бойових дій спричинили й масове переміщення громадян. Наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні досягає 4,9 млн. осіб. З них – 3,6 млн – це особи, які перемістилися (чи повторно перемістилися) після початку повномасштабної війни. А кількість тих, що не можуть повернутися до своїх домівок (оскільки житло зруйноване, або знаходиться в зоні активних бойових дій чи окупації) складає 2,5 млн.

В 2022 році держава забезпечила з державного бюджету фінансування витрат на проживання 2,3 млн таких громадян на загальну суму 52,8 млрд гривень, а в 2023 році – понад 2,5 млн громадянам були виділено допомогу на суму 73,3 млрд гривень [6].

Наведена нами інформація свідчать про зростання зубожіння значної кількості населення країни, що прямим чином постраждало внаслідок війни, при одночасному зростанні корупції та збагаченні громадян, не причетних до військових дій. За даними Світового банку, опублікованими в травні 2024 року, кількість

українців, які живуть у бідності, з 2020 року зросла на 1,8 млн з 2020 року і досягла загальної кількості близько 9 мільйонів, або 29 відсотків населення, що проживає на території України. Отже війна не лише збільшує прірву між бідними та багатими, але й призводить до загострення соціальної безпеки країни, що підтверджується наступними дослідженнями.

Національним інститутом стратегічних досліджень продовж 2022–2023 рр. було проведено дослідження сучасних загроз економічній безпеці та актуальності їх вияву. У рамках проведеного експертного опитування 38 експертів було оцінено 50 загроз за складовими частинами економічної безпеки, які дозволяють зрозуміти вплив війни вітчизняне суспільство (рис. 2) [7].

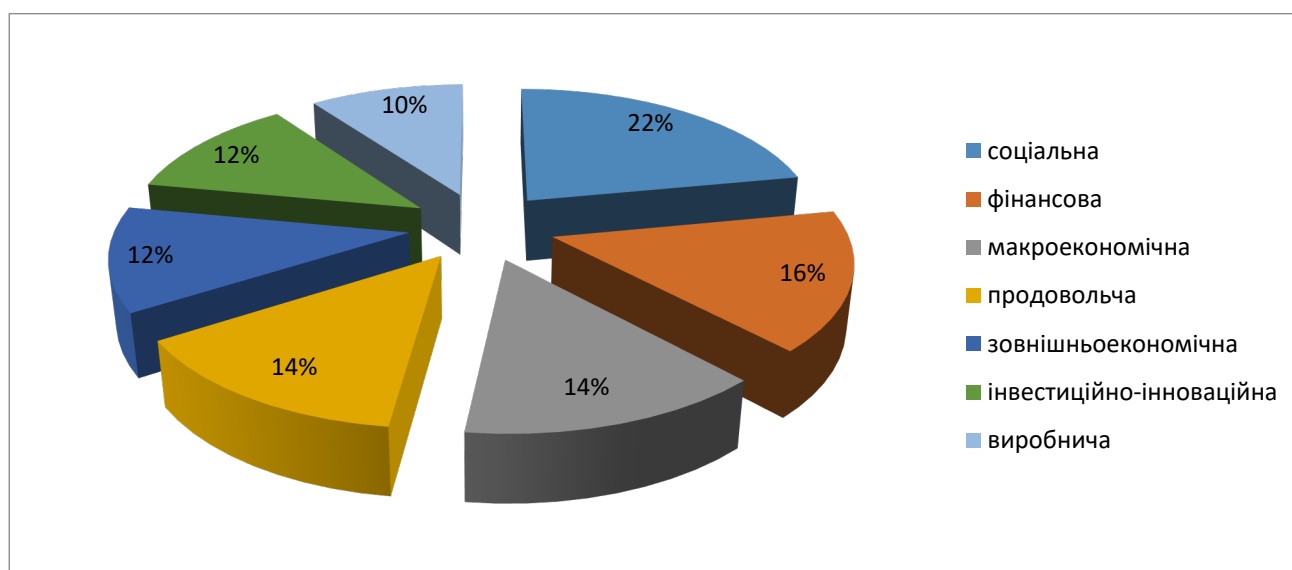

Рис. 2. Оцінка структури загроз для економічної безпеки держави в умовах війни.

Висновок. Затяжна та виснажлива війна руйнує критичну інфраструктуру країни, виснажує фінансові резерви населення та бізнесу, нарощує економічні диспропорції та посилює соціальну нестабільність в державі. Тому нагальною є потреба здійснення цілеспрямованої політики держави щодо протидії комплексу ризиків на основі оперативного моніторингу викликів і загроз економічній безпеці в умовах війни та аналітичного опрацювання результатів такого дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Фінансовий моніторинг у сфері страхової діяльності як інститут економічної безпеки України: монографія / О. Є. Користін, Ю. Р. Гавдьо, Д. В. Кіріка. К.ПП «Друкарня Діапринт». 2012. 304 с.
2. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ президента України від 11.08.2024 № 347/2021. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS35837>.
3. Економічна безпека України : монографія / В. Г. Федоренко, І. М. Грищенко, О. Ф. Новікова та ін.; за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенка, Т. Є. Воронкової. Київ : ТОВ «ДКС центр», 2017. 462 с.
4. Джафарова М. В., Шевчук Т. А., Калиновська Я. О. Стацак А. Ю. Економічна безпека України: економіко-правовий аспект. URL: file:///C:/Users/Tve/

Desktop/%D0%A5%D0%9D%D0%A3%D0%92%D0%A1/C%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96/%D0%94%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8%20%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B2/a_v_k,+9.pdf.

5. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зросла майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zroslo-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/>.

6. Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>,

7. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v>

Одержано 01.11.2024

UDC 339.1-051

Waldemar IZDEBSKI,

Warsaw University of Technology, Faculty of Management;

Piotr KRYŚ,

Warsaw University of Technology, Faculty of Management;

Karol MIROWSKI,

Sales Manager at Decofresh Holland B.V.

APPLYING GREEN LOGISTICS IN THE INTERNATIONAL SUPPLY CHAINS

Застосування зеленої логістики в міжнародних ланцюгах постачання

У роботі розглянута концепція зеленої логістики, яка застосовується для зменшення впливу ланцюга поставок на навколишнє середовище. Автори доводять необхідність та розглядають можливості застосування цієї концепції у практиці роботи міжнародних компаній.

Green logistics is a concept that has gained prominence in recent times. This is evidenced by the numerous publications in this area in the specialist literature. As it is a relatively young concept, doubts are being raised as to whether it has sufficiently established itself in practice and how it is used.

Green logistics (GL) stems from the desire to reduce the adverse impact of logistics systems on the environment. It represents a concept (McKinnon et al. 2010), linked to the implementation of international conventions and the resulting obligations placed on states and corporations. It is a sustainable policy undertaken by companies to minimise negative environmental impacts in transport, storage and other operational activities. The policy aims to create sustainable value that balances economic efficiency with environmental performance.

One of the European Union's key strategies in the fight is to protect the environment, the introduction of the EU's Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD, 2022) requiring companies to report their carbon footprint, and its impact on changes in the logistics industry.

Green logistics is becoming increasingly important in the e-commerce industry in particular, as consumers' growing environmental awareness is influencing their expectations of sustainable business practices. In order to keep up with the trends, logistics companies need to implement green strategies. These should not only contribute to environmental protection, but also bring economic benefits. Goals and challenges of green logistics taking into account the specifics of the e-commerce market and lessons for business practice in terms of green solutions (Olejniczak et al. 2023).

Another way to guarantee green logistics in international supply chains is through the concept of zero waste (Bogusz et al. 2021), recycling and proper inventory management. Not only changes in production processes, but also in the packaging in which the final product is placed, will be presented. There is no shortage of eco-friendly solutions. More and more companies are using biodegradable materials that offset the destructive impact.

The so-called 'last green mile' (Brahme et al. 2023) is crucial in creating an e-commerce retail customer experience - as an item that was not successfully delivered or was damaged will negatively affect the customer's perception. Such a situation may create reluctance to make further purchases, either from that shop or using that particular carrier. Furthermore, according to our internal analysis, the last mile accounts for approximately 30-50% of all supply chain costs for B2C parcels. Consequently, it is a key element of the carbon footprint created by e-commerce and B2C parcel distribution.

Green logistics reduces the environmental impact of the supply chain and is an approach that is growing in popularity by the day, however, the companies need to consider how they are doing business and how their actions may affect the supply chain as a whole.

Bibliography

1. Bogusz, Małgorzata & Matysik-Pejas, Renata & Krasnodębski, Andrzej & Dziekański, Paweł. The Concept of Zero Waste in the Context of Supporting Environmental Protection by Consumers. *Energies*, (2021).

2. Brahme, Shantanu & Shafighi, Najla. Green Logistics in Last-Mile Delivery: A Focus on Customers' Requirements and Satisfaction. *The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention*, (2023).

3. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 (2022)

4. McKinnon A., Cullinane S., Browne M., Whiteing A. (Eds.): *Green Logistics. Improving the Environmental Sustainability of Logistics*, Kogan Page, London, (2010).

5. Olejniczak, K. A., Dębicka, A., Zielewicz, J., Urbańska, J., Schab, M., and Nowak, S. Green logistics in e-commerce: goals and challenges. *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej serie Organizacja i Zarządzanie*, 87, (2023) p.127-144. <https://doi.org/10.21008/j.0239-9415.2023.087.07> (Available online: 18-10-2024).

Received 31.10.2024

УДК 005.915:005.51

Віталій Віталійович КАДАЛА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін

та економічної безпеки факультету № 4

Донецького державного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

На даний час Україна обрала курс сталого розвитку, проте воєнні дії уповільнюють не лише темпи впровадження реформ, а й негативно впливають на рівень всіх складових економічної безпеки. Збереження відповідного рівня економічної безпеки виступає одним із важливих кроків досягнення сталого розвитку українського суспільства в надзвичайних умовах сьогодення. Беззаперечним є той факт, що негативний вплив воєнних викликів, які супроводжують процес сталого розвитку країни торкається всіх напрямків економічної безпеки. Виходячи з того, що економічна безпека представляє собою такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби суспільства та держави, а сталий розвиток лежить в площині впровадження Концепції щодо необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі, підняте питання взаємозв'язку між зазначеними явищами є доволі актуальним та сучасним.

Проблематичні та методологічні питання економічної безпеки, постійно розглядаються науковцями під різним кутом зору, особливо загострюється проблема впливу воєнних викликів на дотримання її певного рівня. Науковці не лише присвячують свої праці розкриттю змістовності проблем дотримання економічної безпеки, а й надають напрямки її зміцнення на різних економічних рівнях. Виступаючи предметом монографічних та дисертаційних досліджень економічна безпека проявляється в тісному взаємозв'язку з різними сегментами розвитку країни. Серед науковців, які присвятили свої праці даному питанню варто відзначити таких як З.С. Варналій [1], Г.В. Ситник, Г.В. Блакита, Н.М. Гуляєва [2], Н.С. Іванова [3], І.Ю. Ружицький [4] та інші. Науковці доволі змістовно виклали можливі напрямки зміцнення економічної безпеки, проте питання сталого розвитку країни та взаємозв'язку його з сегментом безпеки розкрито обмежено.

Важливо підкреслити, що поняття «сталий розвиток» часто ототожнюють з поняттям «економічне зростання», проте в умовах війни в Україні досягти необхідного рівня економічного зростання практично неможливо. У даному випадку постає питання економічної безпеки держави та всіх її складових. Очевидним є те, що взаємозв'язок економічної безпеки та сталого розвитку країни має два ключові сегменти, з одного боку, сталий розвиток країни має відбуватися в безпекових умовах, з іншого боку, досягнення відповідного рівня економічної безпеки сприяє зміцненню національній економіці та обороноздатності країни.

Досліджуючи взаємозв'язок економічної безпеки та обраного сталого розвитку країни варто нагадати, що концепція сталого розвитку спирається на три

ключові складові, а саме: економіку, екологію та соціальну сферу. Зокрема, то-тожної думки дотримується З.М. Бурик [5, с.81], котрий звертає увагу на те, що «... для кожної окремої країни концепція сталого розвитку передбачає доцільне поєднання економічної ефективності, соціального прогресу та екологічної безпеки». Окрім того, науковець вважає, що вирішення проблем сталого розвитку економіки можливе з позицій системного підходу щодо регулювання української економіки [5, с.81].

Водночас, яскравим прикладом взаємозв'язку сталого розвитку та економічної безпеки виступає розроблена та затверджена Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» [6], котра спиралася на чотири вектори згідно яких мав здійснюватися розвиток. До їх складу увійшов «...вектор безпеки включає забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності». Разом з тим, в ній наголошено на тому, що в безпековій складовій сталого розвитку країни основна увага має бути зроблена на безпеці життя та здоров'я людини, її соціальної захищеності [6].

На нашу думку, якщо розглядати економічну безпеку в контексті сталого розвитку країни то можна визначити дві позиції взаємозв'язку:

по-перше, з позиції здатності економіки країни до сталого розвитку на базі поведінки таких компонентів економічної безпеки як інноваційно – інвестиційна безпека, виробнича безпека, науково-технічна безпека, зовнішньоекономічна безпека, фінансова та енергетична безпеки. У сукупності досягнутий рівень зазначених видів економічної безпеки надасть можливість отримати інформаційне джерело, для проведення аналітичних процедур та прийняття управлінського рішення щодо виконання намічених цілей сталого розвитку;

по-друге, у розрізі забезпечення рівня життєдіяльності суспільства відповідно до соціальних стандартів безпеки. У цьому випадку критеріями оцінювання виступатимуть показники продовольчої безпеки, демографічної безпеки, соціальної безпеки та фізичної безпеки, тобто правопорядок в країні.

Таким чином, проведені дослідження доводять наявність взаємозв'язку між рівнем досягнутої економічної безпеки та виконанням намічених цілей сталого розвитку країни, котра потерпає від воєнних викликів. Очевидним є те, що досягнення відповідного рівня економічної безпеки сприятиме не лише досягненню результативності в питаннях сталого розвитку, а, й створить умови соціальної та екологічної безпеки життєздатності суспільства в умовах воєнних викликів.

Список бібліографічних посилань

1. Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації: монографія. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання України, 2020. 423 с.
2. Економічна безпека підприємництва в Україні : монографія / Г. В. Ситник, Г. В. Блакита, Н.М. Гуляєва та ін. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 284 с.
3. Іванова Н.С. Прогнозування економічної безпеки регіонів для забезпечення безпеки національної економіки: монографія. Кривий Ріг : ФОП Чернявський Д.О., 2018. 381с.
4. Ружицький І.Ю. Теоретико-концептуальні засади інституційного забезпечення економічної безпеки України: монографія Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 298 с.

5. Бурик З.М. Регулювання національної економіки на засадах сталого розвитку. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск № 4. С. 79-82.

6. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020». Указ Президента України від 12 січня 2015 року, № 5/2015. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

Одержано 01.11.2024

УДК 338.43

Тетяна Миколаївна КВЯТКО,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач відділу координації та організації наукової та інноваційної діяльності

Інституту ветеринарної медицини Національної академії аграрних наук України

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У нинішніх умовах існування виробники аграрної продукції змушені вступати в жорстку конкурентну боротьбу за право володіння увагою, як партнерів так і споживачів. Історично склалося, що аграрний сектор для багатьох країн є невід'ємною складовою національної економіки держави, не є виключенням в цьому питанні і Україна. Однак, наразі, у контексті російсько-українського протистояння, у даному секторі економіки склалася надзвичайно складні умови для подальшого розвитку: обмежений доступ до міжнародних ринків; ускладнені умови для експортних операцій; заборона на торгівлю з рядом країн; втрата територій; неможливість ведення діяльності на деокупованих територіях; втрата активів; стрімке зростання цін; неспроможність держави забезпечити підтримку для розвитку аграрного бізнесу і т.д. За таких умов конкуренція у даному сегменті ринку буде лише посилюватися, а спроможність суб'єкта аграрного бізнесу забезпечити виробництво лише високоякісної продукції стане ключовим чинником у конкурентній боротьбі. Тому вітчизняним виробникам сільськогосподарської продукції окрім того, щоб виробляти продукцію, яка б відповідала встановленим стандартам якості та безпеки, потрібно також сконцентрувати свої зусилля і на впровадженні інноваційних технологій для вдосконалення виробничих процесів на кожному етапі виробництва, контролі якості і т.д. Досягнення даних цілей у нинішніх умовах зможе забезпечити аграрним підприємствам доступність до нових міжнародних ринків, привернення уваги іноземних партнерів, підвищуючи конкурентоспроможність та забезпечуючи стійкість у надскладних геополітичних умовах.

У новій парадигмі стратегічної підприємницької діяльності виробники активізуючи зусилля на забезпеченні оптимального рівня якості продукції, стимулюють загострення конкурентної боротьби за утримання лідируючих позицій у відповідному сегменті цільового ринку. Адже саме якість продукції є одним з основних показників, що підвищує зростання попиту, а як наслідок – максимізує обсяг прибутків. Виробництво високоякісної продукції стимулює інтерес інвесторів, поліпшує лояльність споживачів, забезпечує можливість виходу на нові міжнародні ринки збуту, сприяє формуванню позитивного іміджу виробника тощо. Концепція якості аграрної продукції формується на основі певної сукупності властивостей, які

відповідають встановленим запитам, враховуючи призначення продукції. Заважимо, що показник якості продукції впливає не лише на стан її конкурентоспроможності, а й на показник сукупної собівартості та цінову політику підприємства.

Серед факторів, що впливають на виробництво високоякісної продукції, в умовах російсько-українського конфлікту, доцільно виділити:

- можливість доступу до ресурсів: вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції (особливо в південних та східних областях) зіткнулися з ситуацією обмеженого доступу до таких ресурсів, як: земля, вода, електроенергія, паливо, техніка тощо, що негативно відобразилось на обсягах та якості виробництва аграрної продукції. За таких умов держава мала б докладати максимум зусиль для поліпшення ситуації в цих регіонах, однак поки, що відчутної підтримки, з боку держави, аграріям так і не було надано;

- перманентність та безпека: повне та часткове руйнування інфраструктури, неможливість доступу до ріллі на деокупованих територіях, порушення ланцюгів поставок, ускладнення логістики набули актуального значення, особливо для східних та південних регіонів країни. І хоча нині український агробізнес і намагається переорієнтуватися на інші напрями виробництва, все ж таки, без забезпечення відповідного рівня безпеки в регіонах, досягнути високих результатів, в найближчій перспективі, навряд чи вдасться;

- робоча сила: з початку 2022 р. у середині країни відбулася міграція населення також багато українців виїхали за межі країни, зокрема і жителі сільської місцевості, що створило дефіцит робочої сили для аграрного виробництва. І хоча фахівці закликають відповідні міністерства вже нині розробляти програми, які б стимулювали повернення населення до України, однак поки, що на ці заклики відповідних реакцій немає;

- ринку збуту: блокування «Зернової ініціативи», обмеження імпорتنих операцій, постійні обстріли та втрата портової інфраструктури, торговельні обмеження, втрата частини міжнародних ринків збуту тощо вплинуло за зниження конкуренції у галузі та, як наслідок, якість продукції, що пропонується вітчизняним товаровиробникам;

- інноваційні технології: аграрний сектор України за всі роки її незалежності зазнав чимало змін, які, на жаль, так і не змогли забезпечити його ефективний розвиток. І хоча до початку 2022 р. в Україні проводились дослідження щодо розробки інноваційних технологій для аграрного виробництва, то після цього періоду, значна частина їх була призупинена;

- скорочення попиту: наразі в Україні фіксується зменшення обсягів попиту на сільськогосподарську продукцію через скорочення доходів населення та фактор безпеки, що також негативно впливає на процес виробництва якісної продукції;

- безпека споживання: за останні три роки в Україні відбулося забруднення ґрунтів та водоймищ різними речовинами (катастрофа на Каховському водосховищі), що безпосередньо вплинуло і на якість продукції, яка виробляється в ряді областей України;

- економічна стабільність: зростання цін на енергоресурси, посівний матеріал, девальвація вітчизняної валюти змушує вітчизняних товаровиробників

працювати в надзвичайно складних умовах та шукати нові шляхи для можливості «виживання» їх бізнесу.

Висновок. На основі досліджень впливу російсько-українського конфлікту на діяльність аграрних товаровиробників було встановлено, що підвищення якості продукції (у нинішніх умовах) сприяє виживанню підприємства на ринку та формує передумови до забезпечення перманентності та конкурентоспроможності всієї аграрної галузі.

Список бібліографічних посилань

1. Волкова Н.В., Мехтієв Р.Е., Попадін Є.В. Ключові аспекти конкурентоспроможності та якості аграрних підприємств в умовах воєнної агресії. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. № 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2729/2645>

2. Негрей М. В., Трофімцева О. В. Аналіз функціонування аграрного сектору України в умовах війни. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна серія «Економічна»*. 2022. № 102. С. 49–56.

3. Danko Y.I., Halynska A.V., Plotnytska S.I., Kornietsky A.V., Boblovs-ky A.Y., Kvyatko T. (2019). Competitiveness and price policy of Ukrainian agrarian enterprises for the production of organic products. *Espacios*, 40(3), 03-03.

Одержано 01.11.2024

УДК 336

Ірина Валеріївна КИРЄЄВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Вагоме значення для заходів банківської безпеки мають й ті нормативні акти, які визначають стратегічний розвиток економіки держави в цілому. Серед завдань у сфері фінансової безпеки Стратегією економічної безпеки, яка діє до 2025 року окреслено такі: розбудова ефективної моделі боротьби зі злочинами в економічній сфері шляхом забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України; стимулювання банківського сектору спрямовувати кредитні кошти, насамперед, на розвиток реального сектору економіки, малого та середнього підприємництва; створення умов для збільшення залучення довгострокового фондуювання і розширення довгострокового та інвестиційного кредитування; зменшення рівня непрацюючих кредитів та підвищення стійкості банківської системи; збереження інституційної незалежності Національного банку України; активізація розвитку національного фондового ринку для забезпечення його ефективності та конкурентності; убезпечення національної фінансової системи від легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення; мінімізація ризиків

інвестора шляхом забезпечення ефективного захисту прав інвесторів на фондовому ринку; забезпечення зниження вартості позикових коштів для потреб держави (шляхом оптимального узгодження грошово-кредитної та боргової політики) та ін. [1]. Перелічені завдання окреслюють основні спрямованості удосконалення засад безпеки банківської діяльності. Разом із цим доцільно підкреслити той факт, що означену Стратегію було прийнято ще до повномасштабного вторгнення держави-агресора, тож напрацювання в майбутньому нової Стратегії має враховувати його негативні наслідки.

У 2024 р. виклики і загрози економічній безпеці пов'язуються насамперед із безпосереднім деструктивним впливом воєнних дій для економічного розвитку (зокрема: фізичними руйнуваннями основних засобів та економічної інфраструктури, неможливістю здійснювати економічну діяльність в умовах воєнних дій на локальних напрямках; ракетно-дроновими атаками та ін.), нестачею кваліфікованої робочої сили, а також ймовірним збільшенням макроекономічних диспропорцій. На тлі невизначеності у розмірах завданих війною збитків та можливостей їх компенсації, часові та фінансові перспективи відновлення економічного потенціалу у багатьох сферах діяльності залишаються серед основних проблем економічної безпеки України [2, с. 20]. Означені фактори негативно впливають і на банківську сферу.

Як справедливо підкреслює В.В. Коваленко забезпечення фінансової безпеки банків під час воєнного стану в Україні вимагає як від самих банків кардинальних трансформаційних заходів. Зазначене пов'язане зі змінами, які відбуваються на ринку банківських послуг через виникнення проблем щодо ресурсного забезпечення банків, їх фінансової стійкості та введенням додаткових регуляторних заходів з боку НБУ. Тому, на сьогодні є потреба у розробці нової парадигми фінансової безпеки банківського сектору економіки України, яка б гуртувалася на вирішенні таких питань як: урегулювання нормативно-правового поля щодо фінансової безпеки; деталізації загроз, які виникли під час воєнної агресії РФ; перегляду методичних підходів щодо оцінювання фінансової безпеки банків за складовими (ресурсної, валютної, кредитно-інвестиційної, безпеки ліквідності та прибутковості); розробка програм мінімізації ризиків, пов'язаних із цифровізацією банківського бізнесу; інфраструктурна перебудова банківського сектору [3, с. 90].

Висновок. Виходячи з викладеного удосконалення заходів банківської безпеки в період воєнного стану, на наш погляд, має бути спрямоване на виконання таких основних завдань, як: забезпечення сталої роботи банківської системи зокрема та фінансової безпеки держави в цілому; додержання прав громадян та юридичних осіб щодо безперешкодного доступу до об'єктів їх власності, які використовуються банками, також недискримінаційний доступ до банківських інструментів; декриміналізація банківської сфери у тому числі на основі протидії корупції та фінансування терористичних актів.

Список бібліографічних посилань

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року". Указ Президента України від 11 серпня 2021 року. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>

2. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Експертно-аналітична доповідь. К.: НІСД, 2024 71 с.

3. Коваленко В.В. Фінансова безпека банків в умовах воєнного стану. *Фінансовий простір*. № 4 (48). 2022. С. 81-93.

Одержано 09.10.2024

УДК 33.338

Ірина Валеріївна КИРЄЄВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення

підприємницької діяльності та фінансової безпеки

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Руслан Петрович ВАВРІЙЧУК,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ПРІОРИТЕТНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Наслідки повномасштабного вторгнення мають дуже негативне значення для всіх сфер суспільного життя країни: соціальний, демографічний економічний тощо. Тож наразі державна підтримка підприємництва в країні є необхідністю для забезпечення підтримки економічної життєдіяльності. Ю.В. Шабардіна та І.В. Хоменко справедливо наголошують на тому, що для ефективного функціонування елементів інфраструктури підтримки підприємництва необхідно забезпечити: прийняття нормативно-правових актів щодо створення та функціонування елементів інфраструктури підтримки підприємництва; адаптацію міжнародного досвіду формування та ефективного функціонування об'єктів інфраструктури до вітчизняних реалій; збільшення обсягів фінансової підтримки об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, шляхом надання на пільгових умовах приміщень та необхідної техніки, забезпечення методологічної та інформаційної підтримки; забезпечити об'єкти інфраструктури підтримки підприємництва висококваліфікованими кадрами тощо [1, с. 94]. Тож в основі підтримки підприємництва лежить насамперед адекватне рівню соціально-економічного стану країни нормативно-правове регулювання.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає такі заходи які позначаються на діяльності бізнесу: запровадження трудової повинності для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно

корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб; використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміна режиму їхньої роботи, проведення інших змін виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю; примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності та видавати про це відповідні документи встановленого зразка; у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку тощо [2]. Тож законодавчо передбачені значні обмеження для економіки держави, що можуть негативно позначитися на рівні її безпеки.

Для підтримки підприємницької діяльності наразі проводяться низка заходів. Наприклад, фінансова підтримка, яка наразі реалізується через Державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» критерії прийнятності підприємства для участі у цій програмі на фінансування інвестиційних цілей (крім фінансування оборотного капіталу) є те, що підприємством створено, відновлено і збережено робочі місця протягом періоду воєнного стану, або ж підприємством відновлено, збережено або збільшено фонд оплати праці у порівнянні з довоєнним періодом. Цільовим призначенням такого кредиту є інвестиційні цілі: придбання та/або модернізацію основних засобів суб'єктом підприємництва, за винятком придбання транспортних засобів (крім тих, що будуть використовуватися в комерційних та виробничих цілях); придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок з метою провадження суб'єктом підприємництва господарської діяльності без права передачі такої нерухомості в платне або безоплатне користування третім особам тощо [3].

Також у рамках проєкту «Робота запроваджено програму «Власна справа». У 2023 році у рамках фінансування очікувано надано 10 000 мікрогрантів. Стипендії присуджуються через дуже простий процес. Головна потреба отримувачів макрогрантів – створення робочих місць. Цим держава не лише підтримує представників бізнесу, а й вирішує проблему працевлаштування громадян. Кошти, надані представникам бізнесу, повертаються державі у вигляді податків і зборів [4].

Представляється, що проведення таких заходів не є достатнім для збереження рівня економічного благополуччя держави, отже доцільним є їх посилення.

Висновок. До напрямків доцільно віднести належне правове регулювання інвестиційної діяльності; створення привабливого інвестиційного іміджу України як країни зі стабільним законодавством насамперед у податковій сфері; суттєве зменшення податкового навантаження на всіх суб'єктів підприємницької діяльності (великого, середнього та малого бізнесу) на тривалій основі; інформаційне забезпечення проведення пропонуваніх змін на міжнародних інформаційно-економічних платформах; лобіювання інтересів вітчизняних підприємців у зовнішньоекономічній діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Шабардіна Ю. В., Хоменко І. В. Державна політика у сфері розвитку малого підприємництва. *Економіка та держава*. 2019. № 12. С. 89–94.
2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/conv#n5>
3. Мої кредити 5-7-9%. Ощадбанк: сайт. URL: https://www.oschadbank.ua/credit/579?gclid=CjwKCAiA1JKuBhAdEiwAnZb7lRjnImlXd8E6y2gcaNrD_OY_mphcFVuJ8YXQpVamJVivUz9fNscS2xoCuDgQAvD_BwE
4. Стефанюк О.Д., Галунець Н.І., Сідненко М.В. Пріоритети розвитку бізнесу у воєнний час. *Економіка та суспільство*. Вип. 49. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2361/2282>

Одержано 30.10.2024

УДК 347.5

Ірина Валеріївна КИРСЄВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення

підприємницької діяльності та фінансової безпеки

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Вікторія Володимирівна РУДЬ,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

БАНКІВСЬКІ ПРАВА ВКЛАДНИКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Під час соціально-економічної кризи, яка у значній мірі обумовлена повномасштабним вторгненням країни-агресора важливим є забезпечення впевненості громадян та юридичних осіб у своїх економічних правах у взаємовідносинах з банківськими установами.

Мова йде про доступ до готівки, з депозитних рахунків в банках в світовій практиці останніх років можна спостерігати тенденцію щодо обмеження, а в деяких випадках повної відмови від видачі клієнтам банків готівкових ресурсів. Наприклад, Найбільший національний банк Австралії відмовляється від готівки, — Daily Mail. Раніше аналогічно здійснив банк ANZ, який є другим за величиною в Австралії та найбільшим у Новій Зеландії [1]. Тенденція до безготівкового суспільства продовжує прискорюватися, оскільки одна з найбільших фінансових установ Австралії припиняє операції з готівкою у своїх офісах. З 20 травня Macquarie Bank перейде на лише цифрові платежі, що є частиною плану групи щодо поступової відмови від послуг готівкою та чеками для всіх своїх продуктів. Клієнти не зможуть отримати доступ до безрецептурних послуг в офісах Macquarie, внести або отримати чеки або замовити нові чекові книжки. Westpac, ANZ, CommBank і

НАВ виключили можливість безготівкового розрахунку, але банки закрили філії по всій Австралії, залишивши деяких клієнтів без можливості здійснювати банківські операції готівкою [2].

З огляду на витіснення готівкового обігу окремі країни приймають законодавчі заходи спрямовані на забезпечення власної економіки від переходу на повністю безготівковий обіг. Так у Словаччині конституційно закріплено право оплачувати товари та послуги готівкою. Це має на меті запобігти тому, щоб «цифровий євро» став обов'язковим у майбутньому. Нову поправку, ухвалену минулого тижня за підтримку 111 депутатів, внесла партія «Ідентичність і демократія». Зміна призначена для юридичного забезпечення фізичного платежу та відмови від обов'язкового цифрового євро. «Дуже важливо, щоб у майбутньому ми могли захистити себе від будь-яких наказів ззовні, які стверджують, що може існувати лише цифрове євро і жодних інших варіантів оплати», — сказав депутат Мілош Сврчек, один із розробників закону, під час парламентських дебатів. Спочатку цифрове євро може продаватися як альтернатива, але поступово виявиться, що він може бути лише ексклюзивним», — сказав депутат від ліберальної партії Маріан Віскупіч про плани щодо цифрового євро. Він попередив, що це призведе до «спостереження за всім життям» з боку ЄЦБ [3].

В Україні на початку червня 2019 року вступила в силу постанова правління Національного Банку України № 62 від 18 квітня 2019 року, яка змінює ведення касових операцій та видачі готівки банками. Наразі банки при веденні касових операцій з видачі готівки суб'єктам господарювання будуть застосовувати ризик-орієнтований підхід, який має забезпечити вжиття заходів, спрямованих на вивчення клієнтів. Так, ризик-орієнтований підхід - це визначена банком система з управління ризиками та вжиття ним відповідних заходів. Банківські установи при застосовуванні ризик-орієнтованого підходу для вивчення клієнта та аналізу його діяльності зобов'язані отримати від суб'єкта господарювання документи, які підтверджують "реальність" операції. Ними можуть бути закупівельний акт, закупівельна відомість. Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб і сум утриманого з них податку. Кредитний договір, договір поставки, договір транспортування чи договір зберігання. Відтепер обов'язок банку з перевірки суб'єкта господарювання та витребування документів, які доведуть відсутність ознак фіктивності операцій, лише знизить кількість випадків "відмивання" коштів. Означене позитивно вплине на бюджет країни та ускладнить привласнення державних коштів. Однак для надійного суб'єкта господарювання, який працює без ознак фіктивності, посилення вимог матиме негативний характер, адже це додатковий час, який потрібно затратити на бюрократію [4]. Тож окремі кроки щодо обмеження готівкового розрахунку приймаються і в нашій країні.

Висновок. Потреба зменшення корупційних ризиків та виведення з тіні коштів, та інші завдання щодо укріплення вітчизняної економіки вимагають певних заходів щодо прозорості банківських переводів. Разом із цим необхідно забезпечити право на отримання готівкових коштів з банку як основи розвитку малого та середнього підприємництва, формування впевненості у можливості вільного використання заощаджень. Представляється доцільним права на використання

готівки, у тому числі отримання її з банківських рахунків закріпити у чинному законодавстві України.

Список бібліографічних посилань

1. Найбільший національний банк Австралії відмовляється від готівки. Антикор: сайт. 19.07.2023. URL: https://antikor.com.ua/articles/642005-krupnejshij_natsionalnynyj_bank_avstralii_otkazyvaetsja_ot_nalichnyh_daily_mail

2. Aussie bank ditches cash payments. Yahoo! Finance. URL: <https://au.finance.yahoo.com/news/aussie-bank-ditches-cash-payments-045700020.html>

3. Zmušková Barbara. Slowakei verankert Recht auf Bargeldbezahlung in der Verfassung. URL: <https://www.euractiv.de/section/europa-kompakt/news/slowakei-verankert-recht-auf-bargeldbezahlung-in-der-verfassung/>

4. Вишневецький І. Готівка не для всіх. Банки тепер зможуть відмовляти у видачі готівки на "нечисті" операції. Українська правда : сайт. 11.06.2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/06/11/648615/>

Одержано 31.11.2024

УДК 331.5

Василь Васильович КІКІНЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

директор навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Василь Юрійович КІКІНЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри адміністративної діяльності

навчально-наукового інституту № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

СТАН І ПЕРСПЕКТИВА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

У 2022 р. війна рф проти України спричинила колосальну руйнацію виробничих потужностей, знищення сільгоспугідь, падіння економічних показників майже на третину. Це все призвело до цілком закономірного зменшення пропозицій щодо робочих місць і падіння економічної активності в цілому. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП), наприкінці 2022 р. рівень зайнятості в Україні став на 15,5% нижче довоєнного рівня. Крім того, 67% осіб, які були працевлаштованими до війни, протягом 2022 р. отримували нижчу заробітну платню порівняно з лютим 2022 р., або взагалі її не отримували. За даними на грудень 2022 р. 77% українців відзначали, що їх дохід, порівняно з січнем 2022 р., скоротився. При цьому 40% з тих, хто працював і отримував заробітну плату не були впевнені, що будуть отримуватимуть її у подальшому [1].

Згідно з оцінкою Світового банку, станом на лютий 2023 р. 13,5 млн українських громадян були переміщеними особами (8,1 млн – у межах Європи, 5,4 млн – всередині країни). Українські біженці, які перебувають на території країн ЄС – це переважно високоосвічені фахівці працездатного віку з досвідом роботи. Їх середній вік – 42 роки, 70% з них мають вищу освіту, 89% з них – жінки.

63% з них працювали в Україні у секторах освіти (16%), торгівлі (12%), професійних та адміністративних послуг (10%), охорони здоров'я та соціальних послуг (7%) [2].

Попри такі несприятливі умови, населення України демонструє вміння не тільки вбудовуватися в нові соціально-економічні реалії, а й набувати нових навичок для використання на робочому місці. Згідно з теорією А. Тойнбі, надзвичайні ситуації у житті суспільства зумовлюють зміни у суспільній свідомості, світогляді, ієрархії цінностей. Зміни послуговуються основою для перебудови, як відповіді на зовнішній виклик. Відповідь на виклик полягає у зміні способу життя та оновленні суспільства. Виклик спонукає до удосконаленню соціальної структури суспільства. [3].

Однією з відповідей на виклики реалій війни з боку українського суспільства можна вважати масовий перехід до цифрової праці. Ще за часи пандемії Covid-19 (2019-2020) працездатне населення змінило характер і принцип організації роботи, надбала необхідні цифрові компетенції. Військові дії на території України, за всі катастрофічні наслідки для окремої людини і країни в цілому, закріпили впевненість у необхідності навичок комп'ютерної грамотності, що втілювалось у практику трудової та освітньої діяльності. Так, у рейтингу Global Innovation Index 2023, який містить 80 індикаторів інноваційного розвитку, Україна посідає 55-ту сходинку із 132 країн світу і є третьою у групі економік з доходами нижче середнього рівня після Індії та В'єтнаму - одних з найбільш зростаючих на даний час економік світу. Україна отримала характеристику «Продуктивність вище очікуваного рівня розвитку». Слід зазначити, що протягом останніх років Україні притаманні найбільш високі показники розвитку країни у сфері творчих досягнень (Creative outputs) – 37-е місце, знанневих і технологічних досягнень (Knowledge and technology outputs) – 45-е місце, людського капіталу та досліджень (Human capital and research) [4]. За даними моніторингового дослідження Інституту соціології, ще у 2021 р. 79,9% українського населення не просто мало доступ до Інтернету, а й володіли хоча б елементарними цифровими навичками та вміннями. Лише 16,0% українських громадян на той час не користувались Інтернетом тому що або не мали потреби або можливостей його використовувати [1].

Тепер можна констатувати, що цифровізація має великий потенціал і здатна не тільки полегшити людську працю, а й відкриває нові можливості для працівників і роботодавців, а саме - гнучкість і віддалена робота, мобільність, здійснення миттєвої комунікації, незважаючи на географічні кордони. Робота у віддаленому режимі забезпечила великій кількості українських громадян можливість працювати під час війни, зберігаючи своє робоче місце та заробітну плату.

Для оцінки поширеності нестандартної зайнятості в Україні в щомісячне національне опитування Омнібус, проведене компанією Info Sapiens 19–25 вересня 2023 р., був включений відповідний блок запитань. За результатами дослідження виявилось, що до типу «стандартної» зайнятості наразі можна віднести 29,3% працюючих респондентів, до нестандартної – 70,1% опитаних. Третина респондентів відповіли, що вони не працевлаштовані офіційно або зареєстровані як ФОП. Доволі поширеною на українському ринку праці є можливість гнучкого графіка роботи – майже половина опитаних або не має чіткого графіка роботи, або може

від нього відхилитись. Третина опитаних може постійно або тимчасово працювати віддалено, причому показники в цьому випадку дещо збільшилися 2023 р. [1].

Отже, зараз переважній більшості місць роботи в Україні притаманні ті чи інші прояви гнучкості, а як стандартну зайнятість можна охарактеризувати роботу лише кожного третього українця. Нинішня нестандартність має повністю й незворотно трансформуватися у звичну, традиційну соціально-трудова реальність, а впровадження цифрових технологій у життя сучасної людини вже стало безальтернативним явищем, і питання полягає лише в готовності держави та суспільства до нових викликів цифрового світу. Кваліфікована робоча сила у нашій країні, здатна адаптуватись до скрутних соціально-економічних умов існування, що впродовж декількох десятиліть вигідно відрізняла Україну в світовому просторі.

Список бібліографічних посилань

1. Смакота, В., Соколовський, І., Толстих, Н. Трансформація ринку праці в умовах війни // Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2023. – С. 271-289.

2. Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. Лютий 2022 – лютий 2023. 164 с. Отримано з: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062823034041908/pdf/P18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4.pdf>.

3. Тойнбі, А. Дослідження історії. Отримано з: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Toynbee.html>.

4. Global Innovation Index (2023). Innovation in the face of uncertainty, 16-th Edition, WIPO, 2023, 253 p. Retrieved from: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2023-en-main-report-globalinnovation-index-2023-16th-edition.pdf>.

Одержано 31.10.2024

УДК 338.532.42(477)

Софія Олексіївна КОВАЛЬ,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти
факультету податкової справи, обліку та аудиту
Державного податкового університету;*

Яніна Василівна БЕЛІНСЬКА,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та економічної безпеки
Державного податкового університету*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом перших семи місяців 2022 року ціни на продукти харчування в Україні зросли більш ніж на 22 %. Через війну певні продукти харчування та ліки подорожчали в 1,5-2 рази. Це зумовлено багатьма факторами: зростанням вартості енергоносіїв, підвищенням курсу валют, а також руйнуванням звичних

ланцюгів постачання. Однак є й випадки, коли постачальники навмисно стимулюють панічні настрої навколо окремих товарів, щоб отримати надприбутки. З метою зменшення ризиків спекуляцій на основні продукти в Україні запроваджено державне регулювання цін на частину з них, щоб забезпечити стабільність та доступність базових товарів для населення.

Основним законом, що регулює державну політику у сфері цін, є Закон України "Про ціни та ціноутворення" [1]. Він передбачає заходи контролю за цінами на соціально важливі товари та послуги. До методів державного регулювання належать встановлення фіксованих цін, граничних рівнів цін, обмеження торговельних та постачальницько-збутових надбавок, а також встановлення максимальних рівнів рентабельності. Крім того, існує процедура декларування підвищення цін: якщо продавець підвищує ціну на понад 5%, він зобов'язаний задекларувати нову ціну в спеціальному реєстрі на сайті Держпродспоживслужби, після чого застосування цієї ціни дозволяється лише через три дні. Такий підхід лише відтерміновує зростання цін, оскільки держава не має права повністю заборонити їхнє підвищення, якщо піднімаються закупівельні витрати.

З метою забезпечення безперервної діяльності суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 303 від 13 березня 2022 року "Про припинення заходів державного контролю та державного ринкового нагляду в умовах правового режиму воєнного стану" [2]. Відповідно до цієї постанови призупинено проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) і ринкового нагляду. Однак державний нагляд (контроль) під час воєнного стану продовжує здійснюватися для запобігання необґрунтованому зростанню цін на соціально значущі товари, з метою забезпечення їх доступності для населення. Також нагляд здійснюється у випадках, коли існує загроза, що суттєво впливає на права та законні інтереси громадян, їхнє життя та здоров'я, охорону навколишнього середовища, а також на безпеку держави.

До переліку таких товарів, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 223 «Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548» [3] увійшли: борошно пшеничне; макаронні вироби; батон; хліб; крупа гречана; крупа вівсяна; свинина; яловичина; птиця (тушки курячі); молоко; масло вершкове; сметана; яйця курячі; олія соняшникова; цукор кристалічний; капуста білокачанна; цибуля ріпчаста; буряк; морква; картопля; етанол (розчин 96%); нестероїдні протизапальні лікарські засоби вітчизняні; антибактеріальні лікарські засоби вітчизняні; бензин (марки А-92, А-95); дизельне пальне; газ скраплений для автомобілів.

Контроль за дотриманням державних регульованих цін входить до обов'язків Держпродспоживслужби. Крім того, такі повноваження мають також податкові органи, оскільки вони бачать зміну цінів базі РРО [4].

У складний для країни час Держпродспоживслужба продовжує виконувати ключову функцію контролю за державними регульованими цінами. З метою недопущення їх зростання фахівці служби постійно моніторять дотримання суб'єктами господарювання законодавства щодо формування та застосування цін і тарифів. Територіальні підрозділи Держпродспоживслужби також відстежують роздрібні ціни на соціально значущі товари в торговельних і аптечних мережах.

Отже, запровадження державного регулювання цін в умовах воєнного стану є критично важливим кроком для стабілізації економіки та забезпечення доступності соціально значущих товарів для населення. Зростання цін на продукти харчування та ліки, спричинене воєнними діями, порушенням логістичних ланцюгів та зростанням енергетичних і валютних витрат, вимагає посиленої уваги державних органів. Встановлення контролю над цінами шляхом декларування змін, моніторингу роздрібних цін, а також оперативного реагування Держпродспоживслужби та податкових органів на випадки необґрунтованого підвищення цін дозволяє зменшити ризики спекуляцій та забезпечити економічну стійкість у складний для країни час.

Список бібліографічних посилань

1. Про ціни і ціноутворення : Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI : станом на 1 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text> (дата звернення: 29.10.2024).

2. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 13.03.2022 № 303 : станом на 14 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-п#Text> (дата звернення: 29.10.2024).

3. Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548 : Постанова Каб. Міністрів України від 06.03.2022 № 223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223-2022-п#Text> (дата звернення: 29.10.2024).

4. Власюк Н. І. Державне регулювання цін в умовах воєнного стану / Облік і оподаткування: контроль-аналітичний аспект : збірник тез доповідей за матеріалами IV Всеукраїнської науковопрактичної інтернет-конференції, 18 травня 2023 року. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. – 314 с. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12438/1/6.pdf#page=18>.

Одержано 30.10.2024

УДК 346.7:629.78

Роман Олександрович КОЗАК,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ АЕРОКОСМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Актуальна соціально-політична ситуація в Україні вимагає активної роботи усіх галузей промисловості в державі. Виклики, які виникли за останні роки значно підвищили актуальність розвитку та використання новітніх технологій та обладнання для забезпечення національної безпеки і оборони. Аерокосмічні технології широко використовуються у різних напрямках діяльності держави. Особливо актуальними напрямом, де повсякденно використовуються досягнення та технології аерокосмічної промисловості все ж таки є сфера забезпечення безпеки та оборони, сфера транспортування та зв'язку.

З огляду на актуальність та пріоритетність розвитку та належного рівня функціонування аерокосмічної промисловості в Україні першочергово необхідно

визначитися із змістом та сутністю аерокосмічної галузі промисловості, як складової частини національної економіки, так і елементу світової економіки в частині дотримання та реалізації положень міжнародних договорів у сфері авіації та космічної діяльності.

Наразі важко однозначно говорити про визначення терміну аерокосмічної промисловості як сталого поняття, тому, в першу чергу, варто з'ясувати його сутність та складові елементи. Нормативно використовується прикметник «аерокосмічний» у таких словосполученнях як «аерокосмічна сфера» [1], «аерокосмічні зображення/технології» [2], «аерокосмічний (система) моніторинг (-у)», «аерокосмічні дані» [3, 4], «аерокосмічна індустрія» [5], «аерокосмічна техніка» [6], «аерокосмічні матеріали» [7] і навіть «аерокосмічна освіта» [8; 9]. В переважну більшість запропонованих понять вкладається сукупність понять та значень, які вкрай важко охопити більш конкретними поняттями авіаційної, космічної, навігаційної, ракетно-космічної, супутникової, машинобудівної та високотехнологічної діяльності. Іншими словами, аерокосмічна промисловість/галузь/сфера діяльності являє собою сукупність видів діяльності та окремих «явищ», що мають спільні ознаки. В той же час Енциклопедія сучасної України визначає, що під авіаційно-космічною промисловістю розуміють галузь промисловості, яка розробляє, випробовує та виробляє авіаційні та космічні літальні апарати й обладнання до них, засоби спорядження льотного складу (льотчиків і космонавтів), а також обладнання для наземного обслуговування й ремонту авіаційної та космічної техніки [10].

Серед характерних рис, що охоплюються поняттям «аерокосмічна галузь/сфера/діяльність» варто виділити:

- належність робочих процесів до роботи пов'язаної із використанням повітряного та космічного простору, супутникових технологій;
- відображає світові закономірності спільного використання повітряного та космічного простору;
- є високотехнологічною та недостатньо розвиненою (наразі процес удосконалення та плинності розвитку тільки наростає) галуззю економіки;
- потребує великої і розгалуженої системи виробництва і науково-дослідницьких установ;
- гарантованість державного регулювання аерокосмічної галузі/сфери/діяльності;
- активний процес наростання потреби у використанні аерокосмічних технологій у найрізноманітніших процесах виробництва/економіки;
- високий рівень секретності розробок, що пов'язаний, в першу чергу, із їх використанням у сфері національної безпеки і оборони, а також із комерційною таємницею.

Л.М. Гейко, Н.В. Сментина відзначають, що «особлива роль промисловості в розвитку й підвищенні ефективності всієї економіки держави визначається тим, що від рівня її розвитку залежить технічне переозброєння й інтенсифікація всіх галузей економіки, підвищення рівня життя населення, зміцнення обороноздатності країни. Крім того, промисловість визначає масштаби й темпи розвитку інших галузей матеріального виробництва – транспорту й зв'язку, будівництва,

торгівлі й громадського харчування й ін.» [11, с. 221-222]. Тобто промисловість в цілому, є сукупністю процесів, що відповідають за забезпечення функціонування економіки держави. Виходячи з наведених енциклопедичних визначень «промисловість — провідна галузь національної економіки, в якій створюються знаряддя праці, предмети праці й предмети споживання» [12]. Іншими словами, промисловість – є частиною економіки держави, головною задачею якої є виробництво різноманітних товарів та інших об'єктів, які в переважній більшості випадків забезпечують функціонування інших галузей економіки. Це здійснюється шляхом створення певних ресурсів та знарядь, які використовуються в інших галузях та сферах діяльності держави, окремих організацій чи суспільства.

Враховуючи це, можна стверджувати, що різнобічність та комплексність наповнення визначення «аерокосмічної промисловості», варто узагальнити, що останнє не можливо охопити єдиним розгорнутим терміном. А потребує визначення його змісту шляхом тлумачення його ознак, сфери використання, структури та системи понять, які розкривають вищевказаний термін. Тому наразі дуже актуальним залишається питання наукової розробки питань державного регулювання у сфері авіаційної та аерокосмічної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України: Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#top> (дата звернення: 23.10.2024)

2. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2023 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2017 р. № 980 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.10.2024)

3. Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013-2017 роки: Закону України від 05.09.2013 № 439-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-18#top> (дата звернення: 23.10.2024).

4. Про затвердження Порядку державної реєстрації робіт і досліджень, пов'язаних із геологічним вивченням надр: наказ Мінприроди України від 14.06.2013 № 263 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1157-13#top> (дата звернення: 24.10.2024)

5. Деякі питання підготовки до реалізації національного проекту «Технополіс» - створення інфраструктури інноваційного розвитку та високих технологій і його складових: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 1014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2024)

6. Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2011 р. № 1130 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-%D0%BF#top> (дата звернення: 25.10.2024)

7. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#top> (дата звернення: 25.10.2024)

8. Про проведення у 2024 році оглядів витрат державного бюджету в окремих сферах: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2024 р. № 348-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-2024-%D1%80#top> (дата звернення: 25.10.2024)

9. Про затвердження Критеріїв для визначення Державним космічним агентством України підприємств, установ і організацій, які мають важливе значення для функціонування космічної галузі: наказ ДКА України від 09.05.2023 № 84 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0974-23#top> (дата звернення: 25.10.2024)

10. Авіаційно-космічна промисловість. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-42354> (дата звернення: 27.10.2024).

11. Гейко Л.М., Сментина Н.В. Національна економіка: Навчальний посібник. – Одеса: ротапринт, 2012 р. – 315 с.

12. Посилкіна О.В. ПРОМИСЛОВІСТЬ. *Фармацевтична енциклопедія*. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/974/promislovist> (дата звернення: 28.10.2024).

Одержано 31.10.2024

УДК 330.131.7

Ганна Володимирівна КОЗАЧЕНКО,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри економіко-правових дисциплін

Національної академії внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ МАКРОРІВНЯ

Економічна безпекологія є новітньою науковою системою, яка становить собою комплекс накопичених емпіричних даних, теорій та методів, що пояснюють сутність та властивості економічної безпеки різних рівнів соціально-економічної системи держави, різноманітні каузальні залежності і взаємодії в її забезпеченні, створення його нових способів та технологій.

Важливою сферою економічної безпекології макрорівня є естиметологічна (від англ. estimate – оцінювати), в якій положення теорії оцінювання (закономірності, принципи, логіка та алгоритми) використовуються в оцінюванні економічної безпеки держави.

Оцінки економічної безпеки держави характеризують її стан, тенденції розвитку, надають змогу виявити її закономірності та проблеми, усвідомити їхні наслідки з метою визначення можливих шляхів убезпечення економіки держави.

В оцінюванні економічної безпеки держави застосовуються різні підходи, кожен з яких становить собою сукупність наукових засобів, які використовуються для отримання оцінок, відображають особливості їхнього застосування та відповідають принципам оцінювання. До найпоширеніших підходів належать функціональний (саме він покладений в основу Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, що затверджені наказом Міністерства

економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 № 1277), індикаторний та індексний. Кожен з підходів має свої переваги та обмеження і є дієвим у застосуванні за наявності низки умов. Саме це зумовлює необхідність подальшого розвитку естиметології економічної безпекології на всіх рівнях соціально-економічної безпеки держави.

У будь-якому підході до оцінювання в естиметології економічної безпекології макрорівня необхідне чітке визначення предмета оцінювання, які різняться у сучасних наукових публікаціях, Так, йдеться про оцінювання економічної безпеки держави, національної економічної безпеки, системи економічної безпеки, забезпечення економічної безпеки держави. Така множинність предметів оцінювання пояснюється яскраво вираженою контекстуальністю терміносистеми економічної безпекології.

Зміст понять, що становлять предмет оцінювання, завдяки контекстуальності терміносистеми економічної безпекології розкривається по-різному. До того ж зміст цих понять уточнюється і конкретизується залежно від реалій сьогодення – від ситуації в економіці держави, від обставин, що мають місце в країні (а сьогодні – це воєнний стан). Тому і оцінювання в економічній безпекології макрорівня має здійснюватися відповідно до актуального тлумачення предмету оцінювання.

Так, національна економічна безпека як похідний підвид національної безпеки у наш час розглядається як здатність країни захищати свої економічні інтереси, ресурси та інфраструктуру, а також ключові сектори економіки від зовнішніх і внутрішніх загроз. Спорідненим, але не тотожним з цим поняттям є поняття «економічна безпека держави», у визначенні змісту якого увагу переважно зосереджено на протидії виникненню, активному розвитку та реалізації зовнішніх та внутрішніх загроз соціально-економічній системі держави шляхом конкретних заходів, які вживає уряд для захисту економіки держави.

Здавалося б, спорідненість та незначні на першій погляд відмінності змісту аналізованих понять не можуть вплинути на оцінювання в економічній безпекології макрорівня. Але це не так. Особливо цей вплив помітний при застосуванні пропонованого конструктивного підходу, докладно описаного в [1].

Конструктивний підхід в естиметології економічної безпекології макрорівня є більш динамічним та гнучким, надає змогу забезпечити адекватність оцінювання і, відповідно, оцінок вимогам та особливостям часу, є негроміздким, не потребує збору великого обсягу вихідних даних, допоміжних розрахункових операцій з ними та витрат часу на них і усуває невідповідність, що часто спостерігається, процедури оцінювання концептам, закладеним в основу визначення змісту оцінюваного поняття. Адже визначення змісту системоутворюваних категорій економічної безпекології «національна економічна безпека» та «економічна безпека держави» численні.

Наприклад, зміст категорії «економічна безпека держави» у згаданих Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України визначено в такий спосіб: стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. Тоді за конструктивним

підходом оцінювання економічної безпеки держави має проводитися за такими конструктами:

стійкість національної економіки до внутрішніх та зовнішніх загроз;

конкурентоспроможність національної економіки у світовому економічному середовищі;

здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.

Відповідно, кожен з конструктів описується кількома показниками (не більше п'яти). Надалі необхідні або згортка первинних показників за всіма конструктами для визначення інтегральної оцінки економічної безпеки держави, або перехід, як це показано в [1], до темпоральних показників і розрахунку агрегованих оцінок за конструктами.

На противагу конструктному підходу в Методичних рекомендаціях рівень економічної безпеки України визначається за 9-ма підсистемами з нормуванням первинних показників, їхньою подвійною згорткою з метою визначення інтегрального показника. При цьому відсутній зв'язок між концептами змісту категорії «економічна безпека держави» та її проміжними й інтегральною оцінками.

Висновки. Застосування конструктного підходу в оцінюванні в економічній безпекології макrorівня покликано посилити збалансованість положень її теоретичного базису, обґрунтованість оцінювання і надає підстави позбавитися зайвих і не завжди потрібних розрахунків, що не вплине на результати оцінювання.

Список бібліографічних посилань

1. Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С., Герасименко Л. В. Оцінювання економічної безпеки держави з використанням конструктного підходу. *Бізнес Інформ*. 2020. №9. С. 44–55.

Одержано 25.10.2024

УДК 399.9

Галина Григорівна ЛІСНЯК,

*аспірантка кафедри фінансів, банківської справи та страхування
навчально-наукового інституту «Кіберпорт»
Державного біотехнологічного університету*

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Економічна безпека аграрних підприємств є однією з основних умов стійкого розвитку аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки держави. В умовах постійних змін економічного середовища аграрні підприємства стикаються з низкою загроз, які можуть негативно вплинути на їхню ефективність та конкурентоспроможність. Виявлення та управління факторами, що впливають на економічну безпеку, є важливим завданням для забезпечення стабільності та розвитку підприємств.

Аграрні підприємства функціонують в умовах впливу низки зовнішніх факторів, які можуть як позитивно, так і негативно впливати на їх економічну безпеку. Основними зовнішніми факторами є [1]:

1. Економічна політика держави. Державне регулювання аграрного сектора, зокрема через субсидії, податкові пільги, квоти на експорт та імпорт, має значний вплив на фінансову стабільність аграрних підприємств. Недостатнє фінансування, зміни у законодавстві чи митних правилах можуть створювати додаткові ризики для економічної безпеки.

2. Зміни клімату та природні умови. Кліматичні умови безпосередньо впливають на врожайність сільськогосподарських культур і продуктивність аграрного бізнесу. Часті природні катаклізми, такі як посухи, зливи або заморозки, можуть значно скоротити врожайність та підвищити витрати на виробництво, що знижує економічну стійкість підприємств.

3. Ситуація на світових ринках сільськогосподарської продукції. Аграрний сектор України значною мірою орієнтований на експорт, тому зміни цін на світових ринках мають важливе значення для фінансових результатів підприємств. Світова кон'юнктура, попит на продукцію та коливання валютного курсу безпосередньо впливають на економічну безпеку аграрного бізнесу.

Окрім зовнішніх умов, економічна безпека аграрних підприємств залежить також від низки внутрішніх факторів, зокрема [2; 3]:

1. Фінансова стійкість та ліквідність підприємства. Одним із ключових елементів економічної безпеки є фінансова стійкість підприємства. Достатній рівень ліквідності та оборотного капіталу дозволяє підприємству протистояти кризовим ситуаціям, а високий рівень боргового навантаження може призвести до фінансової нестабільності та підвищити ризик банкрутства.

2. Інноваційність та рівень технологічного розвитку. Сучасні технології дозволяють аграрним підприємствам підвищувати продуктивність і зменшувати витрати на виробництво. Впровадження інновацій у процеси виробництва, зберігання та транспортування продукції може покращити конкурентоспроможність підприємства, підвищуючи його економічну безпеку.

3. Кадрова політика та управління персоналом. Якісний персонал і ефективне управління мають вирішальне значення для економічної безпеки. Брак кваліфікованих працівників або нездатність адаптувати кадрову політику до сучасних вимог може призвести до втрат і зниження ефективності підприємства.

Забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств вимагає ефективної стратегії управління основними факторами впливу. Зокрема, підприємства повинні розробляти механізми для зниження залежності від зовнішніх загроз, впроваджувати технологічні інновації та оптимізувати витрати. Ефективне управління внутрішніми факторами, такими як фінансова стабільність і кадрова політика, допоможе знизити рівень ризиків і забезпечити конкурентоспроможність аграрного підприємства.

Висновок. Різноманітність зовнішніх і внутрішніх факторів впливу робить економічну безпеку аграрних підприємств складним завданням. Усвідомлення та аналіз цих факторів є необхідними для розробки стратегії, яка забезпечить фінансову стійкість, технологічну ефективність та ринкову конкурентоспроможність. Адаптація до нових умов та мінімізація ризиків сприятимуть стійкому розвитку аграрного сектору в Україні та зміцненню його економічної безпеки.

Список бібліографічних посилань

1. Fiier O., Arefieva O., Miahkykh I., Babko N., Kuskova S., Khloponina-Gnatenko O. Risk managment in the sphere of state economic security provision using the example of professionsl liability insurance. *Global journal of Environmental Sciens and management*. 2019. Pp. 51-60.

2. Mandych O., Mykytas A., Babko N. Communication as the basis of business and marketing activities. *The III International Science Conference on ELearning and Education*. 2021. Lisbon, Portugal. 390 p.

3. Микитась А.В., Дегтярьов С.О. Індустрія 4.0: поняття, концепції, тенденції розвитку. *Матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. «Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи»*. 2024. Харків: ДБТУ. С. 210-212.

Одержано 01.11.2024

UDC 342.72/.73(477)«364»

Kseniia Volodymyrivna MAKSYMENKO,

*a fourth-year cadet of the Educational and Scientific Institute No.1
Kharkiv National University of Internal Affairs;*

Larysa Serhiivna SAZANOVA,

*a senior lecturer of the department of language training
Kharkiv National University of Internal Affairs*

CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS DURING MARTIAL LAW: RESTRICTIONS AND PROTECTION

Конституційні права громадян в умовах воєнного стану: обмеження та захист

Розглянуто питання правових аспектів обмеження конституційних прав громадян під час воєнного стану, які використовується для збереження правового порядку та демократичних цінностей. Визначена роль громадянського суспільства в захисті прав людини. Проаналізовано основні типи обмеження прав, які можуть бути введені під час воєнного стану. Підкреслена актуальність даної теми у воєнний час та наголошується, що всі обмеження повинні бути законними, необхідними та пропорційними загрози, а також не повинні порушувати необхідний захист прав людини.

Martial law is a special legal regime imposed in response to serious threats to national security. Under such circumstances it is possible to limit the constitutional rights of citizens.

The protection of citizens' rights during martial law is an essential component of the legal order and the safeguarding of democratic values. In crisis conditions, where rights may be limited, various mechanisms must be employed for their protection. These include international conventions, national bodies, the judicial system, and human rights organizations. International conventions play a crucial role in ensuring human rights even during martial law. The Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, and the European Convention on

Human Rights establish standards for the protection of rights and freedoms that cannot be violated, even in emergency conditions. These documents enshrine fundamental rights that all states must uphold and can serve as a basis for international monitoring of their implementation.

The introduction of martial law in Ukraine makes it much more difficult for the state to guarantee the rights of citizens in the conditions of the objective necessity of their partial restriction. Such a restriction involves a legislative narrowing of the content and scope of human rights and freedoms, as well as factors that make it impossible or complicate their implementation. The Constitution of Ukraine enshrines the standards of the rule of law in such a situation. This means the restriction of human and citizen rights is temporary and minimally necessary in nature; there is a certain list of rights that cannot be violated in any case; the final decision on the declaration of martial law is made by the highest national representative body - the parliament [1, p. 114].

One of the most common restrictions during martial law is freedom of movement. This may include a travel ban from a country where the government restricts travel by citizens to prevent military risks. A curfew can be established, which prohibits movement at a certain time, and checkpoints can be established to check documents and the purpose of the trip. Restrictions on the freedom of assembly during martial law include prohibitions on mass gatherings. Authorities may ban rallies, demonstrations, and other assemblies to avoid social tension. There may also be requirements for prior approval of events from government bodies, which limits citizens' ability to gather freely. During martial law, there may also be restrictions on the right to private property. The state has the right to requisition private property for defense needs, including using property to house military personnel. Authorities may also establish regulations that limit the use of private property.

Restrictions on rights and freedoms during martial law are regulated by Article 64 of the Constitution of Ukraine. This article allows for restrictions in the case of martial or emergency situations, but only on legal grounds. Rights that cannot be limited, such as the right to life and the prohibition of torture, must not be restricted. All limitations must be necessary and proportional to ensure national security. The restriction of constitutional rights during martial law is a complex issue that requires careful analysis and adherence to legal norms.

National bodies, such as the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights, also play an important role in protecting citizens' rights during martial law. This body monitors human rights compliance, investigates citizens' complaints, and may recommend measures to improve the situation. Other government structures, such as the Ministry of Internal Affairs, are also responsible for maintaining public order but must operate within the law and respect human rights. The judicial system is critical for protecting citizens' rights during martial law.

The Constitutional Court of Ukraine concluded that human rights and freedoms are guaranteed by the Constitution of Ukraine in the provisions of Article 29 (right to freedom and personal integrity), Article 55 (right to judicial protection), Article 62 (presumption of innocence), Article 63 (right to defense), are not specified in the legal acts that introduced martial law in Ukraine, and therefore, the interference with these rights and freedoms is not determined by the objectives of the tasks that were the basis

for the introduction of martial law in Ukraine [2]. Human rights organizations play a vital role in monitoring compliance with human rights, as they collect data on violations, publish reports, and advocate for human rights at both national and international levels.

Public control and monitoring of human rights are key elements in ensuring the respect for the rights and freedoms of citizens, especially during crises such as martial law. Society's involvement in these processes not only contributes to the protection of human rights but also strengthens trust in state institutions and core democratic values. The importance of engaging society in the defense of rights and freedoms cannot be overstated, as active citizens can identify violations, draw attention to them, and seek justice.

Conclusion. Public control and monitoring of human rights are integral parts of a democratic society. Society's participation in these processes not only ensures the protection of citizens' rights and freedoms but also contributes to the development of a legal culture and increased state accountability. The active role of citizens in monitoring human rights compliance is a necessary condition for building a just and stable society.

References

1. Konstytutsiini prava i svobody liudyny ta hromadianyna v umovakh voiennoho stanu: materialy naukovooho seminaru (23 chervnya 2022 r.) / M. V. Kovaliv, M. T. Havrylytsiv, N. Ya. Lepish. Lviv: LvDUVS, 2022. 315 s. Zbirnyk

2. Nataliia Mamchenko Sudovo-yurydychna hazeta PUBLIKATSIYI 23.07.2024 URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/306422-ne-mogut-byt-ogranicheny-v-usloviyakh-voennogo-polozheniya-pravo-na-svobodu-i-lichnyu-neprikosновенnost-pravo-na-sudebnuyu-zaschitu-prezumtsiya-nevinovnosti-i-pravo-na-zaschitu-konstitutsionnyu-sud-ukrainy>

Received 01.11.2024

УДК 351+355+308

Ксенія Вікторівна НІКОЛЕНКО,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін

Криворізького факультету Донецького державного університету внутрішніх справ;

Марія Олегівна ДЯДЕЧКО,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Криворізького факультету

Донецького державного університету внутрішніх справ

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЗБИТКІВ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Документування збитків, завданих війною в Україні, є важливим процесом як для відшкодування, так і для збереження доказів, необхідних у міжнародних судових розглядах. Точний опис руйнувань та пошкоджень дозволить не лише спланувати відновлення інфраструктури, а й притягнути винних до відповідальності.

Метою роботи є виявлення основних аспектів і принципів документування втрат під час війни в Україні та аналіз правових і практичних аспектів цього процесу. А також, вивчення методів та інструментів, що використовуються для усунення збитків, й ролі державних установ, міжнародних організацій та громадських структур у цьому процесі.

Документація збитків [1] – важливий процес, який необхідно здійснювати як під час дії правового режиму воєнного стану, так і працювати з наявними матеріалами після його закінчення. Процес документації збитків може покращити роботу з планування та розподілення економічних ресурсів під час відновлення країни після війни. Держава Україна активно працює над питанням після воєнного відновлення, ще до фактичного закінчення воєнних дій. Це необхідно задля того, щоб економіка країни відновлювалася, а не перебувала в дотаційному стані.

Щодо особливостей, пов'язаних з процесом документації збитків, в Україні проводиться цілеспрямована, послідовна політика саме з метою і післявоєнного відновлення. А саме, 21 квітня 2022 року з метою подолання наслідків російсько-української війни було створено консультативно-дорадчий орган при Президентові України – Національна рада з відновлення України від наслідків війни [2]. Цей орган покликаний як фіксувати певні порушення, надавати загальну оцінку ситуації, що відбувається, так і на майбутнє пропонувати план конкретних дій з ліквідації наслідків війни.

Як вже вказувалося вище, документація збитків має важливе значення як в теперішній момент, так і в перспективному майбутньому. Побудувати стратегію відновлення найбільш ефективно, можна за допомогою правильного і чіткого фіксування тих збитків, що було завдано. При фіксації збитків важливо розуміти основні аспекти документації збитків, такі як категорії збитків:

- матеріальні: Пошкодження та знищення інфраструктури, житлових та комерційних будівель, освітніх та медичних установ;
- моральні та психологічні: Психологічний вплив війни на цивільне населення, особливо на дітей та постраждалих від воєнних дій.
- економічні: Втрата робочих місць, зниження рівня доходів, вплив на ВВП.
- екологічні: Забруднення земель, водних ресурсів, пошкодження екосистем [3].

Важливо розуміти інструменти для фіксації збитків, до них можна віднести: фотографію та відеофіксацію (візуальні докази для обґрунтування руйнувань та оцінки збитків); залучення свідків (свідчення місцевих жителів та свідків подій допомагають підтвердити факт порушень та масштаби збитків); геолокація та супутникові зображення (використання технологій для точного визначення місць руйнувань та фіксації їх стану на конкретні дати); експертна оцінка (професійний підхід до оцінки вартості збитків та документування пошкоджень). Важливо розуміти, що використання інструментів для фіксації збитків, може активно поширюватися у ЗМІ як з метою публікації поточних руйнувань, так і з огляду на перспективи вироблення в свідомості громадян алгоритмів поведінки у випадку відповідної потреби.

Процес документування збитків є складним та спирається на різноманітні державні органи та установи, що є уповноваженими здійснювати відповідну

фіксацію: Державні структури України – Міністерство юстиції, Державна служба з надзвичайних ситуацій, органи місцевого самоврядування; міжнародні організації: ООН, ОБСЄ, Міжнародний кримінальний суд (МКС); різноманітні громадські, волонтерські, правозахисні організації. На своїх рівнях ці організації здійснюють збір та передачу необхідної інформації у відповідні інстанції. Також вони відповідають за її збір та зберігання [4].

Висновки. Процес документування збитків, завданих війною, є ключем до правосуддя та відновлення в Україні. Це дає можливість як виплатити компенсацію жертві, так і використовувати зібрані дані для подальшої юридичної відповідальності агресора. Співпраця державних органів, міжнародних організацій та волонтерів забезпечує надійність документа.

Список бібліографічних посилань

1. Військові злочини: документування та доведення. Amnesty International Ukraine. URL: <https://www.amnesty.org.ua/> (дата звернення: 13.11.2024).

2. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України №266/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>

3. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Аудиту збитків, понесених внаслідок війни» Київ, 2022. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf>

4. Рекомендації щодо документування воєнних злочинів та збитків. Центр громадських свобод. URL: <https://ccl.org.ua/news/rosijsko-ukrayinska-vijna-i-voyenni-zlochynu-vyklyky-dlya-dokumentuvannya-ta-mizhnarodnogo-peresliduvannya-centr-gromadyanskyh-svobod-napysav-rozdil-do-knygy/> (дата звернення: 13.11.2024).

Одержано 01.11.2024

УДК 338

Леся Валеріанівна ОВЧАРЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

професор кафедри економіко-правових дисциплін

навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ

Сучасний стан економіки України характеризується високим рівнем запровадження досягнень цифрових технологій. Процеси діджиталізації суттєво змінюють підприємницьке середовище, опосередковуючи взаємодію між суб'єктами господарювання. Враховуючи всю перспективність нових технологічних досягнень, слід взяти до уваги, що вони містять в собі і ряд загроз.

Використання цифрових технологій створює діалектичну ситуацію: з одного боку з'являється великий перелік можливостей, але одночасно зростає і перелік

загроз, які також виникають на базі активного використання цифрових інструментів.

Розглянемо спочатку перелік можливостей для суб'єктів господарювання, що виникають з впровадження досягнень цифрових технологій в їх діяльність.

1. Можливість автоматизувати процеси обліку, що пришвидшує процедуру аналізу діяльності та отриманих фінансових та інших результатів діяльності суб'єктів господарювання. Оперативність інформації дає змогу швидко реагувати на зміни, корегувати плани, дозволяє запровадити електронний документообіг.

2. Враховуючи складнощі з пересуванням до інших країн, надає доступ до нових закордонних ринків, можливість співпрацювати з клієнтами з різних кінців світу. Значних обсягів набуває електронна комерція, що дає змогу реалізовувати продукцію в усі кутки світу.

3. Можливість дистанційної роботи працівників в умовах карантину, військових дій.

Але як зазначають практики, для успішної цифрової трансформації організаціям важливо провести цифрове з'єднання всіх аспектів бізнесу — від клієнтів до співробітників, операцій і продуктів [1].

Завдяки запровадженню цифрових технологій створюються умови більш сприятливої взаємодії з клієнтами. Використовуючи різноманітні цифрові платформи зворотного зв'язку, підприємці мають змогу швидко реагувати на зауваження, прохання, потреби, запити клієнтів.

Проте слід зауважити, що крім позитивних сторін, цифрові технології, які активно допомагають в розбудові як економіки країни в цілому, так і на рівні окремого підприємства, містять в собі і певні загрози. Потенційні критичні проблеми, пов'язані з доступом до інформації, прийняттям рішень, продуктивністю і безпекою [1].

XXI століття знаменується активним формуванням шостого технологічного укладу та ризиками, з якими стикається цивілізація внаслідок упровадження новітніх технологій [2].

З нашої точки зору, найбільшою загрозою є можливість кібератак на інформаційну базу підприємства. Наслідком такого втручання є втрата конфіденційної інформації, коштів, документів тощо. В зв'язку з цим, актуальним є питання створення надійного захисту від кіберзагроз та можливість його швидкої адаптації до змін.

Іншою групою факторів, які треба мати на увазі, є можливі зміни в законодавстві, пов'язані з питаннями регулювання захисту конфіденційної інформації, персональних даних. Необхідно враховувати можливості пошуку додаткових ресурсів на запровадження таких змін в діяльність суб'єкта господарювання.

Ще одна серйозна проблема – постійна змінюваність технологічних трендів, про що зазначають практики. Цифрова трансформація — це насамперед зміна бізнес-моделі компанії, адаптація до постійно змінюваних технологічних трендів. Тобто це культура, а не технологія [1].

Відповідно підприємства, які не встигають за технологічними змінами, повільно реагують на зміни, можуть втратити конкурентні переваги. А в перспективі – втратити бізнес.

Кожний суб'єкт господарювання в сучасних умовах при розробці стратегії розвитку, написанні бізнес-плану повинен враховувати необхідність інвестування коштів в кіберзахист свого підприємства, в запровадження нових досягнень в сфері цифрових технологій, використання штучного інтелекту.

Висновок. Таким чином, використання можливостей цифрових технологій, є важливою складовою успіху сучасних підприємств. Разом з тим необхідно враховувати і зворотну сторону – можливі загрози, які можуть бути викликані запровадженням досягнень діджиталізації. Тільки комплексний підхід – використання можливостей та мінімізація загроз – створить можливості для економічного зростання як окремого підприємства, так і держави в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Що кажуть експерти: 9 важливих фактів про цифровізацію бізнесу. 15.10.2020. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/shho-kazhuti-eksperti-9-vazhlivih-faktiv-pro-czifrovizacziyu-biznesu> (Дата URL: звернення: 29.10.2024).

2. Стратегія кібербезпеки України. Безпечний кіберпростір - запорука успішного розвитку країни: затверджено Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (Дата звернення: 29.10.2024).

Одержано 30.10.2024

УДК 336.221

Соломія Вікторівна ОЛІЙНИК,

здобувач вищої освіти другого (магістерського рівня)

Державного податкового університету;

Мирослав Васильович ГРИГОРЧУК,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри адміністративного права, процесу та митної безпеки

навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи

Державного податкового університету

РОЛЬ МИТНИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Зовнішньоекономічна і митна безпека забезпечують захист економічних інтересів держави у сфері зовнішньоекономічної діяльності, оскільки саме вони є ключовими складовими у контексті дотримання належного рівня національної безпеки та економічної стабільності. Ці два поняття тісно пов'язані, проте одне не заміщує інше. Митна безпека включає захист економічних інтересів в митній сфері, забезпечуючи такі можливості як: пропуск товарів і транспорту через митний кордон; митне регулювання шляхом нарахування та сплати податків; застосування митного контролю та оформлення з використанням тарифних та нетарифних методів регулювання. Окремо слід вказати на повноваження митних органів на напрямках боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, а також виконання інших завдань, покладених на митні органи.

Для забезпечення належного стану митної політики держава використовує специфічні заходи впливу на соціальні відносини та спеціальний інститут, відомий як «митна справа». Згідно з Митним кодексом України, митна справа охоплює процеси, які стосуються перетину товарів через кордон, митне регулювання, нарахування мит і зборів, митний контроль та інші засоби реалізації митної політики [1]. Також до митної справи відносяться організаційно-правові аспекти діяльності митних органів, на яких покладено виконання митних процедур. Встановлення митно-тарифних і нетарифних заходів є частиною дій, що сприяють зовнішньоекономічній безпеці. Виконання митних правил та процедур, збирання податків, боротьба з порушеннями є ключовими для забезпечення митної безпеки держави в мирний час.

Проте, вже близько 3 років Україна є жертвою військової агресії з боку російської федерації. Запровадження воєнного стану вплинуло на всі аспекти суспільного життя, що підсилило і без того значну роль митної політики у забезпеченні економічної безпеки країни. У цій діяльності митні органи опинилися на передовій економічної боротьби за дотримання встановленого порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, перед ними постали нові, більш небезпечні і складні виклики, що вимагали термінових і ефективних рішень. В умовах воєнного стану митна система стала важливою частиною державного контролю за потоком товарів і послуг через кордон. Через зміни в геополітичному порядку митні органи змушені були переглянути свою стратегію, змінити пріоритети та мобілізувати ресурси для забезпечення стабільності в такий непростий час. Митні органи взяли на себе відповідальність за контроль за переміщенням не лише звичайних товарів, а й гуманітарної допомоги та стратегічно важливих ресурсів.

До прикладу, у період дії воєнного стану, митні органи активізували контроль за переміщенням товарів, що мають військове призначення. Згідно з Законом України «Про національну безпеку України», митні органи забороняють імпорту зброї, боєприпасів та інших стратегічних матеріалів на територію України [2]. Додатково, Закон України «Про боротьбу з тероризмом» накладає на митні органи обов'язок контролювати імпорту товарів, які можуть бути використані для терористичних цілей [3]. Це не тільки захищає національну безпеку, але й допомагає Україні виконувати міжнародні зобов'язання у сфері контролю за експортом та імпортом стратегічних товарів.

Для ефективного контролю митні органи використовують моніторинг та перевірки вантажів, що проходять через державний кордон, застосовуючи передові технології, методи ризик-аналізу та систему управління ризиками. Взаємодія з міжнародними партнерами збільшує ефективність виявлення та запобігання нелегальному ввезенню та вивезенню стратегічно важливих товарів.

Окремо варто зауважити, що митні органи відіграють вирішальну роль у забезпеченні економічної стабільності, контролюючи імпорту товарів першої необхідності та гуманітарної допомоги. Згідно з Митним кодексом України, вони забезпечують стабільне постачання важливих товарів, що є критично важливим для підтримки економіки у воєнних умовах. Це включає контроль за ввезенням медичних товарів, харчів, одягу та інших необхідних ресурсів для підтримки

життєдіяльності населення. Митні органи використовують спрощені процедури для гуманітарної допомоги та першочергових товарів, забезпечуючи тим самим швидке надходження необхідних ресурсів у зони бойових дій та регіони, які від них постраждали [4].

Митні органи також працюють над запобіганням нелегальному розповсюдженню наркотиків, вибухівки та інших небезпечних матеріалів, що є одним з напрямків забезпечення національної безпеки в період воєнного стану. Згідно з Митним кодексом України, митні органи мають право спільно з уповноваженими органами брати участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, контролювати міжнародні перевезення та не допускати порушень митних правил. Для ефективної боротьби з незаконним обігом наркотиків та інших небезпечних товарів митні органи активно співпрацюють з правоохоронними агентствами інших країн, здійснюючи обмін інформацією та координацію дій.

Під час воєнного стану митні органи України також активно взаємодіють з військовими, прикордонниками та іншими правоохоронними органами. Згідно з чинним законодавством, така взаємодія вважається вирішальною для оперативного реагування на загрози національній безпеці, включаючи проведення спільних операцій, обмін даними і координацію заходів для попередження контрабанди і порушень митних правил. Взаємодія з різними правоохоронними органами допомагає забезпечити всеосяжний підхід до забезпечення безпеки і збільшує ефективність контролю за переміщенням товарів через кордон [5]. Основними партнерами митних органів у цій роботі є Національна поліція, Служба безпеки України, прокуратура та прикордонна служба.

Отже, у період воєнного стану митні органи України відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні економічної безпеки та стабільності держави. Вони стають ключовим елементом контролю за потоком товарів і послуг через державний кордон, адаптуючись до нових викликів, що виникають в умовах військової агресії. Нині, вони виконують розширений спектр завдань, включаючи контроль за переміщенням стратегічно важливих товарів, забезпечення постачання товарів першої необхідності та гуманітарної допомоги. Таким чином, у складних умовах воєнного стану митні органи є невід'ємною складовою механізму захисту економічних інтересів держави, адже від рівня ефективності їх роботи залежить збереження внутрішньої безпеки, підтримка економіки та забезпечення правопорядку, що є вкрай необхідним для посилення могутності і резистентності держави в умовах воєнного стану.

Список бібліографічних посилань

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст.552.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст.241.
3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 25, ст.180.
4. Тертична А.С., Найденко О.Є. Роль митних органів у забезпеченні митної безпеки. *Економіка та суспільство*. Випуск. # 48/2023. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/29258/1/Naydenko.pdf>

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст.250.

Одержано 01.11.2024

УДК 332.14.021.8.101.12

Роман Миколайович ОСТАПЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування

Державного біотехнологічного університету

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ УСТАНОВИ

Діагностика фінансового стану установ є критично важливою процедурою, що дозволяє оцінити їхню фінансову стабільність, ліквідність та загальну ефективність управлінських рішень. Це процес, в ході якого аналізуються фінансові звіти, показники діяльності та інші важливі аспекти, що впливають на функціонування установи. Головними завданнями діагностики є оцінка здатності установи виконувати свої фінансові зобов'язання, визначення ризиків та можливостей для поліпшення фінансових показників.

Процедура діагностики фінансового стану є важливою з кількох причин. По-перше, вона дозволяє керівництву установи отримати об'єктивну інформацію про фінансові результати, що, в свою чергу, сприяє прийняттю більш обґрунтованих управлінських рішень. По-друге, діагностика допомагає виявити слабкі місця в діяльності установи, що може призвести до своєчасних корективів у стратегії управління.

Аналіз фінансового стану також є важливим інструментом для зовнішніх зацікавлених сторін, таких як інвестори, кредитори та регулятори. Вони можуть використовувати результати діагностики для оцінки ризиків, пов'язаних із співпрацею з установою. Таким чином, діагностика фінансового стану слугує не лише внутрішнім потребам управління, але й зовнішньому контролю та забезпеченню прозорості фінансових операцій.

Для ефективної діагностики фінансового стану установи використовуються різноманітні методи, серед яких ліквідність, платоспроможність, рентабельність та фінансова стабільність є ключовими.

При аналізі фінансового стану установ важливо враховувати ключові фінансові показники, які дають змогу оцінити їхню діяльність та перспективи розвитку. Основними з цих показників є чистий прибуток, активи, капітал, боргове навантаження та інші.

Чистий прибуток є одним із найважливіших показників, який відображає фінансовий результат діяльності установи за певний період. Він розраховується як різниця між доходами та витратами, що дозволяє зрозуміти, наскільки ефективно управлінські рішення сприяють отриманню прибутку. Позитивний чистий прибуток свідчить про фінансову стабільність, тоді як негативний може вказувати на проблеми в управлінні або ринкових умовах.

Активи установи включають всі ресурси, якими вона володіє, і поділяються на поточні та непоточні. Поточні активи, такі як готівка та дебіторська заборгованість, необхідні для покриття короткострокових зобов'язань, тоді як непоточні активи, як-от нерухомість та обладнання, забезпечують довгострокову діяльність. Важливо регулярно аналізувати структуру активів для визначення їхньої ліквідності та ефективності використання.

Капітал установи складається з власних та запозичених коштів, що фінансують її діяльність. Високий рівень власного капіталу свідчить про фінансову незалежність, знижуючи ризики, пов'язані з борговим навантаженням.

Боргове навантаження визначає відношення зобов'язань установи до її капіталу. Високий рівень боргового навантаження може свідчити про ризикованість фінансової структури, тому важливо контролювати цей показник для забезпечення фінансової стабільності.

Таким чином, комплексний аналіз цих фінансових показників дозволяє отримати об'єктивну картину фінансового стану установи та виявити можливості для оптимізації її діяльності.

Аналіз фінансового стану установи виявив ключові аспекти, які потребують уваги для покращення фінансової діяльності. Загалом, результати діагностики свідчать про певні слабкі місця у ліквідності, платоспроможності та рентабельності, що може негативно вплинути на стійкість діяльності установи в умовах економічної нестабільності.

По-перше, виявлено недостатній рівень ліквідності, що може призвести до труднощів у виконанні короткострокових зобов'язань. Рекомендується розробити стратегію управління ліквідністю, що передбачає оптимізацію оборотного капіталу, зокрема, зменшення дебіторської заборгованості та покращення умов розрахунків з постачальниками.

По-друге, низький коефіцієнт платоспроможності вказує на ризики фінансової нестабільності. Для покращення цього показника доцільно зосередитися на збільшенні власного капіталу через залучення інвестицій або перерозподіл прибутку, що дозволить знизити боргове навантаження.

По-третє, результати аналізу рентабельності вказують на необхідність оптимізації витрат. Рекомендується провести детальний аудит витрат на всі рівні діяльності установи та виявити можливості для їх зниження. Зокрема, варто звернути увагу на більш ефективне використання ресурсів та зменшення витрат на адміністративні послуги.

Крім того, важливим є регулярне оновлення фінансових звітів, що дозволить своєчасно виявляти негативні тенденції та коригувати стратегію управління. Залучення зовнішніх консультантів для оцінки фінансових показників може суттєво підвищити об'єктивність аналізу.

Загалом, реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме покращенню фінансового стану установи, підвищенню її конкурентоспроможності та забезпеченню стабільності в умовах динамічного економічного середовища.

Одержано 01.11.2024

УДК 336.7

Наталія Вікторівна ПАВЛЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

професор кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, В УКРАЇНІ

Криптовалюти, що з'явилися у світовій економіці якихось 15 років тому, сьогодні перетворилися на важливий інструмент грошового ринку. Відповідно до звіту The 2024 Global Adoption Index від Chainalysis, Україна посіла 6-те місце у глобальному рейтингу впровадження криптовалют [1]. На початок 2023 року криптовалюта була у 15,72% населення, або у 6 млн громадян [2]. За підсумками 2023 року резиденти України заробили на операціях з криптовалютою 850 млн доларів [3].

Проте популярність цього інструмента інвестування викликана не лише високим рівнем доходності за операціями з ним, але і можливістю його використання для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. На криптогаманець можна отримати кошти без підтвердження джерел їх походження та без стандартного банківського фінансового моніторингу. Потім із цього криптогаманця можна купити нерухомість за кордоном або перетворити криптовалюту на готівкові фіатні гроші [4].

У 2022 році в Україні посадовцями було зареєстровано 1428 декларацій зі згадкою про володіння декларантами криптовалютою. Найбільше власників цифрових грошей виявилось у Національній поліції — 171 (12%) і прокуратурі — 150 (10,5%). До порівняння, до початку повномасштабної війни найчастіше криптовалюту декларували посадовці з міських рад — 75 (9,5%) [5].

Така показова відвертість під час декларування криптоактивів, на наш погляд, пояснюється не стільки чесністю посадовців, скільки бажанням легалізувати доходи, одержані злочинним шляхом, оскільки вони декларують рівно стільки, скільки потрібно для підтвердження офіційних активів і витрат, що перевищують зарплату.

При появі нового активу, приховати який неможливо, що перевищує розмір офіційного доходу, виникає потреба збалансувати його легальними доходами. Різницю закривають криптовалютою, ціна якої демонструє швидкі темпи зростання. Це припущення підтверджується досвідом укладачів національного рейтингу власників біткоїнів. Намагаючись оцінити ступінь підтвердження володіння біткоїнами, вони виявили учасників рейтингу, які більше не вказували у деклараціях біткоїн, але не зазначили його продаж чи дарування [6].

Очевидно, що декларування доходів є необхідним, але не досконалим засобом боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, поки є такі інструменти легалізації як криптовалюти. Враховуючи ступінь поширення корупції в Україні, вважаємо доцільним ввести заборону для державних службовців,

працівників силових структур та менеджменту державних підприємств на операції з криптовалютами та зберігання готівкової національної та іноземної валюти понад певний ліміт принаймні до того часу, коли набере чинності Закон України «Про віртуальні активи», який має запровадити принципи державної політики у сфері обороту віртуальних активів.

Список бібліографічних посилань

1. Нечет Т. Україна увійшла до ТОП-10 країн-лідерів прийняття криптовалют та DeFi: рейтинг The 2024 Global Adoption Index. IT Community : сайт. 07.10.2024. URL: <https://itc.ua/ua/novini/ukrayina-uvijshla-do-top-10-krayin-lideriv-prujnyattya-kryptovalyut-ta-defi-rejtyng-the-2024-global-adoption-index/>
2. В Україні підраховали кількість власників криптовалют. Lenta.ua : сайт. 02.02.2023. URL: <https://lenta.ua/v-ukrayini-pidrahuvali-kilkist-vlasnikiv-kriptovalyut-133354/>
3. Бутурлим О. Обігнали Японію, Канаду і не тільки: скільки заробили українці на криптовалюті у 2023 році. УНІАН : сайт. 18.03.2024. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/investiciji-u-kriptovalyutu-skilki-zarobili-ukrajinci-u-2023-roci-12576861.html>
4. Вивід криптовалют в Україні. Топ 5 криптовалютних карток у 2024 році. Українська правда : сайт. 14.11.2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/11/14/257535/>
5. Посадовці з Нацполіції та прокуратури задекларували найбільше криптовалют у 2022 році. Оpendатабот : сайт. 26.02.2024. <https://opendatabot.ua/analytics/crypto-geo-2023>
6. Заражевська С. Біткоїнів на понад \$1 млрд? Коломойський, депутати й одесити. Хто увійшов до списку криптомільйонерів України від Bitcoin Magazine. Forbes : сайт. 17.02.2023. URL: <https://forbes.ua/money/ukrainski-kriptomilyoneri-khto-mae-naybilshe-bitkoiniv-17022023-11808>

Одержано 01.11.2024

УДК 338.24:005.21(96)

Еліна Вікторівна ПАХУЧА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри маркетингу, управління репутацією та клієнтським досвідом факультету управління торговельно-підприємницькою та митною діяльністю Державного біотехнологічного університету

СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Адаптація підприємств до умов військового стану набуває особливого значення в Україні, де воєнні дії значно впливають на економічну стабільність, знижують інвестиційну привабливість та спричиняють втрати бізнесу. Для виживання та ефективного функціонування в умовах військового стану, підприємства повинні розробляти й впроваджувати гнучкі та адаптивні стратегії, як складових концепції резильєнтності бізнесу [1]. Це стосується не лише великих компаній,

але й малого та середнього бізнесу, які зазнають серйозних втрат через скорочення ринків збуту, розриви логістичних ланцюгів і кадрові втрати.

Потреба в забезпеченні безпеки є фундаментальною умовою для сталого розвитку суб'єктів господарювання, оскільки вона виступає визначальною характеристикою їхнього становлення, стабільного функціонування та поступу в межах будь-якої економічної системи. За відсутності належного рівня безпеки суб'єкти можуть зіткнутися з такими труднощами, як обмеженість ресурсів, зниження продуктивності, а також поглиблення соціально-економічних протиріч між учасниками ринку. Це, у свою чергу, може призвести до ризиків втрати конкурентоспроможності та нестабільності їхнього розвитку. Попри це, слід враховувати, що кризові явища, які є невід'ємною частиною циклічних економічних процесів, можуть виконувати і позитивну функцію, стимулюючи підприємства до виявлення прихованих резервів та пошуку шляхів для підвищення ефективності. Криза нерідко стає імпульсом до перегляду стратегій, оновлення підходів до управління та адаптації бізнес-моделей, що дозволяє уникнути банкрутства. Така адаптація стає необхідною для підприємств, що прагнуть не лише вижити, а й зміцнити позиції на ринку в умовах постійних змін та зростаючої конкуренції [2].

Перше й основне завдання для будь-якого підприємства – це всебічний аналіз ризиків. У цьому контексті важливо виділити ключові чинники ризику: порушення ланцюгів постачання, ризики безпеки співробітників, нестача сировини, а також зміни у фінансових потоках. Розробка кризових стратегій допоможе підприємствам мінімізувати негативний вплив цих ризиків. Так, створення додаткових запасів критично важливих ресурсів, проведення тренінгів із безпеки для співробітників або перенесення виробничих потужностей у безпечніші регіони можуть суттєво знизити рівень ризику.

Фінансові втрати під час війни можуть бути значними, тому підприємства повинні будувати свої фінансові стратегії, виходячи з реалій нестабільності та високої невизначеності. Одна зі стратегій – зниження фіксованих витрат, зокрема за рахунок тимчасової оренди обладнання або аутсорсингу певних процесів. Варто також переглянути цінову політику, з огляду на падіння купівельної спроможності та загальну економічну рецесію. Водночас збереження гнучкості у фінансовому плануванні допоможе швидко реагувати на зміни економічної ситуації.

Втрата міжнародних ринків і складності з логістикою роблять необхідною переорієнтацію на внутрішній ринок. Підприємства можуть розширювати партнерства з місцевими постачальниками та збільшувати частку внутрішнього збуту, що дозволяє знизити логістичні ризики та швидше реагувати на зміну попиту. Важливим кроком у цьому напрямі є також диверсифікація каналів збуту – збільшення частки онлайн-продажів та розвитку e-commerce, яка залишається менш вразливою до змін, спричинених військовими діями.

Цифровізація – один із найефективніших способів адаптації бізнесу до нових умов, що забезпечує не лише зниження витрат, але й покращує ефективність управління ресурсами. Сучасні IT-рішення дозволяють оптимізувати внутрішні бізнес-процеси, зокрема у сфері обліку, закупівель, логістики та обслуговування клієнтів. Підприємства, які швидко адаптуються до цифрових технологій, мають змогу продовжувати працювати, навіть при скороченні фізичної присутності на ринку, що особливо важливо в умовах обмежень, викликаних воєнним станом.

Людський капітал є основним активом будь-якого підприємства. У періоди війни, коли значна частина працівників може бути мобілізована або переїжджає у безпечніші регіони, надзвичайно важливо підтримувати співробітників. Стратегія соціальної відповідальності, яка передбачає допомогу співробітникам та їхнім родинам, не лише зміцнює моральний дух колективу, але й підвищує лояльність до компанії. В умовах кризового періоду багато підприємств пропонують своїм співробітникам можливість роботи на відстані, забезпечують додатковий захист у разі необхідності або надають матеріальну допомогу для покриття життєвих потреб.

З огляду на значну роль держави в забезпеченні економічної стабільності під час воєнного стану, співпраця з урядом і залучення міжнародної допомоги можуть стати ключовими інструментами для стабілізації бізнесу. Деякі підприємства отримують грантову підтримку або фінансування від міжнародних організацій, що допомагає їм подолати кризові моменти. Участь у державних програмах підтримки також дозволяє підприємствам отримати певні пільги та компенсувати втрати, пов'язані з війною.

Висновок. Війна є серйозним випробуванням для бізнесу, яке потребує адаптивності, гнучкості та готовності до змін. Комплексні підходи до управління ризиками, фінансова стабільність, переорієнтація на внутрішні ринки, цифровізація бізнес-процесів і підтримка співробітників є ключовими складовими стратегії адаптації підприємств до умов воєнного стану. Водночас важливо, щоб підприємства не лише орієнтувалися на виживання, а й враховували можливості для розвитку у нових умовах, що дозволить їм стати сильнішими після завершення воєнного конфлікту.

Список бібліографічних посилань

1. Савицька Н.Л., Пахуча Е.В. Ринкова резильєнтність бізнесу: теоретичний конструкт. *Бізнес Інформ*. 2024. № 2. С.257-244. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-244-257>

2. Pakhucha E., Sievidova I., Babko N., Romaniuk I., Bilousko T., Siadrysta I. (2023). Investigating the impact of structural changes: the socio-economic security framework. *European Journal of Sustainable Development*, Vol.12, Issue1, p.180–198. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2023.v12n1p180>

Одержано 30.10.2024

УДК 330.101

Юлія Валентинівна ПАЩЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри глобальної економіки

факультету економічних відносин та фінансів

Державного біотехнологічного університету

КАПІТАЛ ЗДОРОВ'Я ЯК СКЛАДОВА ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

У сучасному світі поняття людського капіталу набуває дедалі більшого значення, адже саме людина є основним ресурсом будь-якої економіки. Людський капітал - це концепція, що описує сукупність знань, навичок, досвіду та інших характеристик, які роблять індивідів цінними для економіки і суспільства.

Внутрішня структура людського капіталу включає наступні складові: капітал освіти, капітал здоров'я й капітал культури [1]. Серед цих складових людського капіталу особливу увагу варто приділити капіталу здоров'я, адже здоров'я безпосередньо впливає на продуктивність, ефективність праці та загальний рівень добробуту.

Капітал здоров'я можна визначити як сукупність фізичного, психічного та соціального благополуччя людини, яке впливає на його здатність працювати, навчатися та активно брати участь у житті суспільства. Він не лише покращує якість життя, але й сприяє підвищенню продуктивності праці, що, у свою чергу, має важливі наслідки для економічного зростання.

Здоров'я впливає на продуктивність праці через різні механізми. По-перше, здорова людина має більше енергії та витривалості, що дозволяє їй виконувати складні завдання ефективніше. По-друге, фізичне та психічне благополуччя сприяє кращій концентрації, зменшує кількість лікарняних днів та підвищує мотивацію до роботи. Адже, працівники з хорошим здоров'ям демонструють вищі результати в роботі, частіше ініціюють нові ідеї та беруть участь у командних проєктах.

Капітал здоров'я охоплює не лише фізичний, а й психічний аспект. Хороше психічне здоров'я покращує якість життя, підвищує мотивацію та креативність, що є важливими факторами для інновацій та розвитку нових ідей. Люди з кращим здоров'ям мають більше можливостей для навчання і розвитку, що, в свою чергу, підвищує їхній людський капітал. Здорові люди активніше беруть участь у соціальних і громадських процесах. Вони більш схильні до волонтерства, участі в громадських ініціативах, що зміцнює соціальні зв'язки і сприяє розвитку громади [2].

Удосконалення капіталу здоров'я вимагає комплексного підходу, що охоплює різні аспекти життя суспільства. Основними ключовими напрямками даного процесу є: поліпшення доступу до медичних послуг; розширення медичної інфраструктури; зменшення фінансових бар'єрів; систематичні медичні обстеження; пропаганда здорового способу життя; психічне здоров'я; створення здорового робочого середовища та ін.

Інвестиції в капітал здоров'я можуть здійснюватися як на рівні окремих працівників, так і на рівні суспільства. Вони мають включати в себе:

- доступ до медичних послуг, що сприяє забезпеченню населення якісною медичною допомогою з метою підтримання і поліпшення здоров'я;
- освіта про здоровий спосіб життя – популяризація програм, спрямованих на підвищення обізнаності про харчування, фізичну активність та профілактику захворювань;
- створення здорового робочого середовища, адже підприємствам доцільно запроваджувати програми підтримки здоров'я працівників, що включають фізичні активності, психологічну підтримку та заходи з покращення умов праці.

Отже, капітал здоров'я є невід'ємною частиною людського капіталу і відіграє ключову роль у забезпеченні економічного розвитку і соціального благополуччя. Інвестиції в здоров'я не лише покращують якість життя суспільства, але й сприяють підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності національної

економіки. У світі, де ресурси стають все більш обмеженими, вкладення в капітал здоров'я набувають стратегічного значення, адже здорові люди — це основа здорової економіки та суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Кундєєва Г.О. Капітал здоров'я як базовий компонент людського капіталу. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2020. Т. 26, № 2. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/31470> (дата звернення: 22.10.2024).

2. Корнілова О.В. Розвиток системи охорони здоров'я як передумова якісного відтворення людського капіталу. *Економіка і суспільство*. Вип. 48. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-87> (дата звернення: 23.10.2024)

Одержано 01.11.2024

УДК 346.7

Володимир Нестерович ПЕТРИНА,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри економіко-правових дисциплін

навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ;

Кирил Олегович МАЗІЙ,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

Національної академії внутрішніх справ

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інвестиційна діяльність є важливим чинником економічної безпеки України. З огляду на це належне правове регулювання інвестиційних відносин відіграє важливу роль у комплексі заходів із забезпечення економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання. Проте ЗУ «Про інвестиційну діяльність» (надалі – «Закон») в силу недосконалості своїх норм не забезпечує належного правового регулювання інвестиційної діяльності.

Так, враховуючи те, що предметом правового регулювання є суспільні відносини [1, 40], інвестиційна діяльність, як предмет правового регулювання, не може бути нічим іншим, ніж суспільними відносинами. Різні види правовідносин відрізняються одні від одних за своїм складом. «До складу правовідносин входять такі елементи: 1) суб'єкти; 2) об'єкти; 3) зміст» [2].

«Суб'єкт правовідносин — це учасник правових відносин, який має суб'єктивні права та здатний виконувати юридичні обов'язки» [2]. Ч.1. ст.5 Закону визначає суб'єктами інвестиційної діяльності (інвесторами і учасниками) громадян, юридичних осіб та державу. Водночас в юриспруденції інвестиційна діяльність визначається як різновид господарської діяльності [3, 5]. Згідно із ч.1 ст.3 Господарського кодексу України (далі - ГКУ) господарську діяльність здійснюють суб'єкти господарювання. Виходячи з цього, суб'єкти інвестиційної діяльності, як

діяльності господарської, за визначенням мають бути суб'єктами господарювання. В той же час згідно з ч.2 ст.55 ГКУ суб'єктами господарювання є тільки господарські організації - юридичні особи та громадяни, які зареєстровані як підприємці, а згідно з ч.1 ст.8 ГКУ «державна, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання». Таким чином, норми ч.1 ст.2 та ст. 5 Закону, визначаючи громадян, не зареєстрованих як підприємці, та державу суб'єктами інвестиційної діяльності, тобто суб'єктами господарювання, вступають у колізію з нормами ч.2 ст.55 ГКУ та ч.1 ст.8 ГКУ. До того ж треба додати, що Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності» не передбачає такого виду економічної діяльності, як інвестиційна діяльність. Через це, спеціальна реєстрація та облік осіб, що здійснюють інвестиційну діяльність і є, так би мовити, за статусом суб'єктами інвестиційної діяльності, в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань не здійснюється. Тому, природньо, що суб'єктом інвестиційних правовідносин (суб'єктом інвестиційної діяльності) можна вважати тільки того суб'єкта права, який фактично вступив у інвестиційні правовідносини. В свою чергу, для того, щоб визначитись чи вступив фактично той чи інший суб'єкт права у інвестиційні правовідносини, необхідно знати що ж є підставою виникнення інвестиційних правовідносин. Проте, ЗУ «Про інвестиційну діяльність» не визначає чітко які ж юридичні факти є підставою виникнення інвестиційних правовідносин. Із норм ч.2 ст.7 та ст.9 Закону опосередковано можна зробити висновок, що підставою виникнення інвестиційних правовідносин є договір. Проте, із Закону не зрозуміло який саме вид договорів є підставою виникнення інвестиційні правовідносини.

«Об'єкти правовідносин — це певні матеріальні, духовні та інші соціальні блага з приводу яких між суб'єктами виникають, змінюються чи припиняються правовідносини» [2]. В Законі згадуються два види соціальних благ: по-перше, інвестиції (ст.1 Закону), по-друге, об'єкти інвестиційної діяльності (ст.4 Закону). Відповідно як до ст.1 Закону, так і до ст. 4 Закону інвестиціями та об'єктами інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно. Закон не містить відповідних критеріїв для розмежування майна, що має відноситись до інвестицій, та майна, що має відноситись до об'єктів інвестиційної діяльності. Таким чином, виходячи із положень Закону, неможливо визначити, яке ж саме майно є об'єктом інвестиційних правовідносин: чи те майно, що в ст.1 Закону називається «інвестиціями», чи те майно, що в ст.4 Закону називається «об'єктами інвестиційної діяльності».

«Зміст правовідносин — це сукупність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників даних правовідносин... Суб'єктивні юридичні обов'язки, як і суб'єктивні права, суворо персоніфіковані. Вони адресовані не абстрактній особі чи особам, а покладаються на конкретного учасника чи учасників цілком визначених, конкретних правовідносин» [2]. *«Суб'єкти правовідносин пов'язані між собою суб'єктивними правами і юридичними обов'язками. Сторони в правовідносинах виступають як уповноважені і зобов'язані особи, де права та інтереси одних осіб можуть бути реалізовані через виконання обов'язків іншими»* [4]. Як уже зазначалося, із норм ч.2 ст.7 та ст.9 Закону опосередковано можна зробити висновок, що підставою виникнення інвестиційних правовідносин є договір,

проте, визначити із тексту Закону вид договору, що породжує інвестиційні правовідносини, неможливо. Так, передбачені Законом права та обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності не відносяться до змісту договірних правовідносин, так як вони є правами і обов'язками певних суб'єктів права не перед своїми контрагентами у договірних правовідносинах, а перед державою у публічно-правових відносинах. Так, наприклад, передбачений ст.8 Закону обов'язок «сплачувати податки» не може відновитись до обов'язків, передбачених договором. До того ж треба відмітити, що передбачені ст.ст.7 та 8 Закону права та обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності не пов'язані з правами і обов'язками інших суб'єктів інвестиційних правовідносин і тому не можуть відноситись до змісту інвестиційних правовідносин. Вони є або деклараціями, або стосуються адміністративних чи інших публічно-правових відносин. Наприклад, передбачене ч.1 ст.7 Закону право на «розміщення інвестицій у будь-яких об'єктах» не пов'язане з юридичними обов'язками інших учасників інвестиційних правовідносин, а є декларацією; передбачений ч.2 ст.8 Закону обов'язок «сплачувати податки» не пов'язаний із суб'єктивними правами інших учасників інвестиційних правовідносин і є також декларацією (бо Закон не може замість ПКУ встановлювати юридичні обов'язки зі сплати податків, в тому числі і податків з інвестиційних доходів) і так далі. Крім того, треба відмітити, що ст.8 Закону, яка називається «Обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності», насправді, не встановлює обов'язків суб'єктів інвестиційної діяльності не тільки в інвестиційних правовідносинах, але й в публічно-правових відносинах, а тільки говорить про обов'язок суб'єктів інвестиційної діяльності виконувати обов'язки, передбачені іншими нормативно-правовими актами. Така конструкція норм Закону виглядає досить недоречною.

Список бібліографічних посилань

1. Юридична енциклопедія: В 6-ти т.: Т.5 П-С ; Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (голова) . — К. : Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2003 . С.736.
2. Кириченко В.М., Куракін О.М. Теорія держави і права. URL: <http://pidruchniki.ws/16011013/pravo/pravovidnosini> (дата звернення: 30.10.2024).
3. Вінник О.М. Інвестиційне право. Навчальний посібник. — К.: Аттіка, 2000. С.264.
4. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. С.584. С.336. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення: 30.10.2024).

Одержано 31.10.2024

УДК 65.011.7:658.016.3

Андрій Валентинович ПІВНЮК,

аспірант кафедри менеджменту

Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій

ДІАГНОСТИКА ПІДПРИЄМСТВ – СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Економіка України у 2024 році під час повномасштабного російського вторгнення знаходиться під значним впливом зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих чинників. Саме тому вивчення та діагностика підприємств у складних економічних умовах війни є визначальною ланкою у діяльності підприємств у сучасних умовах. В теперішній час вірогідність та частота кризових ситуацій на підприємствах тільки збільшується, тому необхідно аналізувати діяльність підприємств стосовно кризових ситуацій та недопущення виникнення подальших негативних наслідків. Визначальним чинником сучасної економічної діяльності підприємств є тривалість російської військової агресії та складна система надання допомоги, що надається країнами економічними партнерами України, призводить до важких умов функціонування підприємств і низьку вірогідність покращення економічних умов, їх стабілізацію та більшу прогнозованість у найближчій перспективі.

Згідно з даними НБУ, у II кварталі 2024 року зростання ВВП залишалось високим 3.7% у порівнянні з минулим роком, інфляція сягне 8.5% на кінець 2024 року. Зростання промислової інфляції до 26.7% у червні поточного року, тиснутиме на споживчі ціни через вторинні ефекти, передусім збільшення собівартості виробництва [1, с. 7].

Ризик - є мірою невідповідності між різними результатами рішень, які оцінюються з точки зору корисності, шкоди та ефективності відповідно до критеріїв стратегічних результатів [2, с. 2].

Ризики на підприємстві доцільно класифікувати на кілька основних категорій:

Фінансові ризики пов'язані з коливаннями валютних курсів, змінами процентних ставок, а також ризиками неплатоспроможності клієнтів. Проінфляційні ризики містять впровадження та підвищення військового збору з доходів підприємств. Такий податок значною мірою може переноситися бізнесом на споживачів. Ефект ціни може бути мультиплікативним і використання такого податку може суттєво підвищувати інфляцію протягом відносно короткого періоду [1, с. 36]. Фінансові установи розробляють індекси фінансового стресу для виявлення системних ризиків [3, с. 11]. Операційні ризики виникають внаслідок внутрішніх процесів, технологічних збоїв, помилок персоналу або системних проблем. Ринкові ризики пов'язані з конкуренцією, змінами споживчого попиту, а також макроекономічними факторами. Конкуренція змушує виробників впроваджувати інноваційні виробничі процеси, нові технології знижують витрати виробництва, підвищують якість продукту, а значить, збільшує прибуток компаній [4, с. 96-97]. Правові ризики включають можливі судові позови, зміни в законодавстві, що можуть вплинути на діяльність підприємства. Репутаційні ризики пов'язані з

іміджем компанії, які можуть виникнути через негативні відгуки, скандали або неналежне виконання зобов'язань. Екологічні ризики можуть включати вплив діяльності підприємства на навколишнє середовище, а також відповідність екологічним нормам. Управління ризиком – процес створення в антикризовому управлінні системи ідентифікації, аналізу і реагування на ризики, пов'язані з прийняттям компетентних управлінських рішень [5, с.54]. Підприємство являє собою циклічний бізнес процес, що супроводжується періодами піднесення та періодами виникнення кризових явищ.

Сучасна діагностика діяльності підприємства охоплює кілька ключових аспектів:

1. Фінансовий аналіз: оцінка фінансових показників, таких як рентабельність, ліквідність та оборотність. Рентабельність - це фінансовий показник, що характеризує ефективність використання ресурсів підприємства, визначається як відношення прибутку до витрат, активів або власного капіталу. Основні види: рентабельність продажів, активів та власного капіталу. Ліквідністю визначають здатність активів підприємства швидко перетворюватися на гроші без значних втрат у вартості. Основні показники ліквідності визначаються: поточною, швидкою та загальною ліквідністю. Оборотність - це показник, що характеризує швидкість, з якою підприємство перетворює свої активи на доходи. Оборотність складається з: оборотності товарних запасів, оборотності дебіторської заборгованості, оборотності активів.

2. Аналіз операційної ефективності: вивчення процесів, продуктивності праці та витрат для виявлення можливостей оптимізації.

3. Аналіз ринку: дослідження конкурентного середовища, споживчих трендів та позиціонування продуктів.

4. Аналіз виявлення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз підприємства (SWOT- аналіз).

5. Аналіз ризиків: оцінка можливих внутрішніх і зовнішніх ризиків, що можуть вплинути на діяльність.

6. Аналіз застосування інформаційних технологій: використання сучасних програм для збору та аналізу даних для прийняття рішень.

Висновки. Погіршення стану підприємств зумовлене зовнішніми та внутрішніми чинниками: продовження повномасштабної російської збройної агресії, інфляція, зниження попиту, обмеженість трудових ресурсів, можливості виробництва. Використання сучасної класифікації ризиків на підприємствах дає можливість ідентифікувати наявні ризики, оцінити стан впливу та небезпеки цих факторів, визначити їх характеристику та критичність. Сформована система прогнозування ризиків підприємства дає змогу ідентифікувати, діагностувати, аналізувати та оцінити ризики і рівень їх небезпеки, сформулювати та застосувати стратегію їх мінімізації та моніторингу. Аналіз визначених сучасних складових системи діагностики дозволяє повноцінно охопити, оцінити та визначити критичність всіх ризиків у функціонуванні підприємств та вчасно сформулювати необхідні дієві заходи управління підприємством.

Список бібліографічних посилань

1. Інфляційні звіти. Національний банк України: веб- сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/report> (дата звернення 01.10.2024).

2. Мирошниченко Г.Б. Управління ризиками підприємницьких структур: аспекти ризик-менеджменту. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-47> (дата звернення 20.09.2024).

3. Філатов В. Новий індекс фінансового стресу для України. *Вісник Національного банку України*. 2021. Вип. №. 251. URL: <https://journal.bank.gov.ua/ua/article/2021/251/03> (дата звернення 01.10.2024).

4. Омельченко Т. Конкурентоспроможність українських підприємств в умовах війни. *Економіка і організація управління*. 2022. № 3 (47). С. 91–101.

5. Пильнова В. П., Гавриш О. М., Капелюшна Т. В. Формування системи управління підприємницькими ризиками. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 24. С. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.24.51> (дата звернення 25.09.2024).

Одержано 23.10.2024

УДК 65.014.1

Владислав Романович ПЛІСКО,

*аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
навчально-наукового інституту «Кіберпорт»
Державного біотехнологічного університету*

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Правовий режим воєнного стану накладає особливі умови на суб'єктів господарювання, значно обмежуючи їхню діяльність та створюючи низку загроз. У такому середовищі виникає потреба в адаптації управлінських підходів, зокрема у стратегічному управлінні. Зміна стратегій підприємств під впливом зовнішніх загроз є критично важливою для забезпечення їхньої стійкості та життєздатності. Стратегічне управління в умовах воєнного стану потребує гнучких рішень, швидкої адаптації до нових вимог та орієнтації на довгострокову безпеку бізнесу.

Воєнний стан запроваджує особливі правові норми, що безпосередньо впливають на економічну діяльність суб'єктів господарювання. До основних аспектів правового режиму, що впливають на бізнес, належать обмеження в пересуванні, мобілізаційні заходи, розподіл ресурсів та, в деяких випадках, обов'язок підприємств надавати свої ресурси для потреб держави.

У період воєнного стану держава може обмежувати певні види діяльності, що має безпосередній вплив на можливість підприємств вести бізнес. Ці обмеження стосуються, зокрема, контролю за стратегічними ресурсами, імпортом та експортом товарів. Такі заходи знижують здатність підприємств до планування та прогнозування своєї діяльності, а також обмежують їхні фінансові ресурси. Також, згідно з законодавством, підприємства можуть зобов'язати надавати матеріальні та трудові ресурси для потреб оборони. Це створює додаткове навантаження на компанії, оскільки частина персоналу може бути залучена до виконання оборонних функцій, що призводить до дефіциту кадрів та обмеження виробничих можливостей [1].

Воєнний стан підвищує рівень ризику в економіці через нестабільність внутрішньої та зовнішньої обстановки і включає в себе такі ризики, як зниження попиту, збільшення витрат на безпеку, ризик пошкодження інфраструктури та втрата доступу до фінансових ресурсів. В умовах нестабільності компанії змушені гнучко підходити до своїх стратегій, щоб забезпечити мінімальну стабільність та зберегти свою діяльність.

Для ефективного управління в умовах воєнного стану підприємствам необхідно використовувати адаптовані підходи до стратегічного планування, управління ризиками та кадрового менеджменту. Здатність швидко адаптуватися до нових умов є ключовою в умовах воєнного стану. Вона може включати в себе зміну основних напрямків діяльності, переорієнтацію ресурсів та оперативне реагування на обмеження. Наприклад, компанії можуть переглядати свої інвестиційні проекти, зменшуючи витрати на довгострокові, зосереджуючись на короткострокових цілях.

Розширення асортименту продукції, освоєння нових ринків і видів діяльності допомагає компаніям зменшити ризики. У воєнних умовах підприємства можуть почати займатися виробництвом товарів, що користуються підвищеним попитом через воєнну обстановку, наприклад, продукцією для оборонного сектору або забезпеченням базових потреб населення.

Стратегічне управління в умовах воєнного стану вимагає акценту на антикризових підходах, що передбачає швидку ідентифікацію ризиків, розробку резервних планів, мобілізацію ресурсів для критичних напрямків та забезпечення стабільності в умовах кризи. Важливо також забезпечити доступ до резервних фондів для покриття витрат на антикризові заходи [2].

Економічна безпека підприємств у період воєнного стану стає пріоритетним завданням. Досягнення економічної безпеки вимагає застосування спеціалізованих стратегій, спрямованих на захист активів, підтримку виробничої діяльності та забезпечення безпеки персоналу. Підприємствам необхідно впроваджувати заходи для захисту матеріальних активів, включаючи страхування, посилення охорони та мінімізацію втрат від можливих обстрілів чи інших загроз. Забезпечення роботи основних виробничих потужностей в безпечних районах дозволяє підприємству зберігати функціональність. Управління ризиками в умовах воєнного стану включає в себе визначення найбільш критичних загроз, розробку механізмів їх мінімізації та планів реагування. Використання стратегії управління ризиками дозволяє компанії підтримувати життєздатність у нестабільному середовищі. Важливими інструментами є страхування активів та впровадження додаткових заходів безпеки для персоналу і виробничих об'єктів [3].

Кадрова безпека також є одним із основних елементів стратегії управління в умовах воєнного стану. Підтримка ефективної роботи персоналу в складних умовах, забезпечення захисту працівників та надання психологічної підтримки є важливими заходами для збереження кадрового потенціалу. Підприємства також можуть здійснювати додаткові тренінги з питань безпеки для працівників.

Висновок. В умовах правового режиму воєнного стану стратегічне управління суб'єктами господарювання потребує адаптації до нових умов і загроз. Компанії повинні переглянути свої стратегічні цілі та орієнтуватися на досягнення короткострокової стабільності та економічної безпеки. Використання

адаптивних стратегій, антикризового управління та заходів для захисту активів і персоналу є критичними для забезпечення виживання та подальшого функціонування підприємств. Успішне управління в умовах воєнного стану дозволяє зберегти економічний потенціал підприємства та сприяє його довгостроковій стабільності навіть у складних кризових умовах.

Список бібліографічних посилань

1. Бабко Н.М., Сєвідова І.О. Забезпечення фінансової стійкості підприємств готельно-ресторанного бізнесу. *Ефективна економіка*. №3. 2024.
2. Гавловська Н. Тарасенко Л., Чумак Р., Венгер А. Теоретичні аспекти стратегування у реалізації інноваційного розвитку підприємства. *Development Service Industry Management*. 2024. Вип. 2. С. 26–30.
3. Чередніченко А.О., Васечко Л.І., Рамський А.Ю. Стратегічне управління фінансовою стійкістю суб'єктів господарювання в сучасному економічному середовищі. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. № 1(11). 2023. С.112-124.

Одержано 01.11.2024

УДК 336.13(477)

Мирослав Вікторович ПОДОРОЖНІЙ,

*начальник Департаменту фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку
Національної поліції України*

РИЗИКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних реаліях відбулася перебудова зовнішньоекономічної політики зі зміщенням акцентів ринково-орієнтованого підходу до більш орієнтованого на безпеку погляду. Однак, якими б глибокими не були ці зміни, це не бінарний перехід від лише парадигми ринкової рівноваги до лише державних потреб безпеки, а питання розвитку та розподілу фінансових ресурсів в умовах використання економічних засобів для досягнення цілей у зовнішній політиці. Фінансова та військова допомога має вирішальне значення для національної безпеки України і є питанням яке непокоїть уряд та широко обговорюється. Через це постають питання про те, як Україна має диференціювати заходи, які вона вживає у сфері геоекономіки. Мета цього дослідження у визначенні орієнтирів взаємодії з державами-партнерами у просторі фінансово-економічної безпеки.

Фінансова безпека або безпека фінансово-кредитної сфери безпосередньо є ґрунтовною складовою економічної безпеки. На фінансах базується економіка будь-якої країни, фінанси – «кров» економічної системи держави, без якої економіка будь-якої країни в сучасних умовах не може функціонувати. Тим більше, що фінанси виступають як сукупність економічних відносин, які виникають в процесі обороту грошових коштів. Тому фінансова безпека має входити окремою підсистемою до системи економічної безпеки. В зв'язку з цим проблема належної підтримки фінансової безпеки держави є найактуальнішою, тому що зачіпає

усі галузі національного господарства, приватних підприємців, усі прошарки населення, усе суспільство і державу в цілому, а її забезпечення в умовах кризи – найважливішим завданням [1].

Вторгнення росії підняло ризики фінансової стабільності для світу загалом і особливо для України. Це порушує питання щодо довгострокового впливу поточних подій на економіку та світові ринки. Адже відновлення фінансового сектора на тлі сучасного стану відновлення економіки, яке все більше сповільнюється після пандемії, піддає випробуванню стійкість фінансових ринків і створює загрозу фінансовій стабільності. Україна в цій ситуації стикається з найбільш серйозними ризиками. Проте вже зараз ясно, що серйозність збоїв на товарних ринках та в ланцюжках постачання створює ризики погіршення ситуації, негативно впливаючи на макрофінансову стабільність, інфляцію та світову економіку.

За останні роки фінансові умови стали значно більш жорсткими в більшості країн світу, особливо в країнах ЄС. На тлі зростання інфляції очікувані підвищення процентних ставок призвели до помітного посилення навіть у країнах із розвинутою економікою. Втім, навіть за такого посилення фінансові умови близькі до історичних середніх значень, а реальні ставки залишаються сприятливими у більшості країн. Підвищення відсоткових ставок допомагає уповільнити попит, а також запобігти ослабленню інфляційних очікувань (тобто, коли очікування подальшого зростання цін у майбутньому стає нормою) та повернути інфляцію до цільового рівня.

В той же час потенційні ризики монетизації дефіциту державного бюджету дали змогу для НБУ запобігти загрозам посилення фіскального домінування та безконтрольного зростання інфляції та знизити рівень розбалансування ділових очікувань суб'єктів господарювання. Таким чином, основні зусилля НБУ було спрямовано на стабілізацію макрофінансової ситуації для підтримки адаптації економіки України до функціонування в умовах правового режиму воєнного стану [2]. У довгостроковій перспективі це може призвести до підвищення відсоткових ставок вище за нейтральний рівень, і ймовірно, призведе до ще більш жорстких фінансових умов. Нові геополітичні реалії ускладнюють роботу Нацбанку, який має повернути інфляцію до цільового рівня, сприймаючи до уваги те, що надмірне посилення глобальних фінансових умов шкодить економічному зростанню.

На цьому тлі і в світлі зростання ризиків для фінансової стабільності будь-яка раптова переоцінка ризиків внаслідок ескалації бойових дій проти росії може виявити деякі вразливості, що призведе до різкого зниження цін на активи. Правова сфера також може нести загрози, спричинені перш за все нестабільністю чинного законодавства, неврегульованістю ряду аспектів діяльності суб'єктів господарювання, недосконалістю правових механізмів регулювання окремих господарських відносин, непоміркованістю змін у законодавстві, копіюванням норм міжнародного законодавства без належної їх адаптації до вітчизняних реалій [3]. Наслідки воєнних дій продовжують посилювати негативний вплив, зокрема, і на ліквідність ринку та дефіцит фінансування. Внутрішній ринок зіткнувся з вищими ризиками відтоку капіталу, з диференціацією країнами на імпортерів та експортерів сировинних товарів. На тлі геополітичної невизначеності вплив більш жорстких зовнішніх фінансових умов від ФРС США та МВФ, ймовірно, також збільшить ризик відтоку капіталу.

Висновок. У сучасному світі фінансові відносини за своєю суттю пов'язані з питаннями війни та миру, і жоден погляд на дилему фінансової безпеки не є повним без урахування умов, які можуть передвіщати початок війни або її уникнення. Таким чином стає вкрай важливо розуміти, чи відбудеться в кінцевому підсумку вибір західної політики оцінки ризиків щодо росії, у бік більш жорсткої політики роз'єднання або в напрямку повернення до більш ринково-орієнтованого підходу, і яку форму цей вибір може прийняти, якщо він все ж таки відбудеться. Паралельно слід досліджувати і проблеми колективної фінансової безпеки. Очевидно, формати співробітництва, які має на увазі риторика західних союзників, не є альянсом безумовної фінансово-економічної безпеки. Однак можна і потрібно розробляти політику, засновану на адекватному визнанні значного зрушення в глобальній економіці, який продовжує розгортатися зараз.

Список бібліографічних посилань

1. Єрмошенко М.М., Горячева К.С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : наук. моногр. К. : Національна академія управління. 2010. 232 с.

2. Свидрук І. І., Клепанчук О. Ю. Ризики забезпечення фінансово-економічної безпеки пріоритетних галузей економіки України у період війни та післявоєнної відбудови. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023 рік. Том 8. № 2. С. 353-359. DOI: 10.36887/2415-8453-2023-2-51

3. Утенкова К.О. Методичні підходи до класифікації загроз для фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах турбулентної економіки. *Ефективна економіка*. 2024. №4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3485>. DOI: 10.32702/2307-2105.2024.4.4

Отримано 01.11.2024

УДК 658

Сергій Васильович РИБАЛЬЧЕНКО,

*аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
навчально-наукового інституту «Кіберпорт»
Державного біотехнологічного університету*

ПРИНЦИПИ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан і надзвичайні обставини створюють додаткові виклики для функціонування підприємств. Забезпечення економічної та виробничої безпеки є критично важливим завданням у період, коли зовнішні фактори створюють ризики, що можуть призвести до втрати ресурсів, скорочення виробництва або навіть закриття бізнесу. Безпекоорієнтоване управління стає необхідним для забезпечення стабільності та мінімізації втрат.

Безпекоорієнтоване управління передбачає комплекс заходів, спрямованих на захист підприємства, збереження його ресурсів та забезпечення можливості продовження діяльності. Розглянемо основні принципи, які є важливими для впровадження цього підходу.

По-перше, це принцип адаптивності, який полягає в здатності підприємства швидко реагувати на зміну умов. У період воєнного стану ситуація може змінюватися дуже динамічно, тому важливо, щоб підприємство мало можливість швидко адаптувати свою діяльність до нових вимог. Він може включати зміни в структурі управління, оптимізацію операційних процесів і перерозподіл ресурсів.

По-друге, принцип диверсифікації, що допомагає зменшити ризики, пов'язані з можливими втратами. Підприємства можуть уникнути значних збитків, якщо диверсифікують свою діяльність, продукцію чи ринки збуту. Зокрема, в умовах воєнного стану важливо мати декілька постачальників, використовувати різні канали збуту, що забезпечить можливість продовження діяльності навіть за умов втрати певних ресурсів.

По-третє, це принцип управління ризиками. Так як в умовах воєнного стану значно зростає рівень ризику, підприємствам необхідно впроваджувати системи управління ризиками, які дозволять мінімізувати ймовірність виникнення негативних подій та пом'якшити їхні наслідки. Він включає ідентифікацію потенційних загроз, розробку заходів з мінімізації ризиків і побудову планів кризового реагування. До основних ризиків можна віднести загрози фізичної безпеки, ризики втрати інфраструктури і порушення ланцюгів постачання [1].

На основі принципів управління слід застосовувати низку практичних заходів для забезпечення безпеки підприємства в умовах воєнного стану [2, 3]:

1. Розробка кризового плану дій. Кризовий план є ключовим елементом для управління в умовах воєнного стану. Він повинен включати плани евакуації персоналу, збереження документації, забезпечення захисту інформаційних систем, а також створення запасів ресурсів. Ефективний кризовий план дозволяє підприємству підготуватися до найгірших сценаріїв і швидко реагувати на можливі загрози.

2. Посилення кібербезпеки та інформаційного захисту. Воєнний стан може призвести до підвищених кіберзагроз, зокрема з боку недружніх країн чи груп, що намагаються вразити інфраструктуру підприємства. Тому важливо забезпечити надійний захист інформаційних систем, впровадити додаткові рівні безпеки для збереження важливої інформації, а також проводити регулярні навчання персоналу для захисту від кіберзагроз.

3. Управління людськими ресурсами. Кадрова політика під час воєнного стану повинна передбачати додаткові заходи безпеки для персоналу. Важливо забезпечити захищеність співробітників, що може включати організацію безпечних місць для роботи, психологічну підтримку і допомогу в адаптації до складних умов. Також доцільною є розробка кадрових резервів для швидкого заміщення ключових фахівців у випадку необхідності.

Отже, впровадження безпекоорієнтованого підходу в управління підприємствами підвищує їхню стійкість до кризових ситуацій. Серед основних його переваг можна виокремити:

1. Забезпечення стабільності функціонування. Безпекоорієнтоване управління дозволяє підприємству зменшити негативний вплив зовнішніх факторів на його діяльність. Це підвищує стабільність роботи підприємства, забезпечує збереження ресурсів і гарантує виконання основних завдань навіть у складних умовах.

2. Зниження втрат і підвищення конкурентоспроможності. Завдяки своєчасним заходам із захисту ресурсів і оптимізації процесів, підприємства можуть

зменшити втрати та продовжувати свою діяльність, що підвищує їх конкурентоспроможність на ринку. Підприємства, які адаптуються до умов кризи, краще витримують конкуренцію і можуть скористатися новими можливостями.

3. Зміцнення довіри серед персоналу та партнерів. Дотримання принципів безпеки сприяє підвищенню довіри серед персоналу, що є важливим у кризові часи. Співробітники мають впевненість у тому, що підприємство дбає про їхню безпеку, що підвищує їхню лояльність та мотивацію. Також підвищується довіра партнерів, які цінують стабільність і надійність компанії.

Висновок. У сучасних умовах воєнного стану безпекоорієнтоване управління є не просто актуальним, а просто необхідним для виживання та розвитку підприємств. Застосування принципів адаптивності, диверсифікації та управління ризиками дозволяє підприємствам знизити ризики і підвищити стійкість до зовнішніх загроз. Практичні заходи, такі як розробка кризових планів, забезпечення кібербезпеки та управління людськими ресурсами, є основою для побудови надійного безпекоорієнтованого управління. Безпекоорієнтоване управління не тільки захищає від ризиків, але й відкриває нові можливості для підприємств, які зможуть продовжувати діяльність у складних умовах та ефективно використовувати власний потенціал.

Список бібліографічних посилань

1. Мішенін Є., Жилінська О., Ярова І., Маслій М. Економічний аналіз в системі управління біоекономікою та сталим розвитком підприємницьких структур. *Механізм регулювання економіки*. 2021. № (3 (93)). С. 55-66.

2. Притис В. І. Умови реалізації безпекоорієнтованого управління підприємствами з урахуванням існуючих загроз. *Бізнес Інформ*. 2020. №3. С. 453–548.

3. Самійленко Г., Вітер А. Теоретико-методологічні засади управлінського аналізу та його роль у прийнятті управлінських рішень. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. №2 (26). С. 37–47.

Одержано 01.11.2024

УДК 346.7

Ірина Олександрівна СЄВІДОВА,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Іван Олексійович ЛЕЩЕНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Економічні відносини в Україні базуються на основних принципах вільної конкуренції, господарської самостійності, самоокупності та відповідальності перед суспільством. Ці принципи закріплені Господарським кодексом України (ГКУ) та іншими відповідними нормативно-правовими актами.

Важливими поняттями є суб'єкт господарювання, який може бути юридичною або фізичною особою - підприємцем, який здійснює господарську діяльність, та господарська діяльність, спрямована на досягнення прибутку та задоволення особистих потреб [2]. Суб'єкти господарювання можуть мати різні організаційно-правові форми, такі як товариства, приватні підприємства, підприємства з іноземними інвестиціями, державні та комунальні підприємства, а також селянські (фермерські) господарства. Суб'єкти мають право на самостійний вибір форм та методів господарської діяльності, встановлення цін на продукцію, здійснення зовнішньоекономічної діяльності та захист своїх прав та інтересів. Однак вони також несуть обов'язки дотримуватися законодавства, забезпечувати безпечні умови праці, відповідати за свої зобов'язання, сплачувати податки та збори. Ліцензування є обов'язковим для деяких видів господарської діяльності, визначених законом. Останні зміни в законодавстві спрямовані на покращення умов для бізнесу, зменшення бюрократичних перешкод, захист прав та інтересів суб'єктів господарювання, а також боротьбу з корупцією та легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом.

Для забезпечення добросовісної конкуренції та захисту прав інтелектуальної власності важливо впроваджувати ефективні механізми контролю та регулювання. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, та боротьба з корупцією вимагають посилення превентивних заходів, а також ефективного реагування на виявлені порушення [4]. У цьому контексті важливо також розглядати ініціативи щодо спрощення процедур ліцензування та отримання дозволів, що сприяє зниженню адміністративних та фінансових бар'єрів для бізнесу. Реформування законодавства та вдосконалення адміністративних процедур є ключовими завданнями на шляху до створення прозорого та стабільного інвестиційного клімату.

Для досягнення цих цілей потрібно активно взаємодіяти зі всіма зацікавленими сторонами, включаючи урядові органи, підприємства, громадськість та міжнародні партнери. Важливо забезпечити відкритий діалог та консультації при розробці та впровадженні нових законодавчих ініціатив, що стосуються господарської сфери. Особлива увага має бути приділена підтримці та розвитку малого та середнього бізнесу, який виступає важливим двигуном економічного зростання та створення робочих місць. Шляхи спрощення процедур реєстрації та оподаткування, надання фінансової підтримки та доступу до ринків можуть стимулювати розвиток цього сегменту. Крім того, важливо не забувати про соціальну відповідальність бізнесу та створення умов для сталого розвитку, включаючи заходи щодо захисту навколишнього середовища, підтримки соціальних програм та розвитку людського капіталу через освіту та професійну підготовку.

При цьому важливо враховувати міжнародний контекст та виконання зобов'язань перед міжнародними партнерами щодо гармонізації законодавства та стандартів. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та країнами-партнерами з метою впровадження найкращих практик у галузі господарського регулювання та стимулювання економічного зростання.

Важливою частиною такого співробітництва є обмін досвідом та технологіями, а також участь в міжнародних програмах та проектах, спрямованих на підтримку розвитку підприємництва та підвищення конкурентоспроможності

економіки [1]. Ця постійна робота потребує системного підходу та участі всіх зацікавлених сторін. Зокрема, необхідно забезпечити взаємодію між урядовими органами, бізнес-спільнотою, громадськістю та академічними установами для ефективної розробки та реалізації стратегій розвитку економіки. Особливу увагу слід приділити підтримці інновацій та розвитку високотехнологічних секторів економіки, що сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності України на світовій арені.

Для досягнення успіху в цих напрямках важливо також розширювати міжнародні партнерства та інтеграцію в світові економічні та торговельні процеси. Це дозволить не лише залучити інвестиції та нові технології, але й відкрити нові ринки для українських товарів та послуг [3]. Такий підхід дозволить Україні зайняти достойне місце серед світових лідерів у сфері економіки та сприятиме створенню стабільного та процвітаючого суспільства. Отже, правове регулювання діяльності суб'єктів господарювання - це важлива складова сучасного економічного устрою. Це система законів, нормативних актів та правил, яка встановлює рамки та умови для здійснення господарської діяльності в країні. Ця система спрямована на забезпечення законності, справедливості, захисту прав інвесторів та сприяння стабільності економіки.

Цільове правове регулювання забезпечує відповідність дій суб'єктів господарювання вимогам законодавства, враховуючи специфіку різних галузей та секторів економіки. Це охоплює регулювання фінансової діяльності, оподаткування, ліцензування, захисту прав споживачів, екологічні норми, а також багато іншого. Ефективне правове регулювання допомагає створити стабільну та прозору економічну систему, яка сприяє розвитку бізнесу та привертає інвестиції. Така система також забезпечує захист прав інвесторів та споживачів, сприяє розвитку конкуренції та інновацій та забезпечує загальний економічний розвиток країни.

Список бібліографічних посилань

1. Актуальні проблеми господарського права (Особлива частина): підручник / авторський колектив: Л.Ф. Винокурова, О.С. Горяєва, О.В. Клепікова, О.В. Кологойда [та 13 інших] ; за загальною редакцією В.С. Щербини, В.В. Резнікової ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Юридичний факультет. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 670.

2. Актуальні проблеми правового забезпечення господарської діяльності в Україні: матеріали круглого столу; м. Харків, 12 березня 2015 р. Харків: ХНУВС. 2015. 224 с.

3. Вінник О.М., Шаповалова О.В. Господарське право в умовах цифровізації економіки: навч. посіб. Київ: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака. 2020. 313 с.

4. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій (загальна частина). Київ: Видавництво Ліра-К. 2017. 240 с.

Одержано 01.11.2024

УДК 351:338.242.2:338.1(477)

Олександр Анатолійович СОКОЛ,

*аспірант кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України*

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Проблема забезпечення конкурентоспроможності української економіки через механізми державної політики набула особливої актуальності в умовах глобальних економічних викликів, євроінтеграційних процесів та необхідності постконфліктного відновлення економіки. Конкурентні позиції економіки України на світовому ринку безпосередньо впливають на здатність країни забезпечувати сталий розвиток, залучати іноземні інвестиції та підвищувати рівень життя громадян. Актуальність цього дослідження додатково підкреслюється швидкими технологічними змінами в глобальній економіці, зростаючою конкуренцією за інвестиційні ресурси та необхідністю відбудови й модернізації промислових і інфраструктурних потужностей України.

У цьому дослідженні розглядаються теоретичні засади та практичні аспекти державної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності української економіки, з акцентом на інституційні реформи, інноваційний розвиток та інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості. Дослідження використовує комплексний методологічний підхід, поєднуючи кількісний аналіз економічних показників із якісною оцінкою ефективності політики та порівняльним аналізом міжнародних найкращих практик.

Сучасний стан конкурентоспроможності економіки України характеризується низкою системних викликів, включаючи необхідність технологічної модернізації промислових потужностей, покращення бізнес-середовища, розвиток людського капіталу та посилення інституційної спроможності. Історичний аналіз показує, що попередні спроби підвищення конкурентоспроможності часто були фрагментарними й не мали системного впровадження, що обмежувало їхню ефективність. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що успішна державна політика підвищення конкурентоспроможності економіки зазвичай передбачає поєднання цільових заходів у ключових стратегічних секторах, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та реалізацію комплексної інноваційної політики. Особлива увага приділяється досвіду країн Центральної та Східної Європи, які успішно трансформували свої економіки та інтегрувалися у європейські ланцюги доданої вартості [1].

Потенціал для покращення конкурентних позицій України полягає в кількох ключових напрямках: розвиток високотехнологічних галузей, зокрема ІТ та аерокосмічного сектору; модернізація сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості; покращення транспортної та логістичної інфраструктури; розвиток потенціалу відновлюваної енергетики. Крім того, дослідження визначає критичні фактори успіху, такі як якість інституцій, ефективність антикорупційних заходів та розвиток освітньої й науково-дослідницької інфраструктури.

Рамкова політика держави щодо забезпечення конкурентоспроможності економіки має базуватися на системному підході, що включає регуляторні реформи

для покращення бізнес-клімату, цільову підтримку інноваційно-активних підприємств, розвиток механізмів державно-приватного партнерства та інтеграцію українських виробників у глобальні ланцюги поставок. Особливий акцент робиться на ролі цифрової трансформації в підвищенні конкурентоспроможності та важливості розвитку цифрової інфраструктури й навичок. Впровадження такої політики потребує скоординованих зусиль державних інституцій, бізнес-спільноти та громадянського суспільства, а також значних інвестицій у розвиток людського капіталу та технологічну модернізацію [2].

Дослідження також підкреслює важливість регіональної політики розвитку та необхідність подолання регіональних диспропорцій у конкурентоспроможності. Підвищення конкурентоспроможності економіки України потребує комплексної державної політики, яка поєднує інституційні реформи, підтримку інновацій та інтеграцію у світові ринки, з особливим акцентом на розвиток конкурентних переваг у секторах із високим потенціалом доданої вартості. Успіх такої політики залежить від послідовності її реалізації, наявності необхідних ресурсів та здатності адаптуватися до мінливих зовнішніх умов.

Практичні висновки цього дослідження свідчать про необхідність розробки цільових програм підтримки пріоритетних галузей, вдосконалення механізмів координації між різними рівнями влади та створення ефективних систем моніторингу й оцінки впроваджуваних заходів.

Список бібліографічних посилань

1. Всесвітній економічний форум. (2023). Звіт про глобальну конкурентоспроможність 2022-2023. Женева: Всесвітній економічний форум.
2. Європейський банк реконструкції та розвитку. Перехідний звіт 2023-24: Економічна трансформація України. Лондон: ЄБРР, 2023.

Одержано 27.10.2024

УДК 332.1:330.322

Віталій Геннадійович СТАРОСТЕНКО,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ольга Петрівна ГЕТМАНЕЦЬ,

кандидат економічних наук, доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри правового забезпечення

підприємницької діяльності та фінансової безпеки

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ «ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ»

Інвестиційна привабливість є головним чинником формування інвестиційного клімату регіону та розвитку його економіки. Особливо важливо значення поняття "інвестиційна привабливість" має в умовах відродження економіки України, після перемоги.

Суперечливий зміст поняття “інвестиційна привабливість” значною мірою пояснюється тим, що кожен з учасників процесу інвестування вкладає в інвестиційну привабливість свій зміст та розуміє його по-своєму [1]. Головна суть інвестиційної привабливості полягає в реалізації стратегії отримання максимального прибутку або іншого ефекту від вкладеного капіталу. Замовником проведення оцінки інвестиційної привабливості може бути як суб’єкт, так і об’єкт інвестування. Систематизація існуючих підходів до трактування сутності поняття “інвестиційна привабливість” дозволила виділити два підходи до оцінювання інвестиційної привабливості – з позицій інвестора та з позицій суб’єкта інвестування. Для інвестора доцільно проаналізувати стан виду діяльності підприємства, за яким воно працює, а також оцінити ризик воєнний, політичний, економічний залежно від регіону, де воно розташоване. Важливо також співвіднести інвестиційну привабливість з рівнем суспільного виробництва - мега-рівень або, макро-рівень, або мікро, чи міжнародний.

Проаналізував підходи до трактування поняття “інвестиційна привабливість”, взявши за основу її тлумачення у вітчизняній та зарубіжній економічній і довідковій літературі, можливо дати наступне трактування. Інвестиційна привабливість - сукупність показників, що характеризують ефективність інвестиційної діяльності.

Інвестиційна привабливість регіону, окрім традиційного розуміння, як узагальненої характеристики переваг та недоліків територій з позицій доцільності здійснення в них інвестиційної діяльності, повинна враховувати також вплив сукупності регіональних чинників, що пов’язані з відмінностями інвестиційної мотивації різних інвесторів. Вплив на інвестиційну привабливість регіональних чинників доцільно характеризувати за допомогою набору кількісних та якісних показників. За пропозицією експертів визначаються наступні показники – «жорсткі» фактори, до яких відносять, природні ресурси, трудові, інноваційні, споживчий сегмент, тощо та "м’які" фактори, а саме - діловий клімат, адміністративні процедури рівень корупції, податки та збори, підтримка прав власності, діловий оптимізм, тощо. За цими показниками, до воєнного конфлікту, експерти відмічали найпривабливішими - Львівську та Харківську області [2].

Враховуючи, що інвестиції в економіку регіонів на сьогодні виступають одним з основних джерел економічного відновлення та майбутнього розвитку України, варто оновити систематизацію цих факторів. Докладно підходи до оцінювання інвестиційної привабливості регіону визначені у праці Лещук В.Г, який пропонує крім вказаних факторів враховувати "... комплексну інформацію про земельні ділянки («greenfield») та об’єкти промислової нерухомості («brownfield»); сприятливе географічне розташування регіону; наявність висококваліфікованих працівників та менеджерів; індекс ризиків, в тому числі інвестиційних; інформативність інвестиційного веб-порталу про регіон та інвестиційні паспорти відповідної адміністративно-територіальної одиниці [3. с. 96]. Поділяючи цю позицію слід також врахувати: по перше, іноді суб’єктивне оцінювання, що пов’язано з бажанням залучення інвестицій, а по друге, воєнну та політичну складову, яка, як показала, на жаль, жахлива практика сучасного українського стану виробництва, потребує першочергової оцінки.

Висновки. Інвестиційна привабливість, як дефініція, сформувалася під впливом об'єктивних чинників, що відображені у наукових дослідженнях та неупереджено характеризують стан об'єкту інвестицій, що має вагоме значення для економічного розвитку, як в локальному вимірі, так і міжнародному. Інвестиційна привабливість регіону відзначається низкою зовнішніх чинників та внутрішніх показників, використання яких надає об'єктивне уявлення про стан об'єкту інвестицій. Проте для нейтрального відображення та ефективності інвестицій показники інвестиційної привабливості слід систематизувати з вирахуванням оцінки ризиків ведення бізнесу.

Список бібліографічних посилань

1. Покатаєва К. П. Теоретичні аспекти визначення категорій “інвестиційний потенціал” та “інвестиційна привабливість”. Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. Серия “Экономические науки”. Київ. Техника. 2007. Вып. 75. С. 262–268
2. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. Київський міжнародний інститут соціології. Київ. 2013. 47 с. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/news/Rating_of_investment_attractiveness_of_the_region.pdf
3. Лещук Г.В. Систематизація підходів до оцінювання інвестиційної привабливості регіонів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип.. 29. С.93-98.

Одержано 26.10.2024

УДК 343.98.

Сергій Володимирович СТЕЦЕНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

У сучасних умовах однією з найважливіших економічних проблем в Україні з часів її незалежності, є зростання загроз ведення господарської діяльності. Одним з таких кримінальних правопорушень, що вчиняється у сфері господарської діяльності є протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Це зумовлено негативною динамікою розвитку процесів у соціальній, політичній та економічній сферах діяльності як країни в цілому, так і окремого суб'єкта який має на меті вчинення протиправних дій, в результаті яких отримає певні права. Так, з метою вжиття заходів протидії та попередження протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації необхідно з'ясувати види економічних загроз, що можуть виникати під час ведення господарської діяльності.

Актуальність дослідження економічної безпеки суб'єкта господарювання на сучасному етапі пояснюється тим, що наразі Україна переживає важкі часи які вносять зміни та мають вплив на всі сфери життя як окремих громадян, так і підприємств, установ, організацій. Зокрема, як країна в цілому, так і окремі її ланки економіки потребують залучення додаткових ресурсів, на потік яких прямо впливає стан економічної захищеності та фінансово-економічна політика держави.

Кримінальні правопорушення за ст. 206-2 КК України «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» мають певні характерні особливості. Так, в результаті проведеного аналізу теоретичних напрацювань та практичного досвіду встановлено, що зазначені кримінальні правопорушення мають наступні типові ознаки:

- наносять економічну шкоду законним власникам (співвласникам, акціонерам);
- мають організований, як правило груповий характер;
- високий рівень їх інтелектуального, технічного та наукового забезпечення;
- для реалізації злочинного умислу, необхідним є вчинення інших кримінально караних діянь (підробки, заміни, викрадення документів, печаток тощо);
- наявність корупційних зв'язків;
- використання інших осіб для досягнення цілей привласнення (нотаріуси, реєстратори);
- отримання юридичного контролю над підприємством тощо.

На думку Є. Ковальова причинами сучасного існування економічної злочинності в Україні є: прагнення підприємців в умовах становлення та розвитку ринкових відносин до швидкого збагачення та накопичення капіталу; привабливість економічних злочинів високим рівнем матеріального збагачення при відносно низьких витратах, ризику та небезпеці; складність організаційних процедур початку та ведення бізнесу; низький рівень інформаційного забезпечення бізнесу; нестабільність та складність системи оподаткування; низька ефективність роботи корпусу державних службовців; недостатньо активна позиція держави у боротьбі проти економічних злочинів [1, с. 403].

Зокрема, фактори такої економічної загрози суб'єкта господарювання, як протиправного заволодіння майном можуть бути як зовнішні так і внутрішні, але вони обов'язково є суб'єктивними, тобто їх вчиняють певні особи і вони не залежать від об'єктивних чи форс-мажорних обставин. До зовнішніх слід відносити діяльність осіб, які не входять до штату суб'єкта господарювання (конкуренти, зацікавлені особи у незаконному збагаченні тощо), а внутрішніми – є діяльність працівників цього підприємства (співвласники, акціонери, працівники за наймом тощо).

З метою усунення можливості виникнення ризику вчинення протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, на нашу думку, необхідно вживати заступні заходи:

- ретельна перевірка партнерів та інвесторів;
- забезпечення режиму конфіденційності;
- забезпечення збереження установчих документів та печаток;
- розроблення та впровадження системи захисту підпису та печатки;
- систематична раптова перевірки документів та реєстрів;
- технічне забезпечення ведення господарської діяльності (смс-інформування щодо моніторингу змін в компанії, встановлення надійних паролів тощо);
- проведення антирейдерського аудиту та інші.

Висновок. Таким чином, в ході дослідження встановлено, що економічна безпека підприємства, установи, організації – це стан його захищеності від зовнішніх та

внутрішніх факторів, що дестабілізують його роботу, спричиняють шкоду його суб'єктам (власникам, акціонерам, робітникам). Сучасний стан економічної безпеки суб'єкта господарювання в умовах прискорення глобалізації світового господарства доводить низьку ефективність класичних підходів до її гарантування та необхідність розроблення нового інструментарію її аналізу і напрямів забезпечення, оскільки економічна безпека окремих господарств має вплив взагалі на економічну безпеку країни, є умовою її прогресивного економічного розвитку та зростання добробуту громадян. Для цього потрібно продовжувати роботу з реформування політики ведення господарської діяльності, а також бути проінформованими про економічні загрози ведення господарської діяльності та шляхи їх подолання.

Список бібліографічних посилань

1. Ковальов Є.В. Система зміцнення економічної безпеки держави / Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. - Харків, 2016. С. 401-404.

Одержано 08.10.2024

УДК 657.1:336.1:355/359

Олексій Валентинович СУСІДЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Кирило Русланович ЧИКИТ,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА СИСТЕМУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ

Воєнні дії, що почалися в Україні в 2022 році, суттєво вплинули на всі сфери життя, включаючи державні та бюджетні установи. Однією з найважливіших проблем, з якою стикнулись бюджетні установи, стало забезпечення належного функціонування системи бухгалтерського обліку в умовах кризи. Необхідність швидкого реагування на змінені умови призвела до появи нових викликів і потребувала розробки ефективних адаптаційних механізмів для стабілізації фінансової звітності, контролю ресурсів та забезпечення бюджетної дисципліни.

Виклик, з яким зіткнулись бюджетні установи, полягає у фізичній загрозі для працівників і знищенні матеріально-технічної бази, включаючи втрату документів та електронних систем обліку. Під час обстрілів, зруйнованих будівель і нестачі електроенергії доступ до систем управління та обліку був ускладнений. Багато установ були змушені евакуюватися або взагалі припинити свою роботу на тимчасово окупованих територіях.

Воєнні дії призвели до серйозного спаду економічної активності, що, в свою чергу, вплинуло на надходження до державного бюджету. Дефіцит ресурсів посилюється, і державні установи були змушені скорочувати витрати, що створило нові труднощі у веденні бухгалтерського обліку.

Важливим аспектом стала зміна фінансових пріоритетів, переорієнтація бюджету на воєнні потреби потребувала внесення значних коректив до вже затверджених фінансових планів. Це створило ситуацію, коли довелося перерозподіляти кошти, оперативно змінювати фінансові документи, контролювати нецільове використання фінансів та забезпечувати прозорість витрат в умовах кризи [1, с. 15].

Одним з головних механізмів адаптації стало впровадження цифрових технологій для ведення бухгалтерського обліку. Перехід на електронні системи документообігу дозволив забезпечити збереження фінансової інформації в умовах воєнних дій. Хмарні технології, електронний документообіг і дистанційна робота стали ключовими факторами, що допомогли мінімізувати ризики втрати даних і гарантувати безперебійність процесів обліку [2, с. 46].

Інший важливий механізм — це нормативно-правова адаптація. Уряд України був змушений оперативно приймати нові закони та постанови, які полегшували роботу державних установ в умовах воєнного часу. Були спрощені вимоги до звітності та контролю, введені тимчасові пільги для організацій на постраждалих територіях, а також створені програми підтримки для працівників бюджетної сфери.

Важливим аспектом адаптації стало удосконалення внутрішнього контролю та підвищення рівня прозорості використання бюджетних коштів. Воєнні умови збільшили ризики корупції та нецільового використання фінансів, тому вдосконалення механізмів контролю стало пріоритетом. Розробка нових методик аудиту, співпраця з громадськими організаціями та впровадження онлайн-моніторингу витрат стали основою для підвищення прозорості процесів.

Висновок. Війна в Україні створила безпрецедентні виклики для системи бухгалтерського обліку в бюджетних установах. Фізичні загрози, зниження бюджетних надходжень і необхідність перегляду фінансових пріоритетів стали критичними факторами, що вимагали швидкого реагування. Проте завдяки впровадженню цифрових технологій, нормативно-правовій адаптації та удосконаленню внутрішнього контролю вдалося забезпечити відносну стабільність системи обліку навіть у складних умовах війни. Важливими напрямками роботи залишаються подальша діджиталізація процесів, посилення контролю за використанням коштів та підтримка працівників бюджетної сфери, що дозволить зберегти ефективність державних фінансових операцій у період кризи.

Список бібліографічних посилань

3. Державна казначейська служба України. Методичні рекомендації щодо організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах під час воєнного стану. Київ, 2022. – 55 с.

4. Карпенко О.В. Адаптація облікових процесів бюджетних установ до умов воєнного часу: виклики та перспективи. *Вісник економічної науки України*. 2023. №2. С. 45-51.

Одержано 24.10.2024

УДК 351.72:005.932.2-021.475:005.334.1(477)

Анатолій Вікторович ФАЇЗОВ,

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіко-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ*

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Значення публічних закупівель як інструмента державного регулювання економіки полягає не лише в раціональному перерозподілі бюджетних коштів, а й у сприянні дотриманню економічних інтересів держави, що є одним із напрямів забезпечення національної економічної безпеки.

В умовах воєнного стану прозоре та ефективне витрачання державних коштів є однією із нагальних вимог суспільства. Адже саме держава в умовах воєнного стану є найбільшим замовником товарів і послуг. Так, за даними рейтингу Prozorro Awards, у 2023 році обсяги публічних закупівель в Україні порівняно з попередніми періодами зросли втричі – до рекордних 480 млрд грн. Тому на фоні сучасних викликів роль публічних закупівель як особливого інструмента державного впливу на національну економічну безпеку суттєво зростає.

Потужний потенціал тендерної системи в Україні потрібно використовувати не лише для задоволення поточних потреб держави, а й у дотриманні її національних інтересів, зокрема у досягненні стратегічних цілей відповідно до національних пріоритетів розвитку та міжнародних зобов'язань.

Реалізація функціональних компонент економічного характеру та виконання соціально-економічних завдань, які формуються в умовах сучасних викликів, вимагають дотримання усіма сторонами процесу публічних закупівель базових принципів, які встановлені як директивами ЄС, так і іншими нормативними документами, зокрема GUID INTOSAI 5280 Guidance for audits of public procurement (стандарт (керівництво) GUID 5280 «Керівництво з аудиту державних закупівель» [1]). У пункті 6 стандарту GUID INTOSAI 5280 Guidance for audits of public procurement зазначено роль публічних закупівель в досягненні національних стратегічних цілей країни, а у пункті 24 стандарту окреслено один з перспективних, на нашу думку, напрямів аудиту закупівель – оцінювання запровадження об'єктами контролю національних стратегічних підходів при здійсненні тендерів.

Щодо ролі публічних закупівель в досягненні національних стратегічних цілей країни необхідно зазначити таке.

У наш час найважливішою національною стратегічною метою країни є протистояння воєнній агресії РФ, у чому вирішальна роль належить допомозі ЗСУ, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам та ДСНС з боку територіальних громад в рамках реалізації запитів підтримки сектору безпеки і оборони, зокрема, при будівництві укріплень та фортифікацій. Для використання публічних закупівель у цій сфері в Особливостях здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування [2] (пп. 21 п. 13) та у прийнятому

18.06.2024 Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з підтримки сектору безпеки і оборони України» створено відповідні правові підстави.

Дотримання національних економічних інтересів України потребує підтримування вітчизняних товаровиробників. Адже через воєнні дії український бізнес зазнав серйозних втрат [3]. Через тендерний механізм відбуватиметься перерозподіл бюджетних коштів на користь виробників, які не лише зможуть отримати додаткові фінансові надходження, а й матимуть можливість створити нові робочі місця. Вже зараз в Україні почав діяти механізм державного стимулювання національної промисловості за допомогою публічних закупівель. Так, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості» [4] передбачено надання переваг замовником при закупівлі певних категорій товарів тендерній пропозиції, поданій вітчизняним виробником, шляхом застосування преференційної правки до її ціни або обмеження участі у процедурі закупівлі винятково національними суб'єктами господарювання.

Окремим напрямом реалізації потенціалу публічних закупівель у забезпеченні національної економічної безпеки є системне залучення до тендерів все більшої кількості вітчизняних виробників для відбудови пошкодженої або модернізації застарілої критичної інфраструктури, реконструкції об'єктів соціальної (лікарень, соціального житла, освітніх закладів) та комунальної інфраструктури (об'єктів водопостачання та водовідведення, в тому числі на деокупованих територіях і територіях, близьких до зон бойових дій).

Актуальним напрямом зміцнення національної економічної безпеки є використання при проведенні тендеру законодавчо визначених екологічних стандартів товарів, послуг та робіт. Критерії екологічності, ресурсо- та енергоефективності при відбудові зруйнованої інфраструктури мають бути обов'язково включені до тендерної документації замовника і оцінюватися при проведенні аудиту публічних закупівель. Але ця вимога має отримати законодавче закріплення не лише у відповідних стандартах тендерних пропозицій, а й у формуванні низки преференцій для постачальників відповідних товарів або ж обов'язкової їх закупівлі за окремими групами чи категоріями.

Висновки. Потенціал публічних закупівель у забезпеченні національної економічної безпеки використовується явно не повною мірою. Для посилення ролі публічних закупівель у забезпеченні розвитку економіки держави необхідне подальше удосконалення їхнього правового забезпечення.

Список бібліографічних посилань

1. GUID INTOSAI 5280. Guidance for audits of public procurement. URL: <https://www.issai.org/wp-content/uploads/2019/08/Endorsement-Version-Guid-5280-Guidance-for-audits-of-public-procurement-1.pdf>

2. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>

3. Тарасовський Ю. Як український бізнес працює під час війни. Головні факти з дослідження Gradus Research. Forbes Ukraine. бер. 2022. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-35-biznesu-prizupinili-diyalnist-cherez-viynu-1-ne-planuyut-vidnovlennya-opituvann-ya-gradus-23032022-4950>

4. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості: Закон України від 16.12.2021 № 1977-IX (набрав чинності 14.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-20#Text>

Одержано 01.11.2024

УДК 343.851:336](477)«364»

Віта Іванівна ФИЛИПСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Аделіна Олександрівна КРАВЧЕНКО,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВИМ ЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Фінансові злочини - це протиправні дії, пов'язані з порушенням фінансових інтересів держави, юридичних чи фізичних осіб, які завдають економічної шкоди або одержують неправомірну вигоду. До таких злочинів належать протиправні дії у сфері фінансів, що порушують закон і регулюють норми кримінального права.

Класифікація фінансових злочинів: ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів; фіктивне банкрутство; одержання посадовими особами неправомірної вигоди; зловживання службовим становищем з метою особистого збагачення; шахрайство та інші.

Корупція та фінансові злочини мають серйозні наслідки для економіки, суспільства та держави загалом. Вони виникають з різних причин і впливають на всі сфери життя. Основними причинами таких злочинів є:

– У багатьох країнах корупція може сприйматися як прийнятний спосіб вирішення проблем. Відсутність морального судження та правової свідомості сприяє поширенню корупції.

– Прогалини в законодавстві чи слабка правова база можуть створити умови для фінансових махінацій. Недостатньо чітке регулювання господарської діяльності створює можливості для обходу закону.

– Відсутність належного державного та громадського контролю за фінансовими операціями створює сприятливі умови для корупції. Недостатній контроль за розподілом державних коштів чи проведенням тендерів призводить до фінансових махінацій.

– Чим більша концентрація влади в одних руках, тим більший ризик корупції. Бюрократичні процедури можуть сприяти зловживанню службовими обов'язками в особистих цілях.

– Низькі зарплати державних службовців, соціальна нерівність і нестабільність можуть спонукати людей брати участь у корупційних схемах, щоб покращити власне матеріальне становище.

– Слабкі правоохоронні органи, відсутність ефективних механізмів покарання корупціонерів сприяють поширенню таких злочинів. У деяких випадках корупція може бути навіть серед представників правоохоронних органів.

Законодавче регулювання протидії фінансовим злочинам у сфері корупції в Україні базується на низці нормативно-правових актів, які визначають відповідальність за корупційні правопорушення, механізми їх запобігання та притягнення до відповідальності. Основою цієї системи є міжнародні стандарти та національне законодавство, спрямоване на забезпечення прозорості, правопорядку та захисту державних фінансів.

Основними нормативно-правовими актами України, що регулюють боротьбу з фінансовими злочинами, є Конституція України, Кримінальний кодекс України (статті 191; 209; 212; 368; 369), Закон України "Про запобігання корупції", Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», Закон України «Про Державне бюро розслідувань», Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання коштів) злочинних доходів», Бюджетного кодексу України, Закону України «Про публічні закупівлі», Конвенції ООН проти корупції, рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів для боротьби з відмиванням грошей [2].

Основну роль у боротьбі з корупційними фінансовими злочинами відіграють органи досудового розслідування та судова система. Ці установи забезпечують розслідування, викриття та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини, пов'язані з корупцією.

Органи досудового розслідування, такі як Національне антикорупційне бюро України та інші спеціалізовані підрозділи, збирають докази, аналізують фінансову документацію, проводять обшуки, допити та інші слідчі дії. Їх мета – встановлення фактів незаконного збагачення, хабарництва, розкрадання державних коштів чи інших порушень законодавства. Важливо, щоб ці органи діяли незалежно та неупереджено для забезпечення чесності та прозорості розслідувань [3].

Судова влада, у свою чергу, є інституцією, яка приймає остаточне рішення щодо винуватості чи невинуватості обвинувачених у корупційних злочинах. Судди розглядають зібрані слідчими органами докази та виносять вироки на основі закону та справедливості. Успішна робота судової влади дозволяє не лише притягнути винних до відповідальності, а й відновити довіру суспільства до державних інституцій.

Кримінально-процесуальна боротьба з фінансовими злочинами полягає в тому, що ефективність цього процесу залежить від злагодженої роботи правоохоронних органів, слідчих структур та судової влади. Важливо належним чином забезпечити збирання доказів, їх юридичну обґрунтованість та неупередженість у процесі розслідування.

Правова боротьба з фінансовими злочинами, особливо у сфері корупції, потребує не лише професіоналізму, а й політичної волі та незалежності від зовнішнього впливу. Лише за умови дотримання цих умов можна домогтися справедливого покарання винних та запобігти подальшим порушенням у фінансовій сфері [1].

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція ООН проти корупції Документ 995_с16, чинна, чинна редакція — Ратифікація від 18 жовтня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_с16.

2. Протидія організованим злочинності: вітчизняний та зарубіжний досвід. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/14.pdf

3. Протидія організованим злочинності в Україні. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/42.pdf

Одержано 25.10.2024

УДК 351.863:371.214.2

Вікторія Анатоліївна ФУРСА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення

підприємницької діяльності та фінансової безпеки

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Економічна безпека — стан економіки, при якому забезпечується досить високе і стійке економічне зростання; ефективне задоволення економічних потреб; контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях. Складова частина національної безпеки, її фундамент і матеріальна основа. Об'єктом економічної безпеки виступає як економічна система узята в цілому, так і її складові елементи: природні багатства, виробничі і невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, людські ресурси, господарські структури, сім'я, особа.

У перші місяці повномасштабної війни економічна безпека України значною мірою забезпечувалася накопиченими у довоєнний час резервами та запасом міцності, оперативною консолідацією зусиль суспільства на регіональному та місцевому рівнях, самоорганізацією та згуртованістю громадян України перед екзистенційною загрозою російської агресії, наданням безпрецедентної міжнародної підтримки.

З переходом російської агресії у форму затяжної війни на виснаження безпосередній вплив бойових дій на економіку посилюється цілеспрямованими атаками на критичну інфраструктуру країни, виснаженням фінансових резервів населення та бізнесу, наростанням економічних диспропорцій, що сформувалися у воєнний період, застосуванням з боку ворога потенціалу різноманітних гібридних інструментів впливу. Це актуалізує потребу здійснення цілеспрямованої

політики держави щодо протидії комплексу ризиків на основі оперативного моніторингу викликів і загроз економічній безпеці в умовах війни та аналітичного опрацювання його результатів.

Перше, що потрібно знати про економіку під час війни: Україна витрачає на оборону все, що сама заробляє. Сьогодні Україна витрачає абсолютно весь внутрішній ресурс на війну. 100% податків, які платять бізнес і громадяни, ідуть на забезпечення потреб сил безпеки й оборони». Причому 2/3 оборонних витрат – зарплати військовим і 1/3 – оснащення армії (техніка, зброя, боєприпаси).

Збитки, завдані війною, продовжують збільшуватись. Згідно зі спільно підготовленою групою Світового банку, Єврокомісією та ООН (у період з 24.02.2022 р. по 31.12.2023 р.). Вартість післявоєнного відновлення в Україні за станом на кінець 2023 р. складала 486 млрд дол. США. Найбільш постраждалими є житловий сектор, транспорт, торгівля та промисловість, енергетика і сільське господарство. У регіональному вимірі найбільші руйнування зосереджені в Донецькій, Харківській, Луганській, Запорізькій, Херсонській та Київській областях. Пряма шкода від великої війни становить майже 152 млрд дол. США.

У цілому, в 2024 р. стан економічної безпеки держави стабілізувався, хоча затяжна війна й погіршила можливості економічного зростання та посилила залежність національної економіки від зовнішніх джерел розвитку. Збитки, завдані війною, не дозволили у 2023 р. досягти довоєнного рівня реального ВВП, останній склав 75 % показника 2021 р. Водночас економічне зростання України у 2024 р. склало 5,3 % (*Держстат*), що дещо перевищило попередні прогнози очікування й дозволило зафіксувати впевнену стабілізацію стану та послаблення більшості ризиків для економічної безпеки у період після повномасштабного вторгнення. Для досягнення довоєнних обсягів реального ВВП національній економіці знадобиться 6–7 років щорічного зростання на рівні 5 %. Зокрема, за базовими прогнозами МВФ, реальний ВВП у 2027 р. складатиме 90,5 % від його обсягів 2021 р. При цьому, у зазначених прогнозних темпах зростання та за міжнародної допомоги держава здатна підтримувати певне «виживання», яке не орієнтоване на вирішення для економіки завдань стратегічного порядку. Відтак країна потребує суттєвішого збільшення інвестиційних вкладень, а також інших антикризових й довгострокових дій.

Джерелом надходження коштів у 2025 році має стати:

- Міжнародний валютний фонд (МВФ). У березні 2023-го він схвалив програму в межах Механізму розширеного фінансування (EFF). За нею Україна може розраховувати на 15,6 мільярда доларів протягом чотирьох років. Три транші на близько 4,5 мільярда доларів уже надійшли.

- Світовий банк. Він запустив проєкт «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» (PEACE), завдяки якому фінансуються соціальні виплати, пенсії, зарплати лікарям і вчителям.

- Потенційне джерело фінансування для України – це заморожені російські активи. Наразі йдеться не про те, щоб передавати нам усі ці заблоковані кошти. Найбільш реалістичним сценарієм є отримання Україною відсотків, які нараховуються на ці кошти.

Поки ми чекаємо новин із США й ЄС, можна самим робити внесок в економіку України. По-перше – це бути фізично в Україні, бо навіть якщо людина просто

живе тут, вона харчується, витрачає кошти всередині країни, вона щось купує, з цього йдуть податки на оборону. По-друге – працювати та сплачувати податки з доходу. По-третє – намагатися купувати більше українського, а не іноземного як з погляду підтримки українських виробників, так і з погляду того, щоб гроші залишалися всередині країни. Ну і, звісно, донатити на ЗСУ. Слава Україні!

Список бібліографічних посилань

1. Михаліцька Н.Я., Яцик М.Р. Розвиток малого підприємництва в Україні у період воєнного стану: інструменти фінансової та кадрової безпеки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наукових праць / головний редактор В.І. Франчук. Львів: ЛьвДУВС, 2023. Вип.2. 45-54с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6696/1/8.pdf>

2. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України від 11.08.2021 №347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 21.11.2022)

Одержано 30.10.2024

УДК 332.14.027.8.001.82

Ольга Іванівна ХЛОПОНІНА-ГНАТЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри торгівлі, готельно-ресторанної та митної справи

Державного біотехнологічного університету

ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

Функціонування системи управління неможливе без оперативної, достовірної та релевантної інформації, а також її ретельного аналітичного опрацювання. Обліково-інформаційне забезпечення управлінської системи ґрунтується на господарському обліку, який охоплює оперативні дані та використовує різноманітні види інформації, такі як операційна, статистична та довідкова, для проведення економічного аналізу. Об'єктивність і точність обліку мають гарантувати, що дані є достовірними і відображають реальний стан справ. Своєчасність обліку повинна забезпечувати керівництво актуальною інформацією, необхідною для швидкого прийняття рішень та ефективного управління ресурсами.

Бухгалтерський облік — це процес виявлення, збору, обробки, збереження та передавання інформації про діяльність підприємства для внутрішніх і зовнішніх користувачів з метою прийняття обґрунтованих рішень. Деякі експерти також включають у бухгалтерський облік податковий та креативний облік.

Фінансовий облік регулює процес підготовки та публікації даних про результати діяльності відповідно до встановлених стандартів. Проте ця інформація часто виявляється недостатньою для прийняття управлінських рішень, тому її доповнюють відомостями з управлінського обліку, який надає інформаційну підтримку для внутрішнього планування та контролю.

Податковий облік і бухгалтерський облік мають різні цілі: податковий облік виконує фіскальні функції, тоді як бухгалтерський облік спрямований на

надання користувачам інформації про фінансовий стан підприємства. В Україні бухгалтерський облік ведеться згідно з національними стандартами, які відповідають міжнародним вимогам.

Господарський аналіз спрямований на всебічне та об'єктивне дослідження соціально-економічних процесів, надаючи керівництву інформацію, необхідну для ухвалення оптимальних рішень. Фінансово-економічний аналіз використовується для оцінки виконання фінансових планів і ефективності використання капіталу. Управлінський аналіз підтримує процес ухвалення рішень та планування, а його результати мають статус комерційної таємниці. Соціально-економічний аналіз вивчає вплив соціальних процесів на господарську діяльність, тоді як економіко-статистичний аналіз досліджує масові суспільні явища. Економіко-екологічний аналіз зосереджений на взаємодії між економічними та екологічними процесами.

Отже, інформаційне забезпечення управління є важливим елементом системи, який сприяє ефективній діяльності різних підрозділів і адаптації до змін у середовищі, спираючись на облікові дані, контроль, аудит та аналіз.

Список бібліографічних посилань

1. Облік, оподаткування та аудит : навч. посіб. / В.Я. Плаксієнко, Ю.А. Верига, В.А. Кулик, Є.А. Карпенко. К. : ЦУЛ, 2019. 509 с. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8577/1/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D0%B8%D0%BA%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%20%D0%9A.pdf>

2. Одрехівський М.В. Система обліково-аналітичного забезпечення інноваційних підприємств. Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Львів, 2017. № 862. С. 198-203.

3. Жадько К. С., Олійник Л. Ш., Семенюта В. В. Бухгалтерський облік: ділові ігри, ситуаційні вправи, тести : практикум. Дніпро : УМСФ. 2018. 100 с. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2803/1/Жадько_Практикум_Бух_облік.pdf

4. Бухгалтерський облік : підручник / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Н. В. Гудзь [та ін.]. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 460 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/32864/1/Byh_Oblik-2018%20%281%29.pdf

5. Фінансова звітність за П(С)БО: навчально-методичний посібник / Ю. С. Глушач. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 88 с. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/14243/2/Навчальнометодичний%20посібник-18-Звітність%20підприємств.pdf>

Одержано 01.11.2024

УДК 342.9

Сергій Анатолійович ШАПОВАЛОВ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану економічна безпека має особливі аспекти. Державі необхідно забезпечувати не тільки збереження стратегічних ресурсів і підтримку пріоритетних галузей, але й створювати умови для мінімізації ризиків для бізнесу, захисту кадрового потенціалу та інвестиційної привабливості. У цей період під загрозою опиняються ланцюги постачання, фінансова стійкість, а також інформаційна безпека компаній і державних структур, що зобов'язує нас до формування нових підходів до управління ризиками.

Сучасні виклики, з якими стикається Україна в умовах воєнного стану, потребують кардинальних підходів до забезпечення економічної безпеки як держави, так і кожного суб'єкта господарювання. Економічна безпека сьогодні є не лише запорукою стабільного розвитку, але й основою незалежності країни, її здатності реагувати на зовнішні та внутрішні загрози, зберігаючи при цьому інституційну стійкість і фінансову стабільність.

Економічна безпека України полягає у здатності держави зберігати незалежність економіки та забезпечувати фінансову стабільність, незважаючи на військові загрози. Для підприємств економічна безпека означає збереження їхньої економічної активності, захист активів і ресурсів, здатність до адаптації в умовах змін та ризиків. У нинішніх умовах ця сфера відіграє важливу роль, забезпечуючи фінансову підтримку й основу для обороноздатності країни.

Воєнний стан спричиняє низку економічних викликів. Порушення ланцюгів постачання суттєво впливають на роботу як великих підприємств, так і малого та середнього бізнесу. Зниження інвестиційної привабливості та фінансові ризики зменшують можливості для розвитку, а валютні коливання та зростання інфляції підвищують витрати. Кадрові втрати та міграція робочої сили створюють додаткові труднощі, вимагаючи від підприємств адаптації до дефіциту кваліфікованих кадрів.

Держава реалізує ряд заходів для підтримки економіки та безпеки суб'єктів господарювання, серед яких створення стратегічних резервів, податкові пільги, фінансова допомога та підтримка стратегічних галузей. Держава також стимулює розвиток внутрішнього виробництва, надаючи можливість підприємствам заміщувати імпорт, зменшувати залежність від зовнішніх постачань та підтримувати ключові потреби оборонного сектору.

Для захисту в умовах воєнного стану підприємства впроваджують стратегії диверсифікації ризиків, зокрема розширення ринків збуту та вибір нових постачальників. Багато компаній створюють резервні фонди та страхують основні ресурси, впроваджують заходи для захисту інтелектуальної власності та комерційної інформації. Крім того, питання кадрової безпеки набуває все більшої ваги: роботодавці прагнуть зберегти кваліфіковані кадри і навіть адаптують робочі процеси для роботи в нестабільних умовах.

Підтримка міжнародних партнерів відіграє важливу роль у забезпеченні економічної стабільності. Кредити, гранти та інші види допомоги дозволяють Україні та її підприємствам стабілізуватися у складних умовах. Крім того, розширення експортних можливостей і забезпечення імпорту необхідних ресурсів допомагають підприємствам залишатися конкурентоспроможними та забезпечувати основні потреби держави.

Завдяки комплексному підходу, спрямованому на підтримку державного сектору та приватного бізнесу, економічна система України здатна адаптуватися до нових умов і протистояти викликам, що ставить перед нею воєнний стан.

Сьогодні економічна безпека України в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальною темою, що охоплює питання захисту національних ресурсів, підтримки суб'єктів господарювання та забезпечення фінансової стабільності. Поглиблений аналіз показує, що для забезпечення економічної стійкості важливо поєднувати державні механізми захисту з внутрішніми заходами адаптації підприємств. Завдяки державній підтримці у вигляді податкових пільг, мобілізації фінансових резервів, а також міжнародній допомозі, Україна зберігає здатність протистояти економічним викликам та забезпечувати функціонування важливих галузей. З боку суб'єктів господарювання важливими кроками є диверсифікація постачальників, страхування ризиків, а також збереження кадрового потенціалу, що в поєднанні з адаптацією до нових реалій дозволяє залишатися конкурентоспроможними на ринку.

Забезпечення економічної безпеки є не лише нагальною потребою, але й важливою складовою національної безпеки та суверенітету України. Ефективне управління ресурсами, розширення міжнародної співпраці та посилення внутрішніх економічних механізмів є запорукою стабільного розвитку навіть у складних умовах війни.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28 червня 1996 року Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 245.
3. Олійник О.В., Степанов В.В. Економічна безпека України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022. № 5. С. 33–42.
4. Павленко Т.І. Інструменти економічної безпеки держави під час збройного конфлікту. *Економіка України*. 2023. № 3. С. 56–61.
5. Кравченко С.О., Бойко Л.В. Підтримка малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану. *Вісник Київського національного університету економіки*. 2022. № 6. С. 87–94.

Одержано 30.10.2024

СЕКЦІЯ 3

ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 342.72+364.614.8(477)

Вікторія Вікторівна АБЛАМСЬКА,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії

*з проблем правового забезпечення діяльності поліції та протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 2*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У ПРАКТИЦІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ

*1000 днів війна,
1000 днів мужності та хоробрості,
1000 днів стійкості та нескореності!!!*

Із прийняттям Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [1] та низки інших законів і підзаконних актів, у тому числі відомчих, в Україні розпочалася системна розбудова національного механізму закріплення гендерної рівності, спрямованої на імплементацію міжнародно-правових стандартів з питань гендерної рівності та недискримінації, а також зобов'язань, узятих Україною за міжнародними договорами.

Національний механізм реалізації гендерної рівності містить два основні елементи: нормативно-правовий та інституційний. У контексті публікації розглянемо нормативно-правовий.

Правові норми, що закріплюють гарантії прав та свобод людини і громадянина, зокрема працівників сектору безпеки ті оборони України, у тому числі і поліцейських, містяться в нормативно-правових актах різної юридичної сили, яка має чітко виражену ієрархічну структуру – починаючи з Конституції України, надалі закріплюється в законах України та підзаконних нормативно-правових актах. Варто зазначити, що норми Конституції України закріплюють основоположні права та свободи людини та мають пряму дію, що зобов'язує державні органи поважати відповідні права та створювати механізми щодо їх захисту. Відповідно до ч. 2 ст. 24 Конституції України громадяни мають гарантовані рівні конституційні права і свободи перед законом. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [2]. Йдеться про однакові

можливості та умови для реалізації своїх прав. Проте у реальному житті ми можемо спостерігати, що не усі громадяни можуть однаково використати конституційні права, а це призводить до негативних явищ, зокрема дискримінація.

У контексті зазначеної теми акцентуємо увагу на деяких законодавчих документах, які закріплюють гарантії прав та свобод працівників сектору безпеки та оборони, зокрема поліцейських. Так, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [1] регламентує основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, серед яких: утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; запобігання та протидія насильству за ознакою статі, зокрема всім проявам насильства стосовно жінок; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; гарантування рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків; підтримка сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства; виховання і популяризація серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності в цій сфері; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі. Крім цього, у Законі України вперше надається визначення поняття «дискримінація за ознакою статі», міститься нормативне визначення поняття «сексуальні домагання» тощо. Проте Закон потребує доопрацювання відповідно до вимог сучасності, оскільки не враховує питання сфери сектору безпеки та оборони України.

Важливе значення в дослідженні питання гарантій прав та свобод чоловіків і жінок військовослужбовців відіграє Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», де у ч. 12 ст. 1 закріплено, що «жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками, (за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі), що включає прийняття їх в добровільному порядку (за контрактом) та призив на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку» [3]. Отже, зміни у військовій сфері відбуваються з урахуванням гендерної компоненти, а це є позитивною дією. Проте так було не завжди, зокрема, у 2018 році жінки отримали можливість проходити службу на бойових спеціальностях. Проте ця можливість тривалий час залишалася нереалізованою. Самого закону виявилось недостатньо. Існував ще й наказ з грифом ДСК, що регламентував офіцерські посади для жінок та чоловіків окремо. У 2022 році, після зміни цього наказу, вдалося подолати ці перепони, що надало можливість жінкам прийти до Збройних сил України. За статистичними даними нині у лавах Збройних сил України служать 68 тисяч жінок, з яких понад 48 тисяч – це військовослужбовиці. Безпосередньо в зоні бойових дій перебувають близько 5 тисяч військовослужбовиць [4].

Звертає на себе особливу увагу, п. 1 та п. 4 статті 9-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», в яких затверджено порядок речового, медичного, психологічного та соціального забезпечення військовослужбовців з урахуванням потреб жінок і чоловіків, включаючи забезпечення військовослужбовців-жінок засобами особистої гігієни та засобами

індивідуального захисту відповідно до антропометричних даних, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, та правоохоронних органів та розвідувальних органів, Служби зовнішньої розвідки України, розвідувального органу Міноборони, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України з урахуванням потреб жінок і чоловіків. Передбачено заборону дискримінації військовослужбовців у сфері речового, медичного, психологічного та соціального забезпечення. Закріплено засади речового, медичного, психологічного та соціального забезпечення з урахуванням потреб жінок і чоловіків, Визначено особливості психологічної підтримки та допомоги військовослужбовцям, які зазнали впливу стрес-факторів в екстремальних (бойових) умовах чи постраждали від сексуального насильства [5]. Наприклад, у 2023 році з'явилася літня жіноча військова форма – до цього була доступна лише парадна.

Аналізуючи Закон України «Про національну поліцію» [6], можна констатувати, що норми закону, визначаючи принципи (серед яких принцип заборони будь-яких привілеїв і за ознакою статі) та порядок проходження служби в Національній поліції України, які не містять обмежень за ознакою статі щодо вступу та службу громадян до лав поліції України. Тобто будь-яка особа, яка відповідає визначеним вимогам може стати поліцейським та виконувати правоохоронну функцію. У тексті закону жінки безпосередньо згадуються двічі – у ст. 43 «Порядок застосування поліцейських заходів примусу» у контексті заборони застосування спецзасобів вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, та у ст. 65 «Переміщення поліцейських в органах, закладах та установах поліції» (п. 5. Не допускається переміщення поліцейських жіночої статі за ініціативою керівника відповідного органу (установи, закладу) поліції на посади, нижчі ніж та, яку вони займали, з мотивів, пов'язаних із вагітністю, наявністю дітей віком до трьох років (до 6 років – за медичними показниками) або у зв'язку з тим, що вони є самотніми матерями та мають дітей віком до чотирнадцяти років чи дітей з інвалідністю). Отже, норми положення вказують на увагу та турботу про жінок, що можна оцінити як позитивну дискримінацію на їхню користь. У той же час, розглядаючи положення зазначеної вище ст. 65, можна говорити про дискримінаційні положення цієї норми закону, що звужують можливості чоловіків, які також можуть бути батьками-одинаками або виховувати дитину з інвалідністю та потребувати гарантій соціального захисту від переміщення на нижчі посади з відповідно нижчим посадовим окладом.

Також, незважаючи на відсутність обмежень щодо вступу на службу до лав поліції жінок, а також квотування кількості дівчат-абітурієнтів, кількість жінок на керівних посадах поліції досить незначна. Крім того, позитивними вважаємо внесення змін до Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу до Національної поліції України, де у п. 6 передбачено рівні умови при проходженні тестування (перевірки рівня фізичної підготовленості) [7].

У Наказі Міністерства внутрішніх справ № 473 «Про затвердження Порядку добору та прийняття громадян України на військову службу за контрактом у Державній прикордонній службі України» зафіксовано позитивний аспект

дотримання принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків шляхом забезпечення рівного ставлення та рівних кар'єрних можливостей [8].

Особливу увагу в процесі формування і використання кадрового резерву відіграє Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 322 «Про затвердження Порядку формування і використання кадрового резерву для призначення на керівні посади осіб офіцерського складу в органах і підрозділах Державної прикордонної служби України». Проте аналіз виявив недолік, зокрема не встановлені вимоги щодо здійснення аналізу паритетного представництва на посадах жінок і чоловіків при формуванні списків кадрового резерву [9].

Національним базовим документом щодо імплементації гендерної компоненти у сферу безпеки і оборони України, зокрема закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання є Національний План дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 р. [10]. Відповідно до резолюції 1325 Ради Безпеки ООН, тільки рівноправна участь жінок може гарантувати стабільність миру. Резолюція 1325 ґрунтується на чотирьох принципах: забезпечення участі жінок, надання захисту жінкам і дівчатам, запобігання конфлікту, гуманітарна допомога і відновлення. Особливо ці принципи актуалізуються в сучасних умовах, коли сьогодні жінки всюди – тримають тил, працюють на важких посадах, воюють в лавах ЗСУ. Ми вважаємо, це є позитивним, оскільки, оцінювати людей потрібно за їхніми можливостями, ефективністю та розумом, а не за статтю.

Виходячи з наведеного вище, можна стверджувати, що незважаючи на деякі розбіжності у змісті положень нормативно-правових документів, які регламентують забезпечення державної політики України, спрямовану на досягнення рівності жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, зокрема й сектору безпеки і оборони України, останнім часом відбулись значні зміни у досягненні гендерної рівності та адаптації законодавства до європейських стандартів. Переконані, що зміни у подоланні гендерної нерівності, а саме активне залучення жінок до різних сфер суспільного життя, зокрема сектору безпеки і оборони України є важливими кроками на шляху до євроінтеграції.

Слава Україні!

Слава нашим Захисникам і Захисницям!

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (зі змінами внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

2. Конституція України (зі змінами внесеними згідно із Законами № 27-IX від 03.09.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» (зі змінами внесеними згідно із Законами № 4019-IX від 10.10.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n2042>.

4. Міністерство оборони України / Офіційний веб сайт. – <https://www.mil.gov.ua/news/2024/09/27/68-tis-zhinok-u-zsu-minoboroni-vdalosya-vprovaditi-sistemni-zmini-u-gendernij-politiczi/>.

5. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (зі змінами внесеними згідно із Законами № 3900-IX від 20.08.2024). – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

6. Закон України «Про національну поліцію» (зі змінами внесеними згідно із Законами № 3633-IX від 11.04.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 30.10.2024).

7. Наказ МВС України «Про затвердження Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України (зі змінами, внесеними згідно з Наказами МВС за № 86 від 21.03.2024р.). – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0306-16#n15>.

8. Наказ Міністерства внутрішніх справ № 473 «Про затвердження Порядку добору та прийняття громадян України на військову службу за контрактом у Державній прикордонній службі України» (зі змінами внесеними згідно з Наказами МВС № 826 від 10.10.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0734-19#Text>.

9. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 322 «Про затвердження Порядку формування і використання кадрового резерву для призначення на керівні посади осіб офіцерського складу в органах і підрозділах Державної прикордонної служби України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0517-19#Text>.

10. Національний План дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 р. (зі змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМ № 1150-р від 16.12.2022р.). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

Одержано 01.11.2024

УДК 342.6

Вадим Миколайович БЛИК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ;*

Олександр Віталійович ГОЛОВКО,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ*

СУСПІЛЬНЕ УПЕРЕДЖЕНЕ СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПОЛІЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДЕРЖАВИ

Під час воєнного стану робота поліції стає ще більш важливою, але й складнішою. Однією з головних проблем є упереджене ставлення громадян до правоохоронців. Це явище має кілька причин. По-перше, історичні фактори відіграють значну роль. Недовіра до поліції може мати коріння у минулих випадках корупції, зловживань владою та порушень прав людини. По-друге, засоби масової інформації та соціальні мережі часто негативно висвітлюють окремі інциденти,

що створює враження про всю систему в цілому. По-третє, в умовах воєнного стану поліція іноді змушена діяти жорсткіше, що не завжди позитивно сприймається суспільством.

Деякі автори вже розглядали проблему ставлення громадянського суспільства до діяльності правоохоронних органів. Однією з таких робіт є авторка С. В. Єрмолаєва-Задорожня. У її статті розглядається проблема довіри громадян до правоохоронних органів в Україні. Автор стверджує, що одним із ключових критеріїв оцінки ефективності правоохоронних органів є рівень довіри до них з боку населення. Високий рівень довіри вказує на належне виконання правоохоронцями своїх обов'язків, тоді як недовіра свідчить про їхні недоліки. Автор наводить дані досліджень, які показують, що значна частина населення відчуває небезпеку в повсякденному житті, особливо жінки та люди старшого віку. Високий рівень страху перед злочинами, корупцією та неправомірними діями влади створює загальну атмосферу недовіри до державних інститутів, зокрема до правоохоронних органів. Особливо підкреслюється, що на довіру до правоохоронних органів впливає їхня організаційна структура та показники діяльності, які часто спотворюються для поліпшення статистичних даних. Це призводить до того, що громадяни перестають вірити у правдивість офіційних звітів і сумніваються в ефективності роботи поліції, прокуратури та судової системи. Важливою частиною аналізу є оцінка роботи реформ у правоохоронній системі. Незважаючи на проведені реформи, відчуття безпеки у громадян не покращилося. Це, на думку автора, вказує на необхідність глибоких змін у підходах до організації роботи правоохоронних органів та підвищення прозорості їх діяльності. Автор також зазначає, що боротьба з корупцією серед правоохоронців є критичною для підвищення довіри до цих органів. Корупційні злочини, навіть поодинокі випадки, сильно підривають довіру населення, що ускладнює взаємодію між громадянами та правоохоронними органами. Загалом, стаття підкреслює важливість довіри до правоохоронних органів для забезпечення правопорядку та безпеки в суспільстві. Вона закликає до всебічних реформ і більшої прозорості у діяльності поліції, прокуратури та судів для відновлення довіри громадян до цих інституцій [1].

Це основні висновки статті, яка наголошує на необхідності поліпшення роботи правоохоронних органів для підвищення рівня довіри з боку населення та забезпечення ефективної боротьби зі злочинністю і корупцією.

Шляхи Подолання Упередженого Ставлення. Для подолання цього упередженого ставлення необхідно впровадити кілька заходів. Прозорість і відкритість діяльності поліції є ключовими. Регулярні звіти про операції, розслідування та дії сприятимуть зростанню довіри. Громадянський контроль є важливим елементом. Незалежні комісії, які розглядають скарги на поліцію, допоможуть забезпечити справедливість і підзвітність. Освітні кампанії також мають велике значення. Інформування громадян про права та обов'язки поліції, а також проведення освітніх заходів підвищать правову обізнаність населення. Соціальна взаємодія є ще одним ефективним засобом. Створення платформ для діалогу між поліцією та громадянами, спільні заходи і тренінги допоможуть зміцнити довіру.

Проблеми Поліцейських Усередині Системи. Психологічний тиск і стрес є однією з основних проблем для поліцейських. Робота в екстремальних умовах

може призводити до професійного вигорання та психологічних проблем. Корупція і нечесність також підривають довіру до системи зсередини. Це може включати як дрібну корупцію на місцевому рівні, так і великі корупційні схеми. Недостатня підготовка та оснащення є ще однією серйозною проблемою. Брак ресурсів для належної підготовки та забезпечення поліцейських знижує їхню ефективність і підвищує ризик для їхнього життя та здоров'я. Надмірна бюрократія та неефективне керівництво заважають оперативній роботі та знижують мотивацію працівників. В системі поліції залишився пережиток системи СРСР і це заважає поліпшенню сучасної української поліції.

Шляхи Подолання Проблем Усередині Системи. Для вирішення цих проблем необхідно впровадити програми психологічної підтримки, тренінги зі стрес-менеджменту та регулярні психологічні обстеження для поліцейських. Антикорупційні заходи є надзвичайно важливими. Регулярні перевірки, захист інформаторів і суворі заходи проти корупції допоможуть створити чесну систему. Також необхідно покращувати законодавство. Це може бути будь-який закон, що буде стосуватися поліції, як приклад, Закон України «Про Національну поліцію» [2]. Підвищення кваліфікації поліцейських повинно бути регулярним. Тренінги, курси підвищення кваліфікації, сучасне обладнання та технології сприятимуть підвищенню ефективності роботи. Реформування системи управління також є необхідним кроком. Спрощення бюрократичних процедур, впровадження ефективних управлінських практик та стимулювання ініціативності серед працівників допоможуть покращити ситуацію. Досвід країн Західної Європи демонструє, що прозорість і відкритість у діяльності правоохоронних органів можуть суттєво підвищити рівень довіри населення. Наприклад, у Норвегії поліція активно співпрацює з громадами, що дозволяє зменшити рівень злочинності та покращити відносини між поліцейськими і громадянами [3]. У Великій Британії незалежні комісії зі скарг на поліцію допомогли відновити довіру до правоохоронних органів після низки скандалів [4].

Проблеми поліцейської системи в умовах воєнного стану є комплексними і вимагають системного підходу до їх вирішення. Важливо поєднувати реформи всередині системи з заходами, спрямованими на покращення взаємодії з громадянами, щоб створити ефективну та довірливу правоохоронну систему. Також необхідно залишити звичаї радянської системи в минулому та проваджувати нові підходи до роботи, наприклад, на основі досвіду наших західних партнерів.

Дане дослідження пропонує комплексний підхід до вирішення проблеми упередженого ставлення громадян до поліції в Україні, що становить його наукову новизну. Робота не лише виявляє причини недовіри до правоохоронців, а й пропонує конкретні заходи для її подолання як на рівні взаємодії поліції та громадян, так і шляхом внутрішніх реформ в самій системі. Дослідження також розглядає специфіку роботи поліції в умовах воєнного стану, що додає актуальності та практичної значущості отриманим результатам. Крім того, робота аналізує успішні зарубіжні практики, таких як Норвегія та Велика Британія, для запозичення ефективних інструментів подолання недовіри. Загалом, запропонований комплексний підхід з міждисциплінарним характером становить наукову новизну та практичну цінність даної роботи.

Список бібліографічних посилань

1. Єрмолаєва-Задорожня С.В. Ставлення громадянського суспільства до діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник ХДУ*. Серія Юридичні науки. 2018. Том 2. № 2. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/173>.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
3. Andersen, H., et al. Transparency in Law Enforcement: A Norwegian Perspective. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/235298978_International_police_co-operation_A_Norwegian_perspective.
4. Home Office. Independent Police Complaints Commission Report. 2021. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/independent-office-for-police-conduct-annual-report-and-accounts-2021-to-2022/iopc-annual-report-and-accounts-2021-to-2022-accessible>.

Одержано 30.10.2024

УДК 316.346.2

Наталія Валеріївна БОБРО,

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ РЕГІОНАЛЬНОГО ПЛАНУ ДІЙ З РЕАЛІЗАЦІЇ РЕЗОЛЮЦІЇ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН 1325 «ЖІНКИ, МИР, БЕЗПЕКА» У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ У 2023 РОЦІ

Спричинені війною виклики впливають на виникнення у суспільстві запити на оновлення завдань стратегічних цілей як Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», так і Регіональних планів на період до 2025 року з врахуванням індивідуальних проблем і потреб категорій жінок: жінок з дітьми під час переміщення, які долають психологічні та гуманітарні виклики, жінок-ВПО та жінок-біженок, жінок-підприємниць, які намагаються зберегти бізнес під час війни, жінок в армії та територіальній обороні, жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, жінок та дівчат, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), жінок-ветеранок, жінок-волонтерок, жінок, які служать та працюють в секторі безпеки і оборони; жінок, які займаються питаннями підтримки миру тощо військовослужбовець, особи, які постраждали від насильства за ознакою статі, зокрема психологічного, та сексуальних домагань, в структурах сектору безпеки і оборони тощо. Для вивчення цього питання та визначення можливостей місцевої влади у спроможності надавати підтримку громадянам через посилений тиск на органи місцевого самоврядування великою кількістю ВПО та їхні потреби у виявленні випадків ГЗН, підтримці жінок у подоланні наслідків ГЗН, допомозі жінкам з дітьми тощо робочою групою Коаліції «Харківщина 1325» за участю авторки протягом лютого 2024 року в межах проекту «Жінки, мир, безпека:

місцеві потреби – місцеві рішення», що реалізується Українським Жіночим Фондом за підтримки уряду Королівства Нідерландів було проведено соціологічне дослідження «Врахування потреб жінок у закладах вищої освіти сектору безпеки і оборони Харківської області».

Емпіричною основою дослідження стало: (1) онлайн-опитування жінок, які служать та працюють у закладах вищої освіти сектору безпеки і оборони в Харківській області. Загалом у межах дослідження було опитано 108 осіб; (2) фокус-групові інтерв'ю з жінками, які проходять службу у секторі безпеки і оборони та обіймають різні посади в структурних підрозділах; (3) контент аналіз Регіонального плану заходів з реалізації Національного плану дії з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року в Харківській області.

В публікації будуть представлені основні результати дослідження, а саме виконання заходів стратегічної цілі 1. «Забезпечення рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень щодо запобігання конфліктам, розв'язання конфліктів, постконфліктного відновлення на всіх рівнях та в усіх сферах, зокрема в секторі безпеки і оборони» Регіонального плану заходів з реалізації Національного плану дії з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» у Харківській області в умовах війни.

З початку повномасштабного вторгнення росії м. Харків потерпає від постійних потужних авіаударів та артилерійських обстрілів ворога. Саме тому, у березні 2022 року керівництво Міністерства внутрішніх справ прийняло рішення, що заклади вищої освіти сектору безпеки і оборони релокуються до безпечніших регіонів. Під час проведення фокусованого інтерв'ю учасницям було поставлено запитання щодо нових умов праці та проживання. Отримані результати показали, що в цілому жінки, які служать/працюють в закладах вищої освіти задоволені умовами праці, а також особистим професійним розвитком і професійною самореалізацією. Водночас, говорячи про рівні можливості щодо особистої професійної самореалізації, учасниці дослідження стверджували, що ні вони самі, ні їхні колеги не стикалися з жодними перешкодами стосовно професійної самореалізації. Також учасниці переконані, що на сьогодні всі, хто працюють в закладах освіти, незалежно від статі мають рівні можливості щодо кар'єрного зростання.

Витяги з інтерв'ю:

- «Мені здається, що у нас керівництво до цього ставиться дуже позитивно. Якщо людина має хист і має свої якісь внутрішні можливості і професіоналізм, то ця людина підтримується... Якісь перепони, такого у нас немає, щоб комусь створювалися перепони. Людина старається, щось робить, а йому не дають можливості, у нас такого немає».

- «У зв'язку з повномасштабним вторгненням почалися якісні зміни у підрозділі, пов'язані з можливостями кар'єрного зростання. ... завдяки війні, як би прикро це не звучало, у мене з'явилась можливість професійно проявити себе як військовослужбовцю...». Отже, гендерна рівність є важливою передумовою повноцінної самореалізації кожної людини у професійній сфері; брак або недостатній рівень такої можливості може провокувати серйозні проблеми, які пов'язані як з професійною діяльністю, так і з особистим життям людини.

При оцінюванні кандидатів, які претендують на керівні посади зі значним обсягом адміністративної роботи, звертають увагу на загальний досвід управлінської діяльності; також на морально-ділові, особистісні та морально-психологічні якості.

Витяг з інтерв'ю: - «... якщо жінка відповідає професійним критеріям, то вона може бути призначена на посаду командирки/керівниці, і в цьому їй ніхто не буде перешкоджати». Проте результати онлайн-опитування, показують, що 47,4% опитаних, вважають неможливим кар'єрне просування у своїх закладах через низку різних причин, а саме: непорозуміння з керівництвом; недостатній професійний досвід; відсутність управлінських знань та вмій; вік; сімейний стан; відсутність вакантних посад; низький рівень мотивації самих опитаних. Як бачимо, дані різняться, тому зазначене питання потребує додаткового та періодичного вивчення.

Важливим питанням, на якому акцентували увагу респондентки є матеріальне забезпечення на військовій службі, розмір якого, на їх думку, сьогодні є недостатнім для забезпечення побутових потреб в нових умовах проживання.

Під час опитування респонденткам було задане запитання стосовно можливості поєднувати професійні та сімейні обов'язки. Так, 47% респонденток відповіли, що мають можливість працювати або дистанційно, або офлайн за індивідуальним графіком роботи. Проте 55% відповіли, що затримуються на роботі і працюють після завершення робочого часу. За результатами дослідження 23,7% стикались на робочому місці з необґрунтованими вимогами, серед яких: додаткові завдання, нереальні терміни виконання завдань, навмисне невиконання або неналежне виконання доручень. Отримані дані свідчать про недостатній рівень обізнаності чоловіків про роль жінок у прийнятті рішень щодо запобігання конфліктам, розв'язання конфліктів, постконфліктного відновлення. Це є тривожним сигналом, оскільки може призвести до створення небезпечного професійного середовища.

Відповідаючи на питання щодо власних спостережень наявності будь-яких проявів дискримінації, сексуальних домагань на робочому місці, переважна більшість опитаних відповіли негативно, у випадку виникнення конфліктних ситуацій їх розв'язання відбуваються в міжособистісному спілкуванні без залучення сторонніх осіб (командира/або іншої уповноваженої особи). *Витяг з інтерв'ю:*

- «В університеті? Ну так, щоб пригадати... Не пам'ятаю, не знаю»;

- «...Сама я не зіштовхувалася. Думаю, можливо, таке і є, просто мені про це невідомо». Такі відповіді свідчать або про брак відкритості під час інтерв'ю, про переважне бажання учасниць продемонструвати свою лояльність до закладу та його керівництву, або про брак гендерної чутливості.

В ході моніторингу було проаналізоване питання щодо інтегрування гендерного компоненту в діяльність закладів вищої освіти та виконання Регіонального плану заходів з реалізації «Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” у Харківській області на період до 2025 року». Отримані дані показують, що у закладах вищої освіти сектору безпеки і оборони в Харківській області продовжується процес реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

через виконання Регіонального плану заходів з реалізації «Національного плану дій з виконанням резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року», а саме: (1) проводяться фундаментальні та прикладні наукові дослідження, здійснюється підготовка кваліфікованих офіцерів/ок і цивільних осіб за широким спектром спеціальностей, з урахуванням принципу забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків при виборі спеціальності; (2) при вступі на навчання до закладів вищої освіти враховується принцип гендерної рівності; (3) офіцери та офіцерки беруть безпосередню участь, як у впровадженні трансформаційних змін армії у впровадженні гендерної перспективи, так і в її осучасненні, відповідно до стандартів ООН та НАТО, освоюють військові і цивільні професії, а також специфічний функціонал за всіма напрямками підготовки офіцерів і цивільних фахівців; (4) запроваджено ефективну військово-кадрову політику з урахуванням рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків на військовій службі, а саме доступ до посад, участь в російсько-українській війні тощо; (5) одним з базових показників планомірного впровадження гендерної політики у діяльність закладів вищої освіти сектору безпеки і оборони є збільшення чисельності жінок-офіцеров, що проходять службу (в тому числі на керівних посадах), а також збільшення кількості курсанток, які проходять навчання; (6) студентський, курсантський та офіцерський склад закладів вищої освіти сектору безпеки і оборони Харківської області бере участь у конференціях, круглих столах, тренінгах з гендерних питань з метою перебудови стилю мислення, розвитку його на засадах демократичності та толерантності, а також усвідомлення неповторності й унікальності особистості кожного та кожної; (7) в закладах освіти проводяться опитування з метою встановлення індивідуальних потреб чоловіків та жінок; проводиться роз'яснювальна робота для особового складу про недопущення порушень прав жінок та чоловіків.

Отже, підводячи підсумки можемо зазначити, що в закладах вищої освіти реалізація заходів плану дій здійснюється з дотриманням цінностей соціальної справедливості, що дозволяє максимально використовувати соціальний та професійний потенціал жінок у процесі прийняття рішень з питань запобігання конфліктам, розв'язання конфліктів та мирних переговорів, постконфліктному відновленню.

Серед постійного та перемінного складу проводиться інформаційна робота щодо популяризації професій сектору безпеки і оборони, проводиться інформаційна кампанія для чоловіків про обізнаність з порядком денним «Жінки, мир, безпека», розвитку лідерського потенціалу, навичок ведення переговорів, медіації.

За результатами аналізу був сформований звіт, а також підготовлено проєкт заходів стратегічних цілей Регіонального плану заходів з реалізації «Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” Харківської області на період до 2025 року», оновлення яких дає можливість відстежувати динаміку змін. У березні 2023 року План був підписаний начальником Харківської області військової адміністрації [1]. Дана тема не втрачає своєї актуальності і в подальшому необхідно продовжувати її досліджувати.

Список бібліографічних посилань

1. Регіональний план заходів з реалізації Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до

2025 року (нова редакція) // Харківська обласна військова адміністрація. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/139/2673/120659> (дата звернення 12.10.2024)

Одержано 26.10.2024

УДК 349.2

Сергій Миколайович БОРТНИК,

доктор юридичних наук, професор,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЩОРІЧНИХ ВІДПУСТОК СЛУЖБОВЦІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Щорічні відпустки становлять найтриваліший безперервний час відпочинку з метою відпочинку працівника від роботи та відновлення його працездатності. Такі відпустки мають надаватися в кожному робочому році, і працівник має право використовувати їх на власний розсуд.

В Україні право на щорічну відпустку гарантується ст. 45 Конституції України. Комплексно питання відпусток, у тому числі їх тривалості, врегульовано Кодексом законів про працю України та Законом України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР. Крім цього в Україні діють і інші нормативно-правові акти, які встановлюють норми щодо відпусток для окремих категорій працівників. Однією з таких категорій є службовці правоохоронних органів.

Тривалість щорічних відпусток та порядок їх надання для службовців правоохоронних органів встановлено спеціальним законодавством, зокрема Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII, Законом України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII, Положенням про проходження служби особами рядового та начальницького складу Державного бюро розслідувань, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 743, Положенням про проходження військової служби військовослужбовцями Служби безпеки України, затвердженим Указом Президента України від 27 грудня 2007 р. № 1262, Положенням про проходження служби особами, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 р. № 1333, Положенням про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, затвердженим постановою Кабінету Міністрів УРСР від 29 липня 1991 р. № 114.

Аналіз змісту вищевказаних нормативно-правових актів свідчить про застосування різних назв для позначення досліджуваної відпустки: «щорічна оплачувана відпустка», «щорічна чергова оплачувана відпустка», «чергова відпустка». Нагадаємо, що в Законі України «Про відпустки» передбачена назва «щорічна відпустка». Тобто жодна з наведених назв відпусток, передбачених спеціальними нормативно-правовими актами, не відповідає назві, передбаченій у Законі України «Про відпустки». Вважаємо, що національне законодавство має оперувати єдиними термінами. Отже, існує доцільність у приведенні термінології спеціальних

нормативно-правових актів у відповідність до норм Закону України «Про відпустки» стосовно назви «щорічна відпустка».

Спеціальним законодавством службовцям правоохоронних органів встановлена така тривалість щорічних відпусток. Так, відповідно до ст. 82 Закону України «Про прокуратуру» прокурору надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 календарних днів. Прокурору, який має стаж роботи в органах прокуратури понад 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 15 календарних днів. Стаття 93 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає, що тривалість щорічної основної оплачуваної відпустки поліцейського становить тридцять календарних днів, якщо законом не визначено більшої тривалості відпустки. За кожний повний календарний рік служби в поліції після досягнення п'ятирічного стажу служби поліцейському надається один календарний день додаткової оплачуваної відпустки, але не більше ніж п'ятнадцять календарних днів. Пункт 82 Положення про проходження служби особами рядового та начальницького складу Державного бюро розслідувань передбачає, що тривалість щорічної основної оплачуваної відпустки осіб рядового та начальницького складу становить 30 календарних днів, якщо законом не визначено більший строк відпустки. За кожний повний календарний рік служби в Державному бюро розслідувань після досягнення п'ятирічного стажу служби особі рядового та начальницького складу надається один календарний день додаткової оплачуваної відпустки, але не більше ніж 15 календарних днів. Відповідно до п. 54 Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби безпеки України тривалість щорічної основної відпустки для військовослужбовців Служби безпеки України, які мають вислугу в календарному обчисленні до 10 років, становить 30 календарних днів, від 10 до 15 років – 35 календарних днів, від 15 до 20 років – 40 календарних днів, понад 20 років – 45 календарних днів. Пункти 61 та 62 Положення про проходження служби особами, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України, передбачають, що тривалість щорічної основної оплачуваної відпустки осіб, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки, становить 30 календарних днів. За кожний повний календарний рік вислуги років після досягнення п'ятирічного стажу служби особі, яка має спеціальні звання Бюро економічної безпеки, надається один календарний день додаткової оплачуваної відпустки, але не більше ніж 15 календарних днів. Відповідно до п. 51 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, що поширюється на осіб начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, тривалість відпустки визначається залежно від вислуги років (у календарному обчисленні) і передбачається тим, які мають вислугу: менше 10 років – 30 днів щорічно; від 10 до 15 років – 35 днів щорічно; від 15 до 20 років – 40 днів щорічно; від 20 років і більше – 45 днів щорічно.

Виходячи з норм спеціального законодавства, слід відмітити відсутність однакового підходу до тривалості та структури щорічної відпустки службовців правоохоронних органів. Так, в одних випадках у щорічній відпустці виділяються щорічна основна відпустка та щорічна додаткова відпустка, в інших такого поділу немає. Тривалість щорічної відпустки відрізняється залежно від стажу

служби у правоохоронному органі. Тут також спостерігаються різні підходи при встановленні тривалості відпустки залежно від правоохоронного органу. Мінімальний розмір щорічної відпустки службовців правоохоронних органів – 30 календарних днів, максимальний розмір – 45 календарних днів.

Існує доцільність передбачити у досліджуваних спеціальних нормативно-правових актах термін «щорічна відпустка» замість тих термінів, що сьогодні в них вживаються для позначення відповідної відпустки. У спеціальних нормативно-правових актах доцільно уніфікувати структуру щорічної відпустки, передбачивши в її структурі дві відпустки: щорічну основну та щорічну додаткову відпустки.

Одержано 01.11.2024

УДК 364.02

Сергій Петрович ГІРЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

заступник директора з освітньої та науково-дослідної діяльності

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОГО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В ПЕРІОД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Кризові ситуації, що виникають в період правового режиму воєнного стану, майже завжди призводять до порушення психологічного благополуччя особистості через непередбачувані, раптові обставини, в яких є загроза життю або здоров'ю людини. Тому вивчення факторів протидії загрозам психологічному благополуччю, соціальний і психологічний захист громадян в період правового режиму воєнного стану і сприяння стресостійкості людини є актуальними проблемами досліджень вітчизняних науковців.

Воєнний стан – це надзвичайний режим, що встановлюється в державі для забезпечення її безпеки в умовах збройного конфлікту або зовнішньої загрози. Введення воєнного стану супроводжується низкою обмежень, що значно впливають на психологічний стан населення. Підвищення рівня соціально-психологічного захисту в цей період є важливим завданням, яке допомагає зберегти стабільність у суспільстві, підтримати громадян і мінімізувати наслідки стресу.

В умовах воєнного стану населення стикається з численними стресовими факторами, серед яких: постійна загроза життю та здоров'ю: небезпека для життя значно підвищує рівень тривожності та страху; розлука з родиною та близькими: евакуація, мобілізація та інші обставини призводять до розриву звичних соціальних зв'язків; економічна нестабільність: зміни у фінансовій ситуації спричиняють занепокоєння щодо майбутнього; поширення недостовірної інформації і фейків загострює емоційний стан населення. Ці фактори можуть провокувати розвиток посттравматичних стресових розладів (ПТСР), депресії, підвищення рівня агресії та конфліктності, що, в свою чергу, вимагає вжиття спеціальних заходів для соціально-психологічної підтримки населення.

Відповідно до пункту 47 Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [1] Україна має сформувати й запровадити національну систему стійкості, що передбачає, серед іншого, дієву координацію та чітку взаємодію органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій. Організація цивільного та соціального захисту на відповідних територіях є одними з основних напрямків реалізації пріоритетних національних інтересів України та забезпечення її національної безпеки [2].

Одним із ключових елементів соціально-психологічного захисту є забезпечення доступу до професійної психологічної допомоги. У період воєнного стану важливо організувати роботу кризових гарячих ліній, куди можуть звернутися громадяни за консультаціями. Психологи та психотерапевти надають рекомендації щодо зниження рівня стресу, формування позитивних моделей поведінки в умовах кризи. Під час воєнного стану велике значення має розвиток солідарності та взаємодопомоги серед населення. Волонтерські організації, ініціативи взаємодопомоги та групи підтримки сприяють зниженню відчуття ізоляції та самотності, створюють атмосферу підтримки й довіри. Такі організації можуть надавати як психологічну, так і матеріальну допомогу, що сприяє зміцненню соціальної стійкості.

Підвищення рівня соціально-психологічного захисту населення в умовах правового режиму воєнного стану є критично важливим завданням для збереження психічного здоров'я, емоційної стійкості та соціальної згуртованості суспільства. Воєнний стан і супутні йому обмеження посилюють стресові фактори, які негативно впливають на психологічний стан громадян. Тому необхідно запроваджувати комплексні заходи, які спрямовані на стабілізацію емоційного фону, підтримку соціальних зв'язків та формування навичок подолання стресу.

Основні напрями для підвищення рівня соціально-психологічного захисту включають організацію доступу до професійної психологічної допомоги, розвиток навичок саморегуляції, надання достовірної інформації та протидію дезінформації, а також підтримку волонтерських ініціатив і соціальної взаємодії. Активна співпраця держави з фахівцями-психологами та громадськими організаціями сприяє створенню стійкої системи підтримки населення в кризових ситуаціях.

Таким чином, реалізація стратегій соціально-психологічного захисту дозволяє мінімізувати негативний вплив воєнного стану на психічне здоров'я громадян та забезпечити їхню готовність до подолання труднощів. Комплексний підхід до забезпечення соціально-психологічної безпеки сприяє зміцненню суспільної стійкості й підтримує загальну стабільність у державі.

Список бібліографічних посилань

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України" : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 25.10.2024).

2. Григоренко Н., Гонтаренко Л. Основні напрями підвищення рівня цивільного та соціально-психологічного захисту населення. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Харків. НУЦЗУ, 2023. Вип. 2(6). С. 94-103

Одержано 01.11.2024

УДК 342.9

Ярослав Ігорович ГОЛОВАН,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ГУМАНІТАРНІ ПРІОРИТЕТИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна залишає глибокі соціальні та гуманітарні наслідки, які вимагають комплексного підходу до підтримки населення та відновлення країни. Соціальний розвиток держави, особливо в період воєнного стану та після його завершення, стає визначальним фактором стабільності та відновлення як для України, так і для її громадян. Гуманітарні аспекти – від забезпечення гуманітарної допомоги та соціального захисту населення до відновлення освіти, культурної сфери та соціальної інфраструктури – є пріоритетними завданнями, що потребують не лише ресурсів, але й стратегічного бачення.

Наша доповідь зосередиться на аналізі ключових гуманітарних аспектів соціального розвитку України в умовах і після завершення воєнного стану. Ми розглянемо основні напрямки психологічної підтримки, соціальної адаптації, захисту прав людини, відновлення культурної та освітньої сфер, а також роль міжнародної допомоги у забезпеченні довгострокового відновлення. Усі ці аспекти є надзвичайно важливими для сталого розвитку держави та її здатності інтегрувати постраждале населення, зберігаючи при цьому національну ідентичність та соціальну згуртованість.

Під час воєнного стану забезпечення базових гуманітарних потреб стає пріоритетом для держави та міжнародних партнерів. Це включає надання продовольчої допомоги, доступ до води, медикаментів, житла та інших життєво необхідних ресурсів. Особливо важливим є захист прав вразливих категорій населення – внутрішньо переміщених осіб, дітей, літніх людей та осіб з інвалідністю, які найбільше потребують підтримки.

Воєнні дії залишають глибокий відбиток на психічному здоров'ї населення. Особливу увагу слід приділяти психологічній підтримці учасників бойових дій, внутрішньо переміщених осіб, їхніх сімей та інших осіб, які зазнали травматичних переживань. Для забезпечення інтеграції та соціальної адаптації цих категорій необхідні програми, що допоможуть їм адаптуватися до нових умов життя, знайти роботу, доступ до освіти та інтегруватися в нові громади.

Війна серйозно впливає на освіту та культурну сферу. Руйнація шкіл, закладів культури та інших освітніх об'єктів обмежує доступ до навчання, що особливо важливо для молодого покоління. Відновлення системи освіти повинно включати не лише реконструкцію будівель, а й надання психосоціальної підтримки учням та викладачам, адаптацію навчальних програм до нових умов. Захист і збереження культурної спадщини, підтримка митців, а також організація культурних заходів є важливими для збереження національної ідентичності та соціальної згуртованості.

Після завершення конфлікту особливу увагу слід приділити економічній інтеграції внутрішньо переміщених осіб та ветеранів. Це включає реалізацію програм працевлаштування, соціальної підтримки, надання медичних послуг і

житлових умов. Важливо відновити житлову та соціальну інфраструктуру, забезпечити доступ до медицини та освіти, що дозволить створити умови для відновлення соціально-економічного балансу та подолання наслідків війни.

Міжнародна допомога відіграє вагомую роль у забезпеченні гуманітарних потреб і соціальної підтримки України під час та після воєнного стану. Кошти, надані міжнародними партнерами, використовуються на відновлення інфраструктури, медичну допомогу, психосоціальну підтримку та забезпечення базових потреб населення. Імплементация досвіду інших країн, що пройшли через подібні кризи, може допомогти Україні створити ефективні механізми для відновлення соціальної сфери та забезпечення стабільного розвитку.

Для ефективного соціального захисту в умовах воєнного стану важливе значення має вдосконалення законодавчої бази. Зокрема, це стосується прав внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей, що постраждали від війни, та їхніх сімей. Забезпечення правових механізмів для отримання допомоги, компенсацій, соціальних послуг і відновлення житла є необхідним елементом для стабільного соціального розвитку держави.

Гуманітарні аспекти соціального розвитку України під час та після завершення воєнного стану мають фундаментальне значення для забезпечення сталого розвитку та суспільної стабільності. У цей період особливо важливо зміцнювати соціальну підтримку населення, забезпечувати права вразливих груп, відновлювати освітню та культурну сферу, а також надавати психологічну допомогу всім, хто постраждав від наслідків війни.

Ефективна соціальна політика та міжнародна допомога відіграють ключову роль у підтримці країни в цей критичний час, а також у відбудові держави. Впровадження успішного міжнародного досвіду, розвиток правових механізмів захисту та адаптація соціально-економічних заходів є необхідними кроками для подолання гуманітарних і соціальних викликів.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28 червня 1996 року Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 245.
3. Ковальчук О.М. Соціальні аспекти забезпечення прав людини в умовах воєнного стану. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 5. С. 12–18.
4. Павленко Т.І., Андрущенко Л.В. Гуманітарна допомога та міжнародна підтримка України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. № 4. С. 45–53.
5. Шевченко В.І. Психологічна підтримка населення під час воєнного конфлікту Психологія і суспільство. 2022. № 3. С. 27–34.
6. Національна стратегія соціального розвитку на період після завершення воєнного стану. Міністерство соціальної політики України: сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua>

Одержано 30.10.2024

УДК 811.161.2:378

Інна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

В умовах російсько-української війни, першочерговим завданням викладача закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання є створення комфортних умов для опанування дисципліни, за яких курсанти можуть проявити свою інтелектуальну спроможність і відчувати свою успішність.

Так, для викладання дисципліни «Українська мова професійного спрямування», викладачам пропонується застосовувати інтерактивні технології навчання, що ґрунтуються на особистісно-діяльнісному підході й містять ситуативні (наприклад, ігрові – імітаційні й неімітаційні, неігрові інтерактивні методи – аналіз та моделювання професійних ситуацій тощо) і неситуативні (діалог) методи навчання. Під час інтерактивного навчання відбувається взаємодія учасників, їх співпраця й взаємонавчання, де і курсант, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. А викладач, зі свого боку, виступає ще й як організатор процесу навчання або консультант. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями курсантів і викладача.

У процесі навчання курсанти аналізують наукові й офіційно-ділові тексти, визначають протиріччя, висловлюють альтернативні думки, приймають виважені рішення, беруть участь у дискусіях; моделюють різні професійні ситуації щодо спілкування з колегами, підозрюваними, свідками, різними верствами населення; збагачують власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації; вчаться будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати або розв'язувати конфлікти, шукати компроміси, прагнути до діалогу, знаходити спільне вирішення проблеми.

Під час вивчення теми «Усне професійне спілкування правоохоронців» на практичних заняттях курсантам пропонується, наприклад, виконати такі завдання:

- побудуйте конфліктний діалог (цілі партнерів у діалозі протилежні), схарактеризуйте вербальні й невербальні компоненти комунікації;
- змодельуйте ситуацію побутового спілкування, запишіть репліки учасників, поясніть, чим побутове спілкування відрізняється від ділового;
- сформулюйте проблемне питання, оберіть пропонента й опонента. Змодельуйте дискусію, дотримуючись основних правил її проведення. Інші учасники групи можуть долучитися до її обговорення.

Працюючи в парах курсанти можуть обговорювати завдання, короткі тексти; спілкуватись із уявними підозрюваними або свідками, проводити профілактичні бесіди, з'ясовувати думку партнера щодо проблемного питання, твердження; критично аналізувати роботу свою та одногрупників.

Виконуючи такі завдання учасники навчального процесу обмінюються один з одним думками й інформацією, що дає можливість реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню ними певних результатів і засвоєнню теоретичних знань із вищезазначеної теми, формуванню комунікативних навичок.

Викладач, зі свого боку, використовуючи інтерактивні методи навчання, керує роботою кожного курсанта опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи.

Застосування інтерактивного навчання сприяє встановленню дружньої атмосфери й взаємозв'язків між учасниками спілкування; отриманню ними можливості бути більш незалежними й впевненими в собі; подоланню проблеми мовного бар'єру, заохоченню до співпраці; нівелюванню авторитарної позиції викладача; залученню до роботи кожного курсанта. Також ефективними будуть такі інтерактивні методи як: тренінги, ситуаційні завдання, майстер-класи, прес-конференції, дидактична гра, тестування, кейс-методи, ігрове навчання, круглі столи тощо.

Використання інтерактивних методів навчання дозволяє сконцентрувати увагу курсантів на навчальній меті заняття, яка сприймається не як щось нав'язане викладачем, а як бажане завдання; перевірити й узагальнити набуті знання; розвинути вміння логічно мислити та творчо переосмислювати, аналізувати вивчене; спонукати учасників навчально-виховного процесу до творчого пошуку, також сприяє формуванню професійної компетентності майбутнього правоохоронця.

Одержано 21.10.2024

УДК 340.12

Світлана Миколаївна ГРИЩЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем
факультету фінансів та цифрових технологій
Державного податкового університету;*

Олексій Олексійович ГУЛЕВИЧ,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету фінансів та цифрових технологій
Державного податкового університету*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Перехід до інформаційного суспільства є процесом глибокої трансформації суспільних відносин, економічних структур і культурних цінностей, зумовленим розвитком інформаційних і комунікаційних технологій. Цей процес супроводжується цифровізацією всіх сфер життя, що призводить до появи нових соціальних, економічних та політичних феноменів.

Загальноприйнято вважати, що термін «інформаційне суспільство» з'явився у 60-х роках минулого століття і отримав широке поширення. Його теорію розробили Ф. Махлуп в США, а також Т. Умесао та Ю. Хаяші в Японії. У межах

соціологічної концепції як варіації теорії постіндустріального суспільства, яка визначала основним чинником розвитку суспільства виробництво та використання науково-технічної та іншої інформації, розробники З. Бжезинський, О. Белл і О. Тоффлер розглядали інформаційне суспільство як «розвиток інформаційного сектору економіки, наступного за сільським господарством, промисловістю і економікою послуг, де капітал і праця поступаються місцем інформації та знанням» [цит. за 1, с. 28].

Становлення інформаційного суспільства в Україні не виникло одномоментно. М. Уткіна трактує розвиток інформаційного суспільства як процес, що відбувається через низку інформаційних революцій. Ці революції, характеризуючись радикальними змінами в інформаційних технологіях, виступають рушійною силою соціокультурних трансформацій, формуючи нові типи суспільства [5]. На основі свого дослідження, В. Ромащенко пропонує історичну типологію процесу становлення інформаційного суспільства, виділяючи три основних етапи, які відображають вплив різних історичних контекстів: «перший – утворення інформаційного суспільства (тривав до кінця 70-х рр. минулого століття); другий – розвиток науково-технологічного прогресу та економічне домінування постіндустріальних країн (1980-1990 рр.); третій – безпосереднє становлення інформаційного суспільства (з 90-х рр. минулого століття і до теперішнього часу)» [3, с. 48].

Правове регулювання інформаційного суспільства в Україні має конституційне підґрунтя та здійснюється через систему нормативно-правових актів різного рівня. Конституція України закріплює фундаментальні засади розвитку інформаційного суспільства, а спеціальні закони, підзаконні акти та стратегічні документи деталізують механізми їх реалізації, забезпечуючи тим самим комплексне та системне регулювання даних відносин. Нормативно-правова база України відображає актуальність проблеми оптимізації правового поля в контексті розвитку інформаційного суспільства та цифрової економіки. Ця проблема детально розглядається в низці законодавчих актів, зокрема, Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 3 липня 2017 року», Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» та інших.

Зазначені документи визначають стратегічні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, зокрема: 1) створення сприятливого правового середовища для розвитку інформаційних технологій та електронної економіки; 2) забезпечення відкритості та прозорості державної діяльності через розширення доступу громадян до публічної інформації; 3) розвиток національної інфраструктури інформаційних технологій та її інтеграцію в глобальний інформаційний простір; 4) стимулювання інновацій та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери суспільного життя.

Урядова стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013 р.) [4] визначила пріоритетні напрями цифрової трансформації країни. Документ акцентує увагу на необхідності створення потужної інформаційної інфраструктури,

розвитку електронної економіки за підтримки держави, всебічної цифрової трансформації всіх сфер суспільного життя, включаючи державне управління та засоби масової інформації, а також на посиленні кібербезпеки, закладаючи цим теоретико-методологічні основи для подальшого розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» [2] відіграє ключову роль у забезпеченні прозорості діяльності державних органів та сприяє розвитку громадянського суспільства, сприяючи розвитку інформаційного суспільства та цифровізації державних послуг. Українське законодавство у сфері доступу до публічної інформації відповідає міжнародним стандартам. Однак, існують певні розбіжності між національним законодавством та міжнародними стандартами, які потребують подальшого дослідження та усунення.

Висновок. Комплексна оцінка процесу становлення інформаційного суспільства в Україні та аналіз відповідного правового поля дозволяють стверджувати, що нормативно-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні спрямоване на створення умов для ефективного функціонування цифрової економіки, підвищення рівня життя громадян та зміцнення демократичних засад суспільства. Однак, здійснений огляд історичних етапів розвитку інформаційного суспільства та сучасний стан правового регулювання обумовлюють необхідність системного підходу до правового забезпечення інформаційного суспільства, який передбачає гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами та врахування специфіки українських реалій.

Список бібліографічних посилань

1. Гапотій В.Д. Інформаційне право: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право». Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 98 с.
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
3. Ромащенко В.А. Правове регулювання інформаційного суспільства в Україні: загальнотеоретичне дослідження. Дис. ... наук. ст. канд. юрид. н. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса. 2018. 225 с.
4. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні: схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. URL: <http://rada.gov.ua>
5. Уткіна М.С. Інформаційне право (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2022. 221 с.

Одержано 24.10.2024

UDC 342.72/.73(477)

Svitlana Bohdanivna DANYLYUK,

Cadet of Kharkiv National University of Internal Affairs;

Tetyana Mykhailivna KALCHENKO,

Senior teacher of the Department of Language Training

Kharkiv National University of Internal Affairs

PROBLEMS OF LEGAL PROTECTION OF ENVIRONMENTAL RIGHTS OF CITIZENS OF UKRAINE

Проблеми правового захисту екологічних прав громадян України

Тези присвячені короткому аналізу сучасних проблем правового захисту екологічних прав громадян України. У статті розглянуто ключові переешкоди, з якими стикаються громадяни при реалізації своїх екологічних прав, включаючи недосконалість законодавства, неефективність правозастосування, брак належного державного контролю, корупцію та низьку екологічну обізнаність населення. Окрема увага приділяється проблемам, що виникають у зв'язку з використанням природних ресурсів, а також екологічним наслідкам війни на території України. Вказано на необхідність комплексного підходу до вирішення цих проблем, який включає удосконалення законодавчої бази, посилення громадського контролю, розвиток екологічної освіти та інтеграцію з європейськими екологічними стандартами.

Environmental rights of citizens of Ukraine are guaranteed by the Constitution of Ukraine. According to Article 50 of the Constitution, each person has the right to safety for life and health environment, as well as compensation of damages caused by violation of these rights. In practice implementation and protection of environmental rights face many obstacles associated with imperfection of legal base and absence of proper compliance with ecological standards.

The protection of human environmental rights is a set of legal measures that contribute to prevention of violations of human environmental rights or ensure the renewal of environmental rights in case of their violation.

The problems related to the implementation and protection of environmental human rights in Ukraine are the following:

- 1) Irresponsibility, negligence, corruption and bias of authorities, which prevent proper control over compliance with environmental legislation in the production process;
- 2) Dependence of big business on international financial companies in pursuit of excess profits;
- 3) Absences of effective state control state bodies carrying out environmental control, such as the State Environmental Inspection, face numerous difficulties: financial and personnel insufficiency, insufficient resources limit the ability of regulatory bodies to effectively perform their functions, insufficient rigidity sanctions. Fines and penalties for violations environmental standards are often insufficient strict that lowers their restraining action;

4) The reluctance of enterprises to implement the latest environmental technologies and the desire to save money by depleting natural resources and harming the environment and citizens;

5) The need of finalization provisions of the Law of Ukraine "On Protection natural environment» in relation to expansion possibilities of access to justice citizens and guards public organizations;

6) Legal awareness and awareness of citizens in the field of environmental law. Because of ignorance and ignorance of their rights and responsibilities, citizens often do not know what they can do in cases provided for by law. Also, due to the lack of understanding there occurs negative attitude towards the majority of events, projects and innovations;

7) Intensive using of natural resources and aggravation of ecological situations in connection with human activity;

8) With the invasion of the Russian Federation into Ukraine, the issue of environmental safety related to the use of various types of weapons, their parts, smoke and other dangerous elements that poison our land, air, and water has become especially acute.

Problems of legal protection environmental rights of citizens of Ukraine are multifaceted and require an integrated approach for their solution. It is necessary to improve legislation, to raise the effectiveness of state control judicial protection and fight against corruption in the field of ecological supervision. It is also important to develop public control and increase the level of ecological education among population. Integration of Ukraine into the European environmental system protection may become additional impetus for reform and provision of proper protection of environmental rights of citizens.

References

1. Krasnova Yu. Problems ensuring the right to environmental protection security in national courts of Ukraine and their ways solution [International judicial forum: "Judicial protection of the natural environment and environmental rights" (Kyiv, November 7, 2019): Collection materials]. Kyiv , 2019. 192 p .

2. About security natural environment : Law of Ukraine dated 06/26/1991 No. 1268-XII. Data Verkhovna Rada of Ukraine . 1991. No. 41. Art. 546.

3. Andreytsev V.I. Current problems environmental law: the latest doctrines : retrospective analysis and a look into the future . Materials reports International Round Table. Dnipropetrovsk : NSU, 2010. P. 25 .

4. Kobrynskyi V.Yu., Kaminskyi A.I. Basic principles of classification environmental rights and obligations a person and a citizen . Law and society . 2012. No. 2. P. 54 .

5. Ilkiv N.V. Environmental law of Ukraine: a course of lectures/ Nataliya Volodymyrivna Ilkiv. – Lviv: LvDUVS , 2013. - 218 p.

6. Baraniuk T. M. International law mechanism protection of human rights in the field surrounding environment : work for acquisition educational bachelor's degree : special. 293 - international law / sciences. the driver O. A. Shwager . Amounts : Sumy state University , 2024. 54 p.

Received 24.10.2024

УДК 316.454.4

Анна Романівна ДЖУС,

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 3*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Наталія Валеріївна БОБРО,

кандидат соціологічних наук,

*доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін
навчально-наукового інституту № 2*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пріоритетним питанням, яке розглядається в рамках соціологічних теорій є соціальна згуртованість. Це є природним, оскільки проблема безпосередньо сто-сується одного з центральних питань соціології, а саме розкриває можливості соціального суб'єкта раціонально конструювати відносини щодо соціальної ре-альності. Більше того, з питаннями соціальної згуртованості пов'язані фундамен-тальні проблеми соціології, серед яких: стійкість і консолідованість суспільства, довіра, солідарність, справедливість, ідентичність, доступність, взаємодія.

Важливим також є не тільки теоретичне його значення, але й практичне. Са-ме завдяки йому розробляються конкретні стратегічні та оперативні цілі, завдання для сталого економічного і соціального розвитку суспільства, територіальних гро-мад, плани заходів з реалізації стратегії розвитку територіальної громади, інстру-менти управління соціальними процесами, що й актуалізує тему дослідження.

Соціальна згуртованість є визначальною ознакою будь-якого сучасного мультикультурного суспільства, зокрема європейської політики. Європейський Союз з метою скорочення регіональної диспропорції здійснює політику регіона-льного розвитку, як політику згуртованості, яка направлена на зміцнення еконо-мічної, соціальної та територіальної згуртованості ЄС. Відповідно до ст. 174 До-говору «Про функціонування ЄС» діяльність Союзу спрямована на безпеку, су-спільну справедливість та розвиток різних регіонів, які перебувають під постій-ними ризиками (природні, промислові, демографічні тощо), адже такі показники як роз'єднаність та соціальна нерівність не можуть гарантувати стабільність ре-гіонів у майбутньому [1].

Отримання Україною статусу країни-кандидата в члени Європейського Со-юзу ще більше зорієнтовує українську владу та українське суспільства на забезпе-чення згуртованості українського простору в різних вимірах [2]. Україна, як дер-жава складається із територіальних громад, які є первинними суб'єктами для фор-мування публічної влади, в яких проживають жителі та які здатні, об'єднувати зу-силля з метою стабільності та розвитку громади в інтересах її мешканців.

В Україні на законодавчому рівні відсутнє визначення поняття «соціальна згуртованість». Разом з цим, Урядом України було затверджено Державну стра-тегію регіонального розвитку до 2027 року, де формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та

просторовому вимірах було закріплено як одну із стратегічних цілей для досягнення стратегічної мети державної регіональної політики. Операційні цілі та основні завдання, що лежать в площині євроінтеграційних політик, забезпечують досягнення вказаної стратегічної цілі [2].

Проведений теоретичний аналіз наукової літератури доводить, що соціальна згуртованість базується на таких елементах, як: випробування та виклики, ідентичність, довіра, взаємодія, комунікація, справедливість, соціальний капітал тощо. Проаналізуємо деякі з них:

Випробування та виклики. Ворог під час ведення бойових дій використовує різні інструменти для встановлення контролю над важливими сферами українського суспільного життя. Це негативно впливає на свідомість населення, особливості його світогляду, суспільні цінності, культурні орієнтири, спосіб спілкування, побудову культури партнерства та співробітництва, орієнтовану на взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, умови проживання. За цей час збільшилась кількість соціально вразливих груп населення (ВПО, люди з інвалідністю, сім'ї з дітьми, люди похилого віку, постраждали від СНПК тощо). Відбулись різкі просторові та структурні зміни в економіці, втрата експортного потенціалу регіонів призвели до скорочення частки експорту товарів і послуг у валовому внутрішньому продукті (за підсумками 2022 року (у фактичних цінах) скоротилася до 35,5%); у товарній структурі вітчизняного експорту скорочення зазнала частка продукції металургійної промисловості, обсяги експорту якої зменшилися на 62,5% [3]. Отже, зазначимо, у важкі часи населення об'єднується для вирішення нагальних проблем, а саме тому є ознаки соціальної згуртованості.

Ідентичність. Ідентичність є важливим індикатором, оскільки допомагає встановити наскільки усі/більшість населення суспільства (громади) мають відчуття власної спільності та приналежності до суспільства, територіальної спільноти громади, місця свого проживання, історії свого краю (Ми-українці). Для цього на місцевих рівнях проводяться національно-патріотичні заходи, створюються етнічні портрети громад, проводяться тематичні виставки.

Довіра. Основним показником ступеня розвитку соціальної згуртованості є рівень довіри в середині суспільства (громади) між членами різних соціальних груп до органів державної влади та місцевого самоврядування громади, оцінка ними надійності структури (тобто впевненості в тому, що надані зобов'язання будуть виконані), готовність безкорисливо діяти (навіть на шкоду собі) заради інтересів суспільства (громади), що передбачає взаємодопомогу та взаємопідтримку.

Взаємодія та комунікація є показниками того наскільки населення суспільства та її різні соціальні групи включені у спільну діяльність, якими є сформовані традиції комунікації жителів різних міст та громад між собою. Це можливо завдяки відкритому діалогу між громадянським суспільством та соціальними інституціями, між територіальними громадами та міжнародними організаціями з метою обміну ідеями та досвідом роботи, обговорення місцевих програм розвитку, заходів, проєктів у середньостроковій перспективі на 3-4 роки, відповідно до завдань, визначених у Стратегії розвитку територіальної громади, з визначенням відповідальних виконавців, строків виконання, обсягів і джерел фінансування та індикаторів результативності їх виконання.

Людський капітал. У згуртованому суспільстві існують спільні форми взаємодії між державними інституціями та міжнародними організаціями, які спільно працюють над різними проектами, грантами, програмами з метою забезпечення соціального добробуту, миробудування, дотримання прав людини та запобігання проявів дискримінації у сферах суспільного життя.

Соціальний капітал. За Дж. Коулменом соціальний капітал розглядається як потенціал взаємної довіри і взаємодопомоги, що використовується в повсякденному житті й в екстраординарних ситуаціях як своєрідний ресурс дії, один із способів залучення елементу соціальної структури в теоретичну парадигму раціональної дії. Вчений доходить висновку, що соціальний капітал – це «ресурс соціальних відносин і мереж відносин, які полегшують дії індивідів завдяки формуванню [взаємної] довіри, визначенню [взаємних] обов'язків та очікувань, формулюванню і запровадженню [соціальних] норм, створенню асоціацій тощо» [4]. Отже, якщо у суспільстві існує взаємна підтримка та відчуття солідарності між її членами і люди готові допомагати один одному у складних життєвих ситуаціях, то це позитивно вплине на формування соціальної згуртованості.

Отже, проаналізовані нами елементи розуміння природи феномену соціальної згуртованості є важливими для формування здорового, стабільного та згуртованого суспільства та способів її посилення у суспільстві (громаді).

Список бібліографічних посилань

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення 28.10.2024).

2. Методичні рекомендації з вивчення згуртованості у територіальній громаді та підготовки заходів з її покращення. – URL : https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1445/proekt-metodrekoment28042024_got.pdf (дата звернення 28.10.2024).

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». – URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-zminy-do-derzhavnoi-stratehii-rehionalnoho-rozvytku> зі змінами (дата звернення 28.10.2024).

4. Бобро Н. В. «Теоретико-методологічні аспекти дослідження соціального капіталу в роботах Р. Патнема, П. Бурдьє та Дж. Коулмена». // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: збірник наукових праць Донецького державного університету управління (Донецьк, 26 березня 2009р.), Т. 10 / відп. Ред. О.Ю. Клименко. Д. : Вид-во Донецького державного університету управління, 2009. – С. 138-143, Т. X [“Спеціальні та галузеві соціології”], випуск 116 [“Соціологія державного управління”].

Одержано 01.11.2024

УДК 811.161.2:[378.6.091.212:351.74](477)

Наталія Ігорівна ЄЛЬНІКОВА,

*старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Анжела Ігорівна СТЕЦЮК,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського рівня)

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНА МОВА В ІСТОРІЇ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ

Національна мова та державність – це тісно пов'язані поняття, які визначають ідентичність народу та його автономію в світі. Національна мова слугує засобом комунікації, культури і передання цінностей, що формують спільноту. Своєю чергою, державність забезпечує політичну структуру, у межах якої ця мова може функціонувати, розвиватися та підтримуватися. Саме українська мова відіграє ключову роль у національній самоідентифікації українців, адже є не лише засобом комунікації, але й важливим символом культурної спадщини, історії та традицій народу. Повномасштабне вторгнення, здійснене РФ у лютому 2022 р., спрямоване не тільки на руйнування територіальної цілісності нашої держави, а й на повне винищення української ідентичності. Цілком очевидним є те, що українська національна ідентичність є головним фактором опору в російських імперських планах. І це трансльовано, зокрема, як через вимоги, що ставить агресор при обговоренні мирних ініціатив («захист російського населення», «офіційний статус російської мови»), так і через політику, яку проводять на окупованих територіях (повна заборона на вживання української в публічному просторі, заборона викладання української в освітніх закладах, переписування і фактична ліквідація української історії і витравлювання самої назви «Україна» та «українці»). Відтак національна мова залишається для українців символом опору, захисту власної ідентичності і незалежності, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Мова є основним носієм культури, традицій і цінностей, за допомогою якої передано народні казки, пісні, мистецтво, що формують унікальну українську ідентичність. Національна мова – мова, поширена серед певного етносу або національності, уживання якої уможливорює спілкування також і з іншими етносами [2]. Застосування української мови об'єднує людей в одну спільноту, яка поділяє спільну історію та цілі.

Першою українською державою є Київська Русь, що об'єднала чисельні слов'янські і неслов'янські (балтійські, фіно-угорські, тюркські, іранські) племена, державною мовою була церковнослов'янська – принесена християнськими місіонерами з Балкан, вона сильно відрізнялася від східнослов'янських наріч, поширених на теренах Русі [1, с. 68]. Процес складання окремих етносів, зокрема українців, у руській державі тривав не одне століття. Так само поступово еволюціонувала і мова, але через політичну децентралізацію і роздробленість руських князівств не існувало єдиної державної чи національної руської мови [3, с. 34]. Перші ознаки української мови як окремої з'явилися в епоху становлення Руської держави. Тоді українська мова не була єдиною, у кожному князівстві чи місті

говорили і писали на власному діалекті. Таких діалектів дослідники налічують від 6 до 13. Але державною мовою була церковнослов'янська – це «книжна мова», принесена християнськими місіонерами із Болгарії і Македонії, якою послуговувалися лише князі, бояри, ченці, священники, заможні купці. [3, с. 34–35].

Ситуація змінилася після монгольського нашествия, у результаті якого старі політичні центри Русі занепали, але руська ідентичність, зокрема і *народна* мова зберіглися, а новим політичним центром стала Литва, котра поступово підкорила руські землі. Це мало значний вплив на державницьку історію України, оскільки литовські правителі змогли приєднати до своїх володінь більшість руських князівств, активно переймаючи релігію, мову, право, державницькі традиції Русі. Поступово еволюціонувала і мова, уже у XV–XVI ст. сформувалася т. з. «староукраїнська» або «західноруська мова» – книжний варіант народних руських діалектів [1, с. 69]. Мова стає більш гомогенною завдяки наявності чисельних центрів освіти і літописання. Руська мова була мовою діловодства в Литовсько-Руській державі.

Люблінська унія 1569 р. призвела до об'єднання Польщі та Литви, що мало колосальні наслідки для української історії – вперше від часів Ярослава Мудрого українські землі знову опинились у межах єдиної держави. Проте відхід тодішніх еліт від рідної мови, культури і релігії спричинив формування козацтва, що відіграло ключову роль у становленні сучасної української ідентичності, оскільки в результаті успішного козацького повстання 1648 р. на чолі із Б. Хмельницьким з'явилася перша власне українська держава – Гетьманщина, де українська мова була мовою діловодства та дипломатичної переписки мова [3, с. 37]. Відсутність внутрішньої консолідації призвела до поразки козаків у боротьбі за власну державність та окупації України іноземними імперіями

У Києво-Могилянському колеґіумі руська мова була мовою навчання, нею перекладали твори античних філософів і мислителів, писали наукові та філософські трактати. Водночас було наявне явище білінгвізму, оскільки гетьманська еліта (старшина, «малоросійська шляхта»), окрім рідної української, також вільно говорила польською і почасти московською (майбутньою російською).

Наступний шанс на відновлення державності випав лише на початку ХХ ст. – через 200 років після знищення Гетьманщини. Рух за державність почався із процесу становлення національної культури, зокрема і літературної української мови. Українці, скориставшись революцією в Росії і хаосом в Європі на фоні Першої світової війни, спробували відновити державність. Проте, як і в попередні епохи, внутрішній розбрат, постійні політичні конфлікти, відсутність політичного й управлінського досвіду призвели до поразки Перших визвольних змагань (1917–1921 рр.). Водночас саме цей період став ключовим у становленні національної свідомості, адже, попри втрату незалежності, українська нація продовжила існувати, активно розвиваючи українську культуру, мистецтво, мову. [4, с. 14–16]. Українці активно долучалися до державного управління, зокрема в СРСР, отримуючи досвід державотворення, наслідком чого стало відновлення Незалежності 1991 р.

У період модерного націєтворення України (XIX – поч. ХХ ст.) саме українська мова стала основою для становлення національної ідентичності, отримавши літературний стандарт. Використання української мови стало основою для

національного руху, а відтак і власної ідентичності [3, с. 40]. Українськомовна література, зокрема поезія і проза Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, драматургія І. Карпенка-Карого, наукові праці В. Антоновича, М. Грушевського створили покоління, що з дитинства мало національну свідомість і відіграло значну роль у визвольних змаганнях першої половини ХХ ст. Незважаючи на поразку в цих змаганнях, українська національна ідея не зникла, а продовжувала розвиватися, зокрема завдяки саме українській мові.

Зі здобуттям Україною незалежності питання мови набуло нової значущості, хоча національна свідомість довгий час ніби «спала». Лише події 2013–2014 рр. і повномасштабне російське вторгнення у лютому 2022 р. сприяли тому, що українська мова знову почала набирати популярності серед українців. Лише комплексне виховання людини із малечку українською може їй прищепити любов до національної мови, що стане основою для її національної свідомості та самоідентичності.

Отже, національна мова особлива важлива в умовах глобалізації, адже саме вона стає фактором консолідації. Українська мова асоційована з боротьбою за незалежність і суверенітет. У відносинах з іншими культурами, особливо в умовах історичного тиску, підтримка та розвиток рідної мови стають символом спротиву і національної гідності. Викладання української мови в школах і вищих навчальних закладах сприяє вихованню патріотизму й усвідомленню важливості збереження рідної мови. Сучасні технології, зокрема розвиток інтернету та цифрових медіа, уможливають розвиток української мови, що сприяє її популяризації серед молоді. Національна мова є незмінним символом української державності, основою формування сучасної української нації, запорукою захисту національної ідентичності українського етносу й державної єдності України.

Список бібліографічних посилань

1. Ажнюк Б. М. Українська мова і українська держава. Вісник НАН України. 2023. № 1. С. 67–71.
2. Залізняк М. Г., Іщенко О. С. Національна мова. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-71057>.
3. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: Монографія. Київ: НДІУ, 2007. 444 с.
4. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України. 2008. 398 с.

Одержано 01.11.2024

УДК 81'271–057.36:17

Наталія Ігорівна ЄЛЬНІКОВА,

*старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Максим Олександрович ХИЛОБОКИЙ,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЕТИЧНИЙ СКЛАДНИК КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Сучасні світові тенденції спричинюють розширення та поглиблення міжнародних контактів у різних сферах економічного, суспільно-політичного, соціального та культурного життя, що визначає необхідність звернення до проблем культурної комунікації. Етичний складник культури мовлення поліцейських стає особливо помітним в умовах сучасного суспільства, адже він впливає на довіру громадськості до правоохоронних органів і забезпечує ефективну комунікацію між поліцейськими та громадянами. Національна поліція України виконує надзвичайно важливу роль – забезпечує правопорядок, безпеку громадян та захист прав і свобод людини. Спілкування поліцейського з громадянами має бути не тільки професійним і правовим, але й етичним. Етичний аспект комунікації є одним із ключових у довірі громадськості до правоохоронних органів. Повага до людської гідності, дотримання культурних і мовленнєвих норм – це не лише вимоги професії, але й основа для створення позитивного іміджу поліцейського, що й зумовлює актуальність цієї наукової розвідки.

У суспільстві, яке переживає соціально-економічні та політичні зміни, поліцейський постійно взаємодіє з різними верствами населення. За таких умов його поведінка та культура мовлення стають важливими елементами для розв'язання конфліктів і збереження стабільності в суспільстві. Окрім цього, поліцейські доволі часто опиняються в ситуаціях, коли від їхнього мовлення залежить не лише моральний стан громадян, але й результати правоохоронної діяльності. Як зауважує о. Бандурка, «від наслідків спілкування з населенням, так само, як із окремими громадянами, залежить оперативна обстановка на території обслуговування, інформованість поліції, довіра до неї» [1, с. 226]. Етичне мовлення сприяє уникненню ескалації конфліктів і підвищенню ефективності комунікації.

Сутність професійної етики полягає в забезпеченні етичного виконання професійних обов'язків, розвитку відповідальності перед суспільством і дотриманні загальноприйнятих моральних норм. Це охоплює позначення етичних стандартів, яким повинні відповідати професіонали, заради забезпечення довіри до професійної діяльності. «Етика – це сукупність знань, що дозволяють аналізувати й оцінювати людські стосунки, свого роду довідник духовного світу та душевних почуттів людини» [2, с. 12]. Професійна етика правоохоронця полягає в забезпеченні верховенства права, захисті прав і свобод громадян, підтримці справедливості та дотриманні моральних норм у різних аспектах діяльності органів правопорядку. Серед етичних вимог, заснованих на сукупності моральних правил

поведінки, до поліцейських висувують такі: справедливість, сумлінність, гідність, людяність тощо [3, с. 252].

Кожен правоохоронець для підвищення рівня мовленнєвої культури повинен постійно вивчати сучасну українську літературну мову, розумітися на її стилях, набувати навичок відбору та застосування мовних засобів у процесі комунікативної діяльності, а також опановувати етичні норми спілкування: 1) ввічливість: поліцейські повинні спілкуватися з громадянами ввічливо та шанобливо, незважаючи на обставини; 2) прозорість: чітке і зрозуміле пояснення своїх дій і рішень підвищує довіру та зменшує напругу; 3) емпатію: розуміння та врахування емоційного стану громадян можуть допомогти у розв'язанні конфліктів; 4) неупередженість: поліцейські повинні уникати упереджених висловлювань та дій; 5) конфіденційність: дотримання приватності особистої інформації громадян є важливим аспектом етичної поведінки.

Етичний складник культури мовлення поліцейського передусім вимагає знання та застосування правил мовної поведінки в конкретній ситуації. Етичні норми комунікації ґрунтовані на мовленнєвому етикеті (формули привітання, звертання тощо) і паралінгвальних засобах (соціальний статус, характер, вік, час). З огляду на це основними комунікативними ознаками культури мовлення є: правильність, точність, логічність, різноманітність, чистота, доречність, ясність, виразність, емоційність. Усі ці ознаки підпорядковані правильності – організації мовної системи, логіки чи психології, естетики чи етики.

Етичний аспект культури мовлення поліцейських є ключовим фактором у забезпеченні якісної взаємодії між правоохоронцями та громадянами. Від мовленнєвої культури поліцейського залежать не лише результати його професійної діяльності, але й загальний рівень довіри до поліції в суспільстві. Дотримання етичних норм у мовленні сприяє формуванню позитивного іміджу правоохоронних органів, запобігає ескалації конфліктів і покращує психологічний клімат у комунікації з населенням.

Підвищувати рівень культури мовлення правоохоронців можна через свідоме та відповідальне ставлення до слова; аналіз власного мовлення; опанування мовних норм сучасної української літературної мови; читання художньої літератури; удосконалення фахового мовлення;

Отже, формування етичного складника культури мовлення потребує навчання, постійної практики та самоаналізу поліцейських із метою забезпечення якісного виконання їхніх обов'язків. Це вимагає постійного навчання, підвищення професійної кваліфікації та вдосконалення комунікативних навичок, що сприятиме зміцненню громадського порядку та правопорядку. Етичне мовлення поліцейських повинно стати стандартом професійної поведінки, а його розвиток – важливою частиною їхнього професійного зростання. Важливим завданням правоохоронця є не лише підтримання професійної культури на належному рівні, а й опанування тенденцій у галузі фахової взаємодії як у межах професійної групи, так і під час взаємодії з іншими особами (громадянами, правопорушниками й іншими приватними чи державними організаціями).

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О. М. Етика поліцейського у спілкуванні з населенням *Особистість, суспільство, закон : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф.*,

присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (м. Харків, 25 квіт. 2019 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 224–227.

2. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин: Навч. посіб. К.: Кондор. 2007. 356 с.

3. Поліцейська деонтологія: навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 316 с.

Одержано 01.11.2024

УДК 349.2

Денис Євгенійович ЖЕРЕБЦОВ,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Особливе місце у термінологічному апараті трудового права займає термін «трудові правовідносини». Проблеми трудових правовідносин за часів незалежності України досліджували такі науковці, як: В.С. Венедіктов, С.В. Венедіктов, О.В. Гоц, В.В. Єрмоєнко, В.В. Жернаков, М.І. Іншин, К.Ю. Мельник, Н.О. Мельничук, Н.М. Неумивайченко, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипко, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, С.О. Сільченко, О.В. Тищенко, О.В. Худякова, Г.І. Чанишева, В.І. Щербина, В. В. Юровська, О. М. Ярошенко та ін.

Слід відзначити, що до сьогодні ще не вироблено уніфіковане визначення терміну «трудові правовідносини». У сучасній вітчизняній науці трудового права можна виокремити наступні підходи до такого визначення. Так, з точки зору О. М. Ярошенка, «трудові правовідносини – це добровільні вольові відносини працівника з роботодавцем у сфері застосування і реалізації праці, що виражаються у взаємних суб'єктивних правах та обов'язках, визначених законодавством чи договором» [1, с. 151–152]. М. І. Іншин вказує: «трудові правовідносини – це добровільний юридичний зв'язок працівника з роботодавцем у вигляді кореспондуючих один одному прав та обов'язків, відповідно до яких працівник зобов'язується якісно виконувати свою трудову функцію з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку підприємства, установи, організації, а роботодавець повинен створювати для такої праці передбачені нормативно-правовими актами умови і своєчасно її оплачувати» [2, с. 29]. В. І. Прокопенко зазначає: «трудові правовідносини – це двосторонні відносини працівника з власником або створюваним ним підприємством по виконанню за винагороду роботи за обумовленою спеціальністю, кваліфікацією або посадою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, що виступають формою закріплення суб'єктивних трудових прав і обов'язків» [3, с. 163]. В. В. Юровська пише: «трудові правовідносини – це специфічний вид правових відносин, які виникають між особою та роботодавцем з приводу надання ним певного виду робіт, вони обов'язково мають добровільний характер і регулюються нормами трудового права» [4, с. 69].

З метою визначення терміну «трудові правовідносини працівників Державного бюро розслідувань» спочатку дослідимо термін «праця», який характеризує

першу частину досліджуваного терміну, оскільки саме так перекладається з російської мови слово «труд», яке лежить в основі слова «трудоий», та термін «правовідносини».

Слово «праця» у словниковій та енциклопедичній літературі визначається як цілеспрямована діяльність людей зі створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб кожного індивіда і суспільства в цілому [5]; наполеглива, старанна діяльність людини, що вимагає великих затрат фізичної або розумової енергії [6, с. 485]. Вчені у галузі трудового права зі свого боку також надають визначення досліджуваному терміну. Так, О. А. Ситницька вказує: «праця – це цілеспрямована діяльність людини щодо створення, зміни та збереження матеріальних і духовних цінностей, виробництва товарів і послуг для задоволення власних і суспільних потреб» [7, с. 56]. В. В. Юровська зазначає: «праця - це цілеспрямована діяльність людини, здійснюючи яку, особа вступає у правові відносини з іншою фізичною чи юридичною особою, з метою отримання доходів для забезпечення своїх фізіологічних та соціальних потреб» [4, с. 68].

Дослідженням категорії «правовідносини», передусім займалися теоретики права. Так, В. В. Копейчиков пише: «правові відносини – це специфічні вольові суспільні відносини, які виникають на основі відповідних норм права, і учасники яких взаємопов'язані суб'єктивними правами та юридичними обов'язками» [8, с. 190, 191]. О. Ф. Скакун вказує: «правовідносини - це врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами - носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності - і забезпечуються державою» [9, с. 345]. З точки зору О. Р. Дашковської: «правовідносини - це суспільні відносини, які є юридичним виразом фактичних суспільних відносин, де одна сторона на основі правових норм вимагає від іншої сторони виконання певних дій або утримання від них, а інша сторона повинна виконати ці вимоги, що охороняються державою» [10, с. 335].

Аналіз вищенаведених понять категорії «правовідносини», як і категорії «трудоі правовідносини» свідчить про те, що їх визначення здійснюються, переважно, з використанням слова «відносини». З таким підходом важко погодитися, адже визначення певного слова через таке ж саме слово не сприяє розумінню законодавчої або наукової термінології та не призводить до з'ясування змісту досліджуваної категорії. Представляється, що більш правильно визначати категорії «правовідносини» та «трудоі правовідносини» через слово «зв'язок».

Для з'ясування змісту терміну «трудоі правовідносини працівників Державного бюро розслідувань» важливе значення має визначення терміну «трудоий договір», оскільки трудовий договір є підставою виникнення трудових правовідносин. Відповідне визначення містить ст. 21 Кодексу законів про працю України, яка передбачає, що трудовим договором є угода між працівником і роботодавцем (роботодавцем - фізичною особою), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець (роботодавець - фізична особа) зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Слід звернути увагу на те, що виходячи із завдань, що виконує Державне бюро розслідувань, проходження служби її працівниками має певні особливості, що дозволяє говорити про наявність специфічних ознак трудових правовідносин працівників Державного бюро розслідувань.

У юридичній літературі неодноразово зверталася увага на особливості трудових відносин службовців правоохоронних органів та державних службовців. З точки зору К. Ю. Мельника: «До особливостей трудових правовідносин службовців правоохоронних органів слід віднести більший ступінь участі держави в їх регулюванні, ніж в регулюванні трудових відносин інших категорій працюючих; наявність обмежень і заборон, пов'язаних із проходженням служби; існування додаткових гарантій здійснення посадових обов'язків; вкрай обмежену можливість індивідуального договірного регулювання трудових відносин зі службовцями» [11, с. 77]. О. В. Худякова вважає основною особливістю трудових правовідносин з державними службовцями та службовцями правоохоронних органів їх суб'єктивний склад тобто ті особи, які є працівниками та роботодавцями [12, с. 33]. Н. М. Неумивайченко пише: «Трудові відносини державних службовців мають особливості, обумовлені специфікою праці на державній службі. Всім трудовим відносинам державних службовців притаманна їх направленість на виконання завдань і функцій держави. Особливості трудових відносин державних службовців визначаються особливостями завдань і функцій держави, що ставляться перед державними органами відповідного виду» [13, с. 7]. На думку А. В. Андрушко: «особливістю трудових правовідносин з державними службовцями є по-перше, особливий порядок їх виникнення, зміни і припинення; по-друге, специфіка трудової функції цих суб'єктів – виконання організаційно-розпорядчих і консультативно-дорадчих дій» [14, с. 40-41].

Необхідно відзначити, що вищенаведені особливості притаманні й трудовим правовідносинам працівників Державного бюро розслідувань як одного з провідних правоохоронних органів України.

Висновок. Трудові правовідносини працівників Державного бюро розслідувань - це врегульований загальним трудовим законодавством, спеціальним законодавством та угодою сторін добровільний вольовий зв'язок працівника з Державним бюро розслідувань у сфері проходження служби, що виражаються у їх взаємних суб'єктивних правах та обов'язках.

Список бібліографічних посилань

1. Трудове право України: підручник (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. 376 с
2. Іншин М.І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.05. Одеса, 2005. 44 с.
3. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник. Х. : Консум, 1998. 480 с.
4. Юровська В. В. Поняття та ознаки трудових правовідносин. *Право та інновації* 2016. № 1 (13). С. 67-72.
5. Праця: Вікіпедія <https://uk.wikipedia.org/wiki/Праця>
6. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Х. : Фоліо, 2002. 540 с.

7. Ситницька О. А. Юридичні гарантії права на працю та права на відпочинок за трудовим законодавством України : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.05 . Хмельницький, 2008. 222 с.
8. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / за ред. В. В. Копейчикова. К. : Юрінком, 1997. 320 с
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
10. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
11. Мельник К. Ю. Поняття та ознаки трудових правовідносин службовців правоохоронних органів. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 4. С. 74–77.
12. Худякова О. В. Правове регулювання виникнення трудових правовідносин з поліцейськими: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2016. 182 с.
13. Неумивайченко Н. М. Особливості виникнення, зміни та припинення трудових правовідносин державних службовців : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2002. 15 с.
14. Андрушко А. В. Виникнення трудових правовідносин з державними службовцями : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2002. 195 с.

Одержано 01.11.2024

УДК 347.73

Ірина Віталіївна ЖУКОВА,

*кандидат наук з державного управління, доцент,
старший викладач кафедри публічного управління і проектного менеджменту
Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти»,
директор Видавничої групи «Наукові перспективи»*

ЗАСОБИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: У ПОШУКАХ МОДЕЛІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Вважаю за необхідне зауважити, що ототожнення поняття «засіб» зі способом впливу та зв'язком між дією та результатом можна вважати контекстним, проте, із деякими уточненнями.

У першу чергу, «засіб» як спосіб впливу потребує точнішого наукового опрацювання (наприклад, у контексті впливу на процеси управління, або виключно на алгоритми управлінської діяльності) [1]. Через це, на мій погляд, останній, у контексті способу впливу, повинен визначатися як «елемент управлінської діяльності, що спрямований, або на реагування на управлінські процеси, або на впровадження інноваційних алгоритмів останнього».

У свою чергу, питання розуміння терміну «засіб» у контексті зв'язку між дією та результатом, на моє переконання, повинен мати на меті чіткіше розмежування

поставлених завдань із позиції публічного управління. Так, доцільно зазначити, що «дія та результат, у контексті публічно-управлінських цілей, мають розглядатися як зміст та форма, де формою є процедура забезпечення певної політики, а змістом – завдання, що підлягають реалізації».

Проблематика розуміння терміну «засіб публічного адміністрування», на мій погляд, полягає у вищому рівні акцентуації на спрямування за його допомогою саме суспільних, а не власне публічно-управлінських процесів. Вважаю, що дефініція терміну «засіб публічного адміністрування» повинна, насамперед, описувати його пряме призначення – регулювання державної діяльності та сфер, що є підзвітними останній.

З огляду на це, доцільно надати визначенню «засіб публічного адміністрування» наступного змісту: «засобом публічного адміністрування необхідно вважати послідовну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування зі спрямування та координації публічно-управлінських та суспільних процесів, водночас».

Отже, проаналізовані особливості засобів публічного адміністрування у сфері загальної середньої освіти дозволили дійти наступних проміжних умовиводів:

— по-перше, засоби публічного управління та адміністрування сферою загальної середньої освіти доцільно класифікувати за такими критеріями, як форма впливу, рівень управління, функціональне призначення, методи впливу та ступінь участі громадськості.

— по-друге, осмислення таких понять, як «засіб публічного адміністрування» та «засіб публічного адміністрування сферою загальної середньої освіти» дозволяє визначати їх, як інструмент, механізм та метод спрямування державного управління, загалом, та державного управління сферою загальної середньої освіти, зокрема.

— по-третє, і заключне, засоби публічного управління сферою загальної середньої освіти спрямовані на підвищення рівня ефективності загальної середньої освіти та, водночас, рівня компетентності науково-педагогічних працівників та здобувачів загальної середньої освіти, за допомогою чого забезпечується принцип освітньої послідовності та системної ролі загальної середньої освіти у структурі освітнього процесу.

Список бібліографічних посилань

1. Поступна О. Публічне управління регіональними освітніми системами в Україні : монографія. НУЦЗУ. Харків. 2021. 400 с.

Одержано 29.10.2024

UDC 81'272-161.2(477)(043.2)

Viktoriia Mykolayivna ZINCHENKO,

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Civil Law and Humanitarian Disciplines,
Faculty No. 2, Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute,
Donetsk State University of Internal Affairs*

LANGUAGE POLICY AND LANGUAGE STATUS

Мовна політика і статус мови

У тезах розглянуто мовну політику, яка завжди відіграла ключову роль у формуванні нації, особливо коли інші ознаки нації, такі як територія, історія, культура або державність, були менш чіткими. Україна не стала винятком у цьому контексті. Історично, формування нації в Україні було пов'язане зі створенням спільної мови – української. Нині, коли Україна прагне підтвердити свою самобутність та суверенітет, мовна політика набуває ще більшого значення. Зокрема, вона стикається з викликом російського впливу, який проявляється як у медійній, так і в політичній сферах. Важливо зберегти та розвивати українську мову як основу національної ідентичності, одночасно забезпечуючи права інших мовних спільнот. Стабільність та розвиток країни залежать від здатності знайти баланс між різними мовними та культурними групами, сприяючи таким чином формуванню демократичного та багатомовного суспільства.

Language policy has always played a crucial role in nation-building, particularly when other markers of a nation, such as territory, history, culture, or statehood, were less clearly defined. Ukraine is no exception in this regard. Historically, the formation of the nation in Ukraine has been associated with the creation of a common language – Ukrainian. However, the specific feature of the Ukrainian situation is that two closely related languages, Ukrainian and Russian, are spoken on its territory. Historically, the Russian language had a significant influence and dominated in certain regions, complicating the task of forming a unified nation, especially when both languages and ethnic groups are closely related. Today, as Ukraine strives to assert its distinctiveness and sovereignty, language policy takes on even greater importance. In particular, it faces the challenge of Russian influence, which manifests both in the media and in the political spheres. The Russian government actively intervenes to mobilize not only Russians but also Russian-speaking populations in Ukraine against Ukrainian language policy. In this context, it is essential to preserve and develop the Ukrainian language as the foundation of national identity while ensuring the rights of other linguistic communities. The stability and development of the country depend on the ability to find a balance between different linguistic and cultural groups, thus fostering the formation of a democratic and multilingual society [1].

Despite the fact that language situation and language status in Ukraine remain at the center of attention for political forces and society, most researchers focus only on a few indicators. For instance, in the studies conducted by the Institute of Sociology of the NAS of Ukraine, the basic characteristics are limited to just two indicators: native language and language of communication within the family.

This approach significantly limits the possibility of a deep and systemic analysis of the language situation and the dynamics of language functioning in Ukraine. For example, some studies also take into account citizens' attitudes toward the necessity of learning languages other than Ukrainian in secondary educational institutions. This is important, as understanding the language situation in the country requires a more profound and expanded approach. Additional indicators may include aspects such as language proficiency at different levels (e.g., proficiency in Ukrainian and Russian), language use in various spheres of life (e.g., government, education, media), as well as socio-cultural and political aspects of language identity. Expanding the analytical toolkit would allow for a better understanding of the complex linguistic dynamics in Ukraine and contribute to the development of more effective language policies that take into account the needs of various language groups in contemporary Ukrainian society.

Research shows that the language situation in the school education system of independent Ukraine has inherited certain aspects from the Soviet period, although statistical indicators have changed significantly over time. In particular, while in recent years the number of general educational institutions with Ukrainian as the language of instruction has increased significantly, now covering about 90% of students (compared to 49,3% in 1991), in most regions, except for the West, the language situation remains bilingual. In these regions, Ukrainian is used as the language of instruction, while Russian is used as the language of informal communication.

According to statistical data, there is a positive trend in the use of the Ukrainian language in the school education system, particularly in terms of aligning the language situation with the ethnic composition of the population, increasing the prestige of the Ukrainian language as the language of education, and raising awareness of its importance among national minorities. However, there is a significant gap between statistical data and the actual use of languages in the school environment, especially in the context of Ukrainian-Russian bilingualism, which is prevalent across most of Ukraine, even in institutions where Ukrainian is the official language of instruction. To assess the language situation in school education and develop language policy, a large-scale survey was conducted, the results of which revealed a slight discrepancy with the actual state of affairs in the school education system [2].

It was found that the most vulnerable position of the Ukrainian language as the state language is in the South of Ukraine: even when the question of mandatory teaching in Ukrainian in public schools in this region is considered, the level of support is lower compared to the national average by more than 25% (other possible regulatory measures have even less support). There are significant differences in respondents' answers to the question about the preferred language of education for their children or future children: while in the West nearly all respondents express a desire to educate their children in Ukrainian (90.4%), in the East and South, support for Ukrainian-language education is found in only about one-quarter of respondents: 23,2% and 26,4%, respectively. Even in the Central and Northern regions, where significant positive changes in attitudes toward the Ukrainian language have been observed, those who want to educate their children in Ukrainian constitute just over half of the population: nearly 58% in central regions and 54.5% in northern ones. In the East and South, bilingual education is more popular: 43% and 40,5% of respondents, respectively, prefer it. More than one-third of the population considers it preferable for their children to be educated in both Ukrainian and Russian in

the Central (37,4%) and Northern (34%) regions. The highest number of supporters of Russian-language education lives in the South of the country – over 28%. A high percentage is also characteristic of the Eastern regions – almost 24% [3].

Conclusion. Ukrainian language policy is crucial for shaping national identity and ensuring the stability and development of the country. Given the specificity of the language situation in Ukraine, where two closely related languages – Ukrainian and Russian – hold significant influence, it is important to find a balance between their use and development. Russian influence in the media and political spheres threatens Ukrainian language policy, which requires effective strategies to defend and promote the Ukrainian language. Preserving and developing the Ukrainian language as the basis of national identity, while respecting the rights of other linguistic communities, is key to building a democratic and multilingual society in Ukraine.

References

1. Бестерс-Дільгер Ю. Українська мовна політика з 1991 по 2009 рік: погляд ззовні. Мова і суспільство: зб. наук. праць. Львів: ВЦ Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. Вип.1. С. 88–94.
2. Вишняк О. Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз). Київ: Інститут соціології НАН України, 2009. 175 с.
3. Данилевська О. М. Мовне середовище в освіті: простір комфорту чи компромісу (за результатами анкетування київських школярів). *Українська мова і література в школах України*. 2015. № 3. С. 17-21.

Received 01.11.2024

УДК 502.3:316.62(477)

Ігор Вікторович ЗОЗУЛЯ,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики та судової експертології
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Олена Ігорівна ДОВГАНЬ,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Валерія Ігорівна СОРОКІНА,

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЕКОЛОГІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Військові конфлікти мають значний вплив на довкілля, завдаючи шкоди екосистемам та природним ресурсам. Міжнародне право, зокрема Протокол I до Женевських конвенцій, визначає необхідність мінімізувати екологічні збитки під

час воєнних дій. Проте практика показує, що у конфліктах, таких як російсько-українська війна, екологічна шкода стає масштабною і довготривалою. Це вимагає від міжнародної спільноти посиленої уваги та ефективного правового захисту довкілля під час війни.

Слід зазначити, що навіть під час бойових дій, на сторонах лежить юридичний обов'язок дотримуватися міжнародних норм. У розділі III Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 8 червня 1977 року, у статті 55 підкреслюється необхідність захищати навколишнє середовище від шкоди під час ведення воєнних дій. Це охоплює заборону використання методів або засобів ведення війни, що можуть завдати серйозної шкоди природному середовищу, що, в свою чергу, загрожує здоров'ю або виживанню населення. Однак реалії конфлікту свідчать про серйозні порушення цих норм, що призводить до екологічних катастроф [1].

Руйнування інфраструктурних об'єктів, особливо промислових підприємств і електростанцій, супроводжується викидами великої кількості токсичних речовин у повітря. Серед них діоксиди сірки та азоту, важкі метали (свинець, ртуть), а також дрібнодисперсні частинки, які спричиняють забруднення атмосфери. Застосування зброї, особливо вибухових речовин, значно підвищує концентрацію пилу та шкідливих сполук у повітрі. Наприклад, внаслідок обстрілів значно зросла концентрація забруднюючих речовин у містах, які зазнали атак.

Окупація Чорнобиля та контроль над радіаційно небезпечними об'єктами призвели до серйозних екологічних загроз. Переміщення російської бронетехніки територією зони відчуження викликало підвищення рівня радіації, що негативно вплинуло на екологічну ситуацію в регіоні. Порушення радіаційної безпеки у таких зонах становить загрозу не лише для України, а й для сусідніх країн, оскільки радіоактивні матеріали можуть потрапити в навколишнє середовище.

Атаки російських військ на критичну інфраструктуру України і промислові об'єкти мають на меті завдати українській економіці максимальних збитків, але вони також ведуть до значних екологічних наслідків. Наприклад, внаслідок обстрілів міста Ірпінь було знищено завод поліетиленових виробів, що призвело до викидів небезпечних хімічних речовин в атмосферу та забруднення території.

Внаслідок руйнування очисних споруд в Запорізькій області стоки потрапляють у річку Дніпро без очищення, що несе загрозу не лише для екосистеми, але й для здоров'я місцевого населення. Подібні випадки підтверджують, що військові дії не лише руйнують фізичну інфраструктуру, але й порушують екологічну рівновагу, створюючи небезпечні умови для життя людей [2].

Гуманітарні наслідки військових конфліктів, зокрема в Україні, є настільки ж серйозними, як і екологічні. Військові дії призводять до гуманітарних криз, які в свою чергу ускладнюють доступ населення до чистої води, їжі та медичної допомоги. Погіршення екологічних умов в результаті військових дій веде до зростання захворювань, зокрема респіраторних та інфекційних.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, зростає рівень психічних розладів серед населення, особливо у дітей та літніх людей, які пережили стреси, пов'язані з війною. Поширення забруднення та екологічних катастроф створює нові виклики для системи охорони здоров'я, а також веде до збільшення витрат на медичні послуги.

Для вирішення цих проблем Україні потрібно залучати міжнародну спільноту до розробки та впровадження комплексних стратегій, спрямованих на захист довкілля та населення. Необхідно запровадити програми з реабілітації та відновлення екосистем, а також заходи з очищення забруднених територій. Екологічні ініціативи мають стати важливою складовою будь-якого плану відновлення після війни.

Крім того, важливим є впровадження механізмів моніторингу за дотриманням екологічних норм під час військових дій. Розробка механізмів правового захисту довкілля, які б діяли навіть у умовах війни, стане необхідною умовою для забезпечення безпеки природних ресурсів.

Після закінчення військових дій важливо розробити стратегічні програми відновлення, які б включали екологічну реабілітацію постраждалих регіонів. Це передбачає відновлення природних ресурсів, озеленення територій та покращення системи управління відходами. Тільки комплексний підхід до відновлення може забезпечити стійкий розвиток України після війни.

Таким чином, екологічні та гуманітарні наслідки військових конфліктів, особливо в Україні, підкреслюють необхідність інтеграції екологічних і соціальних аспектів у політику відновлення. Це вимагає активної співпраці на міжнародному рівні для забезпечення безпеки довкілля і здоров'я населення. Важливо, щоб міжнародна спільнота визнала екологічні наслідки війни та сприяла впровадженню заходів, які б допомогли Україні подолати ці виклики.

Список бібліографічних посилань

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (із змін.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
2. Перга Т.Ю. Екологічні наслідки війни Росії проти України. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/ekolohichni-naslidky-viiny-rosii-proty-ukrainy.html>.

Одержано 11.10.2024

УДК 349.2

Олена Олександрівна КОВАЛЬЧУК,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ;

Роксолана Ярославівна БУТИНСЬКА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА РОБОТИ НА ФРІЛАНСІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І РЕГУЛЮВАННЯ

Світові політичні зміни мають значний вплив на розвиток незалежної промисловості в Україні та громадян країни за кордоном. Проблема виїзду українців за кордон, а відтак і частини кваліфікованих кадрів, чудових спеціалістів, майстрів своєї справи, наразі особливо загострилася. Саме перехід на фріланс та інші

гнучкі форми зайнятості дозволяють співробітникам працювати дистанційно та на відстані від постійного робочого місця в повному обсязі.

Кількість людей, які сьогодні працюють віддалено, постійно зростає. Проблемні питання впровадження розвитку дистанційної роботи в Україні прискорили такі чинники, як: пандемія, пов'язана з COVID-19 та введення воєнного стану у зв'язку з російською агресією. Таким чином, запровадження воєнного стану на всій території України є безпрецедентним за роки незалежності заходом, який породжує проблемні правові аспекти у здійсненні захисту прав людини. Подібні події, безперечно, вносять певні корективи у можливість реалізації основного права кожної людини на працю. Таким чином, сучасна реальність становить певний виклик для держави – необхідність впровадження швидких цифрових технологій, які трансформують цифрову компетентність інноваційної людини, адже цифровізація віддаленої роботи є основним елементом формування віртуальної аудиторії та є останнім трендом на світовому ринку праці.

Правове регулювання поняття дистанційної роботи як нетрадиційної форми організації трудових відносин завжди було предметом дискусій у численних емпіричних дослідженнях, відображено в наукових працях та предметом важливих дискусій серед юристів. Віддалена робота наразі є сучасним нововведенням в українському законодавстві. Закон України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання дистанційної роботи, надомної роботи та роботи з гнучким робочим часом» [1] - уточнює поняття дистанційної роботи, удосконалює процес реєстрації. Так, дистанційна робота – це форма організації праці, за якої працівник виконує роботу поза робочим місцем або територією роботодавця, у будь-якому місці за вибором працівника з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Кодекс законів про працю України [2] доповнено важливими статтями: «Надомна робота» та «Дистанційна робота». Ці два терміни остаточно розділені і наразі більше не ідентифікуються в трудовому законодавстві. Слід зазначити, що відповідно до ст. 60² КЗпП України встановлює чіткий порядок встановлення трудових відносин з дистанційними працівниками.

Зростання кількості фрілансерів пов'язане з комплексом політичних та економічних криз, які відбулися в останні роки. Люди почали активно шукати більш стабільні ринки праці та роботодавців, які надають винагороду в більш стабільній валюті. Важливим фактором, який підштовхнув світ до переходу фрілансерів, став спалах епідемії коронавірусу, а у 2022 році українці зіткнулися з новою глобальною проблемою, яка сколихнула не лише нашу країну, а й увесь світ – військова ескалація. Ця подія, яка досі змушує українців змінювати місце проживання, шукати нове житло та роботу, спричинила позитивне зростання фрілансерів на ринку праці.

Законом України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо регулювання трудових відносин з нефіксованим робочим днем» [3], яким регулюються деякі нестандартні форми зайнятості, згідно з якими вводяться години, які регламентують «вільну ногу» як форму зайнятості, коли можна працювати не регулярно, а коли є вакансія. Проект зазначеного закону розроблено на основі відповідних європейських законодавчих актів. Хоча сам термін там прямо не згадувався.

Тому відсутність правового регулювання фрілансу в Україні спричиняє його згортання, що стає новою проблемою для вітчизняної економіки. По-перше, бюджет України не отримує значних доходів від податків на незалежних працівників та обов'язкових платежів [4, с.143].

Особливості віддаленої роботи в умовах воєнного стану є проблемою, адже внаслідок збройної агресії та постійної небезпеки зросла кількість вагомих причин для укладення строкових контрактів, наприклад, для ліквідації кадрового голоду. З огляду на воєнні обставини укладення строкових договорів особливо для дистанційної роботи не є винятком, на підставі договору про дистанційну роботу працівник має право визначати свій робочий час на власний розсуд, але в межах чинного законодавства. Але однією зі змін, які вносяться у зв'язку з воєнним станом, є те, що це право працівника обмежено, відповідно до Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [5] початок і кінець щоденної роботи, час (зміни) визначає роботодавець. Як звичайний, так і скорочений робочий день було подовжено для всіх працівників, тож для тих, хто працює на роботі, також може спостерігатися збільшення робочого часу. Відповідно, у цьому випадку посадовий оклад працівника теж має бути збільшений [6, с. 245].

Ще одна і вкрай важлива проблема віддаленої роботи – спілкування співробітників, яке забезпечується саме засобами електронного зв'язку (електронна пошта, відеоконференції на різних платформах, голосові та текстові повідомлення тощо). Так, постійне перебування в Інтернет-середовищі, використання Інтернет-спілкування може викликати у співробітників відчуття ізоляції від колективу і не тільки. Посилене використання електронних комунікацій у більшості людей викликає фізичну та розумову втому, напругу, яка може перерости у захворювання. Працівник поступово усвідомлює, що йому необхідно змінити роботу [6, с. 246].

Бажано звернутися до іноземного досвіду віддаленої роботи. Корисним досвідом для українського трудового законодавства є те, що працівники повинні пройти спеціальне навчання для переходу на дистанційну роботу.

Таким чином, дистанційна форма організації роботи стала дуже популярною та актуальною в наш час. Але для того, щоб він постійно та активно розвивався, це питання має бути чітко врегульоване на законодавчому рівні. У сучасних реаліях це проблематично і вимагає детального аналізу.

Звичайно, необхідно прийняти такий кодифікований нормативний акт, який чітко забезпечить правове регулювання трудових відносин, у тому числі дистанційних. При цьому при вирішенні цього питання важливо враховувати як вітчизняні сучасні проблеми законодавчого регулювання трудових відносин, так і міжнародний досвід. Також той факт, що влада підходить до фрілансу як до професійної діяльності та створює комфортні умови праці, додасть самозайнятим людям впевненості в обраній професійній стратегії.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 року № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text>.

2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом: Закон України від 18.07.2022 року №2421-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2421-20#Text>.

4. Заболотна Н.Я. Фріланс як нова форма зайнятості та трудових відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 143-145.

5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

6. Мельничук О. Ф., Мельничук М. О., Павліченко І. М. Правове регулювання та особливості застосування дистанційної роботи в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 70. С. 242-247.

Одержано 30.10.2024

УДК 343.9

Іван Васильович КРІЦАК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

НЕОБХІДНІСТЬ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМ ФРОНТИРУ В ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКОМУ ТА СВІТОВОМУ МАСШТАБІ

Зародження фронтиру та його еволюція в історичній ретроспективі. Знаний вчений в Україні та за її межами, нинішній завідувач кафедри кримінального права та кримінології ННІ №1 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Ю.В. Орлов вперше на загальнодержавному рівні в кримінологічній науці розглядає концепцію фронтиру як метафоричний і реальний кордон між різними культурами, світами та епохами. Вчений пояснює, що в історичному контексті фронтір позначав межу між знайомим, освоєним простором і «варварськими» землями. У сучасному світі такі кордони набули нових форм і перемістилися в соціальні, культурні й дискурсивні межі, що визначаються символічними системами, наративами та соціальними сценаріями. Фронтири не лише розмежовують групи, а й слугують зонами соціальної напруженості, протистояння та ідентифікації, формуючи опозиції типу «свій – чужий». Ці межі зберігають конфліктогенний потенціал і здатні посилювати криміногенність у суспільстві [1, с. 334–335].

Феномен фронтиру з'явився в американській історії з часу, коли на «Світовій Колумбовій виставці» в Чикаго 1893 року молодий історик із Вісконсинського університету Фредерик Джексон Тернер представив свою доповідь «Значення фронтиру для американської історії» [2, с. 9]. Відтоді фронтір став уособленням межі між цивілізацією та диким Заходом, місцем зустрічі культури новоприбульців із культурою корінних народів. Саме тут зароджувалися нові форми колонізації та освоєння територій, в яких зіштовхувалися право корінних народів на

свою землю та прагнення нових поселенців розширити свої горизонти. І хоча сьогодні ці процеси тривають у нових формах, ми можемо спостерігати схожі тенденції в різних країнах. Нинішні глобальні виклики – кліматичні катастрофи, демографічні кризи, нестача води та інших ресурсів – стимулюють значні переміщення населення. Україна також може опинитися в умовах, коли свого часу доведеться приймати велику кількість мігрантів або створювати нові умови для іноземців, охочих жити та працювати на її території. Демографічна ситуація в нашій державі особливо ускладнилася через російсько-українську війну, що у 2023 році призвела до критично низького рівня народжуваності (лише 187 387 дітей з'явилося у 2023 році, що на 32% менше, ніж у 2021 році). Тому важливо завчасно готуватися до нових глобальних умов, зміцнювати економічні засади та створювати стабільні робочі місця, щоб успішно інтегрувати нових мешканців і зберегти національну самобутність. Ми стикаємось з внутрішніми проблемами – корупція, нестача відповідних реформ та інші виклики заважають ефективній підготовці до майбутніх змін. Через втрати від війни питання збереження української нації стає дедалі більш актуальним: чисельність населення значно скоротилася, і ми вже далекі від показника у 52 мільйони, що був популярним у 90-х роках. Тут, хто знає чи 20-20 мільйонів залишилось у зв'язку з масовою міграцією українців за кордон, особливо дітей та молоді, а також щоденною загибеллю та каліцтвом сотень наших воїнів та мирних жителів, через масові обстріли та підкорення нових українських територій з боку РФ. Утім, подібні демографічні й культурні зміни відбуваються й в інших регіонах світу, наприклад, у російському Сибіру демографічний вплив зростаючої китайської міграції змінює баланс населення. На тлі глобальних зрушень зберігається два ключові фактори – боротьба за цінності та ресурси. Пам'ять про предків, рідну мову, культуру та традиції – це те, що вимагає захисту, але пріоритетною сьогодні є боротьба за природні ресурси та бажання комфортно жити. Світ швидко змінюється, і треба бути готовими пристосовуватися до нових умов, зокрема до інформаційних викликів, загроз ядерного конфлікту й інших глобальних потрясінь, що стають реальністю сучасності. Тернер назвав цей процес «зіткненням варварства з цивілізацією» [2, с. 9], і сьогодні перед нами постають нові виклики, коли усталені цінності піддаються переосмисленню.

Отож бачимо, що питання про глобальні зміни в суспільстві, демографічні виклики, конфлікти за ресурси, культурні трансформації та ціннісні зіткнення сьогодні є надзвичайно важливими. Ідеї Тернера про «фронтир» втілюються у сучасних глобальних процесах: міграції, економічному і політичному освоєнні нових територій, боротьбі за природні ресурси та збереження культурної спадщини. Сучасні «фронтири» – це не лише фізичні кордони між країнами, а й символічні: ідеологічні, культурні, ціннісні межі. Зміни клімату, демографічні та соціальні виклики, а також війни, зокрема нинішня російсько-українська, підсилюють напругу у цих процесах, залишаючи країни, як Україна, перед новими викликами, зокрема щодо майбутньої інтеграції біженців та захисту національної ідентичності. Питання збереження культурних цінностей і традицій стає центральним у цьому контексті, як і пошук збалансованого розвитку. Цінності стають тією базою, яка або сприяє національній консолідації, або підриває її, особливо

коли глобалізаційні процеси та культурні трансформації суперечать традиційним уявленням. Всі ці процеси вимагають ґрунтовного кримінологічного аналізу, осмислення та стратегічного підходу у розв'язанні важливих питань сьогодення для збереження національної стійкості й ідентичності.

Феномен фронтиру, віддзеркалює не лише процес освоєння нових територій, але й глибокі соціокультурні зрушення, що виникають на стику цивілізації й невідомого. Ідея фронтиру як межі між «варварством» і «цивілізацією» стала надбанням не лише американської історії, а й відображає реалії сьогодення, загальні процеси розширення кордонів, зіткнення різних культур і систем цінностей, а також боротьби за природні ресурси. Сьогоднішні глобальні виклики породжують нові форми фронтирів, що не завжди пов'язані з фізичними межами: це культурні, ідеологічні, ціннісні фронтири, що виникають в умовах сучасних міграційних потоків, екологічних та економічних криз. Багато держав стикаються з реаліями, коли збереження національної ідентичності й культури стає критично важливим. Російсько-українська війна не лише виснажує ресурси й знижує демографічні показники, а й ускладнює інтеграцію потенційних мігрантів і біженців. Ця ситуація вимагає обґрунтованого підходу до побудови державної політики, що враховувала б можливість економічного розвитку та інтеграції населення, з одночасним збереженням національних цінностей і традицій. З іншого боку, аналогічні процеси відбуваються й в інших частинах світу, де культурне середовище змінюється під впливом демографічних і соціальних зрушень. Сучасні фронтири є багатовимірними й відображають не лише географічну експансію, а й зростаюче напруження між традиційними та сучасними гендерними цінностями, культурними впливами й вимогами глобалізації. Всі ці процеси викликають потребу в кримінологічному аналізі та вивченні соціальних наслідків, що дозволить глибше зрозуміти можливі ризики для суспільства й шукати способи збереження національної стійкості.

Щодо поняття розуміння фронтиру в загальноукраїнських масштабах та необхідність розроблення феномену фронтирної злочинності. Сучасне розуміння поняття «фронтиру» набуває дедалі більшої актуальності. Кожна держава прагне залучити своїх громадян до просторів неосвоєних, вільних земель, особливо що стосується заселення сільських та важкодоступних місцевостей, які за нинішніх умов приваблюють туризмом та багатьма іншими зацікавленостями, завдяки широкому розповсюдженню тік-ток. Фронтир може також спричиняти бар'єрність та ризики виникнення міжетнічних й міжрелігійних конфліктів. Україна є багатонаціональною та мультикультурною державою, якій важливо запобігти можливим конфліктам за релігійною чи культурною ознакою, зокрема між сходом та заходом нашої держави, який децю нівелювався нинішньою російсько-українською війною, однак, більшість українців все ж побачила суттєву ментальну різницю між собою. Виникає запитання: що закладено в основу таких відмінностей релігійність чи духовність, вплив одних державницьких центрів панування чи інших. Така різнобічність з кримінологічних міркувань найбільше проявляється між фронтиром православ'я і католицизму, що чітко виражені в українських національних масштабах впродовж майже тисячі років. Історичний досвід, як-от трагедії періоду Богдана Хмельницького, коли за висловлюваннями

багатьох іудейських лідерів було знищено 300-500 тисяч представників єврейської громади має стати застереженням для України. Неприпустимими є будь-які прояви ненависті або дискримінації на основі національної, релігійної чи расової приналежності. Звідси, постає завдання ефективного запобігання «фронтірній злочинності» – можливим конфліктам, що можуть виникати через прагнення різних етнічних чи культурних груп забезпечити собі доступ до ресурсів чи будь-який наступ на культурну ідентичність та самобутність. Гострота цієї проблеми вимагає міждисциплінарного підходу та активних заходів для сприяння взаємоповазі й стабільності в суспільстві.

Очевидно, увага наукової спільноти до проблеми фронтиру в контексті сучасної України, є надзвичайно важливою. Фронтір, або кордон культур і територій має велике історичне значення, адже він часто стає ареною, де стикаються різні етнічні, релігійні та культурні групи/течії. Це сприяє як взаємообміну досвідом, взаємозбагаченню, так і загостренню конфліктів, особливо в мультикультурній країні, такій як Україна, де співіснують понад 130 національностей, це питання має особливе значення, попри подальші загрози нинішньої російсько-української війни. Сучасний фронтір в Україні проходить не лише по лінії сходу та заходу у цивілізаційному та загальноукраїнському масштабі, але він постійно проявляється у релігійних, мовних та політичних відмінностях національностей, які проживають, зокрема на території нашої держави. Історичний досвід свідчить про небезпеку ескалації таких відмінностей у збройні або етнонаціональні конфлікти, якщо держава не забезпечує соціальної стабільності та рівних прав і можливостей, поваги до всіх громадян незалежно від їхньої етнічної чи релігійної приналежності. Кримінологія може відіграти важливу роль у запобіганні так званій «фронтірній злочинності» – явищу, коли напруження на соціальних кордонах виливається в злочини, викликані ненавистю на ґрунті національної, релігійної чи расової відмінності. Сучасні держави прагнуть до інтеграції на основі взаємоповаги до прав людини, цінностей народу, його традиційно-звичаєвих форм. Україна, пам'ятаючи історичні уроки повинна уникати практик, що можуть призвести до дискримінації чи поділу за будь-якими ознаками, зокрема через запобігання проявам екстремізму та ненависті. Тема фронтиру також перегукується з важливими буденними питаннями національної безпеки, коли певні групи чи політичні течії можуть намагатися маніпулювати історичними образами або сучасними культурними відмінностями задля досягнення власних цілей. Виклики, які ставить перед Україною фронтір, повинні бути вирішені шляхом формування інклюзивного суспільства та посилення соціального діалогу.

Звідси, фронтір, що охоплює культурні, релігійні та етнічні кордони, є не лише полем взаємообміну та збагачення, а й потенційним джерелом напруженості, особливо за умов політичної чи соціальної нестабільності. Роль кримінології у запобіганні «фронтірній злочинності» стає надзвичайно важливою для розуміння динаміки злочинної поведінки на етнічних, релігійних чи культурних кордонах. Запобігання екстремізму й злочинам на ґрунті ненависті через міждисциплінарний підхід дозволяє виявляти фактори ризику та здійснювати превентивні заходи задля стабілізації суспільства. Україна, як мультикультурна держава, має уникати конфліктів через інклюзивний підхід, що враховує інтереси всіх етнічних,

релігійних і культурних груп. Незалежно від масштабів фронтиру – на рівні державних кордонів, регіонів чи культурних спільнот – головне завдання полягає в запобіганні міжетнічним і міжрелігійним конфліктам, особливо в умовах війни, що може загострити відмінності між різними групами. Фронтир у сучасній Україні має бути простором соціального діалогу, де кожна група зможе реалізувати свої права й культурну ідентичність, що є особливо важливим для посилення національної єдності в умовах війни.

Окремі аспекти історичної ретроспективи українського фронтиру. Україна стала передовим рубежем у протистоянні між цінностями заходу та сходу – точкою зіткнення «колективного заходу» західної цивілізації, і східного православного світу. Цей історичний конфлікт не новий і проявлявся впродовж останнього тисячоліття: від хрестових походів та спроб католизації українців Польщею й Ватиканом до зусиль зберегти національну ідентичність через православну віру й українську культуру (за Б. Хмельницького, що мало також свої крайності, які можливо згодом проявляться/детермінують у катинській трагедії тощо). Українці завжди плекали власну саомбутність, виявляючи її через народні традиції, любов до землі, працьовитість, охайність, вишиванки й відданість родинним цінностям. Упродовж історії кочові народи й сусідні держави неодноразово намагалися загарбати українські землі: від монголо-татар до росії, що прагнула нав'язати свою імперіалістичну державність. Так, австро-угорська імперія та Польща залишили на західноукраїнських землях архітектуру та ідеологію католицизму, а Радянський Союз збудував численні заводи, будинки та провів масштабну колективізацію, де кожен клаптик землі оброблявся. Водночас не можна забувати про панщину та гніт українського народу, масові поневолення та більшовицьку політику й голодомори як з боку одного так й іншого сусіда. Сьогодні Україна залишається на перетині дилем: свобода чи диктатура, національні цінності чи матеріальні блага, народовладдя чи авторитаризм. Впродовж століть українці боролися за своє право бути господарями на своїй богом даній землі, і це прагнення до свободи й незалежності завжди було природним. Тому за сучасних умов так необхідна чітка національна політика, підтримана єдиною державною ідеологією. Україна ще не сформулювала чіткої національної ідеї. Проте логічно, що вона має ґрунтуватися на українському православ'ї, наших звичаях і традиціях, повазі до святинь, таких як Києво-Печерська Лавра, та пам'яті й спадщині минулого. Ця ідея не заперечує поваги до інших народів, які живуть в Україні, що повинно бути закріпленим в Конституції: торжество православ'я – це не панування над іншими народами, а перемога над хибними вченнями й помилками, що були допущені (а точніше, за словами митрополита Антонія Сурожського – це торжество над ерессю, неправдою, лжевченням).

Звідси бачимо, що розгляд глибинних питань ідентичності та історичного розвитку України, її ролі як культурного та релігійного кордону між сходом і заходом за нинішніх умов є надзвичайно важливою. Історія України значною мірою пов'язана з боротьбою за національну ідентичність, особливо на релігійному та культурному рівнях. Українці, опинившись між різними впливами – католицьким Заходом та православним Сходом, споконвіку намагалися зберегти свою саомбутність, використовуючи культурні традиції, мову та православну віру.

Історичний досвід боротьби, що охоплює монголо-татарське ярмо, конфлікти з Польщею та Московською державою, підкреслює віковичне прагнення українського народу до самостійності та права бути господарями на своїй землі. Українська національна ідеологія, могла б мати за основу історичну ідентичність українців, зокрема їхню прив'язаність до православ'я, але при цьому залишати місце для поваги та взаєморозуміння до представників інших культур і віросповідань. Стосовно державної ідеології, Україна має потребу у розробленні концепції національної/помісної єдності, що охоплює ідеали свободи, єдності, братерства та захисту національних цінностей, адже саме ці пріоритети допоможуть нам зміцнюватися зсередини. Розроблення такої ідеології на загальнодержавному рівні через методичку «конституанти» могло б стати потужним кроком для об'єднання навколо спільних цінностей, поглядів та пріоритетів.

Отож, фрагменти історичної ретроспективи українського фронтиру засвідчують складний процес формування української національної ідентичності на перетині культурно-релігійних кордонів. Україна впродовж останнього тисячоліття виступала передовим рубежем та ареною воєнних дій між цінностями західної (католицької) та східної (православної) цивілізацій, що впродовж століть впливало на її розвиток та ідентичність. На прикладі української історії видно, як різні держави та імперії, намагалися нав'язати українським землям свої ідеології та релігійні погляди. Однак, попри численні виклики ми зберегли самотутню культуру, зокрема через православ'я, народні традиції та мову. Українське православ'я стало зразком та орієнтиром для багатьох світових православних та культурних центрів за кількістю святих та іншими критеріями подвигів та сповідництва віри. У такий спосіб українська національна ідентичність часто виражалася шляхом боротьби за власні цінності. Наша держава продовжує знаходитися на цьому історичному фронтірі відстоювання національної ідентичності у світовій когорті держав зі своєю історією, звичаями, традиціями. Сьогодні це проявляється у виборі між демократією та авторитаризмом, між цінностями свободи та диктатури. Ідея побудови єдиної національної ідеології, що ґрунтувалася б на традиціях та історичних цінностях, могла б стати важливим кроком для національної консолідації. Така концепція могла б відображати ідеали свободи, єдності, захисту національних цінностей і при цьому зберігати повагу до інших національних груп, які проживають в Україні.

Висновки. Кримінологічний аналіз проблем фронтиру є важливим аспектом у запобіганні соціальним і культурним конфліктам як в Україні, так і на міжнародній арені. Поняття «фронтиру» охоплює не лише освоєння нових територій у рамках боротьби за ресурси, але й зіткнення цінностей, смислів, ідей, ідеологій. В умовах глобалізації та сучасних міграційних процесів соціальні кордони можуть створювати передумови для конфліктів на ґрунті релігійних, національних чи культурних відмінностей. Особливої уваги, у цьому контексті, потребує український історичний «фронтір», що має як фізичні/генотипні, так і символічні/реальні кордони. Протистояння між Сходом і Заходом, що охоплює різноманітні культурні, релігійні та політичні відмінності, стало важливою історичною та сьогоденною характеристикою української держави. З огляду на мультикультурність України, існує значний ризик виникнення «фронтірної злочинності» – злочинів, зумовлених

культурними, релігійними чи етнічними конфліктами. Національний та міжнародний аналіз злочинності на фоні «фронтирів» дозволяє виявити механізми соціальної напруги та фактори ризику. Важливо запроваджувати політику інклюзивності та взаємоповаги, щоб зменшити ризики міжетнічних та міжрелігійних конфліктів. Це включає кримінологічні дослідження і стратегічні підходи до запобігання злочинам, спрямованим на підтримання соціальної стабільності, зокрема, через розвиток механізмів соціального діалогу, які враховують інтереси всіх культурних, етнічних та релігійних груп в Україні. З огляду на сьогоденну російсько-українську війну, бачимо, як важливий захист національної ідентичності, культурних цінностей і традицій, а також збереження балансу між інтеграцією та власних національними особливостями. Кримінологія може відіграти важливу роль у розробці стратегії для запобігання соціальним конфліктам та забезпечення сталого розвитку, зокрема, на культурних та символічних кордонах, що визначають сучасне розуміння «фронтиру».

Список бібліографічних посилань

1. Орлов Ю. В. Фронтирна злочинність: поняття, ознаки. Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.) : зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення ун-ту (м. Харків, 22 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 334–336.

2. Чорновол І. Компаративні фронтири: світовий і вітчизняний вимір [Монографія] / Наук. ред. Леонід Зашкільняк. Київ: Критика, 2015. 376 с.

Одержано 01.11.2024

УДК 351:858:339.926

Олексій Ігорович КРЮКОВ,

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України;*

Сергій Миколайович ШЕВЧУК,

ад'юнкт Національного університету цивільного захисту України

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Екологічна політика, як і будь-яка інша сфера політико-управлінської активності, ставить собі завдання досягнення певних цілей за допомогою наявних у неї ресурсів, політичних інструментів і методів [1]. Від досягнення поставлених цілей залежить рівень ефективності діяльності, що нею проводиться. Основним критерієм визначення ефективності екологічної політики є насамперед її результат, тобто реалізація поставлених екологічних цілей на практиці. На різних етапах розвитку нашої держави змінювалося ставлення держави, суспільства та людини до природних ресурсів, що, безперечно, позначалося на формуванні та змісті політики держави в цій сфері.

Проте політика трансформує окремі напрями діяльності держави. Наприклад, для того, щоб «екологія» увійшла в соціально-політичну сферу, їй потрібно бути або умовою формування базових інститутів, або умовою їхньої трансформації, руйнування.

Сьогодні політизація екологічного фактора може бути пов'язана з його впливом на цілісність держави або взагалі її існування як соціально-політичного об'єднання.

У світі це проявляється, насамперед, в економічній площині, принципом якого, на думку Вітторіо Гьосле, є необмежене матеріальне зростання (зростання багатства), основою якого є природа як ресурс. Але оскільки земна природа є обмеженою системою, перед державою як соціально-політичним феноменом постають кілька загроз. Перша з них пов'язана з ресурсною кризою (нестача ресурсів). Враховуючи те, що традиційно великі природні ресурси визначали і внутрішній спокій, і зовнішню незалежність (тобто були якоюсь запорукою суверенітету), то вичерпання даного потенціалу загрожує зростанням соціальної напруженості (через масове звільнення робітників з тих галузей господарства, які були пов'язані зі витраченими природними ресурсами), економічним колапсом, пов'язаним з об'єктивною неможливістю структурних реформ і т.п. [2].

Поява останнім часом «нових» загроз визначило зародження та розвиток екополітики. Екополітика – прерогатива держави, тому держава має виступати як третейський суддя у конфліктах, які торкаються взаємин між довкіллям та людиною [3].

На нашу думку, в сучасних умовах держава реалізує соціальну політику та може забезпечувати домінування тих соціальних груп, інтереси яких пов'язані з отриманням надприбутку від експлуатації природних ресурсів.

У цьому сенсі специфіка екополітики полягає в тому, що вона:

- 1) є побічним ефектом будь-якої іншої політики (соціальної, військової, економічної чи культурної);
- 2) працює з екологічними небезпеками, дедалі більший обсяг яких сприймається безпосередньо органами почуттів;
- 3) має дуже слабку соціальну підтримку в суспільствах, які виживають за рахунок надексплуатації природних багатств;
- 4) повинна ґрунтуватися на професійному знанні й мати нерозривний зв'язок з організаціями, які виробляють це знання.

Екологічний погляд на речі та явища означає врахування наслідків впливу людської діяльності на навколишнє середовище, так само як і впливу навколишнього середовища на людину.

У нашому контексті термін «екологічний» передбачає врахування наслідків екологічних небезпек на соціальний розвиток держави у житті суспільства. Звідси випливає, що екополітика – це напрямок функціонування соціально-політичної системи в цілому та окремих її компонентів, пов'язаних із регулюванням відносин у системі «природа – суспільство». Не будь-яке регулювання, а регулювання, орієнтоване на створення відносин, які б відповідали можливостям довкілля адаптації.

Для управлінського типу екологічної політики характерна концентрованість осіб, які здійснюють екологічну політику, на технічних аспектах ухвалення

відповідних рішень. При цьому основну роль виконують експерти, які визначають як рамки розгляду конкретного питання, так і ступінь його значимості. Плюралістичний тип екологічної політики характеризує участь у прийнятті рішень як експертів, так і представників громадянського суспільства. Екологічна політика становить основу взаємодії відповідних державних установ з неурядовими організаціями.

Держава покликана бути засобом і механізмом реалізації турботи про суспільство, яке її створює, про його життєзабезпечення, безпеку, виживання та розвиток. Вона обслуговує суспільство, виконуючи організуючу роль, виробляючи та реалізуючи технологію виживання, розвитку й безпечного існування. Саме в цьому й полягає «екологічна функція» в соціальному розвитку держави.

Список бібліографічних посилань

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.

2. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі : пер. з нім., примітки та післямова Анатолія Єрмоленка. Київ : Лібра, 2003. 248 с.

3. Карамушка В. І. Екологічна політика. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18682>.

Одержано 21.10.2024

УДК 614.2(477)

Ігор Володимирович КУХАР,

аспірант Національного університету цивільного захисту України

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

У спеціальній літературі існують різні точки зору про правову природу стосунків між пацієнтами (хворими) і медичними господарюючими суб'єктами (а також медичними працівниками) з приводу надання медичних послуг. В той же час вирішення цього питання має істотне значення для визначення правового положення пацієнта, прав, обов'язків і юридичної відповідальності сторін.

Одні автори вважають, що система охорони здоров'я як соціальна система є об'єктом правового регулювання, «серцевину якого складають норми конституційного права», інші автори вважають, що ці стосунки мають адміністративно-правову природу, тобто носять публічний характер, і тільки при спричиненні матеріальної шкоди пацієнтові можуть виникати цивільно-правові стосунки по відшкодуванню йому збитку.

Актуальність проблем охорони здоров'я громадян і їх багатогранність призводять до необхідності вдосконалення законодавчого регулювання організації системи охорони здоров'я і надання медичних послуг.

Існуюча нині мережа об'єктів охорони здоров'я, особливо в регіонах, не в змозі забезпечити громадян України такою допомогою, рівень і якість якої

відповідали б світовим стандартам. Пов'язано це з різними чинниками: загальною економічною ситуацією в країні; недоліком ресурсів державної і муніципальної охорони здоров'я; низькою мірою інвестиційної привабливості даної сфери для приватних інвесторів; обмеженими можливостями ефективної конкуренції; невизначеністю статусу ряду суб'єктів медичної діяльності; наявністю бюрократичних бар'єрів. Ці чинники стримують розвиток ринкових стосунків у сфері охорони (окремих його напрямках) здоров'я [2, с.184].

Способи реалізації поставлених цілей державної політики у сфері охорони здоров'я громадян можуть істотно розрізнятися залежно від особливостей економічної ситуації в країні, національних, культурних особливостей, державного устрою.

Наприклад, Україна ще не повністю зжила у сфері охорони здоров'я спадщину, що дісталася їй, - командно-адміністративну модель «військового» типу. Установи системи охорона здоров'я, що повністю належать державі і керовані нею (чи передані в управління регіональним або муніципальним органам виконавчої влади), підлягають адміністративному контролю по «низхідній» моделі (від верхніх рівнів ієрархії до нижніх).

Абсолютно в іншій ситуації регулюючої дії держави знаходяться медичні організації, що знаходяться у власності держави, але керовані незалежно (Великобританія, Німеччина) і, тим більше, приватні медичні організації, як некомерційні (Бельгія, Нідерланди), так і комерційні (Італія, Португалія) за своєю природою [1, с. 237].

До інструментів регулювання зазвичай відносять власне управлінську діяльність адміністративних органів, нормативні правові акти і судові рішення.

Незалежно від відмінностей в поняттях і тлумаченнях регулювання, публічне управління в сучасних умовах нерозривно пов'язане з правом .

Аналіз законодавства і практики його застосування показує, що Україна, її суб'єкти, територіальні громади активно беруть участь в управлінні процесами надання медичних послуг населенню, роблячи значний вплив на правовідносини, що складаються, у сфері охорони здоров'я.

Законодавство робить істотний вплив на процес формування інтересів, їх розвиток, а також заміщення одних інтересів іншими. Наприклад, потреба у збереженні і підтримці здоров'я довгі роки повною мірою не відчувалася, оскільки, по-перше, здоров'я не сприймалося як благо, в суспільстві був відсутній «культ здоров'я»; по-друге, система державної бюджетної охорони здоров'я забезпечувала певний набір послуг незалежно від соціального статусу і фінансових можливостей громадян. Фактична відплатність більшість медичних послуг, з якою зіткнулися громадяни, змусила їх приділяти пильну увагу своєму здоров'ю. Впродовж десятиліття реформ був сформований і отримав розвиток завдяки появі нових стосунків між лікарем і пацієнтом, а також дії засобів масової інформації (культ здорового способу життя, що формується рекламою продуктів харчування, косметичних і косметологічних засобів, окремих медикаментів, видів відпочинку і ін.) новий інтерес [3].

Проте огляд загального і спеціального державного і регіонального законодавства дозволяє зробити висновок про те, що хоча законодавцями різних рівнів (державного і регіонального) зроблений певний крок в правовій регламентації управління охороною здоров'я як галуззю, правового положення громадян у

сфері громадських стосунків охорони здоров'я, нормативна правова база охорони здоров'я громадян, охорони здоров'я і медико-соціальної допомоги залишається недостатньою і суперечливою.

Висновок. В цілях здійснення концептуальних перетворень у сфері охорони здоров'я оптимальним видається системне реформування охорони здоров'я, яке повинна включати наступні обов'язкові складові: фінансово-економічну реформу, зокрема проведення реструктуризації галузі; підвищення якості управління охороною здоров'я; розвиток медичної практики, заснованої на принципах доказової медицини (evidencebased medicine) і результатах клініко-економічного аналізу.

Список бібліографічних посилань

1. Бережна Ю.В. Об'єктивна необхідність державного регулювання розвитку сфери охорони здоров'я в Україні. Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 10–11 травня 2012 р.). – Харків, 2012. – С. 236–239.

2. Державна політика у сфері охорони здоров'я: кол. моногр.: у 2 ч. / [кол. авт.; упоряд. проф. Я.Ф. Радиш; передм. та заг. ред. проф. М.М. Білинської, проф. Я.Ф. Радиша]. — К.: НАДУ, 2013. — Ч.1. — 396 с.

3. Ткачук М. Страхова без страху та докору: яка система охорони здоров'я потрібна Україні. Апостроф. 25.01.2022. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2022-01-25/strahovaya-bez-straha-i-upreka-kakaya-sistema-zdravoohraneniya-nujna-ukraine/43952>

Одержано 30.10.2024

УДК 341/1/8:340.5+341.17

Марія Вікторівна КУЦЕНКО,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

*старший викладач кафедри конституційного і міжнародного права та прав людини
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ ОСІБ У ЄС ЯК БЕЗПРЕЦЕДЕНТНЕ ЯВИЩЕ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Через повномасштабне вторгнення РФ на суверенну територію України, велика кількість людей була вимушена покинути своє постійне місце проживання та вирушити до Європейського Союзу. З моменту введення в дію тимчасового захисту, лише через тиждень після початку варварської агресивної війни Росії проти України, країни-члени продемонстрували безпрецедентну солідарність з українським народом: не тільки щиро прийняли українців у своїх країнах, але й доклали конкретних зусиль, аби сприяти їхній інтеграції в суспільство.

Взагалі, основним нормативно-правовим актом, що стосується тимчасового захисту в країнах Європейського Союзу є Директива від 20 липня 2001 року

№ 2001/55/ЄС «Про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення їх наслідків». Згідно з п. а ст. 2 вказаного нормативно-правового акту, тимчасовий захист – процедура виняткового характеру для забезпечення у разі масового або неминучого масового напливу переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до країни свого походження, негайного тимчасового захисту таких осіб, особливо якщо існує ризик того, що система притулку не зможе впоратися із таким напливом без негативних наслідків для свого ефективного функціонування, інтересів відповідних осіб, а також інших осіб, які просять про надання захисту [1, с. 5].

Додатково відповідно до сучасних і безпрецедентних умов, Рада Європейського Союзу прийняла новий документ – «Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист від 4 березня 2022 року» [2], яка надала право легального перебування всім людям в ЄС, які після 24 лютого 2022 року вимушено перетнули кордон України та країн-членів ЄС.

ЄС ввів у дію Директиву про тимчасовий захист 4 березня 2022 року одно-стайним рішенням країн-членів, і вона була автоматично продовжена на один рік: на сьогоднішній день, Європейська Комісія пропонує продовжити тимчасовий захист для людей, які рятуються від агресії росії проти України з 4 березня 2024 року до 3 березня 2026 року. Це забезпечить визначеність і підтримку для понад 4 мільйонів осіб, які користуються захистом у Європі. Комісія вважає, що причини тимчасового захисту зберігаються, тому тимчасовий захист має бути продовжений як необхідна та належна відповідь на поточну нестабільну ситуацію, що наразі не сприяє безпечному й тривалому поверненню людей, які користуються тимчасовим захистом. Тимчасовий захист забезпечує негайний і колективний захист великій групі переміщених осіб, які прибувають до ЄС і не мають змоги повернутися до своєї країни походження.

Лозінська С.В. правдиво зазначає, що тимчасовий захист вважається найбільш доцільним правовим інструментом, який використовують держави в умовах міжнародного збройного конфлікту, оскільки має забезпечити можливість реалізувати гармонізовані права в межах Союзу, та пропонує належний рівень захисту. Тимчасовий захист зменшує потребу негайно звертатися за міжнародним захистом, оскільки гарантує надання дозволу на проживання на територіях безпечних держав, а також пов'язані з ним низку соціальних прав [3 с. 238]. Важко не погодитися із твердженням, що в умовах збройного конфлікту міжнародного характеру найбільш доцільним, як правило, є отримання тимчасового захисту, а не статусу біженця.

Директива про тимчасовий захист забезпечує негайний захист і доступ до прав у ЄС, зокрема до права на проживання, доступ до ринку праці, житла, соціальної допомоги, медичної та іншої допомоги. Вона також допомагає запобігти надмірному тиску на національні системи надання притулку і дозволяє країнам-членам впорядковано й ефективно контролювати прибуття. Комісія вважає, що причини тимчасового захисту зберігаються, і тому тимчасовий захист має бути

продовжений як необхідна і належна відповідь на поточну ситуацію. Кожна країна ЄС, беручи на себе колосальні зобов'язання щодо повноцінного захисту осіб, які користуються тимчасовим захистом, вже на національному рівні встановлює відповідні правила користування таким захистом для українців.

Висновок. Проаналізувавши вищевикладене, слід зробити висновок, що тимчасовий захист є винятковим та безпрецедентним рішенням влади ЄС та її країн-членів. Безсумнівно, подальший розвиток цієї процедури є актуальними та перспективними, зокрема в аспекті можливого розроблення рекомендацій щодо покращення відповідної процедури та дослідження конкретної соціальної підтримки, яка надається різними державами членами Європейського Союзу.

Список бібліографічних посилань

1. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf

2. Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист від 4 березня 2022 року // LIGA 360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22006>

3. Лозінська С. В. Тимчасовий захист та статус біженця в умовах збройного конфлікту. Правові засади організації та здійснення публічної влади : збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 червня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 238-241.

Одержано 01.11.2024

УДК 342.9

Олена Миколаївна ЛОПАЄВА,

*старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;*

Ілона Олексіївна БУЯКОВА,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

Гендерна рівність є одним із фундаментальних принципів сучасного суспільства, що передбачає рівні права та можливості для жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Конституція України гарантує рівність усіх громадян перед законом,

незалежно від статі. Стаття 24 Основного Закону проголошує, що всі громадяни мають рівні конституційні права і свободи. Цей принцип є основою для забезпечення гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя, зокрема в правоохоронній діяльності.

В Україні також діє низка законів, які безпосередньо спрямовані на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Зокрема, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає правові, економічні та соціальні засади гендерної рівності, встановлює механізми його забезпечення та передбачає відповідальність за порушення норм закону [1].

Україна, як член міжнародного співтовариства, взяла на себе зобов'язання щодо виконання ключових міжнародних зобов'язань із забезпечення гендерної рівності. Зокрема, Україна ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Конвенція CEDAW), яка є міжнародним стандартом у сфері забезпечення рівних прав жінок. Крім того, Україна долучилася до виконання Цілей сталого розвитку ООН, серед яких окремо виділена мета забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок.

За останні роки спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості жінок у лавах Міністерства внутрішніх справ України. Цьому сприяють як зміна суспільних уявлень про роль жінки, так і активна державна політика щодо гендерної рівності в секторі безпеки і оборони. Жінки успішно працюють на різних посадах: від рядових до керівників підрозділів. За даними МВС, станом на 2023 рік, частка жінок у системі МВС становить близько 30%. Це означає, що близько 80 тисяч жінок несуть службу в різних підрозділах, з них понад 42 000 атестованих, тобто мають військові чи спеціальні звання. Найбільша кількість жінок працює в Національній поліції.

Системи правоохоронних органів, зокрема Міністерство внутрішніх справ, протягом тривалого часу вважалися переважно чоловічою сферою. Цей традиційний погляд сформував систему гендерних стереотипів та упереджень, які й досі впливають на кар'єру жінок-правоохоронців. Одним з найбільш поширених стереотипів є уявлення про жінку як емоційну, слабку та нездатну до фізичних навантажень. Ці стереотипи часто використовуються для того, щоб обмежити можливості жінок у сфері правоохоронної діяльності. Жінок можуть недооцінювати, вважати їх менш компетентними та нездатними виконувати складні завдання. Ці стереотипи призводять до того, що часто пропонують менш престижні та оплачувані посади. Жінки можуть стикатися з дискримінацією при призначенні на керівні посади, а також при оцінці їхньої роботи. Крім того, стереотипи можуть впливати на сприйняття суспільством роботи жінок-правоохоронців, що може призводити до недовіри та упередженого ставлення [2, с.94]

Незважаючи на значний прогрес у забезпеченні гендерної рівності в правоохоронних органах, жінки все ще стикаються з низкою перешкод на шляху до кар'єрного зростання. Однією з найпоширеніших проблем є так звана «скляна стеля» – це невидимий бар'єр, який перешкоджає досягати вищих керівних посад. Також жінки часто стикаються з дискримінацією за статевою ознакою. Це може проявлятися у вигляді сексуальних домагань, нерівної оплати праці, упередженого ставлення та обмеженого доступу до навчання.

Розвиток професійних компетенцій жінок-правоохоронців є невід'ємною частиною забезпечення гендерної рівності в правоохоронних органах. Для досягнення успіху в цій сфері необхідно створити умови для постійного навчання, практичного застосування набутих знань та надання підтримки. Одним з ключових аспектів розвитку професійних компетенцій є систематичне навчання. Спеціалізовані курси та тренінги дозволяють жінкам отримати нові знання та навички, розвинути лідерські якості, поглибити знання з гендерних питань та отримати психологічну підтримку. Це сприяє їхньому професійному зростанню та дозволяє ефективніше виконувати свої обов'язки. Практична діяльність є не менш важливою, ніж теоретична підготовка. Для розвитку професійних компетенцій жінкам-правоохоронцям необхідно надавати можливість працювати в різних сферах правоохоронної діяльності. Це дозволяє отримати різнобічний досвід, розвинути універсальні навички та виявити свої сильні сторони та потенціал [3, с.396].

Підсумовуючи, можна сказати, що незважаючи на законодавчі зміни, жінки ще досі стикаються з дискримінацією, упередженнями та труднощами у поєднанні служби з особистим життям. Для забезпечення гендерної рівності необхідно проводити дослідження, розробляти ефективні програми навчання, забезпечувати рівні можливості та соціальний захист. Це не лише питання справедливості, а й необхідність для підвищення ефективності правоохоронних органів.

Список бібліографічних посилань

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 01.10.2024).

2. Наточій А.Д., Тимофєєв В.П. Гендерна рівність в поліцейській діяльності в умовах воєнного стану / Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки та оборони України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Дніпро. 28 квітня 2023 р. ДДУВС. 2023. С. 92-94. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/13844> (дата звернення: 01.10.2024).

3. Тінін Д., Тимофєєв В. Психологічні аспекти гендерної політики в секторі безпеки України: співвідношення маскуліності та фемінізму. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 393-398. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10073> (дата звернення: 01.10.2024).

Одержано 28.10.2024

УДК 349.2

Тетяна Олексіївна ЛУЦЕНКО,

*кандидат наук з державного управління, доцент,
старший викладач кафедри наглядово-профілактичної діяльності
факультету цивільного захисту*

Національного університету цивільного захисту України;

Дмитро Вікторович ЦИМБАЛАРЬ,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
факультету цивільного захисту*

Національного університету цивільного захисту України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБОРОНИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЖІНОК У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Заборона дискримінації жінок у сфері праці гарантуються насамперед Конституцією України, Кодексом законів про працю України, Законами України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про зайнятість населення», «Про рекламу». Також Україна ратифікувала низку конвенцій Міжнародної організація праці щодо заборони дискримінації на ринку праці. Так, конвенція № 111 закріпила рівність у праці та заборонила дискримінацію, під якою розуміється будь-яка відмінність, недопущення або перевага, що встановлюється за ознакою раси, статі, релігії, іноземного, соціального походження, віку, сімейного стану, що призводить до порушення рівності можливостей у галузі праці та занять.

Відповідно до ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Згідно до статті 11 Закону України «Про зайнятість населення» держава гарантує особі право на захист від будь-яких проявів дискримінації у сфері зайнятості населення не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання. Не вважається дискримінацією здійснення заходів щодо додаткового сприяння у працевлаштуванні окремих категорій громадян.

Відповідно до ст. 2-1 Кодексу законів про працю України забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому громадському об'єднанні, участі

у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їхніх прав, повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», а також сприяння особі у здійсненні такого повідомлення, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання.

У статті 22 Кодексу законів про працю України роботодавцю забороняється необґрунтовано відмовляти у прийнятті на роботу, тобто відмовляти без будь-яких мотивів або з підстав, що не стосуються кваліфікації чи професійних якостей працівника, або з інших підстав, не передбачених законом.

Законом України «Про рекламу» встановлено заборону роботодавцям в оголошеннях (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги, даючи перевагу одній із статей, вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей.

У статті 17 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» говориться, що жінкам і чоловікам забезпечуються рівні права та можливості у працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці. Окрім цього, на роботодавця покладається обов'язок: створювати умови праці, які дозволяють б жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі; забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками; здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці; вживати заходів щодо унеможливлення та захисту від випадків сексуальних домагань та інших проявів насильства за ознакою статі.

Також роботодавці можуть здійснювати позитивні дії, спрямовані на досягнення збалансованого співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, а також серед різних категорій працівників.

Щодо відповідальності за дискримінацію жінок у сфері праці, то на сьогодні в законодавстві про працю вона поки що не конкретизується. Проте загальні норми щодо відповідальності службових осіб, керівників підприємств, установ, організацій, а також власників або уповноважених ними органів за порушення законодавства про працю, зокрема, статті 45, 237 Кодексу законів про працю України, не виключають можливості їх застосування й у випадках встановлення факту дискримінації щодо жінок, оскільки принцип рівності трудових прав жінок і чоловіків є складовою частиною законодавства про працю, якого власник або уповноважений ним орган, згідно зі статтею 141 Кодексу законів про працю України, зобов'язаний неухильно дотримуватись.

Підсумовуючи вищевикладене варто зазначити, що незважаючи на те, що воєнні дії на території України досі тривають, ринок праці має безумовно функціонувати, а відтак дуже важливо забезпечити на ньому заборону дискримінації жінок. Дійсно порушена проблема на сьогодні дуже важлива, тому окремі її аспекти потребують подальшого удосконалення на законодавчому рівні.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
Одержано 21.10.2024

УДК 349.2

Костянтин Юрійович МЕЛЬНИК,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного, трудового та господарського права

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2136-IX передбачив такий захід як призупинення дії трудового договору, закріпивши правила такого призупинення у окремій статті (ст. 13 «Призупинення дії трудового договору»).

Частина 1 ст. 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» закріплює наступну дефініцію: «призупинення дії трудового договору - це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором».

З викладеного можна зробити висновок, що національний законодавець можливість призупинення дії трудового договору пов'язує лише з неможливістю обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором, що має бути обумовлено збройною агресією проти України. Призупинення дії трудового договору виявляється у тимчасовому припиненні роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасовому припиненні працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором.

Крім вищевказаного визначення терміну «призупинення дії трудового договору», частина 1 статті 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачає наступні норми. Призупинення дії трудового договору може здійснюватися за ініціативи однієї із сторін на строк не більше ніж період дії воєнного стану. У разі прийняття рішення про скасування призупинення дії трудового договору до припинення або скасування воєнного стану роботодавець повинен за 10 календарних днів до відновлення дії трудового договору повідомити працівника про необхідність стати до роботи. Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин.

Призупинення дії трудового договору не може бути прихованим покаранням і не застосовується до керівників та заступників керівників державних органів, а також посадових осіб місцевого самоврядування, які обіймають виборні посади.

Аналіз вищезазначеного свідчить про можливість застосування призупинення дії трудового договору лише у період дії воєнного стану, що слід вважати, ще однією ознакою досліджуваної категорії. Також у якості ознаки призупинення дії трудового договору слід розглядати ініціативу на його застосування.

Частина 2 ст. 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» присвячена оформленню призупинення дії трудового договору, що здійснюється наказом (розпорядженням) роботодавця. У ч. 3 ст. 13 Закону передбачається спеціальний порядок оскарження працівником наказу (розпорядження) роботодавця про призупинення дії трудового договору. Так, у разі незгоди працівника (працівників) із наказом (розпорядженням) роботодавця про призупинення дії трудового договору працівником або профспілкою за дорученням працівника (працівників) відповідний наказ (розпорядження) може бути оскаржений до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, або його територіального органу, який, вивчивши зміст наказу (розпорядження) та підстави для його видання, за погодженням з військовою адміністрацією може внести роботодавцеві припис про скасування відповідного наказу (розпорядження) або про усунення порушення законодавства про працю іншим шляхом, що є обов'язковим до виконання роботодавцем протягом 14 календарних днів з дня отримання такого припису. Такий припис може бути оскаржений роботодавцем протягом 10 календарних днів у судовому порядку.

Вказане свідчить про те, що національний законодавець спрямовує працівника оскаржувати наказ роботодавця про призупинення дії трудового договору в уповноважений орган виконавчої влади, а роботодавця оскаржувати відповідний припис – до суду. Вважаю, що працівники на підставі ст. 124 Конституції України можуть звертатися за відновленням відповідних прав одразу до суду.

Частина 4. Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачає, що відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам за час призупинення дії трудового договору у повному обсязі покладається на державу, що здійснює збройну агресію проти України.

Вважаючи вказану норму правильною та справедливою, разом з тим відмічу складність у її швидкій реалізації з огляду на сучасні міжнародні політичні реалії. Отже, з метою захисту відповідних прав працівників, було б доцільно здійснити відповідне відшкодування за рахунок коштів державного бюджету України з наступним стягненням цих коштів з держави-агресора у міжнародних судах.

Висновок. Ознаками призупинення дії трудового договору є: по-перше, призупинення дії трудового договору виявляється у тимчасовому припиненні роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасовому припиненні працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором, по-друге, призупинення дії трудового договору може бути запроваджено при неможливості обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором, пов'язаних зі збройною агресією проти України, по-третє, застосування призупинення

дії трудового договору може бути за ініціативою будь-якої сторони трудового договору, по-четверте, застосування призупинення дії трудового договору обмежується періодом дії воєнного стану, по-п'яте, є наявною необхідність відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівнику за час призупинення дії трудового договору.

Одержано 01.11.2024

УДК 378.014.5:316.6

Оксана Василівна МЕЛЬНИЧУК,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Дарина Олександрівна ВЛАСОВА,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ

Формування активної творчої особистості, здатної співвідносити власні прагнення з інтересами суспільства, відбувається саме в студентський період. Студентство, як зазначає О. Язловецька, – це соціальна категорія, організаційно об'єднана інститутом вищої освіти [1, с.260]. Період навчання для особистості характеризується не лише опануванням нових дисциплін, за допомогою яких формується її професійне становлення, але й формуванням здатності адаптуватися до умов соціально-психологічного простору нового соціального інституту.

Соціалізація забезпечує процес входження особистості у соціальні спільноти та колективи, комфортне існування в них, усупільнення її діяльності, способу життя і думок, що забезпечує формування індивіда як представника певних соціальних спільнот і груп, соціальних прошарків [2, с.7]. Найістотнішими ознаками, що формують соціалізацію як дефініцію є: тип соціального процесу; механізм засвоєння цінностей, норм і правил; оволодіння соціальними ролями та функціями; засвоєння правил взаємодії у соціальних відносинах; оволодіння знаннями, навичками соціальної поведінки, соціальної дії та взаємодії; вироблення соціальних ціннісних орієнтацій; оволодіння системою механізмів, форм і методів функціонування особистості в суспільстві [2, с.9].

В процесі навчання здобуваються теоретичні знання, вміння та навички, але не менш важливою його складовою є формування взаємин особистості у студентській групі та налагодження її стосунків із педагогами. Для першокурсників, на думку окремих науковців, можуть виникнути складнощі адаптації в середовищі, які породжуються здебільшого мотиваційними, раціональними проблемами з поведінковими виявами, чи інфантильністю. Глибокі та швидкоплинні соціальні зміни, як стверджує Н. Рудкевич, а саме зміна ідеологічних орієнтирів у вихованні особистості та посилення дії стихійних чинників стають проблемами соціалізації молоді [3, с.219].

На нашу думку, обмеженість спілкування молоді під час дистанційного навчання через ситуацію пандемії та війну, що триває на Сході України, негативно вплинула на її психологічний стан. Соціальний та емоційний інтелект потрібен для розвитку особистості. Тривалий карантин і період ізоляції забирають простір для напрацювання, підтримки та тренування цих навичок, тому довга ізоляція впливає на побудову моделі стосунків. Наші спостереження дозволяють зробити висновок, що сучасна студентська молодь поступово втрачає здатність до публічних виступів, їй все стає важче побороти окремі психологічні бар'єри, а саме: сором'язливість, невпевненість, низьку самооцінку, тоді як подолання цих перешкод розширить її можливості соціалізації не лише в закладі освіти, але й буде сприяти професійному та емоційному розвитку в майбутньому.

Вагомими проблемами процесу адаптації здобувачів першого курсу є невміння планувати та розподіляти свою працю і відпочинок, відсутність саморегуляції, неорганізованість в налагодженні побуту і самообслуговування в нових умовах проживання.

Погоджуємось із думкою О. Язловецької, що успішній адаптації студентської молоді сприяє наявність позитивного соціально-психологічного клімату в академічній групі [1, с.265]. Сприятливе соціально-психологічне середовище в групі характеризується успішними перспективами як для всієї групи, так і для кожного її члена, взаємною довірою, конструктивною критикою, свободою висловлення власної думки, відсутністю натиску, адекватною інформаційною підтримкою та відчуттям належності до групи. Ця позитивна соціально-психологічна атмосфера сприяє задоволенню потреб у спілкуванні, виявленню індивідуальних рис студентів та позитивному ставленню до навчання, звичайно, якщо це визнається цінністю групи.

З можливого розмаїття соціально-педагогічних умов, що впливають на соціалізацію студентства, виокремлено ключові аспекти: розвиток соціальної активності студентів (участь у студентському самоврядуванні, волонтерська діяльність тощо); сприяння особистісному і саморозвитку (формування умінь соціально-педагогічного спілкування, розвиток моральних якостей, організація самовиховання); педагогічна підтримка процесу соціалізації (покращення роботи кураторів академічних груп, взаємодія зі студентською соціальною службою ВНЗ тощо); створення сприятливого соціально-педагогічного середовища; впровадження різних напрямків соціально-виховної роботи; переорієнтація на якісні характеристики організації та оцінки виховної діяльності у вищих навчальних закладах. Вибір саме цих умов не є випадковим, його основу становлять концептуальні ідеї, орієнтовані, по-перше, на сучасні тенденції розвитку освітньої системи в Україні, по-друге, на досвід і практику освітнього процесу в країнах Євросоюзу, по-третє, на культурно-історичні традиції соціалізації студентської молоді, що сформувались в нашій країні [1, с.267]. Цей період, головним чином, пов'язаний із навчанням у вищих навчальних закладах, де студенти опановують багато нових предметів, необхідних для свого кар'єрного розвитку.

Отже, найважливішим чинником, що впливає на соціалізацію цієї групи людей, є саме навчальна діяльність. З погляду спілкування, навчання являє собою взаємодію між викладачами та студентами, яка відбувається через систему

методів і організаційних форм. Процес навчання не обмежується лише передачею знань, він також враховує соціально-психологічний аспект, включаючи взаємини в групі, соціально-психологічний клімат і рівень розуміння в системі "викладач-студент".

Адаптація в психології особистості – це пристосування індивіда до соціального середовища і умов його існування. Проблема адаптації полягає не тільки в засвоєнні нової системи, але й в прийнятті її на емоційно-особистісному рівні та знаходженні в ній особистого сенсу. Недостатнє позиціонування у соціально-психологічному просторі може призводити до відчуття ізоляції та негативно впливати на самооцінку особистості та інтерес до навчання та отримання вищої освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Язловецька О. В. Соціалізація та виховання студентської молоді у ВНЗ. *Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 107_2. С. 260–269. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7a5e7d9d-b974-430e-b020-d22798efde65/content>.

2. Авраменко О.О. Соціалізація особистості в контексті вітчизняних та зарубіжних науково-педагогічних досліджень. *Вісник Черкаського університету*. 2015. №10(343). С. 7-12. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=VchuP_2015_10_3

3. Рудкевич Н.І. Специфіка формування етнокультурної соціалізації молоді в системі вищої освіти України. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. Випуск Вип. 82(3). С. 217-221. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=znppn_2018_82%283%29_47

Одержано 01.11.2024

УДК 342.7:004.8

Оксана Василівна МЕЛЬНИЧУК,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Анна Ігорівна ПОСТОЙ,

учениця Кам'янець-Подільського ліцею

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Стрімкий розвиток штучного інтелекту випереджає темпи реалізації процесу його нормативно-правового забезпечення щодо використання у різних сферах людської діяльності. Як слушно зауважує О.С. Гиляка, «адаптація як національного, так і міжнародного права до досягнень науки і техніки часто буває

надто повільною і, як наслідок, право не завжди в змозі адекватно врегулювати ситуації, спричинені розвитком технологій» [1, с.17]. Цей розрив між швидкістю технологічного розвитку та темпами правового регулювання може призводити до того, що нові можливості чи виклики, які приносить ІІІ, не завжди вчасно контролюються чи врегульовуються.

Розуміючи переважні перспективи сучасних технологій ІІІ для розвитку суспільства, людина не здатна свідомо оцінити ризики щодо обмеження її фундаментальних прав і свобод. Окремі науковці зазначають, що чим глибше ІІІ проникає в повсякденне життя людини, тим суттєвіше загострюється його схильність до порушення її прав і свобод [2, с.50], оскільки чітких нормативних рамок для використання ІІІ поки немає або вони недостатньо розроблені для реальних потреб.

Особисті права і свободи людини в Україні визначені Конституцією. Серед низки прав і свобод людини розглянемо ті, на які вже впливають технології ІІІ, а саме: право на недоторканість особистого і сімейного життя (ст. 32); право на життя (ст. 27); право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); право на повагу до гідності (ст. 28); право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23); свобода світогляду та віросповідання (ст. 35), право на працю (ст. 43) [3].

Можливості нерегульованого використання ІІІ впливають на порушення конфіденційності, упередженості у прийнятті рішень, загрози для безпеки в кіберпросторі тощо. Наприклад, без належного регулювання ІІІ в медицині можуть виникати проблеми, коли алгоритми припускають помилки у діагностиці, чим провокують загрозу життю людини та порушують її право, що визначене Конституцією. За ствердженням науковців, нерегульоване використання ІІІ загрожує анонімності, а страх бути вистеженим може обмежити інші права, такі як право на свободу об'єднань, право на свободу пересування чи свободу слова [2, с.52].

З'являються докази, що системи ІІІ посилюють соціальні упередження в суспільстві, а саме їх використання в процесі автоматичного прийняття рішень призводить до відмов представникам різних соціальних груп у працевлаштуванні чи кредитуванні.

Це питання потребує ширшого підходу, оскільки вписується в загальний контекст сучасної наукової парадигми подолання системної кризи й переходу глобальної спільноти до безпечного та сталого розвитку. Така парадигма, як вказує колектив науковців, спирається на концепцію інноваційного розвитку, яка базується на застосуванні інтелектуалізованих інформаційних технологій, нових знань як фундаментального ресурсу, соціогуманітарних технологій та на еволюційних етапах переходу до 6-го, а згодом і 7-го технологічного укладу. Подолання кризових викликів сучасного світу вимагає синтезу природоподібних технологій і систем, орієнтованих на забезпечення гармонійного розвитку суспільства та природи [4, с.19].

З метою захисту права на приватність під час впровадження та застосування ІІІ, в Україні розроблені рекомендації з дотримання прав людини та обробки персональних даних у сфері ІІІ. Як зазначає експерт із захисту персональних даних проєкту EU4DigitalUA Ніколаєв А., *розробка даного документу – «...це перший крок на шляху до етичного використання ІІІ в Україні. Ця ініціатива*

підкреслює прагнення не лише використовувати технологічні досягнення, але й робити це з особливою увагою до захисту прав людини, зокрема права на приватність» [5].

Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, затвердженої розпорядженням КМУ № 1556-р від 02.12.2020 року, основним завданням державної політики у сфері правового регулювання галузі ШІ, є забезпечення захисту прав та свобод учасників відносин у галузі ШІ, розроблення та використання технологій ШІ з дотриманням етичних стандартів [6]. Задля досягнення мети Концепції в частині правового регулювання та етики необхідно забезпечити виконання низки завдань, серед яких і розробка Етичного кодексу штучного інтелекту.

Науковці Пирого І.С. та Волкова Ю.Ф. зазначають, що прийняття окремого Закону України, як це передбачено у задекларованій Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022 – 2030 роки, не може остаточно врегулювати складні питання нормативно-правового забезпечення сфери використання технологій штучного інтелекту [7, с. 142].

Висновок. Створення нормативно-правової бази для ШІ вимагає ретельного вивчення та передбачення всіх потенційних ризиків і наслідків для суспільства. Це включає визначення відповідальності у разі помилок ШІ, встановлення стандартів прозорості, захист прав користувачів і забезпечення етичних норм. Тобто, щоб створити закони, які ефективно регулюватимуть застосування ШІ, потрібно чітко розуміти, як саме ці технології працюють і які загрози можуть від них становити.

Тому законодавцям потрібен час для створення нормативно-правової бази, яка має бути достатньо гнучкою, аби відповідати темпам розвитку технологій, і водночас ефективною у захисті інтересів суспільства. Це вимагає співпраці між технічними експертами, етичними комітетами, урядовими органами та суспільством для розуміння наслідків розвитку ШІ, а також створення таких законів, які б дозволяли використовувати ці технології відповідально й безпечно.

Список бібліографічних посилань

1. Гиляка О. С. Новітні технології та права людини: аналіз деяких критичних проблем цифрової ери. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 2. С. 15-30. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/gylyaka_o_novitni_tehnologiyi_ta_prava_lyudyny_2023_0.pdf
2. Турута О.В, Турута О.П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 71. С.49-54. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/262876>.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 30.10.2024 р.)
4. Рамазанов С.К., Шевченко А.І., Купцова Є.О. Штучний інтелект і проблеми інтелектуалізації: стратегія розвитку, структура, методологія, принципи і проблеми. *Штучний інтелект*. 2021. № 1. с.14-25. URL: https://www.ipai.net.ua/journal/AI_2021_1_1.pdf

5. Штучний інтелект і права людини: презентували рекомендації з відповідального використання ШІ. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/shtuchniy-intelekt-i-prava-lyudini-prezentuvali-rekomendatsii-z-vidpovidalnogo-vikoristannya-shi>

6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження кабінету міністрів України №1556-р. від 02.12.2020 р. URL : <https://thedigital.gov.ua/news/shtuchniy-intelekt-i-prava-lyudini-prezentuvali-rekomendatsii-z-vidpovidalnogo-vikoristannya-shi>

7. Волкова Ю.Ф., Пирога І.С. Право на використання технологій штучного інтелекту: нові виклики та загрози для людини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 1. С. 138-143. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/22.pdf>

Отримано 01.11.2024

УДК 351.9

Олександр Семенович МОШЕНСЬКИЙ,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ І ПАРАПОЛІТИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ

Мабуть не буде перебільшенням сказати, що з того часу, коли з'явилася політика як суспільне явище, з того ж часу існує і політична корупція, як її, фактично, атрибут. З тих давніх часів починаються і перші спроби осмислити феномен корупції як такої. У роботах відомих античних філософів Платона й Аристотеля, з огляду на те, що античні поліси ще не мали розвинутого політико-бюрократичного життя, корупція переважно розглядається в категоріях моралі, як аморальне, несправедливе, порочне явище, що веде до розкладання держави та її руйнування. На їхню думку, форми держави, де суспільне благо підміняється індивідуальним інтересом, є неправильними, несправедливими і, відповідно, нежиттєздатними.

У наш час, час розвинутих держав із складною організацією суспільно-політичного життя, що накопичили значні економічні, політичні, наукові, військові ресурси, разом із супутньою їй і не менш розвинутою корупцією, остання стала об'єктом всебічного наукового інтересу.

Рівень корупції різниться в різних країнах, але простежується закономірність: чим розвинутіша країна, тим менше в ній корупції. Країни з демократичними політичними режимами зазвичай мають нижчий рівень корупції в порівнянні з країнами з менш демократичними режимами. У країнах з тоталітарними політичними режимами рівень корупції може бути мінімальним, оскільки там існує тотальний контроль за всіма сферами державного життя, проте це не завжди свідчить про ефективність таких режимів.

Феномен корупції як явища складного і багатогранного отримав достатньо ґрунтовне вивчення у світовій правовій, економічній, соціологічній, психологічній думці. Але все ж таки політичні аспекти корупції, на відміну від скажімо економічних і правових, станом на сьогодні є менш дослідженими. В Україні саме

політичній корупції присвячені роботи таких дослідників як І. Валюшка, І. Зайцевої, Г. Кохана, І. Кушнарьова, М. Мельника, Є. Невмержицького, П. Радька та ін.

Політична корупція – це термін, який позначає сукупність проявів суспільно-політичного життя, які характеризуються протизаконним використанням суб'єктами політичної діяльності свого політичного статусу і повноважень в особистих або корпоративних інтересах. На думку М. Мельника, «будь-які корупційні діяння, вчинені представниками державної влади чи місцевого самоврядування, мають політичний зміст і можуть вважатися політичною корупцією» [1, с. 67]. Але все ж таки, коли ми говоримо про політичну корупцію, то розуміємо, що вона притаманна політичним агентам загальнодержавного рівня. Політична корупція - це «вища ліга» корупції, де «грає» верхівка правлячої еліти і державного апарату. Це саме та голова, з якої починає «гнити риба». Політична корупція є першоджерелом, з якого беруть початок всі інші види корупції.

У науковій літературі, присвяченій темі політичної корупції, достатньо розповсюдженою є точка зору, згідно з якою найбільш повно розкрити сутність цього явища можна, спираючись на концепцію агентських відносин, викладену в економічних дослідженнях О. Вільямсона та Т. Еггертссона [2]. З огляду на неї, політична корупція виникає в результаті взаємодії двох сторін – сторони, яка є носієм владного ресурсу (принципала), та сторони, яку носій влади винаймає (обирає) і передає їй владні повноваження задля забезпечення своїх потреб і інтересів (агента). Принципал, як носій влади, має повноваження обирати агента, ставити йому завдання, контролювати процес їх виконання, а також оцінювати ефективність діяльності агента і, за необхідності, замінювати його. У демократичних політичних режимах це відбувається через процес виборів.

Корупційні ризики в цих агентських відносинах полягають у тому, що принципал (виборець) не має достатньо фахових знань, не володіє всією повнотою інформації, щоб адекватно контролювати і оцінювати роботу агента (обраних). Реалізуючи надані принципалом владні повноваження, агент у своїй діяльності спирається як на формальні (закони), так і на неформальні (традиції, домовленості, власні моральні або аморальні принципи і міркування) засади.

У правовій державі діяльність обраної влади майже повністю законодавчо формалізована, що, з одного боку, задає жорсткі правові регламенти політичних процедур, а з іншого боку, дозволяє виборцю достатньо ефективно контролювати владу і вживати заходів, якщо вона не відповідає інтересам громадян або порушує закон. У неправовій державі або державі, що на шляху до правової, політична влада у своїй діяльності великою мірою спирається на неформальні засади. Значна частка неформальних практик у політичному процесі, таких як лобізм, тіньові домовленості, кумівство, нехтування правовими приписами на користь політичної доцільності, ігнорування суспільної думки, недотримання передвиборчих обіцянок, клановість, використання неформальних організацій і мереж, інформаційне та електоральне маніпулювання, а також ризикування своєю політичною репутацією, формує свого роду парapolітичну реальність, яка ховається за офіційним політичним фасадом. Парapolітика призводить до формування паралельних державно-політичних інституцій і процесів. Це неминуче ослабляє державу і призводить до деградації як державних, так і політичних інститутів.

Відомий американський політолог Рональд Клітгаард у своїй роботі «Корупція: причини, наслідки і контроль» (1988 р.) вивів формулу політичної корупції: *корупція = монополія на прийняття політичних рішень і використання ресурсів влади + відсутність відповідальності за свої рішення - відсутність підзвітності* [3].

Підсумовуючи, ми вважаємо, що в дослідженнях політичної сфери загалом і політичної корупції, зокрема, особливо в контексті країн, які розбудовують демократичні політичні режими, а також країн з недемократичними режимами, важливо звернути увагу саме на *параполітичну реальність*. Окрім того, заслуговують на наукову увагу феномени *параекономічної, параправової, паранаукової, параісторичної, парарелігійної* реальностей.

Список бібліографічних посилань

1. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. *Національна безпека і оборона*. 2009. № 7. С. 67-72.
2. Williamson O. *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Macmillan. 1985 : Eggertsson T. *Economic Behavior and Institutions*. Cambridge. 1990.
3. Klitgaard R. *Corruption: Causes, Consequences, and Control*. International Center for Economic Growth. 1988.

Одержано 24.10.2024

УДК 316.42:323.21

Олександр Миколайович МУЗИЧУК,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ НАПРЯМИ ТА МОЖЛИВІ НОРМАТИВНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Волонтерство – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання безоплатної допомоги. Згідно з рейтингом World Giving Index, у 2023 році Україна стала єдиною європейською державою, що увійшла до топ-10 країн світу з найвищим рівнем волонтерства, посівши друге місце. У 2023 році 75 % населення України долучилися до волонтерства. Для порівняння, у 2010 році, згідно з цим же рейтингом, Україна посіла 150-те місце - тільки 5 % населення брали участь у волонтерській діяльності [1].

В Україні спектр волонтерської діяльності надзвичайно широкий, насамперед це:

- підтримка малозабезпечених, безробітних, безпритульних, осіб, які потребують соціальної реабілітації і перебувають у складних життєвих обставинах;
- догляд за хворими, особами з інвалідністю, самотніми людьми похилого віку;
- надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, збереженням культурної спадщини, пам'яток історії та культури, місць поховання;

– сприяння проведенню заходів, пов'язаних з організацією спортивних, культурних, молодіжних та інших видовищних і громадських заходів.

Попри наявність в Україні перелічених вище напрямів волонтерської діяльності, з 2014 року найбільш поширеними є:

– надання допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії воєнного стану, захист безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією рф проти України;

– допомога особам і сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичними актами, тимчасовою окупацією, збройною агресією рф проти України.

Наразі нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні та практика його застосування потребують удосконалення. У березні 2023 року Українською Волонтерською Службою у межах спільного проєкту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України» Українського незалежного центру політичних досліджень (УНЦПД) та Агентства США з міжнародного розвитку (АМР США) було проведено опитування українських волонтерів з усіх регіонів країни. Мета опитування: визначення найактуальніших питань у сфері нормативно-правового регулювання волонтерства, з якими стикаються волонтери під час своєї діяльності, потреби щодо внесення змін до законодавства.

Найпоширенішою діяльністю серед учасників опитування стала допомога Збройним Силам України та іншим військовим формуванням. 62,8 % респондентів відповіли, що здійснюють свою волонтерську діяльність саме за цим напрямом. При цьому 55,5 % від всіх респондентів відповіли, що надають допомогу також малозабезпеченим особам та особам, що перебувають у складних життєвих обставинах. Це свідчить про продовження в Україні активного волонтерства, спрямованого не лише на військові потреби, а й на допомогу в цивільних проєктах [2].

Згідно з опитуванням однією з нагальних потреб для волонтерів є питання щодо реєстрації у реєстрі волонтерів та способи підтвердження цього статусу. Респонденти зазначили про неоднозначність законодавчого тлумачення щодо благодійних зборів на індивідуальні картки особи, яка збирає гроші на потреби Сил оборони України. Також досить складною є реєстрація волонтерської діяльності в органах Державної податкової служби. Потребують належного роз'яснення питання щодо бухгалтерського обліку, звітування та оподаткування витрат волонтерської чи благодійної організації. Такий запит не лише стосується роз'яснень від відповідних центральних органів влади, а й показує потребу сектору у фаховій бухгалтерській допомозі. Також існує запит на зменшення податкового навантаження на волонтерів і роботодавців-волонтерів, передбачення податкових амністій та пільг для оподаткування зібраних коштів. Чимало запитів стосувалися психологічної підтримки для волонтерів на регулярній основі.

Результати опитування вказують на досить високий запит волонтерів на юридичну допомогу, роз'яснювальні заходи щодо базових правових аспектів, пов'язаних із законодавчим регулюванням волонтерства. Найбільш актуальними є питання правового статусу волонтерів, оподаткування та визначеності у державній політиці щодо регулювання волонтерської діяльності.

Основні запити щодо консультування волонтерів стосуються діяльності індивідуальних волонтерів (фізичних осіб – благодійників), бухгалтерського обліку в організаціях, що надають благодійну допомогу та залучають волонтерів, організації діяльності волонтерів та роз'яснення правового статусу волонтера загалом.

Найбільш актуальними є правові консультації на такі теми:

- порядок отримання посвідчення волонтера;
- реєстрація у реєстрі волонтерів для фізичних осіб – благодійників;
- укладення договору щодо провадження волонтерської діяльності; в яких випадках провадити свою діяльність можна без нього;
- бухгалтерських облік, звітування про оподаткування витрат неприбуткової організації;
- оподаткування зібраних на індивідуальні картки коштів.

Щодо необхідних змін на законодавчому рівні для покращення діяльності волонтерів в Україні, то найактуальнішими є пропозиції щодо:

- запровадження соціальних гарантій для волонтерів;
- спрощення механізму реєстрації в Реєстрі волонтерів;
- скасування оподаткування прямих витрат неприбуткових організацій на діяльність волонтерів.

Список бібліографічних посилань

1. Заблоцька О. Україна посіла друге місце в щорічному Світовому індексі благодійності (World Giving Index) // Суспільне : сайт. 13.11.2023. URL: <https://suspilne.media/culture/616275-ukraina-na-drugomu-misci-u-vsesvitnomu-rejtingu-blagodijnosti/>.

2. Повтарь Н., Сташук М. Аналіз результатів опитування щодо правових питань, пов'язаних з діяльністю волонтерів в Україні // Центр демократії та верховенства права : сайт. 19.05.2023. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/analiz-opytuvannya-volontery/>.

Одержано 07.10.2024

УДК 340.07:004](4-6ЄС+477)

Емін НАДЖАФЛІ,

кандидат юридичних наук,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК Е-ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ

Особливий вплив на розвиток е-парламенту в Україні (в сенсі врахування передового досвіду) має, по-перше, діяльність національних парламентів Західної Європи, де ступінь досягнення цілей формування е-парламенту є досить високою, а по-друге, діяльність міжнародних інституцій, зокрема Глобального центру інформаційних та комунікаційних технологій в парламенті (далі — ГЦ ІКТП), який був спеціально створений Департаментом з економічних і соціальних питань Організації Об'єднаних Націй спільно з Міжпарламентським союзом на

Всесвітньому саміті з інформаційного суспільства (WSIS) в Тунісі у 2005 р. Саме напрацювання ГЦ ІКТП — міжнародні звіти з розвитку е-парламенту, є теоретико-методологічним підґрунтям для багатьох вітчизняних дослідників у цій сфері [1, с. 134]. Водночас, як свідчить аналіз міжнародних стандартів е-парламенту, звіти, підготовлені фахівцями ГЦ ІКТП у 2008–2022 рр., фактично і є тими міжнародно-правовими стандартами, які встановлюють певні вимоги, принципи та характеристики, відповідно до яких повинні функціонувати е-парламенти [2, с. 237].

Водночас не менш важливими є практичні рішення щодо формування е-парламентів у зарубіжних країнах. Так, законодавчі органи в усьому світі зараз активно використовують сучасні ІКТ для покращення демократичних практик та запровадження інклюзивного управління шляхом сприяння ефективній взаємодії між законодавцями та громадянами, яких вони представляють [3, с. 1-2; 4, с. 41]. Відповідно, е-парламент слугує поглибленню відносин між громадянами та їхніми представниками [5, с. 13-14]. Як головні представники народу, сучасні законодавчі інститути в усьому світі використовують ІКТ, щоб подолати величезний розрив і посилити слабкі зв'язки між ними та їхніми виборцями, зміцнюючи таким чином інституційні засади демократії та охороняючи ключові демократичні цінності. Отже, формування е-парламенту відіграє важливу роль в усуненні бар'єрів між законодавцями і тими, кого вони представляють [6, с. 87], адже завдяки використанню ІКТ у парламентській діяльності можна подолати проблему, яку часто називають дефіцитом демократії [7, с. 69-70; 8, с. 22; 9, с. 103].

При цьому особливо важливим видається завдання поєднання загальновизнаних правових стандартів дигіталізації парламентів із ключовими європейськими рекомендаціями щодо влаштування національної моделі парламентаризму, зокрема, таких, як:

- 1) легітимність законодавчого органу;
- 2) парламентарна незалежність;
- 3) баланс політичних сил у парламенті та наявність опозиції;
- 4) підзвітне правління [10, с. 69].

Висновок. Так, на нинішньому етапі розвитку українського парламенту стало зрозуміло, що впровадження цих політико-правових засад у практику діяльності національної легіслатури суттєво оптимізується саме завдяки концепції е-парламенту, що передбачає системне застосування ІКТ у парламентській діяльності, дигіталізацію законодавчого процесу та парламентських процедур (всіх чи частини — це є предметом гострих наукових дискусій). Вважається, що «ефективна робота Верховної Ради є передумовою успішного реформування країни, а запорукою її ефективної роботи є запровадження електронного парламентаризму» [11, с. 57]. Отже, у цьому контексті повноцінне впровадження е-парламенту має виконати подвійне соціальне призначення: стати ключовим компонентом е-демократії як сучасним інноваційним засобом функціонування відкритої парламентської установи та взірцевим прикладом для розвитку е-демократії на регіональному і місцевому рівнях [12, с. 231].

Список бібліографічних посилань

1. Чукут С. А. Впровадження електронного парламенту в Україні в контексті сучасних світових тенденцій. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2016. Вип. 1 (53). С. 133–137.

2. Омельченко Н. Л. Інформатизація парламентської діяльності в Україні. *Діджиталізація та права людини* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 берез. 2021 р.). Хмельницький : Хмельн. ун-т упр. та права імені Л. Юзькова, 2021. С. 236–241.

3. Niebel D., Kopp G., Beerfeltz H. Information and Communications Technology (ICT): Key Technologies for Sustainable Development. *BMZ Strategic Paper*. 2013. No. 2. Pp. 1–32.

4. Oni A. A., Musa U., Oni S. E-Revenue Adoption in State Internal Revenue Service: Interrogating the Institutional Factors. *Journal of Organizational and End User Computing (JOEUC)*. 2020. No. 32(1). Pp. 41–61.

5. Loukis E. Using advanced information technologies for increasing public participation in the Greek parliament. *Journal of Balkan and near Eastern Studies*. 2011. No. 13(1). Pp. 13–35.

6. Unwunchola A. A., Adinlewa T., Udeh, K. An Appraisal of the Role of ICT as a Tool for Participatory Democracy in Nigeria. *MCC Journal*. 2017. No. 1(1). Pp. 69–87.

7. Vesnic-Alujevic L. Nacarino R. C. The EU and its democratic deficit: Problems and (possible) solutions. *Europen Review*. 2012. No. 11(1). Pp. 63–70.

8. Elliott C. Clientelism and the Democratic Deficit. *Studies in Indian Politics*. 2016. No. 4(1). Pp. 22–36.

9. Байковський П. Б. Інституційна та соціоструктурна складова проблеми «дефіциту демократії» в ЄС. *Вісник Львівського університету: Серія: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 103–112.

10. Дубас В. Європейські стандарти сучасного парламентаризму (за позиціями Європейської комісії «За демократію через право»). *Часопис конституційного права*. 2019. № 2. С. 60–73.

11. Корж І. Ф. Розвиток електронного парламентаризму як ознака подальшої демократизації держави. *Інформація і право*. 2018. № 3(26). С. 56–67.

12. Нижник А. І. Сучасні тенденції організаційно-правового та інноваційного забезпечення парламентського контролю в Україні. *Інформація і право*. 2021. № 4(39). С. 222–232.

Одержано 21.10.2024

УДК 349.3:364.01

Ігор Олегович НАЛИВАЙКО,

аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА ГАРАНТІЇ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Старіння населення є однією з найважливіших демографічних тенденцій ХХІ століття, що має значні соціально-економічні та правові наслідки для суспільства. За даними Організації Об'єднаних Націй, частка людей віком 65 років і старше у світовому населенні зростає і до 2050 року може досягти 16 % [1]. Ця тенденція вимагає розробки ефективних соціальних стандартів і гарантій для

забезпечення гідного рівня життя людей похилого віку. Метою цих тез є аналіз існуючих правових механізмів та їх ефективності в умовах старіння населення, а також окреслення перспективних напрямків правового регулювання.

Соціальні стандарти, які включають пенсійне забезпечення, доступ до медичних послуг, соціальну підтримку та житло, є критично важливими для забезпечення гідного рівня життя осіб похилого віку. Наприклад, згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я [2], лише 60 % літніх людей у світі мають доступ до основних медичних послуг, що ставить під загрозу їх здоров'я і добробут. В Україні соціальні стандарти для людей похилого віку визначені національним законодавством, зокрема Законом України «Про основи соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку» [3], який регулює права та гарантії у сфері соціального захисту.

Однак існуюча правова база має численні недоліки. Наприклад, розмір пенсійного забезпечення не завжди відповідає фактичним потребам людей похилого віку, а доступ до медичних послуг залишається обмеженим, особливо у сільських районах. Ці проблеми ускладнюються зростанням чисельності осіб похилого віку та недостатнім фінансуванням соціальних програм, що підриває ефективність державної підтримки [4, с. 151-155].

Старіння населення створює нові виклики для правової системи, що потребують перегляду існуючих нормативно-правових актів і розробки нових законодавчих ініціатив. Серед основних викликів – забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи, що вимагає реформування з урахуванням змін демографічного складу населення. Згідно з дослідженнями Світового банку [5], більшість країн стикаються з проблемою дефіциту пенсійних фондів, що потребує розробки нових підходів до фінансування пенсійного забезпечення. В Україні також необхідно вдосконалювати механізми забезпечення соціальних послуг, зокрема, впроваджувати програми підтримки для осіб похилого віку, які не мають сімейної підтримки.

Крім того, важливим аспектом є правовий захист людей похилого віку від дискримінації. За даними досліджень Європейської комісії [6], дискримінація за віковою ознакою залишається однією з найпоширеніших форм дискримінації в Європі, що негативно впливає на доступ літніх людей до ринку праці та соціальних послуг. Для України актуальним є впровадження антидискримінаційних законів, що захищатимуть права осіб похилого віку та забезпечать їм рівні можливості у різних сферах суспільного життя.

Для подолання правових викликів, спричинених старінням населення, необхідно розробляти комплексні програми реформування соціальної сфери. Зокрема, потрібно вдосконалювати пенсійну систему шляхом впровадження накопичувальних елементів, що забезпечить фінансову стабільність у довгостроковій перспективі. Успішним прикладом може служити досвід Німеччини, де діє система трирівневого пенсійного забезпечення, яка поєднує державне, корпоративне та приватне фінансування [7].

Також важливо розробляти законодавчі ініціативи, що сприятимуть розвитку доглядових послуг для осіб похилого віку, зокрема шляхом створення центрів денного догляду та мобільних медичних служб, які забезпечать доступ до послуг

у віддалених районах. Водночас, необхідно вдосконалювати механізми захисту прав осіб похилого віку, включаючи забезпечення рівного доступу до соціальних та медичних послуг, а також підвищення рівня обізнаності громадськості щодо проблем старіння населення.

Старіння населення є серйозним викликом для правової системи України та світу в цілому. Для забезпечення гідного рівня життя осіб похилого віку необхідно удосконалювати соціальні стандарти та гарантії, адаптуючи їх до сучасних демографічних тенденцій. Це включає реформування пенсійної системи, розвиток доглядових послуг та впровадження ефективних механізмів захисту прав літніх людей від дискримінації. Впровадження міжнародного досвіду та розвиток національних законодавчих ініціатив є критичним для досягнення цих цілей.

Список бібліографічних посилань

1. Організація Об'єднаних Націй. Світові демографічні перспективи. Нью-Йорк : ООН, 2022. 125 с.
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. Старіння і здоров'я. Женева : ВООЗ, 2021. 75 с.
3. Про основи соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку: Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-ХІІ.
4. Наливайко І. Роль держави у забезпеченні соціальних стандартів та гарантій: теоретико-правові аспекти та світовий досвід. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (123). С. 151-155.
5. World Bank. *The Future of Work and Ageing Populations*, 2022.
6. European Commission. *Green Paper on Ageing*. Brussels : European Union, 2021.
7. Deutsche Rentenversicherung. *Pension System in Germany*, 2021.

Одержано 25.10.2024

УДК 351:316.332

Дмитро Сергійович НІКУЛЕСКО,

аспірант Національного університету цивільного захисту України

ПУБЛІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Варто відмітити, що політико-правова реальність така, що держава, яка проголосила себе соціальною на конституційному рівні, визнає соціальну державність одним із елементів фундаменту, на якому ґрунтується конституційний лад. В зв'язку з цим, у рамках вітчизняного правопорядку конституційне нормування постулату про соціальну державу ще не говорить про завершення її побудови, оскільки реальність демонструє лише первинну стадію соціальної державності. При цьому, подібна тенденція ініційована недоліками правотворчості в області регулювання соціальної сфери, низьким рівнем правосвідомості населення, а також, що важливо, недостатністю матеріального забезпечення.

В зв'язку з цим, бачиться дуже вдалою класифікація, присвячена концептуальним характеристикам соціальної держави [1]. Учені дотримується думки про те, що домінуючий принцип соціальної держави розташований в руслі розуміння

приватної власності через її корисність для усього суспільства, а не тільки самих власників. Подібну ситуацію можна пояснити тим, що ключове значення власності полягає в її соціально-економічній цінності, коли власник поповнює свій добробут і підвищує свій соціальний статус без участі держави. При цьому, сама проблематика політико-правової оцінки міри соціальності держави в руслі намірів публічної влади на права власника нерідко виступають ключовим елементом сучасного громадського дискурсу. Крім того, сам обов'язок держави вести соціальну політику породжує певні проблеми. Так, держава з'являється деяким усеосяжним суб'єктом, який зобов'язаний проявляти турботу про особу. Подібні переконання у суті державного функціонала породжують соціально-економічний інфантилізм у населення, а також егалітарні і патерналістичні настрої у громадян.

По суті, має місце трансформація природи соціальної державності, коли увага громадян акцентується на перерозподільній політиці держави, а не на самому соціальному просторі, де всемірно реалізується смисловий ланцюжок «особа-соціум-держава» в образі імплементованої системи побудованої взаємодії, яка чітко корелюється з системними функціями публічної влади [2]. Варто відмітити, що осмислення вказаного системного функціонала держави неможливе без нуліфікації купейного підходу до розуміння конституційних стандартів, реалізованих в площині світової спільноти. В зв'язку з цим дуже характерна історія вітчизняною і зарубіжною доктрин де представлена так звана конституційна модель, що здійснює своє правове буття у рамках концептуальної тріади, відображеної на національному, регіональному і інституціональному рівнях [1, с. 27]. При цьому саме останній рівень тісно пов'язаний з успішним осмисленням основних напрямів діяльності соціальної держави. Сам фундамент класифікації інституціональної конституційної моделі розташований в площині договірної і органічної розуміння суті об'єктивного права через їх дихотомію. В зв'язку з цим важливу роль тут грає можливість синтезу двох напрямів праворозуміння. Тому в правовій доктрині прийнято розмежовувати ліберальні, етатистські і змішані напрями конституціоналізму, кожне з яких має своє специфічне праворозуміння і ідеологію.

Таким чином, суть соціальної держави полягає в тому, що публічна влада реалізує не лише програми, але сприяє і самопомозі громадян, спираючись на їх соціально-економічну і політико-правову активність. По суті, можна вести мову про те, що соціальна державність ґрунтується на соціальному консенсусі. При цьому стан громадської згоди забезпечений не лише приписами публічної влади, в яких закріплюється державна воля, але і системою наявності в інституціональному владному механізмі аспектів зворотного зв'язку держави, громадянського суспільства і особи.

Список бібліографічних посилань

1. Дацій Н. В. Механізми підвищення ефективності взаємодії органів публічної влади з громадськістю. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2018. № 8. С. 25-29.
2. Турчак Д. В., Мостепанюк А. В. Соціальне значення публічно-приватного партнерства для розвитку інфраструктури. *Економіка та держава*. 2019. № 3. С. 74-78.

Одержано 25.10.2024

УДК 94(560)

Євгеній Вадимович НОВІКОВ,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Олександра Владиславівна ГОЛОВКО,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін
навчально-наукового інституту № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

КЕМАЛІСТСЬКІ РЕФОРМИ В ТУРЕЧЧИНІ: ЗАГАЛЬНИЙ НАРИС

Попри війну, яка триває з 2014 року по сей час, Україна продовжує рухатися шляхом соціально-економічних реформ, спрямованих на всебічну модернізацію суспільного буття. Ефективність зазначених перетворень значною мірою обумовлена успішним використанням адаптованого до сучасних реалій України досвіду реформ в інших країнах, зокрема у Туреччині.

Найбільш значущі в новітній історії Турецької республіки суспільно-економічні перетворення пов'язані з особистістю Мустафи Кемалю Ататюрка (1880?(1881) – 1938) видатного державного і політичного діяча, першого президента Туреччини (1923 – 1938). М. Кемаль очолив державу після поразки Османської імперії у Першій світовій війні. На той час Туреччина була економічно відсталою, аграрно-феодальною ісламською державою, до того ж закінчила війну зі значними територіальними втратами.

Реформи М. Кемалю кардинально змінили традиційне суспільство колишньої Османської імперії. Вони були спрямовані на модернізацію, здобуття економічної незалежності, прискорення економічного розвитку, встановлення рівноправних відносин з розвинутими країнами світу, охопили різні сфери і здійснювалися за західним зразком. М. Кемаль зазначав, що Туреччина йде не особливим шляхом розвитку, а шляхом модернізації турецького суспільства, рухається до сучасної цивілізації західного зразку, але зі специфічними національними особливостями [1, с. 141].

У стислі строки були проведені вражаючі реформи, а саме: скасування султанату (світської монархії) (1922); створення Народної партії, встановлення однопартійної політичної системи і проголошення республіки (1923); скасування халіфату (теократичної монархії, яка в Османській імперії, зазвичай, поєднувалася в одній особі із світським монархом), націоналізація султанського і халіфського майна (1924); прийняття нового кримінального та цивільного кодексів за європейськими зразками (1924 – 1937); запровадження світського навчання (1924); аграрна реформа, яка передбачала скасування феодального землеволодіння і вільний продаж землі сільськогосподарського призначення (1925 – 1937); заборона діяльності релігійних осередків й чернецьких (дервишських) орденів, реформа одягу і головних уборів (1925); введення міжнародних систем часу, календаря і мір (1925 - 1931); надання жінкам рівних з чоловіками прав (1926 - 1934); скасування шаріатського судочинства (1927); перехід з арабської на латинську абетку,

відокремлення релігії від держави (1928); фінансова реформа (1931); впорядкування університетської освіти згідно з європейськими зразками (1933).

У одній зі студентських юридичних газет того часу на запитання «Хто такий турецький громадянин?» відповіли так: «Це людина, яка одружується за швейцарським цивільним правом, судиться за німецьким процесуальним кодексом, нею управляють за французьким адміністративним правом, засуджують за італійським кримінальним кодексом, а ховають за канонами ісламу» [2, с. 7].

В основу турецьких економічних реформ було покладено принцип етатизму. М. Кемаль характеризував його як «систему, що базується на принципах приватної діяльності громадян, але з провідною роллю держави в національній економіці для досягнення цілей, яких не було досягнуто приватною діяльністю» [2, с. 10]. Головним суб'єктом модернізаційних процесів, провідним виробником й інвестором в Туреччині 1920 – 1930-х рр. була держава, а не приватний сектор. У 1923–1938 рр. було ліквідовано іноземні концесії; викуплено майже всі іноземні підприємства; націоналізовано усі залізниці, причали, доки, вугільні шахти, частину комунальних підприємств. У 1931 р. було створено Центральний республіканський банк, до якого перейшло право емісії. Через інші державні банки відбувалося фінансування економіки. За державної підтримки було побудовано першу цукрову фабрику, перший цементний завод.

До важливих реформ в аграрній сфері належали: скасування натурального 10% податку; надання безземельним селянам права отримати у власність до 20 га землі шляхом викупу з відстрочкою виплати на 10 років. Скасування вакуфу – земля або інші джерела прибутку, які після смерті заповідача передавалися з побожною метою на добродійні справи (утримання мечетей і мусульманських шкіл). Здійснювалася механізація села, створювалися спеціалізовані навчальні заклади, сільськогосподарські кооперативи і зразкові маєтки тощо.

Реформи М. Кемалья обумовили вектор подальшої модернізації турецького суспільства. Турецька республіка позбавилась економічної залежності від західних держав і встановила з ними рівноправні відносини. Туреччина перетворилась на світську державу але зі збереженням традиційної ролі ісламу у суспільстві. Було закладено основи для розвитку власної промисловості. Реформи у Туреччині стали прикладом для інших держав Західної Азії.

Важливим сприятливим чинником для успіху перетворень М. Кемалья, малоймовірних у консервативному турецькому суспільстві, стала надзвичайно глибока соціально-економічна і суспільно-політична криза, у якій Туреччина опинилася після поразки у Першій світовій війні. За оцінкою британського історика А. Тойнбі, «навіть демонічна енергія Кемалья не витягла б турків з їх величезного консерватизму, якби після Першої світової війни перед ними не постала проблема неминучого вибору між вестернізацією чи повним знищенням» [1, с. 140].

Важливим чинником успішності реформ можна вважати особливості менталітету турків як східного народу з колективістською свідомістю, добре розвинутих відчуттям приналежності до єдиної спільноти – родини, нації, держави, пріоритетом колективних інтересів над індивідуальними, обов'язків над правами, ієрархічністю суспільства на чолі з лідером – батьком нації. Не дарма Мустафа Кемаль взяв собі прізвище Ататюрк – «батько нації».

Список бібліографічних посилань

1. Країни Азії та Африки (XX – поч. ст. XXI): Біографічний довідник / Упор. О. Ковальков. – Харків, 2022. – 599 с.

2. Городня Н.Д. Історія країн Азії та Африки у XX столітті: курс лекцій. Навчальний посібник для студентів історичного факультету. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023 р. 284 с. URL: https://for.history.knu.ua/wp-content/uploads/2023/04/Gorodnia_Istoriya-Asiji_Afryky_2023_pr.pdf

Одержано 07.10.2024

УДК 378.091

Олена Борисівна ОВЕРЧУК,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства

Харківського національного університету внутрішніх справ

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ПОЛЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом останніх років в українському суспільстві суттєво змінилися підходи до створення, поширення та сприйняття інформації. Інформаційно-комунікаційні технології, вплив яких завжди відчувався майже в усіх сферах діяльності людини, сьогодні набули особливого значення. В умовах війни з росією медіа, як важливе й легко досяжне джерело інформації, іноді без кордонів та обмежень, стали індикаторами громадської думки, рушійною силою соціальних і політичних змін, засобами впливу на поведінку, мислення, свідомість.

Сучасна людина, повсякчас перебуваючи в інформаційному просторі, з одного боку, отримує можливість вільного доступу до різних інформаційних ресурсів, альтернативних поглядів, думок та даних, через соціальні месенджери може й сама перетворюватися на автора чи поширювача інформації. Проте, з другого боку, характерною особливістю сучасного українського інформаційного середовища, зумовленою станом військової агресії російської федерації, є використання медійних текстів для дезінформації, маніпулювання окремими категоріями громадян і, як наслідок, дестабілізації суспільства. Адже інтернет переповнений ботами й троями, які часто розповсюджують неправдиві факти. Зважаючи на складність контролю над інформаційними потоками, що несе реальні загрози для інформаційної безпеки держави, нагальною потребою сучасності є підвищення медіаграмотності як окремих громадян, так і представників органів державної влади, зокрема поліцейських.

Термін «медіаграмотність» дослідники пов'язують із критичним баченням та візуальною грамотністю й визначають як сукупність знань, навичок та умінь, що дозволяють людям аналізувати, оцінювати й створювати медіатексти [2; 3; 4]. Медіаграмотність є результатом медіаосвіти, тобто процесу розвитку особистості, спрямованого на формування медіакультури, підготовку до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною системою масмедіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Адже високий рівень інформаційної

культури суспільства дозволяє послабити негативні впливи інформаційних атак, що особливо актуально в умовах пропагандистсько-психологічних війн.

Поліцейським, як фахівцям, які у своїй професійній діяльності стикаються з різними формами й видами інформації, важливо постійно працювати над підвищенням рівня медіаосвіти, удосконалюючи навички медіаграмотності, серед яких: здатність бачити, чути, створювати медіаконтент; здатність спілкуватися за допомогою медіа, брати на себе відповідальність за свої дії, розуміти, що хочуть повідомити інші люди; здатність інтерпретувати значення різних медіаконтентів, використовуючи аналітичні інструменти; здатність вибирати й використовувати отриману інформацію та управляти нею; здатність обмірковувати етичні, естетичні цінності й безпекові складові таких повідомлень.

До того ж, оскільки поліцейський, як представник влади, має справу з різними категоріями громадян, серед яких і чимало вразливих до інформаційного маніпулювання (підлітки, пенсіонери, соціально незабезпечені громадяни, безробітні тощо), його медіаграмотність зводиться не тільки до правильної орієнтації в інформаційному просторі, а й до вміння зорієнтувати в ньому інших. І тут з метою попередження та зменшення негативного впливу інформаційних атак важливими є як навички взаємної культури інформаційного спілкування, правових й етичних правил поведіння в інформаційному середовищі, так і вміння критично оцінювати будь-яке повідомлення, встановлювати первісне джерело інформації, диференціювати її та перевіряти на «фейковість», що можливе лише за умови високого рівня інформаційної грамотності.

Саме тому підготовка медіаграмотних поліцейських, які б досконало володіли навичками онлайн-комунікації, ефективного пошуку й систематизації інформації, уміннями обґрунтовувати власну позицію, розрізняти прояви маніпуляції, ботів, тролів, фейків, тощо – одне з найважливіших завдань поліцейських закладів вищої освіти. Досягти цієї мети допоможе впровадження в освітній процес спеціальних чи інтегрованих навчальних курсів, спрямованих на формування компетентностей із інфомедійної грамотності, проходження сертифікованих онлайн-курсів та вебінарів з медіаграмотності тощо.

Таким чином, формування інформаційної культури поліцейського, напрацювання технологій орієнтації в інформаційних потоках, вміння сприймати, аналізувати та критично оцінювати медіатексти допоможуть протистояти негативним впливам в умовах інформаційної війни з росією, в епіцентрі якої зараз знаходиться Україна. Вироблення державою комплексних підходів щодо навчання медіаграмотності, законодавчого забезпечення, залучення закладів вищої освіти, реалізація національних і міжнародних програм зроблять цей процес безперервним, результативним, всеосяжним та актуальним.

Список бібліографічних посилань

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya.
2. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Іванов, О. Волошенюк ; за наук. ред. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
3. Онкович Г. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України*. 2014. № 2. С. 80–87.

4. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність : підручник для вчителів / пер. з англ. С. Дьома ; за заг. ред. В. Іванова, О. Волошенюк. Київ : Центр вільної преси ; Академія української преси, 2017. 319 с.

Одержано 18.10.2024

UDC 364.2(477)

Anastasiia Mykolaivna ONYSHCHENKO,

*a fourth-year cadet of the Educational and Research Institute No. 1
Kharkiv National University of Internal Affairs;*

Larysa Serhiivna SAZANOVA,

*a senior lecturer of the department of language training
Kharkiv National University of Internal Affairs*

OVERCOMING THE HUMANITARIAN AND SOCIAL CRISIS IN UKRAINE

Подолання гуманітарної та соціальної кризи в Україні

Розглянуто виклики, пов'язані з гуманітарною та соціальною кризою на фоні повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Підкреслено вплив даних викликів на вразливі категорії громадян та внутрішньо переміщених осіб. Визначені основні виклики гуманітарної та соціальної кризи – відсутність гідних умов проживання, роботи, доступу до освіти та медичного обслуговування. Наведені шляхи подолання гуманітарної та соціальної кризи в Україні.

The humanitarian aspects of the social development of the state are of particular importance in the conditions of the legal regime of martial law. Humanitarian aspects are the basis of social stability, the restoration of trust in state institutions and the preservation of national identity. Considering the humanitarian aspects it is important to understand the processes of social support, assistance to the vulnerable group, as well as ensuring the rights and dignity of citizens.

The full-scale war unleashed by Russia in Ukraine has led to immediate and sharp increase in humanitarian needs. The supply of basic goods and services has been decreased or suspended. People were forced to leave their homes and further expansion of the conflict will deepen the humanitarian needs of millions of Ukrainians [1, p. 7].

During martial law, the number of vulnerable groups of the population that need support, protection and restoration of the social structure that ensure the normal life of citizens increases every day. After the end of martial law the number of such groups will only increase. Humanitarian development includes measures aimed at psychological assistance, health care, access to education, social protection, and the preservation of cultural heritage. This requires special attention from the state to restore the functioning of society and ensure its stable development.

The mental health of citizens is largely influenced by the experience of war and the military conflict itself. One of the aspects of social development is the psychological rehabilitation of the population, which requires the creation of support programs,

rehabilitation centers, psychological assistance, especially for people who were directly involved in hostilities and children and families who had lost their relatives.

The next step is to restore the education system. During the period of martial law, most educational institutions, higher education institutions were closed or started distance learning, which significantly reduces the level of educational opportunities. Perception through distance learning has lower quality than when the perception of information directly. After the end of the armed conflict, it is important to restore access to quality education, create programs for additional training and support for children who may have fallen behind in education due to hostilities.

Education is in difficult conditions, and it is important to develop non-formal and informal education. The Cabinet of Ministers of Ukraine approved the Higher Education Development Strategy for 2022-2032. The Strategy is a detailed roadmap for rebuilding and continuing the reform of the higher education system in the post-war period [2, p.152].

During the armed conflict, many houses were damaged or destroyed, people had no jobs and left their native cities, towns and villages. Mass resettlement of citizens created the need to integrate these people into new communities, provide them with everything necessary, work, housing, medical and educational services [1, p. 131].

During the martial law, the burden on the health care system increases, medical institutions, equipment are exhausted and damaged. After the war it is necessary to develop medical institutions, update equipment and increase the level of doctors' training to maintain both physical and mental health of citizens.

Many citizens have no jobs due to forced relocation, destruction of the enterprises. It is necessary to create new jobs, support small and medium-sized businesses, attract investment. It will help restore social stability and at the same time reduce the level of poverty of the population [1, p. 133].

The state should support cultural programs, preserve national traditions and restore cultural heritage objects. The state and public organizations should understand and actively support these events, because they form citizens' understanding of their own identity, and develop a sense of belonging to history. The actual event of this direction is the study of the memory of the dead and the teaching of future generations about the historical events that take place in our present.

Conclusion. The end of martial law symbolizes a step towards stabilizing society, restoring trust in state institutions and building a just and legal society. The country experienced significant difficulties and faced problems associated with changes in life, property, social inequality, injuries and violation of their rights. To get out of this situation, it is important to carry out measures that will restore legal and social guarantees for every citizen.

References

1. Sotsialno-ekonomichni ta humanitarni naslidky. Kyiv-2022. Tsentrazumkova, 2022.– 277 s. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf
2. Pravova systema Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Zbirnyk naukovykh prats. Za zahalnoi redaktsiieiu O. O. Kota, A. B. Hryniaka, N. V. Milovskoi, M. M. Khomenka. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. – 540 s. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRTS_Pravova-systema-Ukrayiny.pdf

Received 30.10.2024

УДК 342

Руслана Русланівна ОТКИДАЧ,

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;*

Дар'я Олександрівна ЛАВРЕНКО,

*старший викладач кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За складних умов глобальних викликів та загроз сучасності, до переліку яких відноситься зовнішня агресія, тероризм та збройні конфлікти, питання правового регулювання суспільних відносин під час воєнного стану набуває особливої актуальності. Воєнний стан є правовим режимом, який вводиться з метою захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки, коли існує реальна загроза національним інтересам. Постає очевидним той факт, що разом із введенням військового стану на державу покладається певний масив питань щодо забезпечення дотримання принципів верховенства права та підтримання балансу між захистом прав людини і необхідністю запровадження тимчасових обмежень. Більш того, в умовах сучасної геополітичної ситуації конституційно-правові основи воєнного стану відіграють критично важливу роль у збереженні суверенітету України та є важливим компонентом її правової системи як демократичної держави. У 2022 році було введено воєнний стан на всій території держави, що й досі супроводжується тимчасовими обмеженнями певних прав і свобод громадян, спрямованими на забезпечення національної безпеки.

Цим обумовлюється нагальність дослідження правових аспектів обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану, визначення меж цих обмежень та їх законодавче забезпечення, а також оцінка їх відповідності основоположним принципам конституційного права та міжнародного права прав людини, адже питання правового регулювання обмежень прав людини в умовах воєнного стану є важливим з точки зору як національної, так і міжнародної юриспруденції [2, с. 995]. Особливу увагу слід приділити тому, що, незважаючи на необхідність тимчасових обмежень, держава повинна дотримуватися вимог законності та пропорційності, забезпечуючи баланс між захистом прав людини та національною безпекою.

Перш за все, доцільно почати розгляд теми із визначення поняття воєнного стану. Згідно Закону України «Про правовий режим воєнного стану», дефініція даного поняття формулюється наступним чином: воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки

державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Відповідно до питання нормативно-правових норм, правовою основою введення воєнного стану є насамперед Конституція України, зазначений вище Закон та відповідний указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, в обов'язковому порядку затверджений Верховною Радою України. Слід зазначити, що Конституція України є основним правовим актом, що визначає порядок введення воєнного стану та обмеження прав людини у цьому контексті. Відповідно до ст. 106 Конституції України, рішення про введення воєнного стану ухвалює Президент України з подальшим затвердженням його Верховною Радою України [3]. Воєнний стан може бути введений у разі загрози державному суверенітету, територіальній цілісності або національній безпеці країни (п. 20 ст. 106 КУ) [3].

Введення воєнного стану — процес, який неодмінно супроводжується рядом заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки. Їх перелік є досить широким: загальна мобілізація, посилення охорони державного кордону, збільшення ролі військових адміністрацій у керуванні територіями; такі інструменти як надання військовим органам влади повноважень щодо управління певними секторами економіки, впровадження заходів обмеження свободи пересування, введення комендантської години, а також тимчасове вилучення приватного майна для потреб оборони держави. Практичне впровадження цих заходів спрямоване на ефективну координацію ресурсів держави в умовах загрози, але поза контекстом дані заходи неодмінно постають досить спірними. Відповідно до цього питання, досить прийнятною є теза А. Кучука: «сьогодні більшість держав визнала існування невід'ємних (природних) прав людини. Це, своєю чергою, спричиняє необхідність реалізації принципу «держава для людини», а не «людина для держави» [5, с. 238].

Однією з ключових особливостей воєнного стану є можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод громадян. Однак ці обмеження мають здійснюватися у суворій відповідності до Конституції та законів України. Зокрема, стаття 64 Конституції передбачає, що під час воєнного або надзвичайного стану можуть бути обмежені окремі права і свободи людини, за винятком тих, які не підлягають обмеженню за жодних обставин: «В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27-29, 40, 47, 51, 52, 55-63 цієї Конституції» [3]. До цього переліку належать права на життя, заборона катувань, жорстокого або нелюдського поводження, право на свободу від рабства, право на справедливий суд та інші права, що визначені міжнародними стандартами [4, с. 46].

Питання обмеження прав людини під час воєнного стану регулюється не тільки Конституцією, але й Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Цей закон деталізує порядок введення, правові наслідки та особливості функціонування органів влади і суспільних інститутів у період воєнного стану.

Він визначає, які права можуть бути обмежені і на яких умовах, а також механізми захисту громадян у разі порушення їхніх прав. Наприклад, може бути запроваджена комендантська година, обмеження свободи зібрань, тимчасова мобілізація ресурсів та засобів для оборони держави, посилення контролю за інформаційними потоками з метою недопущення іноземної пропаганди [1].

Вочевидь, хоч конституційні права та свободи в Україні наділені вищою юридичною силою, певні їх категорії не є абсолютними, адже їх здійснення може бути обмежене законом. Під час воєнного стану, незважаючи на обмеження окремих прав, держава зобов'язана дотримуватися основних принципів пропорційності та доцільності. На практиці це означає, що обмеження накладаються лише в тих випадках, коли це є необхідним для забезпечення безпеки держави та населення. Наприклад, впровадження комендантської години має на меті контроль за безпековою ситуацією та запобігання диверсійним актам, тощо.

Питання переліку конституційних прав та свобод людини, що можуть бути обмежені в умовах воєнного стану, конкретизоване Указом Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022, який фіксує, що права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 38, 41-44 КУ, а також права та законні інтереси юридичних осіб, можуть обмежуватися в обсягах, необхідних для реалізації заходів правового режиму воєнного стану, передбачених відповідно частиною першою ст. 8 ЗУ "Про правовий режим воєнного стану" [6]. Це свідчить зокрема й про те, що обмеження конституційних прав і свобод громадян можуть регулюються не лише Верховною Радою України, а й певною мірою Президентом України.

Неодмінно важливим у дослідженні зазначеної теми є звернення до міжнародних стандартів нормативно-правового регулювання обмежень конституційних прав та свобод. Відповідні норми регулюються зокрема наступними нормативно-правовими актами:

– Загальна декларація прав людини. Даний документ, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, є ключовим міжнародним актом, що проголошує основні права та свободи кожної людини. Декларація містить 30 статей, які визначають фундаментальні права, серед яких право на життя, свободу, рівність перед законом, свободу думки, совісті та релігії. Хоч декларація не має юридично зобов'язуючої сили і не конкретизує, які саме права та свободи людини та у яких обсягах може бути обмежено, вона стала основою для розробки міжнародних і національних законів щодо прав людини [7, с. 8-9].

– Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Цей міжнародний договір, прийнятий Радою Європи 3 вересня 1950 року, встановлює юридичні зобов'язання для держав-учасниць щодо дотримання та захисту прав і свобод людини. Конвенція забезпечує права, включаючи право на справедливий суд, повагу до приватного та сімейного життя, свободу вираження поглядів, зібрань та об'єднань. Документ також створив Європейський суд з прав людини, який розглядає справи, пов'язані з порушенням прав, гарантованих конвенцією [7, с. 9]. Стосовно питання теми дослідження, ст. 15 зазначає, що: «Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, держава може відступати від зобов'язань, взятих вказаною Конвенцією в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [8].

– Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Цей документ є частиною Міжнародного білля про права людини, прийнятою ООН 16 грудня 1966 року. Пакт гарантує основні громадянські та політичні права, такі як право на життя, заборону катувань, свободу думки, совісті, релігії, свободу слова, мирних зібрань і асоціацій. Він також передбачає право на справедливий суд, політичні права та захист від дискримінації. Держави-учасниці зобов'язані дотримуватися цих прав і регулярно звітувати про їх виконання перед Комітетом ООН з прав людини [7, с. 9-10]. Згідно тексту ст. 4 Пакту, «під час надзвичайного становища в державі, допускається відступ від зобов'язань в мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження» [9].

У підсумку можна зазначити, що правове регулювання в умовах надзвичайних обставин, серед яких, власне, і воєнний стан, спрямоване на забезпечення безпеки держави та захист фундаментальних інтересів суспільства. В умовах воєнного стану можливе тимчасове обмеження певних прав і свобод людини, проте такі обмеження мають застосовуватися у виняткових ситуаціях та в обов'язковому порядку відповідати принципам пропорційності і законності. Конституційні норми та міжнародні стандарти прав людини передбачають, що навіть у воєнний час основоположні права, чітко окреслені у текстах зазначених нормативно-правових актів, не можуть . Дослідження підкреслює важливість чіткого правового регулювання і контролю за його дотриманням, а також необхідність запобігання зловживанням при впровадженні обмежувальних заходів.

Список бібліографічних посилань

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII: станом на 27.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 14.10.2024).
2. International security studios: managerial, economic, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. International collective monograph. Georgian Aviation University. Tbilisi, Georgia 2023. 1438 p.
3. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.
4. Гриньо Д. Д. Обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2023. № 2. С. 45-48.
5. Кучук А. М. Теоретичні основи правового поліцентризму: монографія. Дніпро: ДДУВС. Ліра ЛТД, 2017. 312 с.
6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022: станом на 08.08.2024. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 16.10.2024).
7. Білоскурська О. В., Федорчук М. Д. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава. Конституційне право; муніципальне право*. 2022. № 46. С. 7-18.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.10.2024)

9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 23.10.2024)

Одержано 25.10.2024

УДК 339.13

Вікторія Анатоліївна ПЕРЦЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Відомо, що форми спілкування розвиваються разом із суспільством, вони мають бути орієнтовані на майбутнє, а майбутнє людства певною мірою залежить від технічного прогресу. Крім того, кожен період розвитку неодмінно супроводжується помітними змінами в мові, мовленні, у системі передавання інформації та культурі спілкування. У зв'язку з цим цікаво простежити особливості перетворень у культурі ділового спілкування та поведінки, що відбуваються на наших очах, а також динаміку їхнього розвитку.

Зрозуміло, що перспективне майбутнє – це використання цифрових інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованих на реалізацію індивідуальних потреб людини в умовах так званого гібридного світу. У віртуально-реальному світі, який вибудовується на наших очах, діятимуть інші закони та правила, які відрізняються від звичних для нас, зокрема й інша культура спілкування та інша форма спілкування – віртуальна.

Віртуальне спілкування ми визначаємо як мистецтво інформування, переконання та спонукання до дії певної аудиторії за допомогою мови засобів масової інформації. Мова ЗМІ – це специфічна знакова система змішаного типу, що поєднує в собі вербальні та аудіовізуальні форми та внаслідок комунікації структурує нові знання й уявлення. Традиційні форми спілкування поступово перебудовуються на позиції таких нових текстових форм, як бази даних, гіпертекст, кібертекст тощо, також набуває нових значень процес створення, розташування тексту, його стилістика, а передавання інформації (оскільки воно здійснюється майже миттєво, на будь-яку аудиторію та на будь-які відстані) стає надважливим.

У соціальних медіа люди вступають у контакт щодня. Віртуальна комунікація формує власну, особливу технологічну культуру спілкування. Завдяки їй з'являються чіткіші, жорсткіші риторичні фрази, що вимагають точної й конкретної відповіді (запис до лікаря, передавання показань лічильників, розміщення інформації через особисті кабінети, спілкування з голосовими роботами на багатоканальних телефонах тощо). Все це вимагає відпрацювання конкретних і прямих формулювань, стандартних фраз, оскільки якісь додаткові пояснення та емоційні елементи («будь ласка», «дуже прошу», «не зрозумів, повторіть» тощо) тут не діють.

Зараз також спостерігається поява в мові (мовленні) значної кількості нових слів, фраз, термінів, сленгу, символів («логотип», «сайт», «файл», «гаджет»,

«кліпове мислення», «мультимедіа», «медіапростір» тощо), які незрозумілі минулим поколінням. Набувають нового змісту й старі слова («ботанік», «іконка», «миша», «курсор» тощо). Відбувається подальше та помітніше проникнення різних мов у мовлення та спілкування окремої нації. У діловому спілкуванні посилюються вимоги щодо побудови фраз відповідно до мети спілкування та рівня інформації (документ, бесіда, кастинг, трансляція прийнятого рішення в електронному вигляді). У сучасному віртуальному спілкуванні використовується поєднання письмового тексту, зображення, аудіо- або відео, яке надає більш конкретне та об'ємне уявлення, ніж традиційний написаний текст. Формуються вимоги чіткості та стислості інформації, особливо під час спілкування з телефонними роботами, вимоги «не розпливатися по тексту», виявляти мінімум емоцій. Для цього потрібна ретельна підготовка відповідних діалогів і програм. Як наслідок, значно підвищується якість інформації, швидкість її оброблення, мінімізується вплив людського фактора (помилка, некомпетентність, неухважність тощо) на шляху її руху. Це вимагає кардинальних змін у формі, структурі та коригуванні текстової інформації під час її використання в процесі ділового спілкування.

Висновок. Можна стверджувати, що в найближчі десятиліття вибудуються суттєві зміни в культурі ділового спілкування та поведінці загалом, адже вже сьогодні існує нагальна потреба не стільки надавати інформацію за загальними професійними напрямками, скільки навчати адаптації та контрольним навичкам, прийняттю рішень в умовах невизначеності (нестандартних життєвих ситуаціях), навчати швидкому пошуку інформації, її систематизації та перевірці правдивості. Молоде покоління, яке буде жити за правилами нової культури віртуально-цифрового спілкування, вже зараз потребує професійного супроводу, опанування знаннями у сфері комунікації та риторичного наставництва. Однак слід чітко розуміти, що жодні цифрові технології не скасовують і традиційних законів та правил риторики, культури живого спілкування в реальному світі. Цифрові технології лише доповнюють, удосконалюють і модернізують форми такого спілкування та поведінки людей, пристосовуючи їх до нового, складного гібридного світу.

Одержано 13.10.2024

УДК 316.77

Вікторія Анатоліївна ПЕРЦЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олена Андріївна БАЦІНКО,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДІАЛОГ КУЛЬТУР ЯК ОСНОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Нині стає дедалі очевидним, що людство розвивається завдяки розширенню взаємозв'язків та взаємозалежності різних країн, народів та їхніх культур.

Цей процес охопив різні сфери життя у всіх країнах світу. Розширення взаємодії культур і народів робить особливо актуальним питання про культурну самобутність і культурні відмінності. Культурне розмаїття сучасного людства збільшується, і його народи шукають чимраз більше можливостей, щоб зберегти й розвивати свою цілісність і культурний образ. Ця тенденція до збереження культурної самобутності підтверджує загальну закономірність, яка полягає в тому, що людство, яке стає все більш взаємопов'язаним та єдиним, не втрачає свого культурного багатства.

Можна впевнено стверджувати, що відбувається становлення нового типу культури, формується нове уявлення про соціальну відповідальність. Головна перешкода, що заважає успішному розв'язанню цих проблем, полягає в тому, що люди сприймають інші культури через призму своєї національної культури, тому їхні спостереження та висновки дещо обмежені. Досить складно відбувається розуміння значення слів, вчинків, дій, які не характерні для певної культурної спільноти. Це не тільки заважає культурному діалогу, але його ще й важко розпізнати, оскільки цей процес несвідомий.

Важливим результатом культурного діалогу є природний обмін ідеями, їхній взаємовплив, їхнє дослідження чи відторгнення. У вузькому значенні під культурним діалогом розуміється особливий вид комунікації, який будується за типом мовлення, бесіди, чергування питань і відповідей, розмова на рівних, особливий спосіб досягнення розуміння та згоди. У широкому та змістовному сенсі поняття культурного діалогу поширюється на культуру загалом.

Міжкультурна комунікація завжди єднає безліч учасників і здійснюється на кількох рівнях: міжетнічному та міжособистісному. Реальний її зміст також залежить від конкретних типів культури, на підставі яких ця комунікація здійснюється. Реалії сьогоденної міжкультурної комунікації – це насамперед сумісність базових настанов національних культур, що безпосередньо контактують, рівня внутрішнього діалогу, співвідношення його відкритості та закритості, його ситуативна збалансованість тощо. Чим вище сумісність і діалогічність базових ціннісних елементів окремих культур, тим продуктивнішою буде комунікація й помітнішою буде їхній взаємовплив. Збалансованість міжкультурної комунікації залежить від стійкості та цілісності культурної самосвідомості, волі носіїв культури до збереження своїх базових цінностей як загальнозначущих.

Висновок. Міжкультурне спілкування відбувається тоді, коли між партнерами існує чіткий і справедливий поділ функцій і кожен діє за встановленими нормами поведінки. Як основний критерій, що визначає характер міжкультурної взаємодії, виступає результат впливу однієї культури на іншу. В умовах сучасного стрімкого розвитку засобів комунікації та масової інформації межі між різними культурами стають прозорішими. Значення культурного діалогу для розвитку міжкультурної комунікації підкріплюється реаліями сучасного світу. У контексті цих тенденцій стає надзвичайно важливим вміння визначати культурні особливості кожного народу, аби зрозуміти одне одного й домогтися взаємного визнання й самоповаги.

Одержано 13.10.2024

УДК 37.013.42:316.334.3]«364»

Марія Євстахіївна РОСТОЦЬКА,

старший викладач кафедри англійської мови

навчально-наукового інституту телекомунікацій

Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій

ВИКЛИКИ В ДУХОВНІЙ ТА СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасному світі побутує думка, що людина, її культура, освіта, знання, вміння, здоров'я, душевний стан мають ключове значення для прогресу людства. Тому пропонується зробити стратегічним пріоритетом інвестиції не тільки і не стільки в нову техніку, скільки в людину, адже саме вона є соціальним капіталом, нарощування якого стає запорукою успіху всіх економічних починань.

Отже, економіка має свій гуманітарний вимір, і успіх економічної і технічної модернізації залежить від дієвості демократичних механізмів, інститутів управління і підтримання порядку, якості політичної і ділової еліти, від рівня загальної і поведінкової культури людей, їхньої моральності, від підтримки обдарованих особистостей в науці і культурі, адже їхні досягнення створюють авторитет народу і країні.

Навіть, в умовах воєнного стану потрібно визначити стратегічні пріоритети не тільки і не стільки в економіці, а й у духовній і соціальній сферах, тому що подолання гострих кризових процесів є неможливим без розвитку освіти, охорони здоров'я, науки, культури, навчання і виховання підростаючого покоління. Слід відмітити, що сьогодні соціально-гуманітарна складова у міждержавній взаємодії стала особливо важливою, адже в сучасній світовій політиці вона проникає все інтенсивніше в інші сфери: у військово-політичну та політико-економічну. Ефективність інноваційного розвитку залежить не тільки від зусиль у науково-технічній та економічній сферах, а й від модернізації суспільного середовища, духовного та гуманітарного компонентів розвитку суспільства.

Таким чином, формування гармонійної особистості, досягнення високого професіоналізму, виховання національної та патріотичної самосвідомості здійснюється на всіх етапах навчання та стає мотивованою рушійною силою у свідомій діяльності та поведінці здобувачів освіти, бо моральні якості, патріотизм, соціальний і духовний розвиток є необхідними для їхнього становлення не лише як фахівців, а й соціально значимих особистостей. Велику відповідальність за таку орієнтацію молоді покладено на гуманітарні дисципліни, адже прогрес розвитку суспільства залежить від його членів, здатних досягти у своїй сфері діяльності високих результатів. Підвищується роль гуманістичного виховання як процесу взаємодії всіх учасників освітнього процесу в системі моральних, культурних та соціальних цінностей, що визначають життєвий шлях молоді, формують у них активну громадянську та особистісну позицію, адже лише на основі патріотизму і відданості національним святиням зміцнюється любов до Батьківщини, національна самосвідомість, з'являється почуття відповідальності за могутність і незалежність держави, збереження матеріальних та духовних цінностей, розвивається шляхетність та гідність особистості, її позитивна соціалізація.

Ще одним викликом в умовах воєнного стану є соціальна політика, поняття якої досліджується в контексті уявлень про соціальну державу. До напрямків соціальної політики слід віднести охорону здоров'я та обов'язкове медичне страхування; підтримку сім'ї, дитинства, материнства та батьківства; житлову політику, комунальне, побутове обслуговування населення; підтримку для людей похилого віку та інвалідів; соціальне обслуговування населення; охорону навколишнього природного середовища; федеральне та місцеве (муніципальне) облаштування мігрантів, особливо біженців та вимушених переселенців. Кожен із напрямків соціального розвитку потребує великих фінансових вкладень, і чим масштабнішою є соціальна політика, тим більше коштів має виділятися на її реалізацію. Адже інвестиції у соціальну політику є найбільш продуктивним вкладенням суспільного багатства. І саме тому соціальна інклюзія є зараз дуже актуальною в Україні. Вона відображає активний і спрямований на розвиток людини підхід до соціального добробуту, що передбачає більше, ніж ліквідацію бар'єрів чи ризиків. Соціальна інклюзія – це забезпечення того, щоб усі діти й дорослі могли брати участь у житті громади як рівноправні члени, яких поважають і які роблять свій внесок у розвиток громади та суспільства.

Під час збройних конфліктів уразливі групи – жінки, літні, діти, біженці – стають жертвами порушення прав людини. До особливо вразливих груп належать люди похилого віку та люди з інвалідністю, які без сторонньої допомоги не можуть покинути небезпечні місця або залишаються в постраждалих районах. Вони наражаються на небезпеку, стикаються з труднощами щодо задоволення основних потреб та отримання доступу до гуманітарної допомоги

У КПІ імені Ігоря Сікорського розпочинається вкрай важливий нині соціальний проєкт «Інклюзивний лекторій». Це комфортне інтеграційне середовище для різних груп і спільнот, де можна буде працювати з психологічним відновленням українців, постраждалих від воєнних дій, обговорювати чутливі теми, пов'язані з ментальним здоров'ям, навчатися справлятися з психотравмами, проводити просвітницькі заходи. Це простір для здобуття професійного досвіду майбутніх фахівців, які працюватимуть у сфері психології та соціальної роботи

Висновок. Таким чином, стратегічним напрямком в духовній та соціальній сферах в період та після завершення правового режиму воєнного стану повинно бути намагання модернізувати суспільне середовище, щоб зробити його максимально придатним для використання всіма людьми, без необхідності в адаптації чи спеціалізованому дизайні, що сприятиме повноцінній і рівноправній участі всіх громадян у житті суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Соціальна держава: український вибір / за ред. В. А. Гошовської. Вид. 2-ге. Київ : ЦПСД, 2007. 337 с.
2. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів : Світ, 2003. 400 с.
3. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія. Навчально-методичний посібник. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5617/1/Y_Naida_SGAS_SI.pdf.
4. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf.

Одержано 28.10.2024

УДК 81'25:81'322.4

Катерина Олексіївна РЯБОВА,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри англійської мови

Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ В УМОВАХ ТА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ЛІНГВІСТИЧНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ПРАВОВІ ВИКЛИКИ

В умовах воєнного стану та в повоєнний період перед перекладачами юридичних текстів постають нові завдання, пов'язані з відображенням актуальних правових реалій, які відбиваються на соціальному розвитку держави. Відмінності правових систем, термінологічні особливості та необхідність передачі сенсів, що стосуються прав людини, захисту майнових прав, міжнародного права, обумовлюють потребу у високоякісному, культурно та юридично точному перекладі. Дослідження цих аспектів дозволить зрозуміти, як юридичний переклад може вплинути на гуманітарний розвиток суспільства, сприяти його стабілізації та зростанню довіри до державних інститутів.

Перекладачі стикаються з низкою труднощів, пов'язаних з точністю термінології, культурними відмінностями та етичними аспектами, що обумовлюють гуманітарні аспекти розвитку держави. Основними проблемами при здійсненні перекладу юридичних текстів, з-поміж інших, виступають наступні: проблеми точності юридичного перекладу в умовах зміни правових норм; вплив мови та термінології на сприйняття юридичних документів в суспільстві; етичні аспекти перекладу правових текстів, пов'язаних з правами людини, біженцями та постраждалими від війни; роль перекладачів у забезпеченні правової безпеки та захисту прав громадян у поствоєнний період; культурні відмінності та адаптація правових документів до ментальності місцевого населення.

Оскільки юридичні тексти часто відображають специфіку культури та менталітету, перекладачі мають враховувати культурні відмінності, які впливають на сприйняття правових документів. У контексті правового режиму воєнного стану важливо не тільки передати суть юридичних положень, але й зробити це в культурно прийнятній формі, що не викликатиме непорозумінь або страху серед населення.

У період воєнного стану з'являються нові терміни, пов'язані з правовим регулюванням особливих заходів безпеки, захистом цивільних прав та прав людини. Наприклад, термін «воєнний стан» (англ. *martial law*) має певну специфіку в українському законодавстві, відрізняючись від розуміння цього терміна в англійських країнах. Прямий переклад не завжди забезпечує зрозумілість для міжнародної аудиторії, оскільки *martial law* в англійських країнах зазвичай передбачає більші обмеження прав і свобод, ніж в українському контексті. Щоб уникнути непорозумінь, доцільно додати пояснення або примітку, яка конкретизує межі та характер обмежень у рамках українського правового режиму воєнного стану.

В українському правовому контексті часто використовуються складні, багатослівні формулювання, що можуть бути складними для англійського перекладу

через синтаксичні та граматичні відмінності. Складнощі викликає й переклад конструкцій, що мають важливе юридичне значення.

Приклад перекладу:

Оригінал: «Громадяни, які підлягають призову, зобов'язані з'явитися до територіальних центрів комплектування.»

Переклад: "Citizens subject to conscription are required to report to territorial recruitment centers."

Тут важливо передати значення терміна *підлягають призову* максимально точно, оскільки в англійському перекладі використовується термін *subject to conscription*, що коректно передає юридичну природу обов'язку, хоча український термін більш конкретний.

Під час перекладу юридичних текстів, пов'язаних із захистом прав людини, важливо враховувати, що в англійській юридичній культурі деякі терміни можуть мати інше забарвлення або викликати інші асоціації. Наприклад, термін «внутрішньо переміщені особи» має бути коректно переданий з урахуванням англійських стандартів, що вимагає використання терміна *internally displaced persons (IDPs)*.

Українська та англійська правові системи мають різні засади та принципи, що створює труднощі у перекладі юридичних текстів. Наприклад, поняття "адміністративне затримання" в українському праві не повністю відповідає англійському терміну *administrative detention*, оскільки в англійських країнах адміністративне затримання може мати зовсім інше регулювання та наслідки. Перекладачеві варто бути обережним, щоб зберегти юридичний контекст і уточнити конкретні обставини застосування цього заходу в українському законодавстві, оскільки поняття *administrative detention* може викликати інші асоціації у англійській аудиторії.

Висновок. Юридичний переклад під час та після воєнного стану є важливим інструментом для забезпечення доступності правової інформації. Це завдання вимагає глибокого розуміння юридичних термінів, культурного контексту та особливостей англійської правової культури. Висока якість таких перекладів сприяє підтримці прав людини, розвитку правової держави та зміцненню довіри громадян. Переклад юридичних текстів відіграє важливу роль у підтримці прав людини та гуманітарних стандартів. Наприклад, в умовах воєнного стану перекладачі повинні забезпечити зрозумілість текстів, що стосуються прав та обов'язків громадян, таких як право на отримання компенсацій, соціальні виплати тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Долинський Є. В. Особливості перекладу англійської юридичної термінології. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2019 № 17. С. 57-61. DOI: 10.31891/2415-7929-2019-17-57-61

2. Логінова Л. В., Іваніщенко О. В. Особливості перекладу юридичних текстів англійською мовою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021 № 49. С. 162-165. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.49-2.37>.

3. Ходаковська О. О. Еквівалентність перекладу англійського юридичного дискурсу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 7-8 квітня 2017 р. – Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2017. С. 57-60.

Одержано 28.10.2024

UDC 347.233

Larysa Serhiivna SAZANOVA,

*Senior Lecturer at the Department of Language Training
Kharkiv National University of Internal Affairs;*

Denys Ihorevych VOIEVODA,

*a third-year cadet of the Educational and Research Institute No. 4
Kharkiv National University of Internal Affairs*

THE RIGHT TO HOUSING DURING AND AFTER THE MARTIAL LAW IN UKRAINE

Право на житло під час та після воєнного стану в Україні

Розглянуто питання права на житло, що закріплено у низці міжнародних документах про права людини та має забезпечити належний рівень життя. Зазначено негативний вплив повномасштабного вторгнення Російської Федерації на сферу житла в Україні, зроблено огляд та аналіз рішень національних і місцевих органів влади у сфері надання тимчасового житла. Підкреслено роль державних органів у відновленні зруйнованого житла та наведені шляхи вирішення цього питання.

The right to housing is ensured in international documents of the United Nations (“Universal Declaration of Human Rights and the Council of Europe”. This document was adopted and proclaimed by resolution 217 A (III) of the UN General Assembly of December 10, 1948. Article 17 states that “everyone has the right to own property, and no one shall be arbitrarily deprived of his or her property” and “everyone, as a member of society, has the right to social security and to the exercise of the rights necessary for the maintenance of his or her dignity and for the free development of his personality, in the economic, social and cultural social and cultural rights through national efforts and international cooperation and in accordance with the structure and international cooperation and in accordance with the structure and resources of each State” (Article 22) [1].

According to Article 31 “The right to housing” of the “European Social Charter” it is important to prevent and reduce homelessness and make the price of housing accessible to those without adequate resources [2, p. 14].

During the war these guaranteed rights become more important for their recipients. The military aggression of the Russian Federation has highlighted the importance of key principles that the concept of adequate housing defined in law.

Ownership of housing should be guaranteed and supported by law and should be protected from all dangers, especially from military operations, including in terms of sanitation and health. State authorities have an obligation to provide an adequate standard of housing and to prevent interruptions in the provision of basic services such as water, electricity and telephone communications. People without legal housing should be offered shelter as an emergency solution and adequate space should be provided in emergency shelters.

War brings significant challenges to society but it also creates conditions for social transformation. Humanitarian aspects of social development during the war period

and after the end of martial law are determined by several key factors: providing necessary basic conditions, psychological rehabilitation, education and training, social integration and community support, and recovery in economy.

During martial law the state must direct resources to provide humanitarian aid which includes food, medical supplies, and temporary housing. Ukrainians who have lost their homes or whose real estate has been damaged as a result of Russian military aggression may receive compensation for restoration. For this purpose, the government has approved the necessary terms and procedures and introduced the electronic service eRecovery on Diia.

The possibility of applying for compensation through administrative service centers, notaries, and social protection departments has also been introduced. Compensation will be paid in several stages.

Civil society organisations are actively involved in most of these main areas of recovery: rebuilding and repairing housing, educational, medical and social infrastructure [3, p.16].

It is recommended to immediately develop an anti-crisis mechanism to implement the obligation to provide housing, as provided for by the Law of Ukraine “On the Legal Regime of Wartime” and to assess the potential number of available temporary housing and the needs for vulnerable categories of people [4, p. 56].

It is recommended to analyze the possibility of introducing a maximum rent limit in comparison with the prices valid for the period up to February 24, 2024. It is important to enshrine in national legislation guarantees of protection of internally displaced persons (IDPs) from forced eviction from temporary housing without providing adequate alternative accommodation.

Conclusion. Nowadays it is necessary to have not only community recovery plans but also regional recovery plans which currently exist most often in the form of community recovery plans. The survey showed that only one-third of communities now have a specific recovery strategy document. Ensuring all these humanitarian aspects will contribute to the creation of a strong and sustainable society capable of overcoming the consequences of the war.

Reference

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny. Pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10 hrudnia 1948 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. European Social Charter (Revised). European Treaty Series - No. 163. Strasbourg, 3.V.1996. URL: <https://rm.coe.int/168007cf93>
3. A study of recovery initiatives in Ukraine. June 2023. Kyiv 2023. URL: https://ednannia.eu/images/A_study_of_recovery_initiatives_in_Ukraine.pdf
4. Monika Smush-Kulesha, Alla Fedorova, Bohdan Moisa. Sotsialni prava v Ukraini pid chas viiny. Zvit pro otsinku potreb. Hruden 2022. Rada Yevropy. URL: <https://rm.coe.int/needs-assessment-ua-2/1680a9b408>

Received 28.10.2024

УДК 316.42:323.21

Дар'я Дмитрівна САЛЬНИЧЕНКО,

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 4*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олександра Владиславівна ГОЛОВКО,

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін
навчально-наукового інституту № 2*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ І СВІТОВИХ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРАКТИК

У сучасному світі волонтерська діяльність відіграє важливу роль у соціальному та економічному розвитку суспільства, сприяє міжнародному співробітництву. Під терміном «волонтерство» мають на увазі добровільну безоплатну допомогу усім тим, хто її потребує. Українське волонтерство – явище унікальне, яке багато у чому суттєво відрізняється від світових волонтерських практик. У західних країнах волонтерство відіграє важливу роль у таких галузях як соціальна підтримка вразливих категорій населення, освіта, охорона здоров'я і довкілля, культура, збереження культурних пам'яток та ін. В Україні переважна більшість волонтерської діяльності є невід'ємною частиною забезпечення безпеки населення під час збройного конфлікту, всебічна допомога Збройним силам і підрозділам територіальної оборони, надання допомоги під час катастроф та природних лих.

Для України волонтерство є новим соціальним явищем. Воно виникло після здобуття незалежності у 1991 р. Поштовхами для бурхливого розвитку вітчизняного волонтерства стали Революція Гідності, гідридна агресія проти України з боку РФ у 2014 р. і початок повномасштабної війни у 2022 р. На відміну від більшості країн Європи та США, де волонтерство стало невід'ємною частиною культури та соціального життя, в Україні цьому феномену притаманні елементи стихійності і спонтанності у вигляді миттєвої реакції небайдужих громадян на кризову ситуацію і припинення волонтерської діяльності із вирішенням проблеми.

Згідно із даними Всесвітнього дослідницького інституту волонтерства, станом на 2018 рік у світі волонтерством займалися близько 1 мільярда людей (1/7 населення планети). У різних країнах світу рівень волонтерства варіюється від 5% до 70% населення в залежності від культурних традицій, економічного розвитку та соціальних умов. Так, у США більше 30% населення займається волонтерством, у Японії - менше 5%, в Австралії та Новій Зеландії – більше 40%, у Норвегії, Німеччині та Канаді рівень волонтерства сягає близько 30-40% населення. У 2018 р. в Україні волонтерську допомогу надавали близько 10,5% населення [1]. У 2022 р. до волонтерської діяльності долучилося 74% населення України, разом із неповнолітніми учнями закладів середньої освіти (данні на 2022 р.) [2].

У світі волонтерство існує як усталена система із закріпленими законодавством нормами у вигляді місцевих ініціатив, державних і міжнародних програм. Також сформовані довгострокові традиції та інституційна база, яка дозволяє

волонтерству функціонувати на високому рівні. Воно розвивається, насамперед, завдяки підтримці держави, що дозволяє волонтерам займатись соціальними проектами, а також надавати допомогу в країнах з більш низьким рівнем розвитку. У США, Великій Британії, Франції, Німеччині волонтерство є важливим елементом соціальної культури, і значна волонтерська діяльність здійснюється під егідою релігійних та громадських організацій.

Не зважаючи на вдосконалення законодавчої бази у сфері волонтерської діяльності, яке спостерігається останніми роками, в Україні існує цілий комплекс проблем, пов'язаних з відсутністю визнання волонтерської діяльності як офіційної праці. Також відсутня правова база для захисту прав та інтересів волонтерів, відчувається нестача фінансової та матеріально-технічної підтримки волонтерських організацій. На відміну від світових практик, волонтерство в Україні часто стикається з проблемами в області забезпечення безпеки волонтерів у зоні бойових дій [3].

Отже, можна стверджувати, що волонтерство в Україні має свої особливості. Так, за словами представників українських волонтерських організацій, волонтерство в Україні в деяких аспектах може бути важчим, ніж в інших країнах. Зокрема, це стосується фінансування та правового поля волонтерської діяльності. Українські волонтери часто залежать від благодійності та допомоги з боку приватних осіб, компаній та іноземних державних організацій [4]. Українські волонтери, на відміну від країн з усталеною демократією, часто працюють в умовах недостатніх ресурсів та низьких зарплат. Це вимагає від них більшої мобілізації та винахідливості, що призводить до створення нових, ефективних форм волонтерської діяльності.

На основі порівняння можна зробити деякі висновки:

- у світі волонтерство є більш розвиненою сферою, ніж в Україні. Це пов'язано з більш високим рівнем розвитку соціальної інфраструктури та підтримкою держави;
- в Україні переважають волонтерські практики, які пов'язані з подоланням наслідків військової агресії проти нашої країни. Діяльність зарубіжних волонтерських організацій зосереджується переважно у соціально-гуманітарній сфері;
- світове волонтерство є більш професійною та структурованою сферою, ніж в Україні, у якій волонтери часто працюють на безкоштовній основі та без належної підтримки;

Незважаючи на різницю в рівні розвитку волонтерства, ця сфера є важливим елементом соціальної інфраструктури як в Україні, так і у світі. Волонтери вносять значний вклад у розвиток громадського сектору та допомагають людям у складних життєвих ситуаціях.

Список бібліографічних посилань

1. Глобальний звіт про стан волонтерства в світі 2018. Всесвітній дослідницький інститут волонтерства: сайт. URL: https://www.unv.org/sites/default/files/GWVR_2018_web.pdf.
2. 74% українців долучились до волонтерства після 24 лютого 2022 року: що показали результати дослідження / Результати опитування громадян України громадською організацією U-Report Unicef (грудень 2023). URL: <https://>

volunteer.country/library/74-ukrayinciv-dolucalis-do-volonterstva-pislia-24-liutogo-2022-roku-shho-pokazali-rezultati-doslidzennia

3. Головка О.В. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 9-18. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17478>.

4. Тетянич Ю. Оподаткування волонтерів: «війна» з державою заради допомоги державі? Укрінформ: сайт. 01.06.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3717153-opodatкування-volonteriv-vijna-z-derzavou-zaradi-dopomogi-derzavi.html>.

Одержано 07.10.2024

УДК 378:34-044.247]:342.7

Симон Олександрович СЕРБЕНЮК,

науковий співробітник відділення організації наукової роботи

відділу організації наукової діяльності

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВЕКТОРИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКІВ

Формування якісної універсальної юридичної освіти є однією із найактуальніших проблем сучасного глобального суспільства і включає в себе такі напрями: покращення якості юридичної освіти; міжнародна інтеграція юридичної освіти тієї чи іншої держави в силу «своїх» індивідуальних особливостей та рис; глобалізація юридичної освіти.

Актуальність відповідних досліджень підсилюється впливом юридичної освіти на суспільні, суспільно-політичні та суспільно-економічні відносини. Зокрема, варто зауважити, що «мета юридичної освіти та її місце в загальному європейському просторі полягає в укоріненні ідей та загальнолюдських цінностей права прав людини» [2, с. 19], а так зване «укорінення ідей та цінностей» вимагає «не лише наявність знань про права людини й користування законними правами, а й повагу до прав інших та, що характерно для професійних юристів, сформованість знань й умінь щодо законно-етичного захисту прав людини» [3, с. 21].

Вітчизняні правники виділяють такі недоліки сучасної юридичної освіти в Україні: теоретизація знань випускників закладів вищої юридичної освіти [1, с. 60]; виникнення дискримінаційних ризиків у підготовці юристів в результаті запровадження регульованих і нерегульованих видів правничої діяльності [1, с. 63; 6, с. 314]; «безпідставні побоювання» з боку міжнародної правничої спільноти щодо «надмірної теоретизації підготовки суддів» [5, с. 292]; відсутність чітких критеріїв приналежності до правничої професії, що проявляється у віднесенні до юристів працівників, які за своїми професійними обов'язками не формують концепції чи зміст нормативних правових актів [4, с. 23], у той час як за кордоном до представників правничої професії включають суддів, прокурорів, адвокатів, а також нотаріусів; відсутність (на думку європейських суддів) в українському законодавстві гарантій щодо «адекватної присутності суддів серед співробітників Національної школи суддів» [5, с. 291].

Загалом, реформування юридичної освіти є досить добре вивченим напрямом наукових досліджень, причому як в Україні, так і на міжнародному рівні. Проте, в останні роки увага вчених все більше і більше зосереджується на проблемах навчання права і складових юридичної освіти.

У даній роботі увагу приділено увагу таким пропонованим автором ключовим напрямом євроінтеграції сучасної вітчизняної юридичної освіти: покращення якості освіти, міжнародна співпраця, поєднання впровадження міжнародних норм та стандартів із розробкою та впровадженням інновацій, розвиток практичних навичок та знання (принаймні, базові) правових норм інших країн. Зокрема, пропонується упровадження:

- Здобуття юридичної освіти по аналогії із медичною освітою за певними галузями (права) чи напрямками при навчанні за спеціалізацією «Правозастосування». Це дозволить зменшити об'єм навчального матеріалу (хоча й з певної галузі права) у контексті досконалого засвоєння знань вітчизняного та іноземного законодавства у поєднанні з тренуванням необхідних практичних умінь та навичок.

- Вивчення кількох дисциплін математичного циклу, причому як теоретичного, так і прикладного характеру. Останнє є корисним для розвитку у здобувачів освіти аналітичних навичок та оволодіння ними базовою методологією застосування математичних методів для розв'язування професійних завдань. Проте, тут варто робити акцент все таки на підготовку офіцерів поліції, у той час як рядові поліцейські можуть вивчати лише певні базові елементи: наприклад, елементарний практико-орієнтований курс математики і математичну логіку.

- Залучення іноземних науковців та практиків до проведення занять, круглих столів тощо спільно з українськими викладачами в силу того, що здобувачам освіти важливо ознайомлюватись із проблемами та особливостями права і юридичних процесів різних країн, практичною діяльністю та особливостями роботи іноземних правників тощо.

- Виокремлення спеціальної підготовки правників, спеціалізацією котрих могло би бути юридичне забезпечення діяльності щодо досягнення тієї чи іншої Цілі сталого розвитку ООН.

Більше з оглядом наукових розробок вітчизняних та іноземних науковців щодо реформування юридичної освіти, а також повним переліком й аргументацією пропонованих автором інновацій можна ознайомитись в роботі [3].

Список бібліографічних посилань

1. Білічак О.А. Реформа юридичної освіти в Україні: проблеми і виклики. *Освітня аналітика України*. 2019. № 3 (7). С. 57-68.
2. Гуменюк Т.І. Інтеграція основних тенденцій європейської юридичної освіти в Україні. *Право і суспільство*. 2018. №3. Частина 2. С. 16-21.
3. Сербенюк С.О. Інтеграційні напрями розвитку сучасної юридичної освіти як параметра дотримання прав людини. *Право і безпека*. 2024. Том 94. №3. С. 21-32. doi: 10.32631/pb.2024.3.02.
4. Суценок В.М. Європейські та міжнародні стандарти правничої професії в контексті функціонування правової системи України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2016. Том 181. С. 22-25.
5. Шаркова І.М. Вища школа та професійна підготовка юристів. *Правове регулювання економіки*. 2015. № 15. С. 286-294.

6. Янчук Н.Д. Реформування юридичної освіти в Україні: осмислення та перспективи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 311 - 316. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.54>

Одержано 30.10.2024

УДК 351.74:355.02:342.7

Олександр Андрійович СПРОТОВ,

доктор філософії,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасних умовах важливим завданнями законодавця є створення умов, за яких особи, що приймають безпосередню участь у захисті держави, підтримці правопорядку, відбитті збройної агресії російської федерації, матимуть можливість отримати високий рівень соціального захисту. Відповідна діяльність потребує, у першу чергу, формування системи відправних начал, керівних, вихідних ідей, які називаються правовими принципами.

Згідно до етимології слова «принцип» – це вихідне, керівне положення теорії, основа діяльності пристрою, базова ідея переконання або концепції і таке інше [1]. У філософській науці «принципи» – це загальні вимоги до побудови теорії, сформульовані як основа, що лежать в основі певної сукупності фактів. При характеристиці різноманітних систем принципи відображають як суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування системи, без яких вона не виконувала б свого призначення [2, с.293]. Науковці цілком справедливо акцентують увагу на тому, що принципи – це специфічне поняття, змістом якого є не стільки сама закономірність, відносини, взаємозв'язок, скільки наше знання про них. Вони являють собою результат узагальнення людьми об'єктивно чинних законів і закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів і ознак, які стають загальним началом їх діяльності. Принцип є результатом наукового пізнання, тому практична дія принципів не залежить від них самих, а повністю визначається ставленням до них людей [3, с. 191]

В правовій сфері принципи визначено як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [4, с.110–111].

В сфері права соціального забезпечення принципи визначено, як основні ідеї, вихідні начала, положення, які відображені у самих правових актах, що регулюють соціальне забезпечення. Вони визначають сутність і напрямок розвитку правових норм у конкретній сфері суспільних відносин. Систему принципів правового регулювання соціального забезпечення становлять здійснення соціального забезпечення на умовах обов'язкового соціального страхування всіх працюючих

громадян; різноманіття підстав, форм і видів соціального забезпечення застрахованих працівників (у всіх страхових випадках); диференціація (розходження) умов і норм соціального забезпечення в залежності від характеру і тривалості трудової діяльності, рівня заробітної плати і розмірів страхових внесків працівників; забезпечення пенсіями і допомогами на рівні прожиткового мінімуму; фінансування соціального забезпечення за рахунок обов'язкових страхових внесків, державного бюджету і недержавних фондів; державне управління соціальним забезпеченням; охорона і захист права і законних інтересів громадян на соціальне забезпечення [5, с.70-77;6, с.264]. Як пише Т.З. Гарасимів, принципами права соціального забезпечення слід розуміти об'єктивні засади власне права, які містяться в надрах загально-соціального права, існують незалежно від права як юридичного феномену та визначають сутність та закономірність розвитку цієї галузі [7, с.146;8, с.17].

Таким чином, під принципами здійснення соціального захисту поліцейських в умовах правового режиму воєнного стану слід розуміти вихідні ідеї, керівні, базові начала соціального забезпечення, допомоги та підтримки поліцейських в надзвичайний період, ключове призначення яких виражено в наступному: 1) забезпечують стабільність, цілеспрямованість та орієнтованість правового регулювання соціального захисту поліцейських; 2) упорядковують поведінку суб'єктів держави уповноважених на реалізацію соціального захисту поліцейських; 3) визначають вектори розвитку соціальної підтримки службових осіб правоохоронного органу; 4) створюють ефективну систему соціального забезпечення, яка здатна максимально задовольнити всі потреби поліцейських в критичних умовах; 5) формують базу адекватної та дієвої допомоги, яка дозволяє зменшити негативний вплив війни на працівників Національної поліції України та надати сати-сфакцію їх ризикованої діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь ; ВТФ «Перун», 2005. 1884 с.
2. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Х. : «Фоліо», 2002. 846 с.
3. Словник іншомовних слів. Укладачі: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Національний університет ім. Тараса Шевченка, Український мовно-інформаційний фонд НАН України. «Наукова Думка». Київ, 2000.
4. Юридична енциклопедія : В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 1 : А – Г. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2011. – 656 с.
5. Сирота И.М. Право социального обеспечения в Украине : учебник. Киев : Одисей, 2004. 384 с.
6. Татаренко Г.В. Щодо принципів в праві соціального забезпечення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. №2(46). С.260-270..
7. Гарасимів Т. З. Принципи права соціального забезпечення України: дис...канд. юрид. наук. Львів, 2001. 158 с.
8. Колеснік-Омельченко Т.В. Правове регулювання пенсійного забезпечення за вислугу років педагогічних працівників: дисертація. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. 2010. 172 с.

Одержано 01.11.2024

УДК 327.39

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

генерал поліції третього рангу,

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Сучасні умови, пов'язані з веденням воєнних дій, висувають на перший план гуманітарні аспекти державної політики, спрямованої на забезпечення базових соціальних потреб суспільства. Під час воєнного стану держава стикається з численними викликами: від масових переселень до знищення життєво важливої інфраструктури. Гуманітарні аспекти соціального розвитку в умовах воєнного стану набувають критичного значення, оскільки вони впливають на добробут, здоров'я та захист прав громадян.

Війна безпосередньо впливає на фізичну і психологічну безпеку громадян, зокрема через втрати життів, поранення, знищення домівок та інфраструктури. Значна кількість людей вимушена залишати свої домівки та переселятися у безпечніші регіони або виїжджати за кордон. Цей процес супроводжується відчутним порушенням нормального соціального життя, що призводить до соціальної ізоляції, труднощів адаптації та психологічних травм. У таких умовах зростає потреба в розширенні гуманітарної допомоги, зокрема щодо забезпечення тимчасовим житлом, продуктами харчування, медичною підтримкою та психологічною допомогою. Гуманітарна складова соціальної політики в цей час орієнтована на забезпечення мінімальних життєвих потреб усіх верств населення, особливо вразливих груп, таких як діти, особи з інвалідністю, літні люди.

Важливою складовою є захист прав людини в умовах воєнного стану. Держава зобов'язана забезпечувати гуманітарне право навіть у період воєнних дій, дотримуючись міжнародних стандартів. Це включає недопущення дискримінації за етнічною, релігійною чи іншими ознаками, а також захист права на освіту, охорону здоров'я, доступ до інформації. Такі заходи потребують активної участі міжнародних гуманітарних організацій, адже державні ресурси часто не здатні задовольнити усі потреби в умовах кризи. Зокрема, координація з міжнародними партнерами дозволяє забезпечувати фінансову підтримку та ресурсне забезпечення для відновлення соціальних послуг [1, с. 15].

Значне навантаження під час воєнного стану лягає на систему охорони здоров'я, яка повинна справлятися з великим потоком поранених, запобігати поширенню інфекційних захворювань і забезпечувати базову медичну допомогу цивільному населенню [2, с. 45]. Окрім цього, важливим є надання психологічної підтримки особам, що постраждали від війни, особливо дітям. Психологічна реабілітація стає одним із пріоритетних напрямів, оскільки від цього залежить емоційне та психічне здоров'я нації. Фахівці наголошують, що для успішної адаптації і стабілізації суспільства потрібна довгострокова робота над

подоланням травм, на що мають бути спрямовані ресурси, кадрова підготовка та методичне забезпечення.

Економічні аспекти також тісно пов'язані з гуманітарними викликами воєнного стану, адже економічна криза, спричинена війною, призводить до зниження рівня зайнятості, інфляції та падіння доходів населення. Це загрожує зростанням бідності, яка посилює соціальне напруження та викликає потребу у забезпеченні продовольчої безпеки, програм підтримки соціально незахищених верств населення. Державна політика в цьому разі повинна сприяти розвитку підприємництва, підтримці малого та середнього бізнесу, а також залученню інвестицій, що допоможе створити нові робочі місця та відновити економічну стабільність. Соціальні програми та гуманітарні ініціативи повинні бути спрямовані на подолання наслідків економічних труднощів, особливо в регіонах, що найбільше постраждали від воєнних дій.

Після завершення воєнного стану і стабілізації ситуації постане питання соціальної реінтеграції населення, повернення переселенців та відновлення інфраструктури. Важливою частиною цього процесу є забезпечення доступу до освіти та професійної підготовки, що сприятиме підвищенню кваліфікації населення і прискоренню його адаптації до мирного життя. Освітні програми повинні включати елементи патріотичного виховання, що зміцнить національну свідомість та сприятиме єдності суспільства. Крім того, активізація культурних ініціатив допоможе зміцнити соціальні зв'язки та відновити культурну ідентичність, яка може бути порушена у процесі воєнних дій.

Підсумовуючи, соціально-гуманітарні аспекти розвитку суспільства під час та після завершення воєнного стану мають ключове значення для стабілізації держави та відновлення національної економіки. Держава повинна вжити заходів для забезпечення соціального захисту всіх верств населення, а також залучити міжнародну допомогу для ефективного подолання наслідків війни. Після закінчення активних бойових дій важливо зосередити зусилля на довгострокових ініціативах у сфері освіти, охорони здоров'я, економіки, які будуть спрямовані на відновлення країни та забезпечення стійкого соціального розвитку в майбутньому.

Список бібліографічних посилань

1. Артюх О. П. Соціальні аспекти воєнних конфліктів: гуманітарний вимір. Київ : Наук. думка, 2018. 264 с.
2. Бондаренко М. С. Гуманітарна політика держави в умовах кризових ситуацій. *Соціальні перспективи*. 2020. № 2. С. 45–52.

Одержано 01.11.2024

УДК 341

Іванна Іванівна ТИМКОВА,

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту № 5*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Сергій Дмитрович КОЛЄСНИКОВ,

*старший викладач кафедри теорії та історії держави та права
Харківського національного університету внутрішніх справ*

МАЛЬТІЙСЬКИЙ ОРДЕН: ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Суверенний Лицарський Орден Госпітальєрів святого Йоана Єрусалиму, Родосу і Мальти, заснований в заснований у 1048 році в Єрусалимі, є суб'єктом міжнародного права та мирянським католицьким Орденом. Сьогодні він діє, в основному, в сфері надання медичної, соціальної та гуманітарної допомоги, здійснюючи свою діяльність у понад 120 країнах світу. Поряд з його членами служать 100 тисяч волонтерів, яким також допомагають понад 25 тисяч представників медичного персоналу [1].

Мальтійський Орден має міжнародно визнаний суверенітет та підтримує дипломатичні стосунки із 112-ма країнами світу. В Україні Мальтійський Орден присутній з 1991 року завдяки Мальтійській службі допомоги, осередки якої діють у Львові, Івано-Франківську та Берегове [2].

Суверенний Лицарський Орден має представництво при ЄС та є спостерігачем при ООН. Його головний осідок розташований у Римі та має екстратериторіальний статус. Держави, з якими Орден підтримує дипломатичні стосунки, визнають за Великим Магістром Ордену прерогативи, недоторканість і почесні, що належать главі держави [1].

Діяльність Ордену регулюється Конституцією 1961 року та Кодексом 1966 року, затвердженим Святим Престолом. Кодекс діє як додаткове джерело права, а його положення не повинні суперечити Конституції. Згідно зі статтею 3 Конституції Мальтійського Ордену: «Орден є суб'єктом міжнародного права та володіє суверенітетом. Законодавчі, виконавчі та юридичні функції належать відповідним компетентним органам Ордену відповідно до Конституції та Кодексу» [4].

Мальтійський Орден має свій уряд, незалежну судову владу. Керує Орденом Князь Великий Магістр, який водночас є суверенним правителем і найвищим духовним настоятелем. Разом із Суверенною Радою він видає законодавчі акти, проголошує урядові постанови, розпоряджається майном Спільної Казни, ратифікує міжнародні договори і скликає Генеральну Капітулу. Правова система Ордену відповідає традиційному поділу на три гілки влади: законодавчу, виконавчу, судову [5].

Як вбачається з діяльності Мальтійського Ордену та предметної спрямованості міжнародних угод, соціальна орієнтованість є виразною ознакою діяльності Ордену, яка не базується на національних економічних та політичних інтересах та геополітичних амбіціях, а реалізується Орденом з огляду на його

функціональний суверенітет та цілі, які Орден переслідує з часів свого заснування. Місія Ордену - служити страждаючим, хворим, потребуючим, неповносправним, жертвам переслідувань, військових конфліктів всіх національностей та релігійних переконань. Зовнішня активність - головна характеристика Ордену, а його міжнародна політика може бути визначена як гуманітарна дипломатія - реагування на основні гуманітарні виклики сьогодення [4].

Мальтійський Орден став одним з перших, хто допомагав українцям, які тікали від війни. Починаючи від 24 лютого 2022 року 4500 працівників та 12 тисяч волонтерів були залучені до реагування на кризу, викликану російським повномасштабним вторгненням в Україну, внаслідок якого мільйони людей залишили територію країни. Представники Ордену безперервно працювали на пунктах пропуску та у прихистках. Лише в перший місяць війни через пункти пропуску перейшли близько 600 тисяч людей, в основному - жінки з дітьми. Орденем було організовано пункти прийому біженців, доставку гуманітарних вантажів, надання медичної допомоги, евакуацію людей [2].

Триста тисяч громадян України отримали підтримку на кордонах, а також були створені понад 60 притулків для переселенців. Особливі програми психологічної підтримки для дітей охопили 45 тисяч неповнолітніх. Окрім цього, у 2022 році в Львові відкрили протезну клініку для допомоги жертвам вибухів мін, де вже виготовили майже 250 протезів.

Мальтійський Орден мобілізував понад 60 мільйонів євро, що зробило його зобов'язання в Україні найбільшим з часів Другої світової війни. Окрім цього, Мальтійський Орден залучив свої структури в Німеччині, Австрії, Італії, Франції, Литві, Угорщині, Польщі, Румунії та Словаччині до проектів допомоги біженцям [6].

Поряд із цим конкретним гуманітарним втручанням, від початку війни триває безперервна дипломатична діяльність Ордену із закликами зменшити людські страждання, як от під час Саміту майбутнього (вересень 2024 року), в Раді безпеки ООН (вересень 2023 і 2024 років) та на Мюнхенській конференції з безпеки (лютий 2024 року).

Список бібліографічних посилань

1. Суверенний Мальтійський Орден: служіння на захист потерпілим від війни в Україні. URL:<https://rkc.org.ua/blog/2023/05/04/suverennyj-maltijskyj-orden-obrano-velykogo-magistra/> (дата звернення: 05.11.2024).
2. Важливо, аби правду про війну в Україні знав світ. URL:<https://dessa.gov.ua/viktor-yelenskyu-pid-chas-zustrichi-z-poslom-maltiyskoho-ordenu/> (дата звернення: 05.11.2024).
3. Дужич Л. С. До питання про міжнародно-правовий статус Мальтійського Ордену у сучасному міжнародному праві. URL:http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_2/42.pdf (дата звернення: 05.11.2024).
4. Білаш О. Святий престол та Мальтійський орден як суб'єкти міжнародного права: особливості правосуб'єктності державоподібних утворень. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 336-339.
5. Отрош В.М. Правові особливості дипломатичних відносин Суверенного Військового ордену Госпітальєрів святого Іоанна Срусалимського, Родосу і Мальти з державами. *Судова апеляція*. 2014. № 2. С. 124-129.

6. Конференція про гуманітарну допомогу Україні від Мальтійського Ордену. URL:<https://malteser.ua/2024/10/22/gumanitarnaya-dopomoga-ukrayini-konferenciya-ordenu-malti/> (дата звернення: 05.11.2024).

Одержано 01.11.2024

УДК 372.881.111.1

Віта Іванівна ФИЛИПСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри мовної підготовки

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ ТА МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Навчальна мотивація є найважливішим фактором успішності вивчення будь-якої навчальної дисципліни, у тому числі й вивчення іноземної мови. Опанування іноземної мови є важливою умовою для прояву внутрішніх мотивів молоді особистості до навчання, її подальшого саморозвитку. Тому процес вивчення іноземної мови необхідно будувати таким чином, щоб ті, хто її вивчають на кожному етапі відчували бажання і прагнення удосконалити себе та свій рівень знання іноземної мови [3, с.76].

Одним із головних факторів успішності вивчення іноземної мови є мотивація, яка поділяється на зовнішню та внутрішню. Перша націлює студентів на кінцевий результат вивчення іноземної мови, а друга стимулює весь процес навчання [2, с. 275].

За результатами проведеного дослідження вчених Калинюк Н., Лемешко О. шляхами підвищення мотивації до вивчення іноземної мови курсантами нефілологічного напрямку підготовки є: підвищення рівня ораторських здібностей та обізнаності викладачів іноземних мов; формування здатності у викладачів цікаво подавати інформацію та розвивати в курсантів потреби у вивченні іноземних мов; використання викладачами різноманітних методів інтерактивної діяльності; підтримка зворотного зв'язку з курсантами [3, с. 79].

Вчені Калинюк Н., Лемешко О. провели емпіричне дослідження чинників, що впливають на розвиток навчальної мотивації курсантів до вивчення іноземних мов, серед яких: високий рівень сформованості професійної ідентичності, чіткі професійні мотиви, автономність у навчальній діяльності, впевненість у власних силах, цілеспрямованість, активність і мотивація на успіх [3, с. 86].

Дмитрієва О. з'ясувала такі способи мотивації здобувачів вищої освіти у наукових розвідках: 1) мотивація успіху завдяки конструктивному спілкуванню; 2) індивідуальний підхід до кожного студента; 3) урізноманітнення навчального матеріалу; 4) залучення життєвих ситуацій спілкування; 5) визначення для студентів чітких термінів і рівнів навчання мови; 6) зміна стилю викладання в аудиторії для розкриття прихованого потенціалу студентів; 7) змагання та нагорода як мотивація до навчання; 8) передбачення кінцевого результату, що значно інтенсифікує освітній процес із вивчення іноземної мови [2, с. 273-274].

В ході викладання предмету «Іноземна мова професійного спрямування» курсанти оволодівають навичками професійного спілкування. У зв'язку зі специфічністю термінології навчальна діяльність майбутніх фахівців потребує застосування різних засобів мотивації. Успішність засвоєння професійної лексики досягається завдяки наступній структурі практичної роботи студентів: 1) ознайомлення з лексикою та її вивчення, 2) використання термінологічних одиниць у власних словосполученнях, реченнях та зв'язних текстах; 3) аналіз уживання засвоєної лексики в профільних текстах, обговорення змісту текстів; 4) виконання лексико-граматичних вправ із ціллю подальшого формування мовленнєвих навичок; 5) виконання творчих завдань. Врахування рівня володіння англійською мовою сприяє створенню комфортних умов для навчання курсантів [1, с.82]. Але заняття іноземної мови мають включати не лише засвоєння нових знань, формування вмій і навичок, але й повторення, узагальнення і систематизацію вивченого, закріплення, контроль і корегування знань, аналіз контрольних робіт тощо.

Вивчення та вдосконалення іноземної мови неможливе без роботи над помилками та подальшого їх виправлення. При цьому велике значення має підтримка викладачем потенціалу студентів похвалою, заохоченням, використання диференційованого підходу та створення дружньої атмосфери на занятті, що мотивує студентів вивчати іноземну мову.

Зацікавленість студента у вивченні англійської мови та бажання набути знань, умінь, навичок і підготуватися до майбутнього суспільного життя, знайти роботу та мати фінансову незалежність є мотивом, який сприяє підвищенню навчальної мотивації. Серед основних причин, які негативно впливають на навчальний процес і знижують мотивацію студентів до вивчення англійської мови у ЗВО, слід назвати використання неактуальних методів викладання англійської мови, недостатній час на занятті для її практичного використання, перевантаження новими темами та відсутність часу для повторення матеріалу [2, с.275].

Формування мотивації вивчення іноземної мови у курсантів буде ефективним, якщо: забезпечити комплексне поєднання особистісно-діяльнісного, контекстного, індивідуально-диференційованого підходів; використовувати в ході навчально-виховного процесу прийоми розвиваючої стратегії психологічного впливу і продуктивного педагогічного спілкування; забезпечити комплексність і послідовність у підготовці викладачів іноземної мови нелінгвістичного вишу з оволодіння прийомами розвиваючої стратегії психологічного впливу і продуктивного педагогічного спілкування; скорегувати індивідуальні стилі керівництва навчально-виховним процесом у бік демократизації; розробити та впровадити в навчально-виховний процес структурно-функціональну модель формування мотивації вивчення іноземної мови за допомогою комплексної реалізації особистісно-діяльнісного, індивідуально-диференційованого підходів [4, с.57].

Отже, формування мотивації студентів до вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти можливе за умови наявності в них цілей і мотивів, позитивних емоцій, навичок отримання та подальшого застосування здобутих знань на практиці.

Список бібліографічних посилань

1. Бабенко К. Засоби підвищення мотивації навчальної діяльності студентів при викладанні іноземної мови професійного спрямування з напрямку

«Інформатика». *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*, Вип. 1, 2022. – С. 79-84.

2. Дмитрієва О. Шляхи підвищення мотивації студентів до вивчення англійської мови у ЗВО. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*. 2021. Том 1. Вип. 36. – С. 272–276.

3. Калинюк Н., Лемешко О. Розвиток навчальної мотивації курсантів до вивчення іноземної мови. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: педагогічні науки. 2022. Т. 28. №1. – С. 74-89.

4. Коротка Н. В. Посилення мотивації навчання професійно-орієнтованого спілкування англійською мовою студентів немовних вишів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Т. 2. № 73. – С. 54–58.

Одержано 01.11.2024

УДК 811.161.2

Віта Іванівна ФИЛИПСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Валерія Олексіївна ШУРДА,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМ ПОШУКУ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Актуальність дослідження мовної картини світу зумовлена тим, що мова є не лише засобом комунікації, але й основним інструментом формування та відображення світогляду нації, культури та окремої особистості. Мовна картина світу – це уявлення про навколишній світ, яке формується через призму мови, і відрізняється у різних культурах та спільнотах. Дослідження цього питання дозволяє глибше зрозуміти взаємозв'язок між мовою, мисленням та культурними цінностями народу.

Саме у наш час, коли відбувається остаточне становлення української нації, усвідомлення національної ідентичності, посилюється інтерес до розуміння національного менталітету, характеру, національної ідеї, слід з'ясувати, які цінності, мислинневі та культурні концепти, закарбовані в нашій мові, становлять національно-мовну картину світу українців [3].

Розглянемо визначення поняття «мовна картина світу». Мовна картина світу – це система уявлень, притаманна численній людській спільноті – етнічній, національній, що склалася історично та виражається в мові. Тому вона закорінена як у географічно-ландшафтні особливості середовища, де формувалася

спільнота, так і в історичні перипетії, що сприяли формуванню її аксіологічно-світоглядної оптики. Адже даючи предметам та явищам назви, індивід узагальнював свій життєвий досвід, збирав до купи різноманітні та розтягнуті в часі емоції та враження, тим самим запускав саморефлексію та пізнання [2, с. 204]. Мовна картина світу – це система взаємопов'язаних лінгвістичних одиниць, що відображає загальний стан речей у внутрішньому світі людини та її зовнішньому середовищі [3, с. 40].

Мовна картина світу ґрунтується на особливостях суспільного та трудового досвіду кожного народу. Зрештою ці ознаки знаходять своє вираження у відмінностях у лексико-граматичній номінації явищ і процесів, у поєднанні тих чи інших значень, у їхній етимології (вибір вихідної ознаки у номінації та формуванні значення слова). У мові «фіксується все різноманіття творчої пізнавальної діяльності людини (суспільної та індивідуальної)», що полягає саме в тому, що «мова, відповідно до незліченної кількості умов, які є стимулом в її спрямованому пізнанні, щоразу обирає і фіксує одне з незліченних властивостей предметів, явищ та їх зв'язків. Саме цей людський фактор присутній та чітко простежується у всіх мовних утвореннях як у нормі, так і у її відхиленнях та окремих стилях [1, с. 152].

Кожна мовна картина світу виражає когнітивні, культурні і національні особливості народу. Сталі сполучення слів (фразеологізми) також несуть в собі інформацію про національний характер та духовні цінності етносу. Саме сталі вирази є яскравими носіями мовної картини світу будь-якої нації. Існує така кількість мовних картин світу, скільки існує мов, кожна з яких відображає унікальний результат багатовікової роботи етнічної свідомості над осмисленням буття людини. Неповторність кожної мовної картини світу стає очевидною лише на тлі інших, тому їхнє зіставлення й аналіз універсальних компонентів викликає неабиякий науковий інтерес. Українська національно-мовна картина світу зберегла набуті загальні значення, через які кожен українець витлумачує досвід народу України й організовує свою поведінку. Вона відтворена в лексичному фонді, успадкованому з праслов'янського етапу розвитку, і розвинута за рахунок неслів'янських впливів [3, с. 41-42].

Спільною ознакою українців є домінування емоцій та почуттів над мисленням і волею, що часто робило їх уразливими до агресивних, підступних та войовничих сусідів. Серед основних чеснот етнічної ментальності українців виділені чуттєвість, працьовитість, волелюбність та згуртованість, що відбито у концептах кохання», «громада», «праця», «воля». Важливе місце в національно-мовній картині світу українців посідає емоційний складник та концепти «кохання», «шлюб», «сім'я», «родина», «стосунки». Частотні лексеми, фразеологічні одиниці, прислів'я та приказки стають джерелом відомостей про зміст і структуру виділених концептів [3, с.43].

Отже, сьогодні спостерігається підвищення національної свідомості серед населення, активний пошук основ національної ідентичності та зростаючий інтерес до джерел української культури, етнічної спадщини та менталітету нації. Лінгвісти також проявляють значну зацікавленість у вивченні особливостей національної мовної картини світу, яка відображається через мовні символи та знаки культури.

Список бібліографічних посилань

1. Бікезіна А. Мовна картина світу: лінгвістотріографічний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. С. 149-156.
2. Осадча Л.В. Мовна картина світу: культурологічний аналіз. *Культурологічний альманах*. 2022. С. 201-209.
3. Тараненко К.В. Мовна картина світу як відображення національного характеру українців. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2023. Том 34 (73) № 4. С. 40-44.

Одержано 25.10.2024

УДК 81:39

Віта Іванівна ФИЛИПСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Вікторія Ігорівна ЯРМАК,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ МОВИ ТА КУЛЬТУРИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Актуальність дослідження взаємодії мови і культури зумовлена тісним зв'язком між ними, адже мова є основним засобом вираження культурних цінностей, традицій та світогляду суспільства. Через мову передається колективний досвід, історична пам'ять, а також національна ідентичність. Вивчення взаємодії мови і культури дозволяє глибше зрозуміти, як культурні особливості формують мовні структури, впливають на зміст слів і виразів, а також надають значення мовним символам.

Саме за допомогою мови індивідуум входить у культурний простір – «освоює культуру», тому вивчення близькості мови як із міркуванням, так і з характерними ознаками поведінки людини та її взаємозв'язок із підвалинами культури уможливають виразніше бачення глибинних процесів виконання свідомістю своїх функцій у роботі мислення. Культура, як і мова, – це прояви свідомості, які відтворюють світобачення людини. Має значення те, що між культурою та мовою є діалог, а застосування тієї чи тієї мови відповідає певному коду культури. Мова й культура зіставляються як частина й ціле. Хоч мова й може виступати як засіб чи складник культури, проте її доречно характеризувати і як феномен автономний щодо культури. Разом із цим, мову й культуру можна порівнювати як рівноцінні та рівнозначні явища [1, с. 279].

Мова, будучи універсальним засобом передачі інформації про природу та про всі сторони життя людини і людського суспільства, а також про саму себе, у своєму словниковому складі є відображенням культури спільноти, які нею розмовляють. Слово «культура» (від лат. cultura – догляд, освіта, розвиток) означає

сукупність матеріальних і духовних цінностей, які створило людство впродовж своєї історії. Мова, стверджують сучасні дослідники, утримує в одному духовному полі національної культури усіх представників певного народу і на його території, і за її межами. Вона цементує всі явища культури, є їх концентрованим виявом. Мова і культура (як матеріальна, так й інтелектуальна (духовна) є витвором людського суспільства та окремих творчих особистостей. Культура і мова – складні семіотичні системи. У культурі не тільки зберігаються наслідки людської діяльності, але ця діяльність не припиняється [3, с. 3].

Мова – це вагома складова культури кожного народу. Вона є основним інструментом розвитку культури, освоєння якої здійснюється за допомогою природної мови, мова – це ланцюжок між людиною та її оточенням, це і засіб, і спосіб адаптації людини до навколишнього світу. Мова розвивалась і зростала одночасно з національним духом, за нею визначається національний характер. Культура мови, ділове мовлення та діловий етикет, стилістика мови - мовознавчі науки, що утверджують норми, пропагують їх, забезпечують стабільність мови; це традиції усного та писемного спілкування інтелігенції, освічених кіл суспільства з метою врегулювання мовних процесів та збереження чистоти рідної літературної мови [2, с. 265].

Отже, дослідники стикаються з необхідністю вивчення взаємозв'язку між мовою і культурою, що неможливо зробити без розуміння взаємодії між мовою, культурою, індивідуальністю та суспільством. Зі змінами в соціальній та культурній сферах змінюється і мова. Вплив культури на мову є незаперечним і суттєво впливає на її розвиток.

Список бібліографічних посилань

1. Богуцький В.М. Характерні риси взаємодії мови й культури у світлі лінгвокультурологічних досліджень. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Т. 1, вип. 14. С. 276-280.

2. Кочерга І. О. Взаємодія мови та культури в міжкультурній комунікації / І. О. Кочерга, С. О. Чередник // Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / редкол.: Д. В. Швець (голова), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків : ХНУВС, 2020.- С. 264-265.

3. Мамчур Л. Взаємодія мови і культури - необхідна умова формування комунікативної компетентності учнів. URL: <http://surl.li/vacnvq> (дата звернення: 25.09.2024).

Одержано 25.10.2024

УДК 349.3

Ігор Михайлович ХМИРОВ,

*доктор наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри наглядово-профілактичної діяльності
факультету цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України;*

Поліна Вадимівна ТОМЧИК,

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Національного університету цивільного захисту України*

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Починаючи з 2022 року третина українців була змушена покинути свої домівки. Близько 7,5 мільйонів осіб були переміщені в межах України, тоді як приблизно 13 мільйонів людей лишаяються на територіях, постраждалих від конфлікту, будучи не в змозі виїхати через підвищені безпекові ризики, а саме нестачу ресурсів або інформації про те, де вони можуть знайти прихисток і житло. Чим довше триває війна, тим далі зростатимуть довгострокові потреби постраждалого населення, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та осіб, які повертаються, під час їхніх зусиль повернутися до нормального життя. Це потребує більш стабільної допомоги від гуманітарної та більш широкої міжнародної спільноти. Міжнародна ініціатива «Shelter Ukraine», що впроваджується організаціями SI Lab Ukraine, Тепле Місто / Teple Misto та VPLYV, Valores Foundation, у співпраці з Razom for Ukraine об'єднала низку міжнародних донорів задля гуманітарної допомоги Україні. За підтримки проєкту «Цифрові, інклюзивні, доступні: Підтримка цифровізації державних послуг в Україні», що впроваджується Програмою розвитку ООН за фінансової підтримки Швеції, були розроблені електронні послуги для ВПО. Проєкт розпочинав свою роботу у 2021 році і спрямований на подолання цифрового розриву між поколіннями та різними соціальними групами. Головна мета проєкту – підвищити доступність нових цифрових рішень, щоб кожна людина в Україні могли користуватися електронними послугами та ніхто не залишився поза увагою.

Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (ВПО) визначають закони і постанови Кабінету Міністрів України: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2024 № 1706-VII; Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб»; Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 №332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»; Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 №535 «Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам»; Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 №365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»; Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 №637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» [4, 5, 6, 7].

ВПО має право на: єдність родини; сприяння органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права у пошуку та возз'єднанні членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення; інформацію про долю та місце знаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів; безпечні умови життя і здоров'я; достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод; створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання; оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення ВПО (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборих, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо).

На даний час суттєво збільшилась кількість внутрішньо переміщених осіб через воєнне вторгнення, дуже багато управлінь соціального захисту вимушено припинили свою роботу на тимчасово окупованих територіях, збільшилось і навантаження на працівників управлінь соціального захисту населення (УСЗН) та ЦНАП. Тому завдання з централізованого нарахування державної допомоги, пільг, субсидій покладено на ДП «Інформаційно-обчислювальний центр Мінсоцполітики України». Впровадження централізованого призначення, нарахування та виплати для ВПО в ЄІССС дозволить людям: зручно та більш швидко отримати послуги; легко перейти на обслуговування від одного до іншого управління соцзахисту у разі зміни місця фактичного перебування; виправити помилкові чи некоректні дані у заяві на отримання довідки ВПО; з'ясувати та усунути причину затримки допомоги на проживання.

Висновки. На підставі вище викладеного, ми розуміємо, що держава забезпечує права і свободи ВПО на підставі ряду прийнятих законів і постанов Кабінету Міністрів України, дієвість яких підтверджується наданням якісних соціальних послуг та соціальної підтримки ВПО соціальними працівниками. Міністерство соціальної політики має пріоритетність у плані цифровізації допомог, пільг, субсидій тощо, тому був розроблений функціонал систем обліку ВПО, надана можливість подати он-лайн заяву на отримання довідки ВПО через портал, застосунок Дія та внесені зміни до етапів впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) але у зв'язку з великою кількістю ВПО є дуже багато не вирішених питань над якими необхідно працювати для удосконалення даного процесу. Щоденна кропітка робота соціальних працівників має свої складності та труднощі, що в черговий раз підтверджує важливість підтримки та розвитку сфери соціального захисту.

Список бібліографічних посилань

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2024 № 1706-VII.
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 18.07.2022 № 1207-VII.
3. Про облік внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 №509.
4. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 №332.

5. Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 535.

6. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 №365.

7. Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 №637.

Одержано 31.10.2024

УДК 821.161.2

Ігор Віталійович ЧОРНИЙ,

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРИРОДА КОНФЛІКТУ В РОМАНІ ЛЮКО ДАШВАР «СПАДОК»

Люко Дашвар (справжнє ім'я Ірина Іванівна Чернова) – сучасна відома українська письменниця, журналістка, сценаристка та редакторка, яка працює, переважно, в жанрі психологічної прози. На сьогодні вона є авторкою тринадцяти романів, які вийшли загальним накладом понад триста тисяч примірників. Роман «Спадок» (2023) на сьогодні останній з написаних і виданих творів письменниці.

За жанром книга належить до незвичної для основного спрямування творчості Дашвар кримінально-детективної прози. Події у ній відбуваються напередодні й у перші дні повномасштабної російської навали на Україну, а відправною подією сюжету стає прибуття членів великої родини Куроганів-Курганових на святкування чергового дня народження патріарха – знаного радянського архітектора Гната Петровича Курогана, який пообіцяв, нарешті, оголосити зміст свого заповіту, розподіливши між нащадками свій величезний спадок. Боротьба спадкоємців за відсотки цього легендарного майна й становить сюжет роману, який з самого початку ускладнюється вбивством одного з головних претендентів.

Зовнішній соціально-побутовий конфлікт (розподіл спадку) поступово набуває риси конфлікту ідеологій, геополітики. Авторка, розгортаючи оповідь, заглиблюється в біографічні дані героїв і персонажів, прищеплюючи історії нащадків-пагонів до старого й великого родинного дерева. Поступово ми розуміємо, що здорове коріння роду Куроганів на певному етапі дало гнилу гілку.

Все довге, майже столітнє життя Гната Курогана стає ланцюгом зрад і поступової моральної деградації. Вихований в умовах сталінського терору і радянського тоталітаризму, патріарх роду Куроганів спочатку відмовляється від власного родоводу, стаючи манкуртом, який не пам'ятає родинних зав'язків, а потім поступово втрачає будь-які моральні принципи, бездумно прямуючи шляхом, вказаним комуністичною партією, що заміняє йому і батьків, і родину.

Такими ж аморальними є і більшість його нащадків, особливо та їх частина, яка виявляється відірваною від рідної української землі, опинившись на

Московщині. Метою їхнього життя стають кар'єра, досягнення за будь-яку ціну успіху і багатства, а відтак поступова деградація як особистостей. Старший син Гната Віктор навіть змінює власне родинне прізвище, яке, на його думку, звучить надто немилозвучно і «провінційно» на зросійщене Курганов. Не дивно, що вбивцею, врешті-решт, виявляється представник саме цієї групи спадкоємців.

Їм протиставлено родину киян Куроганів-Бойчуків, де також не все гарно й ладно. І тут є певні проблеми, пов'язані з очікуванням дідового спадку. Цей спадок стає немовби родовим прокляттям великого сімейства, бо статки, зароблені Гнатом Куроганом, є результатом вірного служіння вселенському Злу. Проте поступово золота омана спадає з очей Анни та Артема і вони повертаються до здорових витоків роду, відчуваючи свою спорідненість з Україною та її народом. Особливо ж в лиху годину початку кривавої війни.

Відтак можна казати про певну публіцистичність роману Люко Дашвар «Спадок», ідеологічну загостреність конфлікту твору і наявність у ньому елементів сатири і навіть шаржу. Образ патріарха Гната Курогана стає символом усього віджилого, консервативного, яке заважає нашому суспільству рухатись далі. Це немов біблійний Мойсей, який водив сорок років народ свій пустелею, аби вмерли всі, хто пам'ятає рабство, і який і сам не зміг увійти до Землі Обітованої, бо також народився у рабстві. Фінал Гната і його московських нащадків є трагічним і водночас життєстверджуючим. Гине все старе й прогниле, даючи надію здоровим пагонам на вільне і довге життя.

Одержано 01.11.2024

УДК 343.98

Катерина Анатоліївна ШАПОВАЛ,

доктор філософії у галузі права,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ НА РІВЕНЬ УЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Повномасштабне військове вторгнення росії та інтенсивні бойові дії, що тривають в Україні з 24 лютого 2022 року, завдали потужного удару по всіх ланках політичної, економічної, соціальної, гуманітарної та інших системах української держави. Вплив реалій сьогодення не залишив осторонь і рівень домашнього насильства.

На жаль, з проблемою домашнього насильства стикається багато хто. Цей вид злочину не втратив своєї актуальності й під час військових дій. Вимушена зміна місця проживання, втрата близьких осіб, роботи та засобів до існування, психологічна напруга – все це, та багато іншого провокують конфлікти й непорозуміння у стосунках між членами родини і можуть призвести до насилля. Пошуки виходу із негативної сімейної ситуації ускладнюються тим, що в умовах збройного конфлікту постраждала особа ще більше залежить від свого кривдника як фінансово, так і фізично. Ще одним психологічним фактором, який впливає на рівень домашнього насильства є пасивність у захисті своїх прав. Багато хто

вважає, що під час воєнного стану звертатися по допомогу для захисту від насильства недоречно.

Природа причин учинення домашнього насильства є різною. Одним із чинників є високий рівень соціальної напруги та перманентного стресу, що негативно позначається на психоемоційному стані людини, призводить до підвищеної агресії й дратівливості. Медичною мовою це називають посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) спричиненим війною. Так, Ігор Клименко в інтерв'ю наголосив, що від початку 2024 року рівень домашнього насильства в Україні зріс на 14% і продовжує зростати, не зважаючи на зменшення кількості населення у зв'язку з виїздом закордон. Наразі існує кореляція між зростанням домашнього насильства і посттравматичним стресовим розладом у ветеранів, які повернулися з війни, за його припущеннями близько 60 % причетних до домашнього насильства військові. У зв'язку з цим виникає гостра потреба в розробленні та впровадженні комплексних програм роботи з ветеранами війни, які сприятимуть контролю над психологічним та емоційним станом.

Також, слід зазначити, що вчинення вбивств на війні стає нормою, дані події масово висвітлюються в засобах масової інформації (ЗМІ), що має негативний вплив на психічний та психологічний стан громадян.

Незалежно від своїх проявів, насильство впливає на психологічний та емоційний стан людини, який в умовах війни є більш вразливим. Відповідальність за статтю 126-1 Кримінального Кодексу України та інших кримінальних правопорушень вчинених у зв'язку з домашнім насильством у період дії воєнного стану не зазнала змін. Проте все ж є одна особливість застосування норм статей саме в умовах воєнного стану. Річ у тім, що вчинення особою будь-якого виду насильства з використанням умов воєнного стану виступає обтяжуючою обставиною. Тому суд має право призначити суворіше покарання і воно буде наближеним до максимальної межі, передбаченої санкцією відповідної статті КК України [1, с. 5].

Наслідки від вчинення домашнього насильства можуть бути різноманітні від страждання, втрати здоров'я, працездатності, емоційної та економічної залежності до безповоротних – втрати найціннішого – життя.

Загалом, насильство в умовах війни набирає нових форм прояву, стає ще більш жорстокішим, але через наявність інших завдань, пов'язаних війною, таке явище як домашнє насильство стає менш помітним, а потерпілі залишаються незахищеними. Водночас за жодних обставин насильство не може бути виправданим, а тому існує потреба дієво та комплексно реагувати на таке явище, вчасно надавати потерпілим допомогу, ефективно та оперативно проводити досудове розслідування та судовий розгляд кримінальних проваджень пов'язаних із вчиненням домашнього насильства попри воєнний стан в державі.

Варто, зазначити позицію Ю. Бисаги, яку ми підтримуємо, що у сучасних умовах війни важливо впровадити комплексний підхід до протидії домашньому насильству, що включає оновлення правового регулювання, забезпечення спеціального захисту для внутрішньо переміщених осіб та активізацію моніторингу і звітності. Прийняття термінових заборонних приписів через онлайн-платформи дозволяє постраждалим особам швидше отримувати правовий захист, зменшуючи ризики подальшого насильства навіть у складних умовах. Спеціальні механізми

підтримки для ВПО та адаптація соціальних послуг є критично важливими для забезпечення їхньої безпеки і доступу до необхідної допомоги. Крім того, на думку автора, систематичний моніторинг ситуації та звітність про вжиті заходи сприятимуть своєчасному виявленню проблем і удосконаленню існуючих стратегій [2, с. 787]. Також, актуальним є висвітлення в ЗМІ відомостей про існуючу допомогу та захист від домашнього насильства навіть під час дії особливих правових режимів, щоб жертви такого насилля мали можливість та підтримку у захисті своїх прав. Тому, що боротьба з цим явищем починається з усвідомлення проблеми та переборювання внутрішнього страху звернутися до компетентних органів по допомогу.

Висновок. Ураховуючи існуючі численні фактори що впливають на стан злочинності пов'язаної з домашнім насильством виникає об'єктивна потреба у розробленні та впровадженні комплексних програм протидії домашньому насильству, а також концептуальних засади організації та планування досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством.

Список бібліографічних посилань

1. Курлат О., Гузь О., Андрущенко М. Домашнє насильство в умовах воєнного стану. Друге, доповнене видання. Альянс громадського здоров'я, 2023. 31 с.
2. Бисага Ю.М. Домашнє насильство у військовий час: правові проблеми. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 4. 2024. С. 783-787. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.126>

Одержано 31.10.2024

Наукове видання

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО, ЕКОНОМІЧНОГО
ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ**

Тези доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Вінниця, 22 листопада 2024 р.)

Українською та англійською мовами

Відповідальні за випуск: І. О. Сєвідова
Комп'ютерне верстання: А. О. Зозуля

Формат 60x84/8.
Ум. друк. арк. 41,07. Обл.-вид. арк. 24,49.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
вул. Сонячна, № 3-А, м. Вінниця, 21008.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3087 від 22.01.2008